

Сергій АДАМОВИЧ

НА ДОПОМОГУ
КАРПАТСЬКІЙ УКРАЇНІ
(1938–1939 рр.)

Івано-Франківськ
«Лілея-НВ»,
2020

УДК 94 (477).87
ББК 63.3 (4 Укр) 6
А 27

Адамович С. На допомогу Карпатській Україні. Івано-Франківськ:
Лілея-НВ, 2020. – 244с.

У книжці досліджується роль і значення українців з територій, які окупувала Польща, у розбудові Карпатської України, їхня реакція на події в Карпатах восени 1938 – навесні 1939 рр. та злочинна політика Польської держави стосовно української державності на Закарпатті. При написанні праці використано недосліджені раніше архівні матеріали польських правоохоронних і судових органів з Державного архіву Івано-Франківської області. Видання розраховане на широке коло читачів, особливо воно буде корисне для краєзнавців, студентів, викладачів вишів та всіх, хто цікавиться національною історією.

Рецензенти:

В. Л. Комар, доктор історичних наук, професор, завдувач кафедри історії слов'ян ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника»

В. Ф. Деревінський, доктор історичних наук, професор, професор Київського національного університету будівництва і архітектури

Рекомендує до друку вчена рада Навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника», протокол № 3 від 29 жовтня 2020 р.

ISBN 978-966-668-517-2

© С. Адамович, 2020

© Видавництво «Лілея-НВ», 2020

На обкладинці плакат українського художника Михалевича Михайла, який створений у грудні 1938 р. і символізує розрізання спільного польсько-угорського кордону.

*Гей, зеленії Карпати,
Чом такі сумні?
Чи у горах, чи в тих зворах
Втратили пісні?
Ой мовчать Карпати – тільки
Вітер відповів: «Розділили Україну
Поміж ворогів!..».*

Василь Гренджа-Донський
«Розділили Україну поміж ворогів»¹

Частина I В НАДІЇ НА ЗМІНИ

Утворення української автономії. Те, що Польща внаслідок українсько-польської війни 1918–1919 рр. захопила західноукраїнські землі, а також дискримінаційні та колонізаційні заходи проти українців у Польській державі в міжвоєнний період, паціфікація 1930 р. і брутальне знищення українських церков на Холмщині 1938 р. підготували ґрунт для опору українців агресивній польській імперській політиці.

Натомість українці за першої ж можливості після визвольних змагань 1917–1921 рр. спробували продемонструвати своє прагнення до державної незалежності і викликали в шовіністів Польщі переляк можливої втрати українських земель. Базою для боротьби українських незалежників у 1938–1939 рр. стала Карпатська Україна.

29–30 вересня 1938 р. відбулася Мюнхенська конференція за участі рейхсканцлера Німеччини Адольфа Гітлера та прем'єр-міністрів: Італії – Беніто Муссоліні, Великобританії – Невілла Чемберлена та Франції – Едуарда Даладьє. Вони

¹ Моя Карпатська Україна: Поетична антологія / Упорядкування та післяслово І. Ребрика. Ужгород: МП «Бокор», 1992. С. 42. За цей вірш автора було засуджено на три місяці в'язниці (Гренджа-Донська З. «Ми є лишень короткі епізоди...». Ужгород: ЮВТФ «Срібна земля», 1993. С. 34.)

Після закінчення Воротинця Україну
покинув й поїхав до Польщі в м. Варшаву.
У листопаді 1918 року повернувся до України,
де розпочав свою діяльність в місті
Білоболицькому, де й працював до
1919 року. У грудні 1918 року був заарештований
і ув'язнений в міській в'язниці.
Після втечі з в'язниці він поїхав до
Львова, де й працював до кінця
1918 року. У лютому 1919 року він поїхав до
Житомира, де й працював до кінця
1919 року. У квітні 1919 року він поїхав до
Києва, де й працював до кінця 1919 року.
У травні 1919 року він поїхав до
Львова, де й працював до кінця 1919 року.
У червні 1919 року він поїхав до
Житомира, де й працював до кінця 1919 року.
У липні 1919 року він поїхав до
Києва, де й працював до кінця 1919 року.
У серпні 1919 року він поїхав до
Львова, де й працював до кінця 1919 року.
У вересні 1919 року він поїхав до
Житомира, де й працював до кінця 1919 року.
У жовтні 1919 року він поїхав до
Києва, де й працював до кінця 1919 року.
У листопаді 1919 року він поїхав до
Львова, де й працював до кінця 1919 року.
У грудні 1919 року він поїхав до
Житомира, де й працював до кінця 1919 року.

Після закінчення Воротинця Україну
покинув й поїхав до Польщі в м. Варшаву.
У листопаді 1918 року повернувся до України,
де розпочав свою діяльність в місті
Білоболицькому, де й працював до
1919 року. У грудні 1918 року був заарештований
і ув'язнений в міській в'язниці.
Після втечі з в'язниці він поїхав до
Львова, де й працював до кінця
1918 року. У лютому 1919 року він поїхав до
Житомира, де й працював до кінця
1919 року. У квітні 1919 року він поїхав до
Києва, де й працював до кінця 1919 року.
У травні 1919 року він поїхав до
Львова, де й працював до кінця 1919 року.
У червні 1919 року він поїхав до
Житомира, де й працював до кінця 1919 року.
У липні 1919 року він поїхав до
Києва, де й працював до кінця 1919 року.
У серпні 1919 року він поїхав до
Львова, де й працював до кінця 1919 року.
У вересні 1919 року він поїхав до
Житомира, де й працював до кінця 1919 року.
У жовтні 1919 року він поїхав до
Києва, де й працював до кінця 1919 року.
У листопаді 1919 року він поїхав до
Львова, де й працював до кінця 1919 року.
У грудні 1919 року він поїхав до
Житомира, де й працював до кінця 1919 року.

Виступ освітнього референта читальні «Просвіта»
в с. Микулічині Івана Федоровича Белейовича,
який 20 жовтня 1938 р. нелегально перейшов кордон
на Підкарпатську Русь. Документ з Державного архіву
Івано-Франківської області

підписали угоду про передачу Судетської області від Чехо-Словаччини до Німеччини. На початку жовтня 1938 р. польські підрозділи зайняли територію Тешинської Силезії².

Після Мюнхена по всьому Закарпатті пройшли політичні маніфестації, на яких вимагали, щоб Прага негайно затвердила автономний уряд для Закарпаття, і заявляли про готовність карпатських українців боронити свою землю від ворогів. Було розповсюджено листівку, в якій проголошувалося: «Надходить великий час. Закарпаття мусить стати зародком великої самостійної соборної Української Держави від Попраду і Татрів аж до Каспійського моря і Кавказу». В листівці акцентувалося і на тому, що «ми поможемо нашим братам скинути московське, польське і румунське ярмо»³. Звичайно, що такі агітаційні матеріали викликали надзвичайне занепокоєння в польських державних чинників.

Ускладнювалося одержання автономії тим, що карпатоукраїнське суспільство було розколоте на три ворожі з погляду національно-культурної ідентифікації табори, а саме: русофільський, український і «тутешняків». Між ними проходила не тільки мовна боротьба, але різною була їхня політична орієнтація. Якщо український напрям бажав автономії у складі ЧСР, то більшість русофілів і тутешняків намагалися використати автономію для відторгнення Закарпаття від Чехо-Словаччини і приєднання його до Угорщини⁴.

Уродженець села Любинців Стрийського повіту, керівник Української евакуаційної комісії після окупації Карпатської України Володимир Бірчак так описував тогочасне Закарпаття:

² «Наша земля проголошує — вона була, є й хоче бути українською» / О. Пагіря, В'ятрович В., Файзулін Я., Бірчак В., Майоров М. *Український інститут національної пам'яті*. СПД ФО Кудла Г. Я. С. 6.

³ Худанич В. Виникнення, структура і діяльність Карпатської Січі. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.)*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 8.

⁴ Худанич В. Розчленування Чехословаччини й окупація Закарпаття Угорщиною, 1938–1939 рр. *Закарпаття під Угорщиною 1938–1944 рр.* Нью-Йорк—Чикаго—Ужгород: Гражда-Карпати, 1999. С. 14.

*Листівка з зображенням
А. Волошина, яку 1939 р. видала
Організація народної оборони
«Карпатська Січ»
З колекції Електронного архіву
Українського визвольного руху*

«Країна гірська, бідна, примирала голодом, її інтелігенція — перше українське покоління... Молодше покоління вже було національно свідоме, але без життєвого досвіду в національній праці»⁵.

Щоб зберегти державу, чехословацька влада пішла на поступки домаганням словаків і українців. 11 жовтня 1938 р. на вимогу політичних сил Підкарпатської Русі Прага призначила перший автономний уряд краю, який очолив русофіл Андрій Бродій. Через підозру в співпраці з урядом Угорщини вже 26 жовтня 1938 р. А. Бродій було арештовано, а новим прем'єр-міністром призначено українофіла Августина Волошина. І, як влучно зауважив І. Лисяк-Рудницький, короткий період автономії мав один тривкий і незворотний ефект: народні маси на Закарпатті перейнялися українською національною свідомістю⁶.

В. Гренджа-Донський так описав реакцію українства на утворення уряду А. Волошина: «Люди з великої радості на вулицях обнімалися, підкидували шапки вгору і плакали з великої втіхи. Я ще в житті не бачив такого захоплення, такого ентузіазму. Вістка ця кулею рознеслась по цілому місту»⁷.

⁵ Бірчак В. Карпатська Україна. Прага: Нація в поході, 1940. 91 с.

⁶ Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. К.: Основи, 1994. Т. 1. С. 468.

⁷ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 39.

Проголошення автономії Карпатської України відбулося в той час, коли західна дипломатія займалася згодами про найближчі плани Гітлера й засоби захисту західноєвропейських країн від можливого конфлікту. Оскільки переважала думка, що Німеччина кинесться на завоювання України, то автономія Карпатської України розцінювалася як німецька ідея, перший етап на шляху завоювання Радянської України⁸.

Однак уже 2 листопада 1938 р. за результатами першого Віденського арбітражу Чехословаччина змушена була передати Угорщині південні округи Словаччини та Підкарпатської Руси, де жили переважно угорці. Карпатська Україна втратила понад 12% своєї території з 97-ма населеними пунктами, включно з найбільшими містами краю — Ужгородом, Мукачевом, Береговим⁹.

Одразу угорські елементи в Ужгороді, підсилені прибулими з Угорщини саботажниками, підняли голови й серед населення міста вибухла паніка, яка захопила собою й українські офіційні чинники. За такої ситуації група націоналістів оформилася як перша чота Української Національної Оборони під командою

Карикатура з англійського пресового видання, де продемонстровано втручання Угорщини і Польщі у справу Карпатської України і роль в цих подіях Німеччини.

Джерело <https://www.radiosvoboda.org/>

⁸ Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. Париж—Нью-Йорк—Львів, 1993. С. 59.

⁹ «Наша земля проголошує — вона була, є й хоче бути українською» / О. Пагіря, В'ятрович В., Файзулін Я., Бірчак В., Майоров М. *Український інститут національної пам'яті*. СПД ФО Кудла Г. Я. С. 10.

галичанина М. Колодзінського-Гузара і з власного почину зайняла головний будинок Крайового Уряду, де розташовувалися всі державні установи. Тоді під охороною зброї розпочали планову евакуацію державного майна, і цим рішучим вчинком було уможливлено й евакуацію українського населення, яке лякалося угорських репресій¹⁰.

У листопаді 1938 р. Національні збори Чехо-Словаччини затвердили закон про автономію Словаччини і Підкарпатської Русі¹¹. На середину листопада 1938 р. в м. Хусті у складі чотирьох міністерств діяв автономний уряд: внутрішніх справ (міністр Едмунд Бачинський), культу, шкільництва та народної освіти (Августин Штефан), юстиції (Августин Дутка), господарських справ і комунікацій (Юліан Ревай). При уряді А. Волошина було створено службу безпеки, управління поліції в Хусті, відділ преси та пропаганди. 22 листопада 1938 р. празький парламент ухвалює конституційний закон Карпатської України, на основі якого вона стає суб'єктом федерації. Уже 25 листопада 1938 р. уряд Августина Волошина розпорядився про запровадження у краї української мови, а в кінці грудня розпустив земський (крайовий) уряд в Хусті й офіційно дозволив разом із «Підкарпатська Русь» вживати назву «Карпатська Україна»¹².

Початок польської політики знищення Карпатської України. Польща разом з Італією активно підтримувала територіальні домагання Угорщини щодо чехословацьких земель. Навіть радянська історіографія визнавала, що «Польща не оминула можливості взяти участь в поділі Чехо-Словаччини і надала допомогу гортистській Угорщині в окупації Закарпатської України»¹³. Адже важливою причиною

¹⁰ Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів. Перший том, 1920–1939. Мюнхен–Лондон–Нью-Йорк: Українське видавництво, 1968. С. 552–553.

¹¹ Краткая история Чехословакии. С древнейших времен до наших дней / А. К. Клеванский, В. В. Марьина, А. С. Мильников, И. И. Поп. М.: Наука, 1988. С. 358.

¹² «Наша земля проголошує – вона була, є й хоче бути українською» / О. Пагіря, В'ятрович В., Файзулін Я., Бірчак В., Майоров М. *Український інститут національної пам'яті*: СПД ФО Кудла Г. Я. С. 12.

¹³ История Второй мировой войны 1939–1945. Т. 2. / Гл. ред. тома Г. А. Деборин. М.: Воениздат, 1974. С. 351.

варшавської підтримки антипідкарпатських планів Угорщини було небажання будь-якої автономії у середовищі українців-русинів біля польських кордонів¹⁴.

Міністр закордонних справ Польщі Юзеф Бек розглядав окупацію угорськими військами Карпатської України і встановлення в Карпатах спільного угорсько-польського кордону як перший крок до створення блоку середніх та малих держав під егідою Польщі. Це об'єднання повинно було охопити Польщу, Румунію, Угорщину, Югославію, можливо, Італію, на противагу Німеччині й СРСР¹⁵.

Зазначмо, що з 1918 р. пов'язані з Ю. Пілсудським політичні кола підтримували ідею спільного кордону з Угорщиною і називали «Угорщину природним, випробуваним і надійним союзником». Однак навіть польські автори визнають, що «коли ця мета була остаточно досягнута, вигоди виявилися меншими, ніж очікувалося»¹⁶.

Підкарпатську Русь маршал Пілсудський називав нічиєю країною, вважаючи її включення до Чехо-Словаччини невиправданим. У Польщі цей регіон сприймали як «український П'ємонт» — загрозу для безпеки Речі Посполитої, тому приєднання цієї області до Угорського королівства повинно було усунути цю загрозу та забезпечити кордон з Угорщиною. Постулат отримання кордону з Угорщиною постійно включали до програми, яку реалізовувало польське міністерство закордонних справ від 1934 р. і до весни 1939 р.¹⁷

¹⁴ Богів О., Задорожний В. Карпатська Україна (Підкарпатська Русь) у міжнародних відносинах (травень 1938 р. — березень 1939 р.). Ужгород, 1999. С. 22.

¹⁵ Галайко Б. Ситуація на польсько-чехословацькому прикордонні у 1938 р. крізь призму діяльності польської прикордонної охорони. *Український визвольний рух. Збірник 9*. Львів, 2007. С. 46.

¹⁶ Pilarski S. Granica polsko-węgierska. Spory i porozumienie. Режим перегляду: <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/wegry/60600,Granica-polsko-wegierska-Spory-i-porozumienie.html> (дата звернення 24.03.2020).

¹⁷ Pilarski S. Granica polsko-węgierska. Spory i porozumienie. Режим перегляду: <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/wegry/60600,Granica-polsko-wegierska-Spory-i-porozumienie.html> (дата звернення 24.03.2020).

Одночасно в Ужгороді діяло Генеральне консульство Республіки Польща, яке очолював Міхал Свержбінський. Згідно із збереженими документами, він намагався послабити український рух і налагодив контакти та фінансував одного з лідерів русинського руху на Підкарпатті Степана Фенцика¹⁸.

Практична реалізація концепції польсько-угорського кордону розпочалася на початку 1938 р. Згадувалося про неї під час візиту до Польщі 4–9 лютого 1938 р. регента Міклоша Горті. 5 березня 1938 р. Ю. Бек у розмові з угорським послом передав ініціативу щодо Закарпаття угорській стороні і дав зрозуміти, що Польща не зацікавлена у включенні цієї території у власні кордони¹⁹.

Польща підтримувала всі аспекти угорських планів щодо Закарпаття і лише сумнівалася в доцільності введення польських військ. У Варшаві доводили угорським дипломатам, що для введення військ у Чехословаччину в Польщі немає аргументів, які були б «прийнятним поясненням для зовнішнього світу»²⁰.

Ще 2 вересня 1938 р. під час зустрічі польського консула у Братиславі М. Халупчинського з угорським консулом Петравічем було досягнуто таємної домовленості про «органічну та систематичну боротьбу» з українським рухом на Підкарпатській Русі, якій сторони погодилися не надавати зайвого розголосу²¹. Польське радіо і преса розгорнули відверту антизакарпатську пропаганду, а варшавський уряд вирішив таємно підтримувати угорських терористів на Закарпатті²².

¹⁸ Korpowski M. Operacja «Łom». Режим перегляду: <https://kresy.pl/publicystyka/operacja-lom/> (дата звернення 24.03.2020).

¹⁹ Pilarski S. Granica polsko-węgierska. Spory i porozumienie. Режим перегляду: <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/wegry/60600,Granica-polsko-wegierska-Spory-i-porozumienie.html> (дата звернення 24.03.2020).

²⁰ Нариси історії Закарпаття. Т. 2. (1918–1945) / Відп. ред. І. Гранчак. Ужгород: Закарпаття, 1995. С. 323.

²¹ Пагіря О. «Їх там нет по-польски: як Польща Карпатську Україну дестабілізувала». Режим перегляду: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/03/7/152184/>. (дата звернення 01.01.2020).

²² Богів О., Вегеш О., Задорожний В. Галичина і Карпатська Україна у 1938–1939 роках. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 7. Львів, 2000. С. 429.

Напрацюванню спільної польсько-угорської позиції мав служити візит до Польщі 5–6 жовтня 1938 р. керівника кабінету міністра закордонних справ Угорщини Іштвана Чаки. Він безуспішно вимагав від Бека вступу польської армії на Підкарпатську Русь, що дало б можливість включити цю територію до Угорського королівства. Але це не означає, що польські дипломати перестали підтримувати прагнення Будапешта²³.

У свою чергу поляки і чехи також намагалися досягнути порозуміння для спільного протистояння Німеччині, і між країнами велися переговори. Тривкою підставою співпраці мало стати приєднання до Польщі території Карпатської України²⁴.

Відзначмо, що поляки одразу почали надавати дипломатичну підтримку прагненням Угорщини. На прохання цієї країни Ю. Бек в кінці жовтня 1938 р. відвідав Бухарест, щоб схилити Румунію дати згоду на те, щоб Угорщина окупувала Закарпаття. В Бухаресті одначе відповіли – ні. За підтримку ідеї спільного угорсько-польського кордону Румунії обіцяли включення частини Підкарпатської Русі до її складу залізничною лінією зі Станиславова до Марамуреш-Сігета. Однак розмова з міністром закордонних справ Ніколає Петреску-Комненом закінчилася фіаско, бо Румунія як член Малої Антанти відмовилася виступати проти територіальної єдності Чехо-Словаччини²⁵.

21 жовтня 1938 р. польський посол Й. Ліпський переконував Г. Герінга на користь встановлення спільного

²³ Pilarski S. Granica polsko-węgierska. Spory i porozumienie. Режим перегляду: <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/wegry/60600,Granica-polsko-wegierska-Spory-i-porozumienie.html> (дата звернення 24.03.2020).

²⁴ Шандор В. Спомини. Том 1. Карпатська Україна 1938–1939. Ужгород: МПП «Гражда», 1995. С. 219–220.

²⁵ Pilarski S. Granica polsko-węgierska. Spory i porozumienie. Режим перегляду: <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/wegry/60600,Granica-polsko-wegierska-Spory-i-porozumienie.html> (дата звернення 24.03.2020).

угорсько-польського кордону²⁶. На думку деяких дослідників, Німеччина в обмін на надання згоди на польсько-угорський кордон вимагала включення вільного міста Данціґа до Рейху²⁷.

Однак через неготовність Німеччини і Румунії йти на угоду інтересів Угорщини Польща запропонувала здійснювати дестабілізаційну політику в краї. 7 жовтня 1938 р. з Варшави повідомили Будапешт, що в «русинській області негайно потрібно розпочати широкий саботаж»²⁸. 10 жовтня 1938 р. угорський військовий аташе в Польщі Б. Лендьєл доповідав начальникові генштабу Угорщини, що «в Мукачево і Ужгород під керівництвом офіцера будуть направлені, як мені здається, солдати дійсної служби в цивільному одязі... По інших дорогах вони направлять в Русинську область патрулі, які складатимуться із добровольців, з метою здійснення вибухів та інших підривних дій»²⁹.

І польський, і угорський уряди у 1938–1939 рр., як зауважував О. Пагіря, вдалися до тактики дестабілізації на території Карпатської України («гібридної війни»). Обидві країни розпочали саботажно-підривні та партизанські акції, що поєднувалися з методами пропагандистської війни, економічною і транспортною блокадою, дипломатичним тиском³⁰.

Уже 1 жовтня 1938 р. прем'єр-міністр Угорщини Б. Імредій дав доручення колишньому міністрові внутрішніх справ М. Козмі негайно приступити до висилки «Родьош гарди»

²⁶ Нариси історії Закарпаття. Т. 2. (1918–1945) / Відп. ред. І. Гранчак. Ужгород: Закарпаття, 1995. С. 320.

²⁷ Pilarski S. Granica polsko-węgierska. Spory i porozumienie. Режим перегляду: <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/wegry/60600,Granica-polsko-wegierska-Spory-i-porozumienie.html> (дата звернення 24.03.2020).

²⁸ Нариси історії Закарпаття. Т.2. (1918–1945) / Відп. ред. І. Гранчак. Ужгород: Закарпаття, 1995. С. 320.

²⁹ Вегеш М. М. Карпатська Україна. Документи і факти. Ужгород: Карпати, 2004. С. 144.

³⁰ Пагіря О. «Їх там нет по-польськи: як Польща Карпатську Україну дестабілізувала». Режим перегляду: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/03/7/152184/>. (дата звернення 01.01.2020).

(загони угорських терористів) для саботажної та політичної акції на терені Карпатської України³¹. Є дослідники, що стверджують, що Польща під час існування Карпатської України також фінансувала угорських терористів³².

10 жовтня 1938 р. ранком угорські терористи біля станції Бенья (Добросілля) напали на охорону боржавського залізничного мосту, пошкодили його і обікрали пасажирів поїзда³³. Одночасно біля Берегового кордон перейшло близько 800 угорських диверсантів, які були озброєні гвинтівками, кулеметами і гранатами. Для їхньої нейтралізації чехи застосовували навіть танки і авіацію³⁴.

Натомість 14 жовтня 1938 р. в Карпатській Україні за участі тисяч людей вже ховали першу українську жертву угорських терористів уродженця села Дубриничів працівника жандармерії Андрія Ригана³⁵. Для ліквідації найбільших угорських диверсій чехословацькій армії довелося 14 жовтня 1938 р. використовувати в районі Берегового танки і авіацію³⁶.

³¹ Худанич В. Розчленування Чехословаччини й окупація Закарпаття Угорщиною, 1938–1939 рр. *Закарпаття під Угорщиною 1938–1944 рр.* Нью-Йорк—Чикаго—Ужгород: Гражда-Карпати, 1999. С. 22.

³² Баран О. Проблема Закарпатської автономії в 1939–41 рр. *Закарпаття під Угорщиною 1938–1944 рр.* Нью-Йорк—Чикаго—Ужгород: Гражда-Карпати, 1999. С. 58.

³³ Худанич В. Виникнення, структура і діяльність Карпатської Січі. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.)*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 9.

³⁴ Borák M. Obrana republiky na Podkarpatském Rusi v letech 1938–1939. Режим перегляду: https://www.mecislavborak.cz/dokumenty/publikace/sborniky/25-Obrana_republiky_na_Podkarpatske_Rusi.pdf (дата звернення 24.03.2020).

³⁵ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 28.

³⁶ Radan Lášek. Obrana Podkarpatském Rusi. Режим перегляду: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad0901/021-029.pdf> (дата звернення 24.03.2020).

*«Гібридна війна» Польщі й Угорщини
проти Карпатської України.*

Мапа з сайту Українського інституту національної пам'яті

За дорученням польського військового керівництва до Ужгорода та Мукачева було направлено групи військовиків під прикриттям у цивільному для визначення майбутніх маршрутів переходу польських «добровольців» через кордон для знищення об'єктів інфраструктури та сіяння хаосу на сході Чехо-Словацької республіки. Одночасно між Варшавою і Будапештом розпочався обмін розвідувальними даними про український рух на Закарпатті³⁷.

Спеціальним наказом керівникам комісаріатів і застав польської Прикордонної охорони наказувалось у разі, коли угорці перетнуть державний кордон, зустріти їх добре, не відбирати зброї, влаштувати відпочинок, довідатися від них якнайбільше інформації і негайно доповісти керівництву³⁸.

³⁷ Пагіря О. «Їх там нет по-польськи: як Польща Карпатську Україну дестабілізувала». Режим перегляду: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/03/7/152184/>. (дата звернення 01.01.2020).

³⁸ Галайко Б. Ситуація на польсько-чехословацькому прикордонні у 1938 р. крізь призму діяльності польської прикордонної охорони. *Український визвольний рух. Збірник 9*. Львів, 2007. С. 56.

Цікаво, що кожен угорський терорист мав із собою зображення Матері Божої або святого, на звороті якого був знак «40-». Це зображення мало замінити паспорти при перетині польського кордону, а всі державні чиновники з польського боку були зобов'язані надати їхнім власникам всю потрібну допомогу³⁹.

Польські й угорські терористи, як згадував С. Росоха, «ще жвавіше нападають на кордони Карпатської України, щоб викликати замішання» після арбітражу. 10 листопада поляки нападають на Торунь і на пошту в с. Присліпі. Наступними днями пошкоджують міст у с. Вучковім, нападають вздовж карпатських кордонів⁴⁰.

Керівник Головного штабу польського війська бригадний генерал Вацлав Стахевич 19 жовтня 1938 р. видав наказ розпочати організацію і проведення польської саботажно-диверсійної операції проти Карпатської України (операція «Лом»)⁴¹ (проводилася в Карпатській Україні між 22 жовтня і 25 листопада 1938 р.). Її метою було підтримати напади Угорщини та знищити дороги, мости, сполучення і мережі зв'язку, здійснювати напади на чехословацькі адміністративні органи, жандармерію та військові казарми⁴².

Головною рушійною силою операції був Другий відділ польського Головного штабу, що відповідав за розвідку та контррозвідку. До операції було також залучено ряд урядових і військових відомств Другої Речі Посполитої — державну поліцію, прикордонну службу, Корпус охорони прикордоння

³⁹ Krajewski A. Polscy terroryści na Zakarpaciu Режим перегляду: <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/historia/1585189,1,polscy-terrorysci-na-zakarpaciu.read> (дата звернення 24.03.2020).

⁴⁰ Росоха С. Народження держави. *Карпатська Україна в боротьбі*. Збірник. Видання Ю.Г., 2003. С. 17–18.

⁴¹ Галайко Б. Ситуація на польсько-чехословацькому прикордонні у 1938 р. крізь призму діяльності польської прикордонної охорони. *Український визвольний рух*. Збірник 9. Львів, 2007. С. 55–56.

⁴² Borák M. Obrana republiky na Podkarpatskí Rusi v letech 1938–1939. Режим перегляду: https://www.mecislavborak.cz/dokumenty/publikace/sborniky/25-Obrana_republiky_na_Podkarpatske_Rusi.pdf (дата звернення 24.03.2020).

(КОП), регулярні війська (VI (Львів) та X (Перемишль) корпуси Війська Польського), військову розвідку і контррозвідку, дипломатичні представництва у Празі й Ужгороді (Севлюші)⁴³.

Виконавцями операції стали диверсійні підгрупи «Розлуч» та «Стрий», партизанські підгрупи «Новий» (Стрий) і «Адам» (Сянки). Загалом до проведення операції було залучено тисячу осіб⁴⁴. Представники розвідки Карпатської України виявили, що цілий ряд осередків «Звйонзку Охотнікуф Воєнних», «Оброньцуф Львова», «Звйонзку Повстаньцуф Шльонзкіх» разом з «Стшельцем» і «Кракусуфами» займалися вербуванням, вишколом та підготовкою диверсантів, а польська влада створила окрему військову групу «Карпати» на випадок військових дій у Карпатах⁴⁵.

У Львові вербувальна станиця диверсантів містилася на вул. Коперника в залі кінотеатру, брали також кримінальних злочинців — за ціну їхнього звільнення⁴⁶. Один з учасників «Лома» підхорунжий Йозеф Каспарек згадував, як проходив інструктаж бойовиків: *«Після попередньої присяги щодо суворої таємниці всі були особисто коротко, але вичерпно зорієнтовані з приводу наявної загрози для Польщі з боку українських націоналістів. Довідалися про рішення проведення акції, що мала призвести до повернення Карпатської Русі в кордони Угорщини. Ми були свідомі того, що з необхідності акція буде суворо таємна та офіційно її не існуватиме, у зв'язку з чим її учасників не захищатимуть усталені міжнародні конвенції про права комбатантів. Річ Посполита в жодному випадку їх не визнає за своїх військових... Всі добровольці ці умови*

⁴³ Пагіря О. «Їх там нет по-польськи: як Польща Карпатську Україну дестабілізувала». Режим перегляду: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/03/7/152184/>. (дата звернення 01.01.2020).

⁴⁴ «Наша земля проголошує — вона була, є й хоче бути українською» / О. Пагіря, В'ятрович В., Файзулін Я., Бірчак В., Майоров М. *Український інститут національної пам'яті*: СПД ФО Кудла Г. Я. С. 17.

⁴⁵ Гайвас Я. Воля ціни не має. Торонто: Срібна Сурма, 1971. С. 62.

⁴⁶ Гірняк Л. На стежках історичних подій. Карпатська Україна і наступні роки. Спогади і матеріали. Нью-Йорк, 1979. С. 62, 64.

прийняли як цілком очевидні та задекларували свою участь в діях»⁴⁷.

Натомість для формування групи «Розлуч» великим успіхом майже сотню бійців, які раніше брали участь в акціях в Тешинській Силезії Чехії, перевели до прикордонного села Розлуча. Тут їх розмістили в туристичному притулку, а потім вони отримали вказівки, які передбачали спочатку підірвати мости та залізничні шляхи, щоб відрізати Закарпатську Русь від решти Чехо-Словаччини. Після двотижневого навчання з використання вибухівки ветерани т. зв. «Легіону Заолжя» вступили в сутички. Їхнє озброєння було цілком непогане, адже крім пістолетів та гвинтівок «Манліхер», вони також отримали пістолети-кулемети «Томпсон»⁴⁸, які високо оцінили американські гангстери.

Перша фаза польських атак відбувалася від 20 жовтня до 5 листопада 1938 р. Терористичні акції мали сформувати враження, що на Підкарпатській Русі виникають заворушення, з якими чехословацька адміністрація вже не може впоратися. Це мало сприяти угорцям під час арбітражних переговорів у м. Відні про коригування кордону⁴⁹.

На кордоні з Польщею було зосереджено значні загони польських терористів, які майже щодня нападали на територію Карпатської України, зокрема в Сянках — 150 осіб, у Кривці — 40, у Бескеді — 300, у Високій Власі — 250, у Медвиковцях — 150 і в Чмолині — 100 осіб⁵⁰.

⁴⁷ Пагіря О. «Їх там нет по-польськи: як Польща Карпатську Україну дестабілізувала». Режим перегляду: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/03/7/152184/>. (дата звернення 01.01.2020).

⁴⁸ Krajewski A. Polscy terroryści na Zakarpaciu. Режим перегляду: <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/historia/1585189,1,polscy-terrorysci-na-zakarpaciu.read> (дата звернення 24.03.2020).

⁴⁹ Borák M. Obrana republiky na Podkarpatské Rusi v letech 1938–1939. Режим перегляду: https://www.mecislavborak.cz/dokumenty/publikace/sborniky/25-Obrana_republiky_na_Podkarpatske_Rusi.pdf (дата звернення 24.03.2020).

⁵⁰ Худанич В. Виникнення, структура і діяльність Карпатської Січі. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.)*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 20.

Для підриву лінії зв'язку використовували групи по троє–п'ятеро осіб, для нападу на військові залоги та пости прикордонників – відділи чисельністю до 20-ти осіб. У разі потрапляння в полон польські диверсанти мали видавати себе за українців, утікачів з Галичини, які прагнули вступити до «українського легіону» і воювати за «Велику Україну»⁵¹.

Як згадував В. Бірчак, «польські терористи говорили між народом по-українськи й голосили, що вони українські націоналісти, вислані “Маслосоюзом”», то знов товариством “Просвіта” з Львова, щоб визволити Карпатську Україну з-під чеської неволі і прилучити до України. Закликали отже нарід, щоб ішов враз з ними проти чехів»⁵².

Чехо-словацьке військове командування відреагувало на ці атаки переведенням військових підкріплень, загонів жандармерії з інших територій. У районах Мукачева, Берегового і Севлюша було оголошено воєнний стан⁵³. В Карпатській Україні оборону становила 12-та піхотна дивізія, особливо її 36-й і 45-й полки, а також два батальйони Державної оборони⁵⁴. На здатність армії діяти впливало постійне зменшення кількості підрозділів під тиском Німеччини. В рамках останньої фази демобілізації, розпорядженої Мюнхенською угодою, у грудні 1938 р. поступово було скасовано прикордонну службу проти Німеччини, Угорщини та Польщі, але на Підкарпатській Русі охорона тривала до 15 лютого 1939 р.⁵⁵

⁵¹ Пагіря О. «Їх там нет по-польськи: як Польща Карпатську Україну дестабілізувала». Режим перегляду: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/03/7/152184/>. (дата звернення 01.01.2020).

⁵² Бірчак В. Карпатська Україна. Прага: Нація в поході, 1940. С. 47.

⁵³ Radan Lášek. Obrana Podkarpatské Rusi. Режим перегляду: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad0901/021-029.pdf> (дата звернення 24.03.2020).

⁵⁴ Borák M. Obrana republiky na Podkarpatské Rusi v letech 1938–1939. Режим перегляду: https://www.mecislavborak.cz/dokumenty/publikace/sborniky/25-Obrana_republiky_na_Podkarpatske_Rusi.pdf (дата звернення 24.03.2020).

⁵⁵ Borák M. Obrana Podkarpatské Rusi (říjen 1938 – brezen 1939). *Česko-slovenská historická ročenka*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1997. S. 168.

Першу акцію польські диверсанти провели в ніч із 22 на 23 жовтня 1938 року, коли підірвали міст на шляху між с. Нижніми Верецькими і с. Уклином на Воловеччині. 24 жовтня диверсанти знищили міст на шосе поблизу с. Убля, що мав на меті перервати транспортне сполучення між Словачиною та Підкарпатською Руссю. 27 жовтня 1938 року польські бойовики спробували висадити в повітря міст біля с. Жорнави⁵⁶.

28 жовтня 1938 р., щоб ізолювати Воловеччину, поляки невдало атакували міст через річку Ріка поблизу с. Вучкового. Там диверсанти вбили українського лісника Йосипа Лоя, чеського жандарма Калчіка і важко поранили українського пана Соляка⁵⁷. Під час нападу польського відділу на шосе Керецьки—Довге на Іршавщині 26 жовтня 1938 року поляки вбили чотирьох чехо-словацьких жандармів і трьох членів «української народної гвардії»⁵⁸.

Друга фаза польських диверсійних акцій розпочалася 10 листопада і тривала до 25 листопада 1938 р. і теж мала свій міжнародний контекст. Вона була пов'язана із запланованою угорсько-польською військовою окупацією Карпатської України, яка мала розпочатися в ніч на 20 листопада 1938 р. Чехо-словацька і румунська армії вже перекинули свої військові сили до угорського кордону, але до війни справа не дійшла через втручання Німеччини⁵⁹.

Зокрема, 10 листопада 1938 р. відбувся напад на с. Нижні Верецьки, що вважається однією з найсміливіших акцій

⁵⁶ Пагіря О. «Їх там нет по-польськи: як Польша Карпатську Україну дестабілізувала». Режим перегляду: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/03/7/152184/>. (дата звернення 01.01.2020).

⁵⁷ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 72.

⁵⁸ Пагіря О. «Їх там нет по-польськи: як Польша Карпатську Україну дестабілізувала». Режим перегляду: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/03/7/152184/>. (дата звернення 01.01.2020).

⁵⁹ Borák M. Obrana republiky na Podkarpatské Rusi v letech 1938–1939. Режим перегляду: https://www.mecislavborak.cz/dokumenty/publikace/sborniky/25-Obrana_republiky_na_Podkarpatske_Rusi.pdf (дата звернення 24.03.2020).

Вояки чехо-словацької армії в Карпатській Україні, березень 1939 р. Фото з сайта <https://www.idnes.cz/>

операції «Лом», поляки пограбували місцеву пошту, підірвали ручними гранатами жандармську станицю і дорожній міст, провели антиурядову агітацію та захопили в полон 20 чехо-словацьких жандармів і військовиків. В. Гренджа-Донський описував напад так: «Біля моста кілька селян “виконували службу” з сокирами. Було це вночі, терористи дійшли аж до середини села, до моста. Безборонні селяни не могли боронитися, бо з топорища не стрілиш, а чехи не хочуть дати зброї. Панове чехи тим часом в ліжках гарненько собі спали! Терористи забрали від селян сокири, а чехів, щось п’ятнадцятьох, повитягали з ліжок і повели з собою»⁶⁰.

Для конспірації та створення видимості, що напад є справою рук місцевого населення, нападники розмовляли між собою чеською мовою і закарпатським діалектом. На зворотній дорозі вони знищили шість шкіл, молокозавод і читальню «Просвіти» в кількох прикордонних селах. Полонених чехо-словацьких прикордонників і жандармів було нелегально переправлено через кордон, де відбулася

⁶⁰ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 89.

інсценізація їхнього арешту за начебто незаконний перехід кордону⁶¹.

У листопаді 1938 р. польські диверсанти здійснили найбільше нападів на території краю. Такі акції було зафіксовано 1–3, 5, 8, 10, 13, 15, 16–18, 22, 28–29 та 31 листопада. Від акцій страждали жителі таких прикордонних населених пунктів, як: Воловець, Волове, Торунь, Майдан, Прислоп, Гукливе, Скотарське, Нижній Студений,

Значок членів чеської Державної оборонної гвардії

Синевирська Поляна, Вучкове, Нижні Верецьки, Порошково, Тур'я Пасіка, Малий Березний, Верховина-Бистра та інші. Метою нападів були жандармські станиці, відділення фінансової сторожі, поштові уряди, польові підрозділи Державної оборонної гвардії (Stráž obrany státu – StOS) та військовики⁶².

Під час нападів поляки викрадали громадян Чехо-Словацької держави. Так, 13 листопада 1938 р. польські вояки забрали шістьох лісових робітників з Карпатської України, обшукали, відпровадили їх аж до с. Осмолоди, де їх допитували і заставляли підписувати протоколи. Крім того, в обороні від польських терактів гинули найкращі українські кадри, такі як просвітянин п. Іван Кость у с. Торуні чи лісник Катеринюк в с. Синевирській Полянці, біля якого поляки залишили напис «Нехай живе Україна»⁶³. Зв'язковий між чехо-словацькою армією і урядом

⁶¹ Пагіря О. «Їх там нет по-польськи: як Польша Карпатську Україну дестабілізувала». Режим перегляду: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/03/7/152184/>. (дата звернення 01.01.2020).

⁶² Пагіря О. «Їх там нет по-польськи: як Польша Карпатську Україну дестабілізувала». Режим перегляду: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/03/7/152184/>. (дата звернення 01.01.2020).

⁶³ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 72, 85, 88.

Галичани Роман Небелюк і Онуфрій Сливчук арештували польського терориста. Фотографія з книжки М. Кознарського

Карпатської України Й. Парчан загадував: «Польки дуже бешкетували. Нападали і вбивали наших вартових, пошкоджували мости. Переодягнені до наших уніформ, підступно нападали на жандармські станції. По Ясіню наші зловили п'ять польських терористів, командував ними якийсь «пан професор»⁶⁴. У с. Стакчині було арештовано 18 польських нападників, половина з них вміла говорити українською⁶⁵.

Однією з найдовших вилазок польських диверсантів було заглиблення на сімдесят кілометрів вглиб території і напад 8–12 листопада 1938 р. на «дорогу життя» між селами Тур'єю Реметою та Порошковим, що з'єднувала Карпатську Україну з рештою земель автономії. Натомість найбільшою акцією диверсантів став напад двох загонів підгрупи «Новий» (170 бійців) на Торунь та Плислоп 21–22 листопада 1938 р., який хоча і мав характер короткої масивної атаки, приніс незначний успіх, оскільки чехословацькі війська були підготовлені до нападу⁶⁶.

Як писав 11 листопада 1938 р. В. Гренджа-Донський, «диверсанти чергуються: раз польські, а раз мадярські. Але

⁶⁴ Шандор В. Армія і Карпатська Січ. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 61.

⁶⁵ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 88.

⁶⁶ Пагіря О. «Їх там нет по-польски: як Польща Карпатську Україну дестабілізувала». Режим перегляду: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/03/7/152184/>. (дата звернення 01.01.2020).

найцікавіше те, що ці дві наші сусідні держави, Польща і Мадярщина, не признаються до того і голосять у світ, що це наші повстанці»⁶⁷.

23 листопада 1938 р. закордонні журналісти і німецький консул в Хусті Гамількар Гофман поїхали на Волищину і на власні очі побачили розбиті мости, станції жандармської і прикордонної служби, школи та інші державні будинки у Вічковому, Торуні, Присліпі, Синевірській Полянні⁶⁸.

Поляки загалом провели 56 акцій, внаслідок яких було знищено або пошкоджено залізничний і 12 дорожніх мостів, греблю, телефонний комутатор і будинок пошти, у 27-ми місцях було перервано телефонні лінії, шість осіб вбито, шість поранено, 20 захоплено в полон. Серед терористів 11 осіб було вбито, сім поранено, троє потрапило в полон і двоє зникли безвісті⁶⁹. В операції «Лом» взяло участь понад тисячу осіб, а витрати на її проведення перевищили 250 тисяч злотих⁷⁰.

На 25 листопада 1938 р. польські терористи завдали матеріальної шкоди на суму 277 500 чеських крон⁷¹. Поляки й угорці також проводили пропагандистську кампанію серед мешканців Закарпаття, яка доводила переваги приєднання краю до Угорщини, розповсюджували провокативні листівки⁷².

⁶⁷ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 73.

⁶⁸ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 87.

⁶⁹ «Наша земля проголошує — вона була, є й хоче бути українською» / О. Пагіря, В'ятрович В., Файзулін Я., Бірчак В., Майоров М. *Український інститут національної пам'яті*. СПД ФО Кудла Г. Я. С. 17.

⁷⁰ Krajewski A. *Polscy terroryści na Zakarpaciu* Режим перегляду: <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/historia/1585189,1,polscy-terrorysci-na-zakarpaciu.read> (дата звернення 24.03.2020).

⁷¹ Вегеш М. М., Задорожний В. Є. Карпатська Україна в 1938—1939 рр.: деякі аспекти соціально-економічного й політичного розвитку. *Український історичний журнал*. 1995. №2. С. 44.

⁷² Галайко Б. Ситуація на польсько-чехословацькому прикордонні у 1938 р. крізь призму діяльності польської прикордонної охорони. *Український визвольний рух. Збірник 9*. Львів, 2007. С. 56.

Так, польські терористи озброїлися не лише сучасною зброєю, а й «летючками, що розкидали ночами серед населення». Зокрема, розкидані 16 листопада 1938 р. на прикордонні листівки кострубатою українською мовою закликали до «сполучення з угорським народом», залякували, що «за кожного нашого чоловіка, котрий впаде в бою, загине п'ять ваших людей» і под., і підписані були від імені організацій⁷³, яких не існує.

Дезінформацію польська влада поширювала і в засобах масової інформації. Як згадував Ярослав Гайвас, «польська преса аж переливалася злобою. Права, ліва і та посередині. Всі в унісон: Закарпаттю не бути вільним! Задавити його в зародку, заки розгориться звідтіля велика пожежа! Не тратити ні дня, ні години й не жалувати жертв! – шипіли сторінки газет, а за ними повторяла польська суспільність»⁷⁴.

Так, 18 листопада 1938 р. польське радіо говорило про «якісь бунти, про якісь пожари на Березнянщині, де мали вигоріти цілі села... про неспокої в Перечищині»⁷⁵. 20 листопада 1938 р. польське агентство ПАН передало таке провокаційне повідомлення: «Карпатська Україна напередодні перевороту. Частина Української Народної Ради в Хусті звернулася до угорського уряду, щоб покласти край пануючому хаосові й теророві. Угорський уряд ще не схвалив відповідного рішення. Розвиток подій у Карпатській Україні досягнув такого напруження, що сусідні держави не можуть спокійно та байдуже на це дивитися»⁷⁶.

Боротьба за спільний польсько-угорський кордон перенеслася і на терен польського сейму. 3 грудня 1938 р. голова сейму ствердив, що метою польської закордонної

⁷³ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 77–78.

⁷⁴ Гайвас Я. Воля ціни не має. Торонто: Срібна Сурма, 1971. С. 14.

⁷⁵ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 80.

⁷⁶ Брицький П. П. Україна у Другій світовій війні (1939–1945 рр.). Чернівці, 1995. С. 6.

політики є допомогти Угорщині здобути Карпатську Україну і створити спільні кордони. У відповідь український представник, віцеспікер сейму В. Мудрий наголосив на єдності українців незалежно від кордонів і засудив вислання «польських терористичних банд на територію Карпатської України»⁷⁷.

У підсумку завдяки успішним діям чехо-словацької армії спільно з українським парамілітарним утворенням Організації народної оборони «Карпатська Січ» і розголосом у міжнародній спільноті диверсійні операції було згорнуто. Одна з таких операцій завершилася розгромом групи Йозефа Према. Така ж доля спіткала угруповання Ернеста Берзавітці. Було взято в полон 24 старшини, 62 підстаршини і понад 200 рядових терористів⁷⁸.

«Карпатська Січ» організувала сторожі біля мостів, віадуків, гребель, державних установ, особливо біля польського кордону, бо там не було чеського війська, яке захищало кордон з боку Угорщини⁷⁹. Встановилися нормальні стосунки між командантом волівських січовиків С. Фігурою і чехо-словацькими прикордонниками. Було укріплено сторожові загони в селах Торуні, Присліпі, Синевирській Полянні⁸⁰. Українці з Польщі, що прийшли на допомогу «Карпатській Січі» теж активно викривали польських диверсантів. Так, уродженець с. Берегів-Горішніх біля Сянока Федір Марич впізнав групу таких терористів. За це польський уряд позбавив його громадянства «за зраду отчизні»⁸¹.

⁷⁷ Химинець Ю. Мої спостереження із Закарпаття. Нью-Йорк: Накладом Карпатського Союзу, 1984. С. 78–79.

⁷⁸ Вегеш М. М. Карпатська Україна. Документи і факти. Ужгород: Карпати, 2004. С. 151.

⁷⁹ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 83.

⁸⁰ Вегеш М. М. Карпатська Україна. Документи і факти. Ужгород: Карпати, 2004. С. 151.

⁸¹ Когут М. Калущани — вояки Карпатської Січі. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.)*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 143.

Zawiadomienie.

Dnia 22/XI. 1938 wyjechał z gram. Majdan, gm. Rosulna, pow. Nadwórna rzekomo w poszukiwaniu za pracę do Zielonej pow. Nadwórna, Iwan Iwanyszyn s. Irynia i Marii z d. Stefiniów, urodz. 26/III. 1919r. w Majdanie gm. Rosulna, pow. Nadwórna i tam ost. zamieszkały, obywatel polski, narodowości ukraińskiej, greko-kat., stanu wolnego, przy rodzicach, robotnik, czyta i pisze /4 klas szkoły powsz./ poprawny, ewid. przynależny do P.K.U. Stanisławów, orderów i odznak nie posiada, opieki lub kurateli nie sprawuje, zapobiegania ze Skarbu Państwa nie pobiera, -

OPIS OSOBY: wzrost wysoki, szczupłej budowy ciała, włosy c. blond, czarna do góry, twarz podłużna, cera blada, bez zarostu, oczy szare, nos długi prosty, usta duże, bez szczególnych znaków, ubrany w czarny, zamieszczony, wiatowany kabat, pod spodem siwy zniszczony sweter, spodnie rajtki, aksamiłne kolory żółtego zniszczone i polatanne, na głowie ciemny koczkiot, na nogach białe gumowe chodaki.

Wedle zawiadomienia Posterunku P.P. w Zielonej Nr. 159/bj/38 z dnia 27/XI. 1938 Iwan Iwanyszyn przybył na teren gm. Zielona, pow. Nadwórna, gdzie pracował w lesie państwowym w Makymou do dnia 24/XI. 1938 i tego samego dnia w południe odszedł od pracy w niewiadomym kierunku i dotychczas do miejsca zamieszkania nie powrócił, ani też nie przebywa na terenie gminy Zielona. Wobec tego zachodzi podejrzenie, że przekroczył on nielegalnie granicę na Rusz Podkarpacką. - W toku przeprowadzonych wywiadów w terenie tut. rejonu nie zdołano jednak ustalić czy faktycznie udał się on za granicę. -

Iwanyszyn oddalając się z miejsca pracy pozostawił w kołbie sukiennej kurtkę /wujasz/ pociągnięty plecak, trzewiki i toptę, co do których to rzeczy oddalając się prosił swych towarzyszy pracy Wasyla Romaniwa s. Michała i Iwana Ziniaka s. Nykoty obu z Majdanu, by pozostawione przez niego rzeczy zabrali i oddali jego rodzinom nie mówiąc im jednak dokąd udaje się. -

Iwanyszyn podczas pobytu w tut. rejonie był czyt. czyt. "Proświty" i stow. "Luh" w Majdanie, jednak prawie nie czynnym, w żadnej pracy politycznej nie angażował się. - W jakim kierunku wydzielił się on tego ustalić nie zdołano. - Wedle zapodań jego towarzyszy Wasyla Romaniwa i Iwana Ziniaka, Iwanyszyn po posileniu się w południe odszedł w pobliskie krzaki gdzie znikł, pieniądze nie posiadał on żadnych. - Nie nadesłał on dotychczas żadnej korespondencji tak do rodziny jak też i do kogo kolwiek. -

Wedle udzielonych przez Onuffego Stefiniowa z Majdanu, Iwanyszyn przed odejściem do pracy żył w niezgodzie ze swymi rodzinami z powodu nawiązania stosunków miłosnych z Anną Ziniak c. Michała z Majdanu, czemu rodzice byli przeciwni i powodu tego nawet pobili go. -

Komendant Posterunku
[Signature]
/-/ Kalinowski, przed. -/

Донесення постерунка поліції
на Івана Григоровича Іванишина, якого звинувачували
в переході кордону на Підкарпатську Русь.
Документ з Державного архіву Івано-Франківської області

Деколи мешканці довколишніх сіл зголошували самі терористів і отримували за це винагороду. Так, 27 листопада 1938 р. кілька селян отримало премію за те, що вивело на слід польських бандитів. Два лісові робітники сокирами вбили терориста, що спав у зимівці під полониною, і заробили за це дві тисячі корон. Цікаво, що один поляк, комендант стежі, за 2000 корон продав своїх товаришів, привів їх просто в руки жандармів, а сам повернувся і заявив полякам, що його колеги загинули під час перестрілки⁸².

А 21 листопада 1938 р. підригну діяльність угорців було призупинено через протест Німеччини та Італії. З Берліна відправили телеграму-протест, у якій односторонні дії Угорщини було названо незаконними. Напад на Закарпаття означав би порушення Віденських рішень, що завдало б шкоди арбітрам – Німеччині й Італії. Ноти протесту в Будапешт з приводу дій Угорщини направив і уряд Італії⁸³. Відповідно 24 листопада 1938 р. польська сторона також оголосила про припинення операції. До кінця місяця всі відділи бойовиків розпустили⁸⁴. На цей крок поляків спонукали також високі та чимраз вищі польські втрати, спричинені вдосконаленням і посиленням оборони Чехо-Словацьчини⁸⁵.

Відзначмо, що, як зауважив чеський дослідник М. Борак, польські напади на Підкарпатську Русь були ефективнішими за угорські, оскільки вони завдали значнішої шкоди за менших власних втрат⁸⁶.

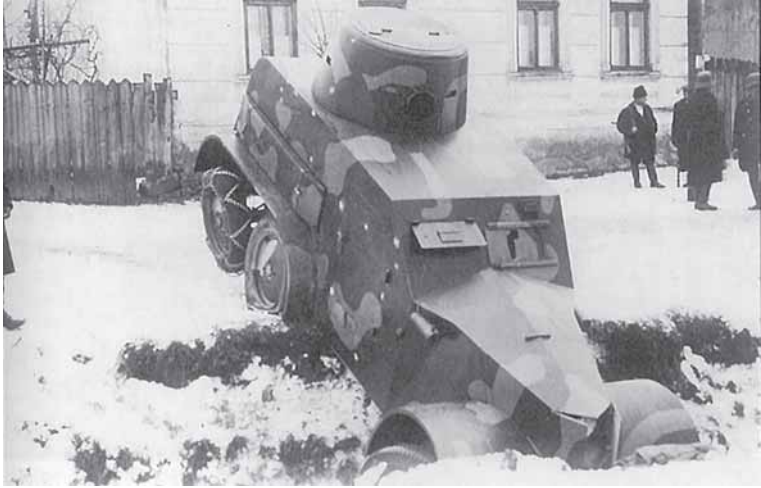
⁸² Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 91.

⁸³ Нариси історії Закарпаття. Т. 2. (1918–1945) / Відп. ред. І. Гранчак. Ужгород: Закарпаття, 1995. С. 324.

⁸⁴ Галайко Б. Ситуація на польсько-чехословацькому прикордонні у 1938 р. крізь призму діяльності польської прикордонної охорони. *Український визвольний рух. Збірник 9*. Львів, 2007. С. 57.

⁸⁵ Borák M. Obrana Podkarpatské Rusi (říjen 1938 – brezen 1939). *Česko-slovenská historická ročenka*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1997. S. 172.

⁸⁶ Borák M. Obrana republiky na Podkarpatské Rusi v letech 1938–1939. Режим перегляду: https://www.mecislavborak.cz/dokumenty/publikace/sborniky/25-Obrana_republiky_na_Podkarpatske_Rusi.pdf (дата звернення 24.03.2020).

Чехо-словацький броньовик «Татра-30», який захопили угорці після бою під Росвиговим. 6 січня 1939 р. Фото з сайта <https://1939.in.ua/>

Однак, незважаючи на втручання міжнародної спільноти, прикордонні конфлікти тривали і подекуди набирали дуже гострого характеру. Польське посольство в Празі в перші дні січня 1939 р. планувало за участі Угорщини розвивати «політичну та агітаційну роботу» і підривну діяльність у Карпатській Україні⁸⁷.

Так, 6 січня 1939 р. напад угорців на прикордонну заставу біля Росвигова (поблизу м. Мукачева) закінчився численними жертвами, втручанням з обох боків армійських частин і застосуванням артилерії⁸⁸. До бою, що тривав від 4-ї години ранку і до 17-ї залучали броньовані машини і артилерію. З чехо-словацького боку загинуло чотири солдати і боєць

⁸⁷ Pilarski S. Granica polsko-węgierska. Spory I porozumienie. Режим перегляду: <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/wegry/60600,Granica-polsko-węgierska-Spory-i-porozumienie.html> (дата звернення 24.03.2020).

⁸⁸ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 119.

Державної оборонної гвардії⁸⁹. Найкращим доказом терористичної діяльності поляків і угорців стали 345 ув'язнених у Великому Бичкові угорських терористів (станом на 25 лютого 1939 р.)⁹⁰.

Готувався й інший варіант. Польща і Угорщина економічно блокували Підкарпатську Русь. Політики розраховували викликати цим хвилю незадоволення діями уряду А. Волошина і штовхнути народ, щоб той закликав Угорщину і Польщу врятувати їх⁹¹. Так, Польща під приводом зруйнування мостів зупинила переміщення кукурудзи з Румунії через свою територію, не постачала нафти⁹².

Творення «Карпатської Січі» і галичани. У свою чергу українці поступово йдуть шляхом створення власних збройних сил. Ще у вересні 1938 р. в м. Ужгороді було скликано нараду української молоді, на якій вирішили створити напіввійськову Українську національну оборону⁹³.

Дев'ятого листопада 1938 р. в Хусті було засновано парамілітарну структуру під назвою «Організація народної оборони “Карпатська Січ”» (ОНОКС). Очолив її колишній підстаршина австро-угорської армії Дмитро Климпуш. Січовики мали право носити військовий однострій, відзнаки та легку зброю. Керівним органом ОНОКС стала Головна команда, до якої входили Іван Роман, Степан Росоха та Іван

⁸⁹ Radan Lášek. Obrana Podkarpatské Rusi. Режим перегляду: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad0901/021-029.pdf> (дата звернення 24.03.2020).

⁹⁰ Посівнич М. Діяльність розвідувального відділу Карпатської Січі в 1938–39 рр. Режим перегляду: <http://ukrnationalism.com/history/1098-diialnist-rozvidualnoho-viddilu-karpatskoi-sichi-v-1938-39-rr.html> (дата звернення 01.01.2020).

⁹¹ Нариси історії Закарпаття. Т. 2. (1918–1945) / Відп. ред. І. Гранчак. Ужгород: Закарпаття, 1995. С. 323.

⁹² Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 114.

⁹³ Худанич В. Виникнення, структура і діяльність Карпатської Січі. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-й річниці Карпатської Січі (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.)*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 7–8.

Рогач⁹⁴. Окремо діяв військовий штаб, який очолив Микола Аркас, а після його смерті 13 грудня 1938 р. — фаховий військовик, теоретик військової справи, полковник Михайло Колодзінський⁹⁵. За словами В. Гренджі-Донського, він був «мозком» цієї організації⁹⁶.

Назва «Карпатська Січ» завдячує авторством групі українських пластунів і в першу чергу пластунові, уродженцю м. Львова Євгенові Гутові-Кульчицькому. І загалом багато місцевих і окружних провідників ОНОКС рекрутувалося саме з рядів Пласту. Як писав Євген Гут-Кульчицький, «пластуни майже всюди були головним мотором і організаційним ядром місцевих частин ОНОКС»⁹⁷.

До штабу ввійшли в більшості галичани: чотар Зенон Коссак — Тарнавський (заступник), поручник Юрій Лопатинський — Калина (командант підстаршинської школи), чотар Євген Врецьона — Волянський (референт розвідки), поручник Іван Бутковський — Гуцул, поручник Осип Карачевський — Свобода, поручник Григорій Барабаш — Петро Чорний (військовоспортивний референт), поручник Іван Кедюлич, поручник Михайло Кіштулинець, поручник Євген Кульчицький — Гут (організаційний референт і зв'язковий із закарпатським Пластом), чотар Лев Крисько — Кріс, чотар Роман Мирович — Чубатий, чотар Кедровський — Косаківський. Романа Шухевича — Бориса Щуку призначено референтом мобілізаційного відділу та старшиною для спеціальних доручень. Він займався поповненням Січі військовими кадрами, організацією фінансової допомоги і зв'язком із ЗУЗ. Командантом

⁹⁴ «Наша земля проголошує — вона була, є й хоче бути українською» / О. Пагіря, В'ятрович В., Файзулін Я., Бірчак В., Майоров М. *Український інститут національної пам'яті*. СПД ФО Кудла Г. Я. С. 19.

⁹⁵ Краснодемська С. «Карпатська Січ» в обороні Української державності. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2017. Вип. 53. С. 248.

⁹⁶ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 83.

⁹⁷ Гірняк Л. На стежках історичних подій. Карпатська Україна і наступні роки. Спогади і матеріали. Нью-Йорк, 1979. С. 34, 37.

*Посвідчення члена «Карпатської Січі» Михайла Молдавчука.
З колекції Електронного архіву Українського
визвольного руху*

Хустського коша «Карпатської Січі» став Степан Сулятицький, а до його штабу ввійшли Петро Дужий, Володимир Лата, Євген Стахів — Павлюк, Сидір Новаківський, Роман Мостиський, Іван Мандрика⁹⁸. При головній команді створили ревізійну комісію, в усіх округах — окружні команданти і відповідні референтури. У селах — сільські команданти⁹⁹.

Як згадував М.Кознарський, провідні члени Крайової ексекутиви ОУН — Євген Врецьона, Zenon Коссак-Тарнавський, Роман Шухевич, «революційні дії яких непокоїли весь час Варшаву... по відбутті в'язничних кар, прибули нелегально до Хусту, де віддалились в першу чергу справі розбудови збройної сили Карпатської України»¹⁰⁰. Інші

⁹⁸ Пагіря О., Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у Закарпатті (1929—1939) *Український визвольний рух: наук. зб.* Львів, 2009. Збірник 13. С. 68.

⁹⁹ Довганіч О. Головний командант. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі.* Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 77.

¹⁰⁰ Гірняк Л. На стежках історичних подій. *Карпатська Україна і наступні роки. Спогади і матеріали.* Нью-Йорк, 1979. С. 71—76.

галичани також відігравали важливу роль у творенні парамілітарної організації. Так, львів'янин Юрій Лопатинський «перший уділював... тайни військового хрещення, для чого потрібно було знати всі заповіді дисципліни, а замість миру помазував нас медом з народної словесності і військового лексикону, в яких він був митцем»¹⁰¹.

В. Бірчак згадував: «Молоді з «Карпатської Січі» вносили в життя країни молододу, гарячу кров, новий розгін, беззастережне бажання служити і вмерти за Україну. Коли що було героїчне в історії Карпатської України, то це дала Карпатська Січ... Це молоде покоління лучило в собі синів із різних українських земель в одну цілість, в одну громаду душ»¹⁰². А «ритм биттю серця» «Карпатської Січі» надавали галичани¹⁰³.

Як зауважував П. Стерчо, «Карпатська Січ була наскрізь пройнята ідеологією українського націоналізму і тогочасним духом боротьби за визволення українського народу з-під московсько-більшевицької безприкладної народовбивчої тиранії, з-під польської поліційної диктатури, як і з-під дрібно-імперіалістичних режимів чеського й румунського панування на українських землях»¹⁰⁴.

Відзначмо, що суттєву організаційну допомогу надавали «Січі» члени ОУН із ЗУЗ: Іван Габрусевич – Джон, Олекса Гасин – Лицар, Григорій Гасин – Мацьо, чотар Володимир Федак – Граб, Мирослав Кознарський – Гірняк, Євген Скоцко, Микола Чирський, Анатолій Демо-Довгопільський – Дад, Володимир Щигельський, Олег Лашенко, Василь Олександрів, Володимир Федевич та багато інших¹⁰⁵. І це в

¹⁰¹ Гірняк Л. На стежках історичних подій. Карпатська Україна і наступні роки. Спогади і матеріали. Нью-Йорк, 1979. С. 71.

¹⁰² Бірчак В. Карпатська Україна. Прага: Нація в поході, 1940. С. 35–36.

¹⁰³ Гірняк Л. На стежках історичних подій. Карпатська Україна і наступні роки. Спогади і матеріали. Нью-Йорк, 1979. С. 72.

¹⁰⁴ Стерчо П. Карпатська Січ і український націоналістичний рух. Режим перегляду: <https://100krokviv.info/2011/03/petro-stercho-karpatska-sich-i-ukrajinskyj-natsionalistychnyj-ruh/> (дата звернення 01.01.2020).

¹⁰⁵ Пагіря О., Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у Закарпатті (1929–1939) *Український визвольний рух: наук. зб.* Львів, 2009. Збірник 13. С. 69.

умовах, коли чеський уряд дав згоду на створення організації за умови, що її членами могли бути лише уродженці Закарпаття¹⁰⁶.

Військовий штаб «Карпатської Січі» на початку листопада 1938 р. розробив детальний план організації регулярної армії. Основною базою для формування військових відділів мали стати Західні Українські Землі. Передбачалося нелегально переправити добровольців із числа членів ОУН, українських старшин з польської армії та учасників визвольних змагань 1917–1921 рр. Кошти, зібрані в підприємців і серед населення західноукраїнських земель, планувалося використати на закупівлю зброї та обмун-

дирування. Провід українських націоналістів (ПУН) мав організувати збір коштів серед української еміграції і забезпечити закупівлю зброї. Решту потрібної зброї та боєприпасів сподівалися отримати після роззброєння чехословацьких військових підрозділів. У Львові Роман Шухевич провів переговори з провідними діячами політичних партій та організацій: планувалося через комбатантську організацію колишніх старшин визвольних змагань «Молода громада» зібрати кошти з українського населення і торгово-

Меморіальна таблиця на будівлі на вулиці «Карпатської Січі», 30, присвячена Романові Шухевичу.

Фото з сайту Українського інституту національної пам'яті

¹⁰⁶ Гірняк Л. На стежках історичних подій. Карпатська Україна і наступні роки. Спогади і матеріали. Нью-Йорк, 1979. С. 52.

економічних установ на спорядження для п'яти—шести тисяч вояків¹⁰⁷.

Про підтримку української автономії було відомо і польській владі. У документі тернопільського воєводства від 20 грудня 1938 р. читаємо: «з кількох конфіденційних джерел повторюється інформація про те, що українські господарські й освітні установи підтримують і фінансують український рух на Закарпатті»¹⁰⁸.

Ідеологічне виховання членів «Карпатської Січі» набуло виразно націоналістичного характеру завдяки систематичному й цілеспрямованому впливу членів ОУН, що прибули із Західних Українських Земель. Зокрема чотар Зенон Коссак не лише працював у штабі, але й очолював ідеологічний напрямок у відділі преси і пропаганди, активно друкувався в газеті «Нова свобода», писав обіжники, реферати, летючки, співпрацював з УНО. Також він займався загальною військовою підготовкою членів «Карпатської Січі», проводив ідеологічні вишколи в Хустському коші. Велике значення для дієздатності «Карпатської Січі» мала двомісячна підстаршинська школа (січень—лютий 1939), яку закінчило 40 осіб й отримало звання підхорунжих-вістунів. Постійними викладачами школи були полковник М. Колодзінський — Гузар, поручники І. Кедюлич, Г. Барабаш — Чорний, а командантом — Ю. Лопатинський — Калина. Періодично інструктори ОУН проводили підстаршинські курси з тими членами «Карпатської Січі», які вже пройшли військову підготовку. При жіночих відділах «Січі» організовували медичні курси й викладали основи розвідки¹⁰⁹.

Ба більше, як вважав М. Сидор-Чарторійський, «лише, і то виключно під впливом Проводу ОУН... за порадою генерала

¹⁰⁷ Пагіря О., Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у Закарпатті (1929—1939) *Український визвольний рух: наук. зб.* Львів, 2009. Збірник 13. С. 62.

¹⁰⁸ Богів О., Задорожний В. Карпатська Україна (Підкарпатська Русь) у міжнародних відносинах (травень 1938 р. — березень 1939 р.). Ужгород, 1999. С. 64—65.

¹⁰⁹ Пагіря О., Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у Закарпатті (1929—1939) *Український визвольний рух: наук. зб.* Львів, 2009. Збірник 13. С. 69.

Курмановича, д-ра Галагана та Олега Кандиби, а понад усе під прямим натиском Проводу ОУН із ЗУЗ — приступлено до творення оборонних військових формацій “Карпатська Січ” практично»¹¹⁰. На думку Л. Сушко, вплив членів ОУН «був настільки сильним, що вони не приймали членів інших емігрантських груп до складу Січі»¹¹¹.

Однак між командантом «Карпатської Січі» Д. Клипушем і його заступниками І. Романом, І. Рогачем і С. Росохою виникали невеликі непорозуміння через вплив галичан з Генерального штабу¹¹². Останні в радикальний спосіб виступали проти Польщі і хотіли викликати конфлікт з нею у сподіваннях допомоги з боку Німеччини і звільнення з її допомогою Галичини¹¹³.

Сам Д. Клипуш під час допиту 18 січня 1945 р. вважав, що галичани ставили перед собою завдання «створення великої української держави шляхом об’єднання всіх українських земель», і описував ситуацію в «Січі» так: «Приблизно з лютого 1939 р. в Карпатській Січі виявилася опозиція. В опозиції спочатку опинилися українські емігранти, переважно галичани (Кульчинський, Чорний, Волянський та ін.). Зі мною, наприклад, розмовляв Кульчинський, який прямо перед мною ставив питання, чому на території Карпатської України емігрантів не допускають до державних справ, чому перевагами користуються локал-патріоти... Потім виявилось, що на боці опозиції, тобто на боці українських емігрантів опинилися і локал-патріоти Роман, Рогач, Росоха та інші, які

¹¹⁰ Сидор-Чарторийський М. Мандри життя (анабаза). В Карпатську Україну. Нью-Йорк: Видавництво Чарторийських, 1975. С. 23.

¹¹¹ Suško L. Podkarpatska Rus jako autonómna krajina pomnichovskej - druhej ČSR. *Česko-slovenská historická ročenka*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1997. S. 161.

¹¹² Худанич В. Виникнення, структура і діяльність Карпатської Січі. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.)*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 28.

¹¹³ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 187.

М. Хуст 1939 р. Фото з сайта 1939.in.ua

фактично перебували у керівництві «Карпатської Січі» і користувались у Січі великим авторитетом»¹¹⁴.

Як писав В. Маркусь, «емісари ОУН якоюсь мірою респектували старших місцевих діячів, але виходили із власними ініціативами, заскакували поміркованих консерватистів, вели політику доконаних фактів. Кандиба-Ольжич, генерал Курманович, як найвищі речники ПУН, були промоторами різних акцій у Карпатській Січі серед молоді. Все-таки лишали якусь роль місцевим – трьом “Ро” (Рососі, Рогачеві, Романові), а також Химинцеві. Між ними й емісарами ПУН конфліктів не було, але такий скоро виявився між емігрантськими націоналістами та галичанами, які вносили свій план та досвід антипольської боротьби. Це захоплювало частину закарпатської молоді, проте дещо антогонізувало старшу місцеву інтелігенцію та націоналістичний істеблшмент»¹¹⁵.

¹¹⁴ Довганич О. Головний командант. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 78–79.

¹¹⁵ Маркусь В. «Ковнерська справа» з погляду учасника та з сучасної політологічної перспективи. *За українське Закарпаття*. Ужгород: Гражда, 1994. С. 25.

У свою чергу представник уряду Карпатської України в Празі В. Шандор згадував, що «не знаючи місцевих обставин, галичани стилем своєї праці не враховували наш тогочасний політичний досвід ані державно-федеративну систему Чехо-Словаччини... Вони вводили в дію нові безкомпромісові революційні методи, які не завжди відповідали нашим політичним інтересам, а часом державним потребам»¹¹⁶. У зв'язку з цим А. Волошин писав до функціонерів ОУН і просив «не утруднювати йому і так важкого положення... надсилати культурних діячів і всяких фахівців, а не крикунів-революціонерів, що вже почали діяти на нерви місцевим українським провідникам»¹¹⁷.

Ще яскравіше ситуацію описав В. Бірчак: «Старше покоління було компромісове. З ким то воно вже не робило компромісів! З мадярами перед 1918 роком, з чехами в часі Республіки, і знов було готове до дальших компромісів. Галицька молодь у Січі не знала місцевих відносин, ішла без компромісів, старше покоління оглядалося й на задні колеса. — Ану ж Карпатська Україна не утримається й повернеться мадяри? Треба було так поступати, щоб і перед мадярами бути чистим... Молодь не знала компромісів жадних, навіть тих, яких конечність випливала з обставин реального життя, з федерації з ЧСР і з сусідства з Польщею та Мадярщиною»¹¹⁸.

Відзначмо, що також виникали суперечності між ПУН та більшістю членів організації на Західноукраїнських Землях (ЗУЗ). ПУН у листопаді 1938 р. заборонив переходити кордон без відповідного дозволу організаційних структур і пояснював свою позицію тим, що Закарпаття вже забезпечене достатньою кількістю кадрів, яких можна в разі потреби підсилити людьми із закордону, а Галичину та Волинь не можна залишати «оголеними», оскільки тут у майбутньому на організацію чекають

¹¹⁶ Шандор В. Армія і Карпатська Січ. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 34.

¹¹⁷ Вегеш М. М., Задорожний В. Є. Карпатська Україна в 1938–1939 рр.: деякі аспекти соціально-економічного й політичного розвитку. *Український історичний журнал*. 1995. № 2. С. 46–47.

¹¹⁸ Бірчак В. Карпатська Україна. Прага: Нація в поході, 1940. С. 46.

важливі події. Більшість членів ОУН відмовлялася сприймати таку позицію ПУН і наголошувала на особливій важливості Карпатської України для загальноукраїнської справи¹¹⁹.

Після відставки з поста Крайового провідника ОУН ЗУЗ Л. Ребета – Кола 7 лютого 1939 р. новий провідник Мирослав Тураш – Грибівський, спираючись на організаційного референта В. Тимчія – Лопатинського та референта з військових справ Дмитра Грицяя – Перебийноса, повів щодо Закарпаття активну політику втручання. Вони відкрито не приймали позиції ПУНу та відкидали його накази. М. Тураш і його одностайні виступили проти потурання німецьким планам на Закарпаття й за створення військових відділів у Карпатській Україні, спираючись на власні сили, що ще більше загострило суперечності між КЕ ОУН на ЗУЗ та ПУН¹²⁰.

Вимога крайовиків перекинути на Закарпаття декількох старшин і організаторів з-поміж тих, які й так були на західноукраїнських землях неактивні або розконспіровані, стикалася з незрозумілою опозицією ПУН. Доходило до того, що резидент ПУН на Закарпатті д-р Ольжич-Кандиба вимагав від Команди виконання директив і одночасно заявляв, що він з ними не солідаризується. За свідченням Є. Врецьони – Остапа Волянського, «це була війна націоналістів з націоналістами і цього не можна завивати в бавовну». Свідченням повного розколу в ОУН щодо цих питань можна назвати слова М. Колодзінського, який у березні 1939 р. заявив, що «ніякі директиви не будуть в'язати Команду Січі, яка не має до ПУН жодного формального відношення, а на випадок натиску й дальших спроб наступить реакція згідно з воєнними вимогами»¹²¹.

¹¹⁹ Пагіря О., Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у Закарпатті (1929–1939) *Український визвольний рух: наук. зб.* Львів, 2009. Збірник 13. С. 64–65.

¹²⁰ Пагіря О., Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у Закарпатті (1929–1939) *Український визвольний рух: наук. зб.* Львів, 2009. Збірник 13. С. 65–66.

¹²¹ Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів. Перший том 1920–1939. Мюнхен–Лондон–Нью-Йорк: Українське видавництво, 1968. С. 550–551.

Отже, як зауважує М. Мандик, сформувалися два протилежні бачення — не йти всупереч інтересам Німеччини, тобто не опиратися наступу угорців на Закарпаття, а використувати час для військово-політичного вишколу та пропаганди (ПУН). Натомість крайовики (майбутнє бандерівське відгалуження ОУН) були переконані в потребі негайного переходу до активних дій¹²².

Відзначмо, що «Карпатська Січ» від початку формувалася на цілком добровільній основі. За короткий час її осередки виникли мало не в кожному селі краю. Соціальною базою для її розбудови стали осередки «Пласту», «Січі», «Просвіти». Також до ОНОКС, чисельність якої станом на лютий 1939 р.

становила 15 тис. осіб, окрім вихідців з Наддніпрянщини, Волині, Буковини, вступило чимало галичан і лемків (загалом 1,5–2 тис. осіб)¹²³. Із прибулих з Західної України та Буковини молодих людей було створено гарнізони в Хусті, Іршаві (22),

*Олександр Іванович Гасин
(Лицар, Дор, Чорнота) —
видатний політичний
і військовий діяч українського
національно-визвольного руху.
Чотар «Карпатської Січі»,
вишколював січовиків у Сваляві*

¹²² Мандрик М. Карпатський геополітичний чинник 1938–1939 рр. у системі міжнародної дипломатії. *З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ*. 2009. № 2 (33). С. 52.

¹²³ «Наша земля проголошує — вона була, є й хоче бути українською» / О. Пагіря, В'ятрович В., Файзулін Я., Бірчак В., Майоров М. *Український інститут національної пам'яті*. СПД ФО Кудла Г. Я. С. 19–20.

Фотографія урочистостей у Карпатській Україні з особистих речей арештованого Івана Климпуша, 1938 р. З колекції Електронного архіву Українського визвольного руху

Сільці (30), Довгому, Ставному та інших прикордонних пунктах¹²⁴. Відзначмо, що створені січові гарнізони в Торуні й Ставному озброїлися самі відібраною від польських терористів зброєю¹²⁵.

Місцеві «Січі» з окремих сіл було об'єднано в районні команди, а ті підлягали командам округ, яких було 10: хустська, волівська, тячівська, рухівська, іршавська, сваялівська, середнянська, севлюська, перечинська та великоберезнянська¹²⁶. За словами А. Кущинського, «на кінець 1938 р. трудно було знайти село на Закарпатті, де ще не організувалася самооборона під проводом найсвідоміших

¹²⁴ Худанич В. Виникнення, структура і діяльність Карпатської Січі. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.)*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 19.

¹²⁵ Кандиба О. Вояки – будівничі. *Карпатська Україна в боротьбі. Збірник*. Видання Ю.Г., 2003. С. 38.

¹²⁶ Кандиба О. Вояки – будівничі. *Карпатська Україна в боротьбі. Збірник*. Видання Ю.Г., 2003. С. 34.

національно людей, переважно колишніх військових, а дуже часто — українських вчителів»¹²⁷.

Низові організації «Карпатської Січі» поділялися на відділи, діяльність яких здійснювалася в організаційному, пропагандистському, виховному, вишкільному та господарському напрямках. Декілька відділів становили кіш. За званнями керівний склад поділявся так: старший січовик, десятник, сотник і отаман. Вони посідали такі військові посади: гуртковий, провідник, кошовий, члени ради і комендант¹²⁸.

Виникла і жіноча «Січ». Її очолила С. Тисовська та її заступниця М. Химинець. У січні 1939 р. в Хусті було організовано інструкторські курси для членів жіночої «Січі», в яких взяли участь 54 молоді жінки і дівчата. Широку культурно-освітню працю проводили лектори «Летючої естради» «Карпатської Січі», яку очолював Микола Чирський, що організували сотні зборів і концертів¹²⁹. І якщо спочатку лекторів з «Летючої естради», серед яких було багато галичан, «холодно приймали... називали навіть поляками», то за два місяці «карпатські русини дійсно прокидалися з глибокого сну і ставали українцями»¹³⁰.

Серед причин швидкого зростання чисельності «Карпатської Січі» В. Худанич називав політичне піднесення українського населення краю, допомогу української діаспори і потребу обороняти автономію від угорських і польських

¹²⁷ Турянця В., Ціцак М. Василь Галас в обороні Карпатської України. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 113.

¹²⁸ Краснодемська С. «Карпатська Січ» в обороні Української державності. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2017. Вип. 53. С. 249.

¹²⁹ Худанич В. Виникнення, структура і діяльність Карпатської Січі. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.)*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 15, 18.

¹³⁰ Гірняк Л. На стежках історичних подій. *Карпатська Україна і наступні роки. Спогади і матеріали*. Нью-Йорк, 1979. С. 98–99.

терористів, тим більше, що на польському кордоні не було чехо-словацьких військ¹³¹.

Українство Польщі на підтримку Карпатської України.

Проголошення автономії Карпатської України 1938 р., створення «Карпатської Січі», у якій активну участь взяли члени ОУН, спровокувало загострення репресій польської влади щодо корінного населення Галичини через боязнь актуалізації «українського питання». Членів українського руху ув'язнюють, місцем їхнього утримання, крім тюрем, стає спеціально створений табір для політичних в'язнів у Березі-Картузькій¹³². Одночасно, за польськими даними, від 5 вересня 1938 р. по 15 березня 1939 р. ОУН провела в Галичині 397 демонстрацій, 47 актів диверсій і 34 теракти¹³³.

Так, на підтримку закарпатських українців різні політичні сили Галичини організували маніфестації та демонстрації. З одного боку, це були представники поміркованого табору – УНДО і Фронт національної єдності Д. Палієва, з другого, радикальна течія, яку очолювала ОУН. Перші підтримували гасла автономії Підкарпатської Русі в межах федеративної Чехо-Словаччини, другі прагнули повної незалежності краю і розглядали це як крок до Соборної Української держави¹³⁴. Через вороже ставлення Польщі до Карпатської України знову актуальним стало питання автономії західноукраїнських земель¹³⁵.

¹³¹ Худанич В. Виникнення, структура і діяльність Карпатської Січі. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.)*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 14.

¹³² В'ятрович В. М. За лаштунками «Волині – 43». Невідома польсько-українська війна / В. М. В'ятрович. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2017. С. 45.

¹³³ Koprowski M. Operacja «Łom». Режим перегляду: <https://kresy.pl/publicystyka/operacja-lom/> (дата звернення 24.03.2020).

¹³⁴ Kárpátalja 1938–1941. Magyar és ukrán történeti közelítés. Szerkesztette: Fedinec Csilla, Teleki László Alapítvány, Budapest, 2004. 278 p.54; Пагіря О. Переходи галичан на Закарпаття у вересні 1938 – березні 1939 рр. Режим перегляду: <http://territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=604> (дата звернення 15.12.2019).

¹³⁵ Борів О., Задорожний В. Карпатська Україна (Підкарпатська Русь) у міжнародних відносинах (травень 1938 р. – березень 1939 р.). Ужгород, 1999. С. 68.

Українські періодичні видання Польщі докладно висвітлювали події в Карпатській Україні. Якщо спочатку вони користувалися інформацією різних пресових агентств і передруками, то з листопада 1938 р. вони почали направляти до Чехо-Словаччини і безпосередньо на Закарпаття власних кореспондентів. Ще одним джерелом інформації про карпатоукраїнські події для галицьких українців стали окремі невеликі видання, присвячені історії, культурі, населенню Закарпаття¹³⁶.

Відзначмо, що зростання впливу самостійницьких ідей і підтримка карпатських українців у середовищі українства Галичини розпочалися ще до початку поділу Чехо-Словаччини. Вже 20 вересня 1938 р. у Львові на засіданні Центрального Комітету Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО) було проголошено «в історичній хвилі політичного самовизначення народів, які заселяють Чехословаччину, змагання українців до здійснення права самовизначення не можуть бути знехтувані всупереч їх волі ніякими доконаними фактами. Тому ЦК УНДО вітає закарпатських українців у їх змаганнях до здійснення повноти своїх прав на всіх українських етнографічних землях Закарпаття, що лежить в інтересі цілого українського народу»¹³⁷.

25 вересня 1938 р. у Львові відбулося зібрання, присвячене закарпатським подіям. Його ініціював лідер Фронту національної єдності (ФНЄ) Дмитро Паліїв. За даними польської поліції, у ньому взяло участь близько 200 осіб. Тижневик «Свобода» повідомляв про тисячу присутніх. Після засідання відбулася демонстрація під гаслами «Хай живе Україна!», «Ганьба чехам, ляхам і мадярам!», «Хай живе Закарпатська Україна!». На вулиці демонстрантів зупинила поліція, а кількох демонстрантів побили польські студенти¹³⁸.

¹³⁶ Богів О., Задорожний В. Карпатська Україна (Підкарпатська Русь) у міжнародних відносинах (травень 1938 р. — березень 1939 р.). Ужгород, 1999. С. 66.

¹³⁷ Богів О., Задорожний В. Карпатська Україна (Підкарпатська Русь) у міжнародних відносинах (травень 1938 р. — березень 1939 р.). Ужгород, 1999. С. 47.

¹³⁸ Богів О., Вегеш О., Задорожний В. Галичина і Карпатська Україна у 1938—1939 роках. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 7. Львів, 2000. С. 429.

Восьмого жовтня 1938 р. Центральний комітет УНДО зробив заяву на ім'я польського прем'єр-міністра Ф. Славоя-Складовського і міністра закордонних справ Ю. Бека. У ній висловлювався рішучий протест проти позиції польського уряду щодо Карпатської України, яка суперечила ідеї самовизначення народів¹³⁹.

11 жовтня 1938 р. після богослужіння в катедральному храмі Св. Юра у Львові проти посягана Угорщини на територію Карпатської України протестувала двадцятитисячна демонстрація українців. Українські послы варшавського сейму у своїй заяві до польського уряду теж подали аналогічний протест і одночасно поставили вимогу автономії для українців Галичини¹⁴⁰.

Я. Гайвас яскраво описав хід і масштаб української маніфестації: «Здавалося, що нас небагато у Львові, а оце, як почали стягатися в означений час з усіх усюд, вийшли сотні і тисячі. Що за розмаїтість людей: перекрій українського Львова, представники всіх верств... Всіх їх пригнало сюди одно бажання: стати в лаву разом з іншими і показати, що ми тут є, що в нас сила... Лава за лавою спливають зі Святоюрської гори і попри парк прямують у місто, туди, де малярський консулят. Міцні стопи відбивають рішучий і рівний такт на бруці, а зі сотень грудей виривається: “Закарпаття не дамо! Закарпаття не дамо!”... А поліція намагається з усіх сил розірвати суцільність маси демонстрантів, щоб зломити їх ударну силу й не допустити під малярський консулят... Використовуючи суматоху бою, щораз більше груп прориваються через поліцейні кордони і розсіяно прямують під малярський консулят. — Закарпаття не дамо! Закарпаття не дамо! — залунало під консулатом. Настрашені урядовці заглядали крадьки крізь шпари у заслонах на демонстрантів»¹⁴¹.

¹³⁹ Богів О., Вегеш О., Задорожний В. Галичина і Карпатська Україна у 1938–1939 роках. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 7. Львів, 2000. С. 429–430.

¹⁴⁰ Росоха С. Народження держави. *Карпатська Україна в боротьбі*. Збірник. Видання Ю.Г., 2003. С. 14; Шандор В. Спомини. Том 1. Карпатська Україна 1938–1939. Ужгород: МПП «Гражда», 1995. С. 165.

¹⁴¹ Гайвас Я. Воля ціни не має. Торонто: Срібна Сурма, 1971. С. 15.

Після української маніфестації жертвами «польських погромів впали: Просвіта, Духовна Академія, ревізійний Союз Кооператив, Центросоюз, Фортуна нова, Народна Гостиниця, Видавництво “Українська преса”»¹⁴².

Богослужіння за Карпатську Україну відправляли також у Бережанах, Дрогобичі, Стрию, Перемишлі, Буську та інших містах і селищах, у них брали участь тисячі, а подекуди й десятки тисяч осіб¹⁴³.

Так, упродовж жовтня в Золочеві, Чорткові, Галичі, Стрию, Підгайцях та Рогатині відбулися демонстрації на підтримку Карпатської України. В Буську було організовано маніфестацію, яку ініціювали Дмитро Куп'як і Григорій Пришляк. У Бережанах через сутичку між польською поліцією та місцевим населенням загинуло десятеро осіб, а понад 100 українців було заарештовано. 20 жовтня у Стрию після великої демонстрації було затримано її організаторів, а також багатьох підозрюваних у членстві в ОУН, усього – 156 осіб, з яких 106 направили до «слідчого арешту»¹⁴⁴. На Станиславівщині було арештовано понад 1500 осіб¹⁴⁵. Про ці події В. Гренджа-Донський писав 17 жовтня 1938 р.: «Кується українська воля Закарпаття і Прикарпаття у вогні і крові»¹⁴⁶.

Протиукраїнські настрої серед польської спільноти були помітні. Дуже часто «навіть українська мова на вулицях міст ставала причиною напасти, брудної лайки, а то й фізичного побиття міським польським шумовинням»¹⁴⁷.

¹⁴² Гірняк Л. На стежках історичних подій. Карпатська Україна і наступні роки. Спогади і матеріяли. Нью-Йорк, 1979. С. 60.

¹⁴³ Пагіря О., Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у Закарпатті (1929–1939) *Український визвольний рух: наук. зб.* Львів, 2009. Збірник 13. С. 60–61.

¹⁴⁴ Пагіря О., Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у Закарпатті (1929–1939) *Український визвольний рух: наук. зб.* Львів, 2009. Збірник 13. С. 61.

¹⁴⁵ Гірняк Л. На стежках історичних подій. Карпатська Україна і наступні роки. Спогади і матеріяли. Нью-Йорк, 1979. С. 60.

¹⁴⁶ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 32.

¹⁴⁷ Вегеш М. М. Карпатська Україна. Документи і факти. Ужгород: Карпати, 2004. С. 335.

У річницю проголошення ЗУНР 1 листопада у Львові пройшли українські зібрання, які переросли в маніфестації на підтримку Карпатської України. Того ж дня відбулися контрдемонстрації польської молоді. Було зафіксовано випадки, коли українців били поляки і поляків — українці. Акція польської молоді переросла у масовий погром українських культурних та господарських установ. З 4 листопада розпочалися арешти українців¹⁴⁸. Я. Гейвас влучно зауважив, що коли польська влада «не могла стримати неприємного розвитку подій, “хтось” підмовляв вулицю, шовіністичних студентів, бутніх синків землевласників, високих урядовців, багатих міщан, а з ними всіяке шумовиння — і починалися “вистемпи патріотичней млодзєжи”»¹⁴⁹. Загалом від 15 вересня 1938 р. до 12 квітня 1939 р. лише в Галичині проведено 456 українських демонстрацій, 52 саботажі та 55 актів терору¹⁵⁰.

Польські поліційні органи у своїх донесеннях відзначали, що українські селяни щовечора збиралися у місцевих читальнях «Просвіти», слухали радіоповідомлення, читали газети, жваво дискутували на різні політичні теми, пов’язані зі справами Підкарпатської Русі та становищем українців у Польщі¹⁵¹. Настрої галицької інтелігенції щодо Карпатської України добре передають спогади Лариси Крушельницької: «Вечорами всі сходились у їдальні — слухали радіо. Слухали Карпатську Україну! Не знаю, чи сьогодні наші люди, а, головню, молоді, здатні на такі пережиття, здатні відчути той порив, що підняв тоді усю нашу громадськість? Малесенький клаптик української землі враз став надією для всієї нації.

¹⁴⁸ Романишин Н. Проголошення автономії Карпатської України і Галичина. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Історія»*. 2014. Ч. 2. С. 51.

¹⁴⁹ Гайвас Я. Воля ціни не має. Торонто: Срібна Сурма, 1971. С. 18.

¹⁵⁰ Пагіря О., Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у Закарпатті (1929—1939) *Український визвольний рух: наук. зб.* Львів, 2009. Збірник 13. С. 61.

¹⁵¹ Пагіря О. Переходи галичан на Закарпаття у вересні 1938 — березні 1939 рр. Режим перегляду: <http://territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=604> (дата звернення 15.12.2019).

Нехай відкраяний горами від материзни, але ж усе-таки наш, український!»¹⁵².

В цей час поширювалися антипольські виступи українців в публічних місцях. Про Карпатську Україну говорили на профспілкових зборах, засіданнях осередків громадсько-культурних товариств «Просвіта» і «Луг», навіть в ресторанах. Про це йшла мова 16 жовтня в с. Биткові, с. Делятині і м. Надвірній на зборах профспілки будівельників. Найбільші профспілкові збори того дня відбулися в Надвірній, на яких побувало близько 250 осіб. 22 січня 1939 р. гуцул Олекса Римарук з Заріччя Надвірнянського повіту в ресторані «Каміла» в с. Делятині напідпитку підносив тости на честь Адольфа Гітлера і Соборної України і твердив, що поляки на українській землі розпанувалися, однак рано чи пізно вона мусить бути українською¹⁵³.

Лише у Снятинському повіті польська поліція зафіксувала, що 11 грудня 1938 р. Микола Факас, Микола Іванюк і Дмитро Рожко з с. Устя на зборах «Рідної школи» під час виборів нового керівництва виголосили антидержавні доповіді. 13 грудня 1938 р. греко-католицький священник Євстахій Гордійчук виголосив антидержавну проповідь у с. Залуччі Снятинського повіту. Студент Варшавської політехніки Андрій Семотюк, який прибув до Карлова Снятинського повіту (тепер с. Прутівка Снятинського району) на канікули, взяв участь 1 січня 1939 р. у зборах «Просвіти» без дозволу влади і виголосив реферат на тему «Виховання і військовий дух»¹⁵⁴.

Українці з Польщі готові були різними способами сприяти Карпатській Україні. Так, постерунок поліції в с. Олешеві доповідав 23 лютого 1939 р. Тлумацькому старості, що «українська молодь націоналістичних поглядів намагається

¹⁵² Романишин Н. Проголошення автономії Карпатської України і Галичина. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Історія»*. 2014. Ч. 2. С. 51.

¹⁵³ Сіреджук П. Карпатська Україна і її вплив на політичну ситуацію в Галицькій Гуцульщині (До 80-річчя проголошення Карпатської України). *Народознавчі зошити*. 2017. №4. С. 785.

¹⁵⁴ ДАІФО, ф. 78, оп. 1, спр. 170, арк. 3–5.

усіма способами допомогти українцям в Підкарпатській Русі, щоби з тої малої України, що повстала в Підкарпатській Русі, розширилися кордони на Східну Малопольщу, і в знак солідарності платили б потрібні податки, а для польського уряду добровільно платити не будуть, лише під примусом»¹⁵⁵.

Українська інтелігенція в основному, а особливо керівники українських шкіл втлумачували українській учнівській молоді ненависть до осіб польської національності, виховуючи молодь в українському дусі. Така ситуація існувала в громадах сіл Слобідки і Одаїв, де директор школи Йосиф Баран нав'язував проукраїнські погляди шкільній молоді¹⁵⁶.

Слід зауважити, що українці вимагали, щоб владні служби в гміні Марківці під час ведення справ українського населення користувалися українською мовою. Так, на зібранні гмінних радних в с. Марківцях коваль з с. Ляцького-Шляхетського (тепер с. Липівка Тисменицького р-ну) Микола Данилець вніс пропозицію, щоб вїт гміни видав розпорядження до гмінних посадовців розмовляти тією мовою, якою до них звертаються громадяни. Однак вїт виступив проти такої пропозиції¹⁵⁷.

За донесенням польського інформатора, українське населення с. Зеленої Надвірнянського повіту 1 жовтня 1938 р. готувалося до мобілізації, очікуючи на рішення щодо приєднання до Польщі Тишенської Силезії. Згідно з планом частина українців мала сховатися в лісах, а частина піти до польського війська, після цього втекти зі зброєю, щоб озброїти диверсантів. Рішенням чехо-словацького уряду про передачу Тишенської Силезії Польщі українці були невдоволені. Говорили поміж себе, що Гітлер їх зрадив, бо обіцяв створити Українську державу в Східній Галичині, приєднати до неї Підкарпатську Русь, а потім і з'єднати з радянською Україною¹⁵⁸.

Серед українського населення Бучацького повіту збирали гроші для армії Карпатської України. Найбагатші люди

¹⁵⁵ ДАІФО, ф. 72, оп. 1, спр. 49, арк. 28.

¹⁵⁶ ДАІФО, ф. 72, оп. 1, спр. 49, арк. 29.

¹⁵⁷ ДАІФО, ф. 72, оп. 1, спр. 49, арк. 29.

¹⁵⁸ ДАІФО, ф. 68, оп. 2, спр. 492, арк. 28.

здавали до тисячі злотих. Українці намагалися зашкодити Польській державі також засобами економічного саботажу. Так, у селах Тернопільщини: Іванківцях, Ястшембовому і Великих Бірках утримувалися під різними приводами від сплати податків¹⁵⁹.

Серед населення ширилися очікування швидких змін на користь українців. Так, 2 січня 1939 р. пенсіонер міської варті в Снятині Михайло Фільварний доніс у постерунок поліції у м. Снятині, що 30 грудня 1938 р. в будинку Марії Москалюк у Снятині остання казала йому, щоб він «не жалів за поляками, бо за пару днів їх тут не буде, а буде Україна»¹⁶⁰. В грубшій формі швидке майбутнє бачив Василь Олексюк з с. Рудник Снятинського повіту, який казав багатьом людям 19 грудня 1938 р. слова «надходить година, що полякам будемо яйця рубати»¹⁶¹.

Галичани вдавалися і до відвертих диверсій. Уже 14 жовтня 1938 р. два гуцули з с. Вороненки Василь Молдавчук і Іван Сигідський зірвали польський прапор з будинку школи і кинули в болото, за що їх затримали і доставили в слідчий відділ прокуратури в Станиславові. Подібні випадки траплялися і пізніше. Так, 27 січня 1939 р. Наталя Семанік з с. Ворохти на Надвірнянщині зневажила польський герб і портрети польських державних діячів. У с. Шешорах на будинку лісництва 26 квітня 1939 р. невідомі зірвали герб Польської держави і обмазали його болотом¹⁶².

14 грудня 1938 р. вдома вбили стражника комісаріату Людвиківки (нині с. Мислівка Долинського району) Фелікса Майхжака. Припускалося, що це також справа рук українських націоналістів. На дверях помешкання стражника з комісаріату Команча невідомі особи намалювали тризуб, а в

¹⁵⁹ Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 1: 1939–1943 / под ред. А. А. Артизова. М.: РОССПЭН, 2012. С. 32, 37.

¹⁶⁰ ДАІФО, ф. 78, оп. 1, спр. 170, арк. 2.

¹⁶¹ ДАІФО, ф. 78, оп. 1, спр. 170, арк. 7.

¹⁶² Сіреджук П. Карпатська Україна і її вплив на політичну ситуацію в Галицькій Гуцульщині (До 80-річчя проголошення Карпатської України). *Народознавчі зошити*. 2017. № 4. С. 786.

межах комісаріату було знайдено антидержавні проукраїнські листівки¹⁶³.

Під опіку Закарпаття взяла Організація українських націоналістів. Ще 20 жовтня 1938 р. Провід українських націоналістів (ПУН) зробив заяву, щоб усі українці, хоч де б вони жили, стали на захист Української держави в Карпатах. На Закарпаття приходять провідники українського визвольного руху. Окрім наддніпрянців (Олег Ольжич, Улас Самчук, Микола Чирський, Михайло Михалевич), серед них було багато галичан, близьких до ОУН (Ярослав Барановський, генерал Віктор Курманович, полковник Михайло Гузар-Колодзінський, Роман Шухевич, Євген Врецьона, Євген Скоцко)¹⁶⁴.

Було створено «окремий штаб ПУН для справ Закарпаття». До нього належали сотник Ріко Ярій (військові справи і зовнішня політика), Я. Барановський (організаційні справи і внутрішня політика), О. Чемеринський (преса та інформація). Штаб ПУН формально й фактично розпочав діяльність у Карпатській Україні в лютому 1938 р., маючи характер «координаційної інституції», в якій узгоджувалася політика окремих референтур ПУН¹⁶⁵. Фактично було створено паралельний уряд, що через членів Головної команди «Січі» ставив офіційні вимоги урядовцям і «грубим способом» втручався в кадрову політику¹⁶⁶.

¹⁶³ Галайко Б. Ситуація на польсько-чехословацькому прикордонні у 1938 р. крізь призму діяльності польської прикордонної охорони. *Український визвольний рух. Збірник 9*. Львів, 2007. С. 60.

¹⁶⁴ Худанич В. Виникнення, структура і діяльність Карпатської Січі. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.)*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 18.

¹⁶⁵ Шандор В. Армія і Карпатська Січ. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 34–35.

¹⁶⁶ Шандор В. Армія і Карпатська Січ. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 35–37.

Значним засобом допомоги ПУН урядові Карпатської України стали дипломатичні заходи. 29 вересня 1938 р. Юрій Химинець очолив у м. Відні закордонну делегацію Карпатської України, до складу якої також увійшли Євген Скоцко, Юрій Габовда і М. Неньо¹⁶⁷. Роль політичного та дипломатичного представництва справ Закарпаття на міжнародній арені перебрала на себе Українська пресова служба в Берліні, що офіційно працювала при міністерстві закордонних справ та міністерстві пропаганди Німеччини¹⁶⁸. Фактично майже всі контакти між урядом Карпатської України і Німеччиною здійснювались за допомогою та посередництва ПУН.

Внаслідок розмови представників Пластового центру і ОУН 1938 р. було також погоджено спільні дії для підтримки Карпатської України. Згідно з узгодженим планом пластуни після розвідки ситуації на місці брали на себе зобов'язання налагодити радіynu станцію для зв'язку з Хустом¹⁶⁹. Маємо дані про 19 пластунів, яких переслідувала польська влада за допомогу Карпатській Україні.

Члени львівської Політичної колегії, що зібралися в Данцігу, 19 листопада 1938 р. обговорювали можливості надання допомоги уряду А. Волошина. Вони дійшли висновку, що «Галичина могла б вислати Карпатській Україні в першій мірі сирових кооператорів, учителів, інженерів і шоферів»¹⁷⁰.

Окрім просвітян, луговиків, пластунів, кооператорів, оунівців, палкими пропагандистами соборности України також було греко-католицьке духовництво краю. У вітальному листі

¹⁶⁷ Пагіря О., Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у Закарпатті (1929–1939) *Український визвольний рух: наук. зб. Львів, 2009. Збірник 13. С. 55, 59.*

¹⁶⁸ Химинець Ю. Мої спостереження із Закарпаття. Нью-Йорк: Накладом Карпатського Союзу, 1984. С. 61.

¹⁶⁹ Розмови між представниками Пластового центру і іншими організаціями та політичними групами. *Роман Шухевич – народжений перемагати / відп. ред. Андрій Сова. Львів: Априорі, 2018. С. 415.*

¹⁷⁰ Вегеш М. М., Задорожний В. Є. Карпатська Україна в 1938–1939 рр.: деякі аспекти соціально-економічного й політичного розвитку. *Український історичний журнал. 1995. № 2. С. 47.*

митрополита А. Шептицького до А. Волошина відзначалося: «Трудно представити Вам ентузіазм і радість, з якою ціла наша суспільність, увесь український народ у Галичині, а особливим способом Церква і Духовенство, прийняли відомість, що Ваша Екселенція обняла владу в Карпатській Україні... зо страхом Господнім і втримуючи не раз віддих, слідимо за кожним Вашим кроком, свідомі небезпек, якими Ви з усіх сторін оточені, і безконечно важкого Вашого завдання...»¹⁷¹.

З надією на зміни висловлювалися і священники. Це, зокрема, о. Й. Каменецький з церкви Петра і Павла в с. Космачі і о. Григорій Гнатів з с. Розтоки. Останній 13 листопада 1938 р. на проповіді парафіянам казав, що А. Гітлер має намір у Польщі відібрати Помор'є, а Польща може обійтися без Східної Галичини. Душпастир Микола Сиротюк із Рожнева у своїй промові до віруючих зазначив: «Заблистіла надія на появу Великої України. Українці повинні себе самі визволити з неволі, а цей час уже настав і є надія...»¹⁷². Натомість диякон Петро Секеринський з Мишківців у Збаразькому повіті під час Різдвяних свят збирав кошти для підтримки «Карпатської Січі»¹⁷³.

Акції підтримки українців Польщі Карпатської України викликали велике занепокоєння польського уряду. 18 листопада 1938 р. голова кабінету МЗС Польщі М. Кобилянський у розмові з радником німецького посольства у Варшаві Р. Шелією відзначав: «Ви бачите, яке занепокоєння викликало це питання в наших українських областях. Ми придушуємо їх і будемо придушувати»¹⁷⁴.

¹⁷¹ Богів О., Вегеш О., Задорожний В. Галичина і Карпатська Україна у 1938—1939 роках. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 7. Львів, 2000. С. 430.

¹⁷² Сіреджук П. Карпатська Україна і її вплив на політичну ситуацію в Галицькій Гуцульщині (До 80-річчя проголошення Карпатської України). *Народознавчі зошити*. 2017. № 4. С. 785.

¹⁷³ Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 1: 1939—1943 / под ред. А. А. Артизова. М.: РОССПЭН, 2012. С. 35.

¹⁷⁴ Богів О., Задорожний В. Карпатська Україна (Підкарпатська Русь) у міжнародних відносинах (травень 1938 р. — березень 1939 р.). Ужгород, 1999. С. 54—55.

Польська влада розгорнула репресії як проти українських організацій, так і проти окремих діячів, посилила цензуру українських видань. За виразом історика М. Швагуляка у Східній Галичині «на суспільному горизонті замаячила нова пацифікація»¹⁷⁵.

Переходи галичан і лемків у Карпатську Україну. На українських територіях, які окупувала Польща, розгорнулася активна агітація на підтримку переходу кордону в Карпатську Україну. Наприкінці вересня 1938 р. оунівці почали нелегально перебиратися через польсько-чехо-словацький кордон. Зокрема, в цей час нелегально перейшло кордон кілька активних діячів Крайової езекутиви ОУН на чолі з Є. Врецьоною, Р. Шухевичем і З. Коссаком¹⁷⁶. Згідно з даними архівних документів нам вдалося ідентифікувати 87 членів ОУН, яких переслідувала польська влада за допомогу Карпатській Україні.

Однією з перших великих груп, що за наказом ОУН перейшла зі зброєю на Закарпаття, була бориславська група на чолі з сільським провідником с. Тур'ї. Безпосередньо організацією переходів через кордон займалися Роман Шухевич, Іван Бутковський – Гуцул, Лев Ребет – Кіл, Мирослав Тураш – Грибівський (окружний провідник ОУН Стрийщини), Володимир Тимчій – Лопатинський (організаційний референт Крайової езекутиви). Важлива роль також належала рядовим членам ОУН, які знаходили добровольців та допомагали їм перейти через Карпати. Наприкінці вересня – у жовтні такі переходи були переважно стихійними, неорганізованими і тому швидко вийшли з-під контролю

¹⁷⁴ Богів О., Задорожний В. Карпатська Україна (Підкарпатська Русь) у міжнародних відносинах (травень 1938 р. – березень 1939 р.). Ужгород, 1999. С. 54–55.

¹⁷⁵ Богів О., Задорожний В. Карпатська Україна (Підкарпатська Русь) у міжнародних відносинах (травень 1938 р. – березень 1939 р.). Ужгород, 1999. С. 55.

¹⁷⁶ Богів О., Задорожний В. Карпатська Україна (Підкарпатська Русь) у міжнародних відносинах (травень 1938 р. – березень 1939 р.). Ужгород, 1999. С. 51.

ПУН¹⁷⁷. На думку М. Вегеша, елемент стихійности значно переважав над організаційним і дисциплінованим переходом польсько-чехо-словацького кордону¹⁷⁸.

Спонукали українців Галичини і Лемківщини до переходу в Карпатську Україну також відозви Проводу ОУН та українських організацій Закарпаття. Зокрема, 20 жовтня 1938 р. українська пресова служба в Женеві оприлюднила через віденське радіо комунікат ПУН з приводу подій на Закарпатті: «Полковник А. Мельник, голова ПУН і вождь націоналістичного руху як найповнішого вияву соборного українства закликає всіх українців стати суцільною лавою на службу нації й зокрема бути готовими під сучасну пору кинути максимум національної енергії для скріплення сил у боротьбі за Українську Карпатську державу». Наступного дня в газеті «Нова свобода» було оприлюднено також звернення Української Центральної Народної Ради в Ужгороді із закликом до співпраці всіх українців світу¹⁷⁹.

Агітація на підтримку переходів у Карпатську Україну велася і на місцях. Так, за повідомленням постерунку поліції в с. Нижневі, 10 грудня 1938 р. на території с. Кутища невідомий чоловік на псевдо Німаш агітував за перехід на допомогу Карпатській Україні¹⁸⁰. Відзначмо, що на заклики про підтримку Карпатської України одразу відгукувалися українці. Так, симпатик ОУН Іван Струтинський лише за три дні — від 27 до 30 листопада 1938 р. в с. Татарові Надвірнянського повіту завербував і відправив у Карпатську Україну п'ятеро осіб¹⁸¹.

17 жовтня 1938 р. комендант комісаріату Людвиківка (Стрийський прикордонний інспекторат) доповідав, що «13 жовтня у селі Рожанка Нижня в приміщенні читальні “Просвіта”

¹⁷⁷ Пагіря О., Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у Закарпатті (1929—1939) *Український визвольний рух: наук. зб.* Львів, 2009. Збірник 13. С. 61, 63.

¹⁷⁸ Вегеш М. М. Карпатська Україна. Документи і факти. Ужгород: Карпати, 2004. С. 328.

¹⁷⁹ Пагіря О. Переходи галичан на Закарпаття у вересні 1938 — березні 1939 рр. Режим перегляду: <http://territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=604> (дата звернення 15.12.2019).

¹⁸⁰ ДАІФО, ф. 72, оп.1, спр. 52, арк. 2.

¹⁸¹ ДАІФО, ф. 230, оп.1, спр. 177, арк. 1—2.

відбулось зібрання молоді, де обговорювалось питання організації і відправлення до Чехо-Словаччини української молоді, щоб допомогти тамтешнім українцям, які воюють за вільну Україну»¹⁸².

Були випадки, коли галичани здійснювали цілі рейди по території краю з агітаційною місією. Так, за повідомленням слідчого відділу поліції Станиславівського воєводства, Іван Малиновський, студент-медик університету імені Стефана Баторія у м. Вільні, який був сином греко-католицького священника з с. Чабарівки Копичинецького повіту Тернопільського воєводства (тепер Гусятинського району Тернопільської області), подорожував по території Східної Галичини під приводом виїзду до м. Вільна і займався агітацією і вербуванням української молоді до переходу в Карпатську Україну і вступу до «Карпатської Січі». На території Станиславівського воєводства Іван Малиновський мав тісні стосунки з греко-католицьким священником поблизу м. Станиславова, який теж займався вербуванням осіб до «Карпатської Січі», а також збором коштів для таких потреб¹⁸³.

Мешканець с. Вислока-Великого Сяноцького повіту Іван Матейцьо займався навіть вербуванням польських солдатів до вступу в «Карпатську Січ». Зокрема, за даними польської поліції, на початку січня 1939 р. він намагався переконати солдата Війська Польського Андрія Масляра, який перебував у відпустці в с. Вислоку-Великому, не повертатися у свій підрозділ, а йти в Карпатську Україну і вступати в українську армію¹⁸⁴. Були випадки, коли українці, як Степан Мисько з с. Бандрова-Народного Ліського повіту або Микола Осташ із с. Стежниці Ліського повіту, самі після отримання повістки на службу в польську армію переходили кордон і йшли на допомогу Карпатській Україні¹⁸⁵.

¹⁸² Галайко Б. Ситуація на польсько-чехословацькому прикордонні у 1938 р. крізь призму діяльності польської прикордонної охорони. *Український визвольний рух. Збірник 9*. Львів, 2007. С. 51.

¹⁸³ ДАІФО, ф. 72, оп. 1, спр. 52, арк. 26.

¹⁸⁴ ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 113, арк. 1, 10, 11, 11 зв.

¹⁸⁵ ДАІФО, ф. 228, оп.1, спр. 114, арк. 1, 2; ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 115, арк. 1, 6.

*Фото січовиків з Карпатської України,
серед яких, імовірно, галичанин Михайло Іванців.
Фото з Державного архіву Івано-Франківської області¹⁸⁶*

Після закликів національних організацій, що «на терені Чехо-Словаччини постала Україна і потрібні там молоді люди до українського війська»¹⁸⁷ українці Галичини і Лемківщини «убиралися в краще вбрання»¹⁸⁸ та переходили кордон для допомоги Закарпатській Україні, ще й намагалися навіть перевезти якусь зброю і боєприпаси¹⁸⁹. М. Кознарський залишив спогад своїх вражень перед від'їздом у Карпатську Україну: «Цілюю сплячих братів, яким ранком батьки розкриють таємницю моєї неприсутности. З вдячністю в душі цілюю спрацьовані руки батьків, що вирощували мене, і взявши материнське благословення: “Хай Бог має тебе у своїй опіці! Будемо молитися за щасливу дорогу для тебе!”», — залишаю з тяжким серцем родичів і рідну хату...»¹⁹⁰.

¹⁸⁶ Про фото польські правоохоронні органи дізналися, бо Василь Іроденко похвалився ним під час перебування в ресторатції в Надвірній.

¹⁸⁷ ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 678, арк. 1.

¹⁸⁸ ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 760, арк. 1.

¹⁸⁹ ДАІФО, ф. 90, оп. 1, спр. 217, арк. 13.

¹⁹⁰ Гірняк Л. На стежках історичних подій. Карпатська Україна і наступні роки. Спогади і матеріяли. Нью-Йорк, 1979. С. 17.

З одного села подекуди на Закарпаття йшла ціла ватага хлопців і дівчат (п'ятеро осіб з села Бережків, четверо з села Берегів-Горішніх (нині в складі гміни Літовищі Бещадського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща) і т. д.)¹⁹¹. З села Бальниці Ліського повіту (це українське село припинило існування внаслідок польських депортацій 1944–1947 рр.) 14 лютого 1939 р. нелегально кордон перейшло аж дев'ятеро людей¹⁹². А мешканець с. Вислока-Великого Сяноцького повіту Шимон Опришко для того, щоб потрапити в Карпатську Україну, 21 січня 1939 р. за нез'ясованих обставин втік з в'язниці (22 грудня 1938 р. його засудив на шість місяців ув'язнення гродський суд у м. Буківському)¹⁹³.

На основі опосередкованих даних про вдалий перехід і безпосередніх свідчень затриманих лише з відтинка одного інспекторату – Стрийського (чия територія за географічними умовами була сприятливою для нелегального перетину кордону) дослідникові Б. Галайку вдалося довідатись про 114 осіб, затриманих 1938 р. на кордоні¹⁹⁴. Серед тих, хто перейшов успішно кордон, наймолодшим, імовірно, був тринадцятирічний Михайло Щур, що загинув у бою з німцями навесні 1942 р. недалеко від м. Коростишева біля Києва¹⁹⁵.

Любомир Полюга, один з охоронців Р. Шухевича під час опору УПА, згадував, що його друзі підлітки намаглися перейти польсько-чехо-словацький кордон, «бо хотілося швидше стати дорослими, виконати свій обов'язок українця, боротися за високі ідеали»¹⁹⁶.

Серед перших мігрантів значна частина була оунівцями. У Галичині на місцях створювалися дво- чи тричленні групи, які

¹⁹¹ ДАІФО, ф. 228, оп.1, спр. 100, 14 арк.

¹⁹² ДАІФО, ф. 228, оп.1, спр 110, арк. 1.

¹⁹³ ДАІФО, ф. 228, оп.1, спр. 116, арк. 1, 3.

¹⁹⁴ Галайко Б. Ситуація на польсько-чехословацькому прикордонні у 1938 р. крізь призму діяльності польської прикордонної охорони *Український визвольний рух. Збірник 9*. Львів, 2007. С. 53.

¹⁹⁵ Гірняк Л. На стежках історичних подій. Карпатська Україна і наступні роки. Спогади і матеріали. Нью-Йорк, 1979. С. 78.

¹⁹⁶ Полюга Л. Шляхами спогадів. 1944–1956. Львів-Київ: Літературна агенція «Піраміда», 2003. С. 25.

займалися агітацією і допомагали під час переходу кордону¹⁹⁷. Так, Роман Шухевич спочатку їхав дорогою поза Криницю близько до кордону, а далі «в місці, яке добре знав, висів, одів лещата, з'їхав на гору, потім на долину й вийшов до залізниці. По дорозі до нього вчепився вовк... Маючи корони, на залізничній станції купив собі білет і поїхав на Закарпаття»¹⁹⁸. Для оцінки масштабу потреби в допомозі Карпатській Україні через кордон було переправлено члена Крайової екзекутиви ОУН на Західноукраїнських Землях Я. Гайваса разом з неодноразовим керівником ОУН на Сколівщині Іваном Бутковським (Гуцулом), провідником для яких був селянин Луців з Тухлі¹⁹⁹.

Переходили кордон поодиночі і групами здебільшого молоді сільські хлопці-українці 18–30-ти років із прикордонних повітів Польської держави. Більшість з них здобули лише початкову освіту, хоча були й такі, які навчались у гімназіях, семінаріях, академіях та університетах²⁰⁰. Про високі особисті якості людей, що переходили кордон, свідчать польські характеристики на них. Так, про уродженця селища Богородчан Станиславівського повіту Романа Мартинця польська поліція писала таке: «...відважний і здатний до виконання доручених йому завдань, навіть таких, які були пов'язані для нього з небезпекою втрати волі, а навіть і життя»²⁰¹.

Серед тих, хто поспішив на допомогу Карпатській Україні, були люди, які досягли успіхів у різних сферах. Так,

¹⁹⁷ Богів О., Задорожний В. Карпатська Україна (Підкарпатська Русь) у міжнародних відносинах (травень 1938 р. – березень 1939 р.). Ужгород, 1999. С. 53.

¹⁹⁸ Чайківський Б. «Фама». Рекламна фірма Романа Шухевича *Роман Шухевич – народжений перемагати / Відп. ред. Андрій Сова*. Львів: Априорі, 2018. С. 300–301.

¹⁹⁹ Гайвас Я. Воля ціни не має. Торонто: Срібна Сурма, 1971. С. 35–40.

²⁰⁰ Галайко Б. Ситуація на польсько-чехословацькому прикордонні у 1938 р. крізь призму діяльності польської прикордонної охорони. *Український визвольний рух. Збірник 9*. Львів, 2007. С. 54.

²⁰¹ ДАІФО, ф. 69, оп. 1, спр. 1050, арк. 1.

уродженець с. Вовчинця Станіславського повіту Осип Семенович Новицький був відомим футболістом і футбольним тренером. Протягом 1930–1934 рр. він грав за команду «Україна» у м. Львові і був тренером футбольної команди «Пролом» у м. Станіславові. В 1934–35 рр. в м. Ужгороді виступав за спортивний клуб «Русь», у 1935–1936 рр. у м. Перемишлі працював у редакції спортивного видання «Змаг» і тренував футбольну команду «Сян». 23 листопада 1938 р. разом з Сидором Даневим і Романом Мартинцем він перейшов нелегально в Карпатську Україну та вступив до лав «Карпатської Січі». Служив у м. Хусті в міліції, одночасно був кореспондентом часопису «Новий час» зі Львова. Статті в газеті підписував як Осип Хустецький. Після того, як Угорщина захопила територію Карпатської України, Осип Новицький перебрався аж у м. Гамбург у Німеччині²⁰².

Солдатом «Карпатської Січі» став і популярний український пісняр, композитор, акордеоніст Богдан Веселовський з легендарного в Галичині у 30-х рр. ХХ сторіччя музичного ансамблю «Ябця-джаз»²⁰³.

М. Кознарський у своїх спогадах залишив нам яскраву характеристику прибулих українців з Польщі: «Одні з них з Бойківщини, другі з Надпрутянської Гуцульщини, Підгір'я, Поділля, інші з Буковини, а М. І. з Югославії. Не бракує й волиняків, а найбільше з Лемківщини: з Вислока Великого прибуло понад 15 хлопців, з Вислока Горішнього 7, з Команчі 23, з Ославиці 15, з Боська 3, з Радужиць 4, з Явірника 5, з Довжиці 5, по кілька було з Суровичних Полян, Душатина, Смільника, Прилук, Туринського, Полонної, Улюча, Прибишева, Репеді, Сянічка»²⁰⁴. Лише Дмитро Боївка з Явірника перепровадив через кордон 36 хлопців²⁰⁵.

Щодо загальної кількості нелегальних емігрантів у цей час до Закарпаття, то П. Стерчо, П. Сардачук і М. Швагуляк

²⁰² ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 791, арк. 12, 14, 16.

²⁰³ Петросаняк Г. Політ на повітряній кулі. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2015. С. 86–89.

²⁰⁴ Гірняк Л. На стежках історичних подій. Карпатська Україна і наступні роки. Спогади і матеріали. Нью-Йорк, 1979. С. 41.

²⁰⁵ Гірняк Л. На стежках історичних подій. Карпатська Україна і наступні роки. Спогади і матеріали. Нью-Йорк, 1979. С. 41.

говорили про декілька сотень осіб, О. Богів, М. Вегеш і В. Задорожний наводили цифру 700—900, а Б. Галайко вважає, що їх найвірогідніше було не більше як пів тисячі²⁰⁶. За оцінками польських дослідників, лише за жовтень 1938 р. з території Польщі на Закарпаття перейшли 2 тис. осіб²⁰⁷.

Переважна їхня більшість вступила до різних підрозділів «Карпатської Січі», тільки невелика частина отримала якісь службові посади. Українці з Польщі буквально закидали А. Волошина листами, в яких пропонували свої послуги для будівництва молодій державі. Галичанин Орест Зозуля просив зарахувати його до головної фінансової дирекції в Хусті. Колишній вояк Української галицької армії (УГА) Омелян Лисняк, що проживав у Пряшеві і мав досвід роботи дипломата, писав: «Я нижчепідписаний... осмілюсь предложити свої услуги, щоб ще послужити своєму народови». На допомогу Карпатській Україні зголосилися також колишні воїни УГА, які емігрували за кордон після поразки Визвольних змагань і наприкінці 30-х рр. проживали в Чехо-Словаччині, Німеччині, Англії і США. Іван Вовк писав із Франції, що міг би стати у пригоді Карпатській Україні як фаховий інженер. Іван Цимбал з Підгайців пропонував свої послуги як колишній «член військової поліції в Тернополі», який відзначався як дуже цільний стрілець²⁰⁸.

З польського боку кордон між Польщею та Чехо-Словаччиною охороняли три окружні інспекторати Прикордонної охорони: Силезький (з центром у м. Катовицях), Західномалопольський (з центром у м. Кракові) і

²⁰⁶ Галайко Б. Ситуація на польсько-чехословацькому прикордонні у 1938 р. крізь призму діяльності польської прикордонної охорони *Український визвольний рух. Збірник 9*. Львів, 2007. С. 54; Богів О., Задорожний В. Карпатська Україна (Підкарпатська Русь) у міжнародних відносинах (травень 1938 р. — березень 1939 р.). Ужгород, 1999. С. 61.

²⁰⁷ Пагіря О., Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у Закарпатті (1929—1939) *Український визвольний рух: наук. зб.* Львів, 2009. Збірник 13. С. 66.

²⁰⁸ Богів О., Вегеш О., Задорожний В. Галичина і Карпатська Україна у 1938—1939 роках. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип. 7. Львів, 2000. С. 441.*

Східномалопольський (з центром у м. Львові). Відтинок кордону, підконтрольний Східномалопольському окружному інспекторату Прикордонної охорони, розмежовував українські етнічні землі, що були у складі Польщі та Чехо-Словаччини. На 1938 р. йому підлягали три прикордонні інспекторати з центрами в Самборі, Стрию і Коломиї²⁰⁹.

28 вересня 1938 р. комендант Східномалопольського окружного інспекторату Мар'ян Просолович видав розпорядження, в якому повідомлялось: «... підтвердилось проникнення з Польщі до Чехо-Словаччини українців з нашого терену, які за певною інформацією мають організувати в Чехословаччині за допомогою уряду “Український легіон”, що є небезпечним для Польщі у випадку її участі у якихось міжнародних акціях, разом з тим [це] підтримувало б дух українців, що мешкають в Польщі, і [зумовлювало б] використання їх як диверсантів. Можливим є також транспортування зброї з Чехословаччини до Польщі для українських боївків. У зв'язку з цим наказую використовувати усі можливі засоби для збільшення сітки інформаторів і агентів, особливо в місцевих осередках легальних і таємних українських та комуністичних організаціях. Особливу увагу слід звернути на активних українських діячів, чиї прізвища повинні бути відомі відділам Прикордонної охорони, беручи до уваги їхнє можливе зникнення для втечі до Чехословаччини... За всіма особами, які прибули у прикордоння, належить встановити докладний чи таємний нагляд, виявляючи себе лише у крайніх випадках. Попри мінімальний склад відділів, наказую зміцнити охорону кордону, посилити пильність та поглибити розвідку навіть коштом зменшення зусиль на викриття карно-фінансових злочинів»²¹⁰.

²⁰⁹ Галайко Б. Ситуація на польсько-чехословацькому прикордонні у 1938 р. крізь призму діяльності польської прикордонної охорони. *Український визвольний рух. Збірник 9*. Львів, 2007. С. 48–49.

²¹⁰ Галайко Б. Ситуація на польсько-чехословацькому прикордонні у 1938 р. крізь призму діяльності польської прикордонної охорони. *Український визвольний рух. Збірник 9*. Львів, 2007. С. 49–50.

Польська влада поширила спеціальну інструкцію для окружних прокуратур, як поводитися з порушниками кордону: «Конкретно потрібно в'янути такі питання: 1) з якою ціллю затриманий намагався перейти кордон? 2) якими шляхами добрався і чи був озброєний? 3) чи отримував якусь поміч в дорозі і від кого? 4) в якому місці мав перейти кордон і в кого мав зголоситися на тому боці? 5) чи затриманого хтось агітував на нелегальну еміграцію. Окремо потрібно довідатися, чи затриманий належав до ОУН. Про такі справи докладати прокурору Апеляційного суду»²¹¹.

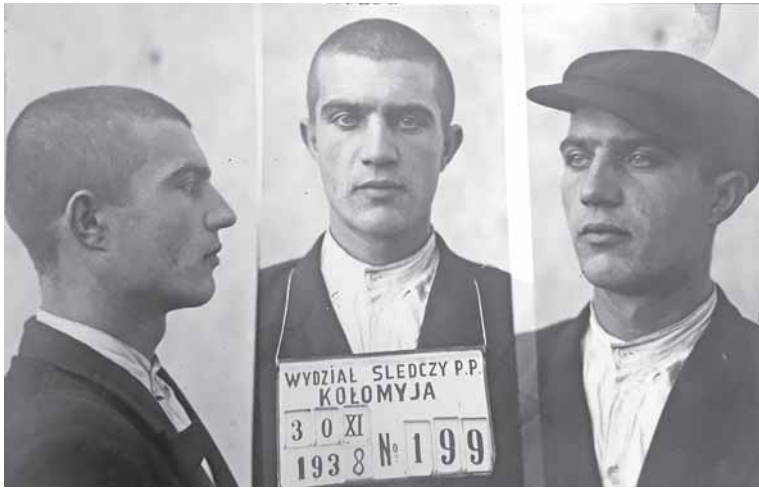
Згідно з наказом львівського воєводи у прикордонні було обмежено рух населення, а повітове староство почало видавати для жителів спеціальний дозвіл на тимчасове перебування на прикордонній території, в якому зазначалося мету. Осіб, котрі не мали такого дозволу, негайно затримували і передавали поліції. Незважаючи на ці заходи, наплив українців без відповідних документів у прикордоння різко збільшився. Під час затримання вони стверджували, що подались у прикордоння в пошуках роботи або з туристичною метою²¹².

31 жовтня 1938 р. вийшло розпорядження коменданта Східномалопольського округу Прикордонної охорони, де вказувалось, як треба поводитися з українцями, які перетнули чи мали намір перетнути кордон, але були затримані. Належало негайно доповісти про випадок затримання керівництву по телефону, провести допит, після чого відправити затриманого до місцевого відділка поліції. Також по всіх комісаріатах і заставах було розіслано спеціальний перелік питань, які потрібно було ставити затриманому. Слід було з'ясувати інтереси самого допитуваного — чи можна їх використати зі шпигунською метою²¹³.

²¹¹ Богів О., Вегеш О., Задорожний В. Галичина і Карпатська Україна у 1938—1939 роках. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 7. Львів, 2000. С. 432.

²¹² Галайко Б. Ситуація на польсько-чехословацькому прикордонні у 1938 р. крізь призму діяльності польської прикордонної охорони. *Український визвольний рух*. Збірник 9. Львів, 2007. С. 52.

²¹³ Галайко Б. Ситуація на польсько-чехословацькому прикордонні у 1938 р. крізь призму діяльності польської прикордонної охорони. *Український визвольний рух*. Збірник 9. Львів, 2007. С. 55.

Василь Федорович Криховецький, народився 7 серпня 1914 р. в с. Братишеві Тлумацького повіту, де і проживав. Його затримав Відділ поліції 16 листопада 1938 р. в с. Пістині Косівського повіту.

Фото з Державного архіву Івано-Франківської області

За листуванням з Карпатською Україною було введено жорстке цензурування. Переглядали всі листи, які галичани відправляли в Карпатську Україну. До того ж у тексті знищували вислови, які мали щонайменший політичний підтекст²¹⁴.

І звичайно, що українців з Галичини і Лемківщини в їхніх намаганнях допомогти Карпатській Україні арештовували, чи вони потрапляли під нагляд польських спецслужб. Польська влада влаштовувала судові процеси над нелегалами в Самборі, Коломиї, Бережанах, Станиславові, Стрию, на яких було засуджено декілька десятків членів ОУН, переважно на рік тюремного ув'язнення²¹⁵. Так, Юрій Дедерчук і Микола Гундяк,

²¹⁴ Богів О., Задорожний В. Карпатська Україна (Підкарпатська Русь) у міжнародних відносинах (травень 1938 р. — березень 1939 р.). Ужгород, 1999. С. 63.

²¹⁵ Пагіря О., Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у Закарпатті (1929—1939) *Український визвольний рух: наук. зб.* Львів, 2009. *Збірник 13.* С. 64.

Василь Гундяк і Федір Бойко з Микуличина в ніч на 2 грудня 1938 р. втекли в Карпатську Україну, щоб вступити до «Карпатської Січі», і потрапили під стеження польської поліції²¹⁶.

Натомість під час обшуків польської поліції у Василя Мартиновича, Миколи Мартиновича, Миколи Захарука, Михайла Терлецького, Дмитра Крижанівського, Лук'яна Ключука (8 грудня 1938 р. їх заарештували в с. Соколівці Косівського повіту за спробу нелегально перейти кордон між Польщею і Карпатською Україною) було виявлено пістолет фірми «Фромер», набой до російської зброї, запальнички та інше спорядження для ведення бойових дій²¹⁷. У свою чергу уродженець м. Надвірної Іван Михайлович Полатайко під час переходу кордону в Підкарпатську Русь взяв із собою пістолет браунінг F.N.²¹⁸.

Ще радикальніше підійшли до допомоги Карпатській Україні на Коломийщині. Там група молодих українських націоналістів під командуванням двадцятидев'ятирічного Івана Оліяра²¹⁹, який мав досвід служби в польському війську, з 1938 р. проводила вишколи з використанням гвинтівок (6 штук) і гранат (5 штук). Вишкіл проводили в лісі поблизу с. Великої Кам'янки Коломийського повіту. Гвинтівки і гранати молодим людям передав вояк 49-го піхотного полку в Коломиї Іван Мельничук. Основним завданням вишколу була підготовка до повстання на теренах краю. За планом

²¹⁶ ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 687, арк. 1.

²¹⁷ ДАІФО, ф. 90, оп. 1, спр. 217, арк. 1, 13.

²¹⁸ ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 794, арк. 1.

²¹⁹ Прокурор окружного суду 15.03.1939 р. видав розпорядження про арешт 21-ї особи за належність до ОУН, спробу повстання проти Польщі. Арешту підлягали: Іван Оліяр (29 р.), Дмитро Барщіїв, Іван Слободян, Степан Григорів (14 р.), Іван Юзичин (19 р.), Дмитро Бази (15), Михайло Бойчук (16 р.), Дмитро Бойчук (13 р.), Роман Михайло (24 р.), Михайло Гнатишук (12 р.), Степан Ющак (25 р.), Степан Гричук (18 р.), Іван Грецишин (25 р.), Петро Гречук (26 р.), Дмитро Фільчук (13 р.), Петро Фільчук (29 р.), Петро Грецишин (18 р.), Дмитро Філіан (28 р.), Василь Філіан (29 р.), Іван Мельничук і Василь Мосійчук.

Івана Оліяра, повстанці мали роззброїти польське військо, розквартироване в Коломиї. До повсталих мали приєднатися мешканці сіл Коршева, Годи, Турки, Хлібичина і Великої Кам'янки. Після цього повсталі повинні були рушити на Львів, щоб здобути українську владу. Іван Оліяр у читальні «Просвіти» часто проводив патріотичні доповіді. Він закликав молодих хлопців йти в Підкарпатську Русь, вступати до «Січі» і воювати проти Польщі, щоб відібрати українські землі. Так, Іван Оліяр загітував Василя Семенюка йти на Закарпаття²²⁰.

Натомість з 14 на 15 грудня 1938 р. на присілку Любіжній у Делятині зібралися керівники національно-визвольного руху краю, які мали намір у місті встановити українську владу і відібрати її з польських рук. Правда, намір їм не вдався, бо в їхніх рядах був таємний агент польських спецслужб, який усіх видав. З допомогою зрадника польській поліції вдалося вчасно розкрити задум провідників повстання і заарештувати змовників²²¹. У свою чергу, за даними польської поліції, у Зборівському повіті українці скуповували елементи військової уніформи і голосно говорили про швидке збройне повстання проти Польщі. 31 січня 1939 р. в селі Шибаліні в Бережанському повіті близько 50-ти озброєних револьверами і гвинтівками українців проводили військові навчання. Під час розгону вони чинили спротив поліції, і одного українця було вбито, а чотирьох поранено²²².

У свою чергу Юрія Нестерука та Олексія Столащука було заарештовано 19 листопада 1938 р. лише за те, що вони були провідниками невстановленої особи (за версією поліції, Мирославі Степанюку з Коломиї) у спробі нелегального переходу кордону між Польщею і Карпатською Україною для

²²⁰ ДАІФО, ф. 90, оп. 1, спр. 230, арк. 3–4, 15, 19.

²²¹ Сіреджук П. Карпатська Україна і її вплив на політичну ситуацію в Галицькій Гуцульщині (До 80-річчя проголошення Карпатської України). *Народознавчі зошити*. 2017. №4. С. 786.

²²² Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 1: 1939–1943 / под ред. А. А. Артизова. М.: РОССПЭН, 2012. С. 33, 37.

вступу в лави «Карпатської Січі»²²³. А уродженця с. Корнича Коломийського повіту Андрія Кобюка було ув'язнено на п'ять місяців, бо він знайшов провідника для Івана Данищука, який у лютому 1939 р. нелегально перейшов кордон з Польщі на Закарпатську Русь²²⁴. Натомість Василь Ріпка і Теодор Сопінка з села Вислока-Великого не змогли добратися до польсько-чехо-словацького кордону через брак коштів, але все одно отримали строки ув'язнення (7 і 6 місяців відповідно) і були обмежені в громадянських правах на три роки²²⁵.

Василя Шарака з с. Ославиці Перемишльського повіту (тепер село в Сяноцькому повіті Підкарпатського воєводства Республіки Польща) арештувала польська поліція, бо в ніч на 12 січня 1939 р. він попередив Василя Блищука про те, що його арештує польська поліція за допомогу Карпатській Україні²²⁶. Звинувачували українців і в тому, що ті без дозволу польської влади намагалися пронести з собою гроші на Закарпаття, навіть якщо їхня сума була невелика²²⁷.

Підготовкою і допомогою охочим переправитися в Карпатську Україну займалися і учасники Перших визвольних змагань. Зокрема, після проведення обшуку в будинку Дмитра Купчака поляки встановили, що він «був у українській поліції часів ЗУНР, після захоплення Східної Галичини поляками перейшов на територію Наддніпрянської України, а в 1920 р. втік на територію Чехо-Словащини, де перебував до 1926 р.»²²⁸. Слідство встановило, що Дмитро Купчак разом з Іваном Купчаком на території Солотвина допомагали, інформували, переховували, надавали офіційні документи членам ОУН, які прямували в Карпатську Україну. Так, за даними постерунка поліції в селищі Солотвині від 24 січня 1939 р., після проведення обшуку в будинку Івана Купчака було знайдено два посвідчення фірми «Сарітас» у Мисловичах на ім'я Івана

²²³ ДАІФО, ф. 90, оп. 1, спр. 218, арк. 1, 4, 16.

²²⁴ ДАІФО, ф. 90, оп. 1, спр. 225, арк. 57.

²²⁵ ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 120, арк. 8, 8 зв, 13.

²²⁶ ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 101, арк.13.

²²⁷ ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 768, арк. 1–2.

²²⁸ ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 802, арк. 4.

²²⁹ ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 802, арк. 4.

Венгерчука, який 11 листопада 1938 р. в околицях Ворохти нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну²²⁹. Додаймо, що Дмитро Купчак з Іваном Купчаком станом на 1938 р. були членами ОУН.

Польська поліція звітувала, що галичани також нелегально переходили польсько-німецький кордон у районі м. Гданська і звідти їхали до Берліна для військового вишколу з дальшим потраплянням у Карпатську Україну і вступом у «Карпатську Січ»²³⁰.

Перехід кордону для українців часто був недостатньо організований, але одночасно це є свідченням його масовості і загальнонародного пориву на підтримку Карпатської України. Так, 17 січня 1939 р. між селами Душатином і Миковом Сяноцького повіту (тепер Підкарпатське воєводство Республіки Польща) Антон Пішка, Антон Хома і Антон Кішка під час нелегального переходу польсько-чехо-словацького кордону зустріли лісника, прийняли його за прикордонника і розбіглися. Однак про їхні дії все-таки довідалася поліція, і чоловіки опинилися у в'язниці м. Сянока²³¹.

Термін ув'язнення для українців збільшувався, якщо патріоти переконували інших у переході кордону для підтримки Карпатської України. Так, Павла Івановича Рикетчука, який 20 грудня 1938 р. агітував молодь в «Просвіті» в с. Микуличині (були присутні 300 осіб) за незалежність України, називав її майбутнім української армії та пропонував виступити на підтримку Карпатської України, рішенням судді слідчого округу в Станиславові від 22 квітня 1939 р. було ув'язнено строком на 2 роки, тоді як за спробу перетнути державний кордон обмежували волю на менший термін²³².

Відзначмо, що для арешту українців достатньою підставою було співання українських пісень. 30 жовтня 1938 р. в Лойовій Надвірнянського повіту Стефана та Василю Пліщуків, Миколу, Михайла і Павла Романюків було доставлено в слідчий відділ прокуратури в Станиславові за співання у сільській

²³⁰ ДАІФО, ф. 69, оп. 1, спр. 848, арк. 26, 49, 51.

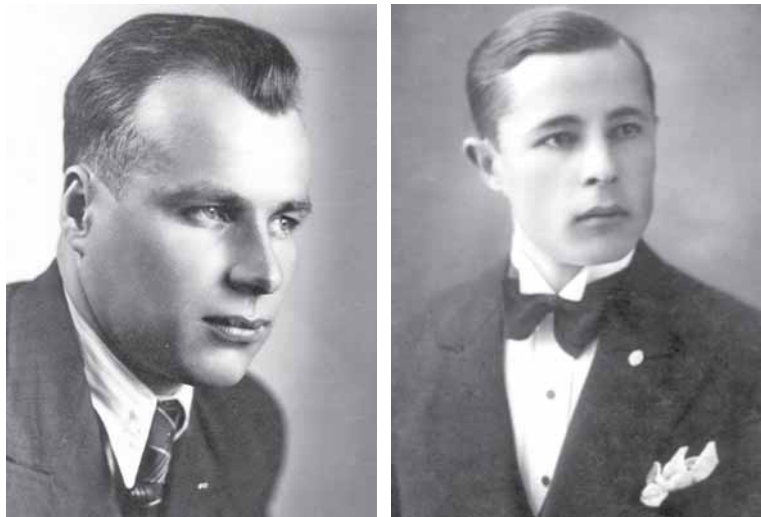
²³¹ ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 118, арк. 1, 8, 8 зв, 9.

²³² ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 801, арк. 1–3; ДАІФО, ф. 69, оп. 1, спр. 848, арк. 1–2, 17.

читальні «Просвіти» пісень, які нібито були проти польського народу і держави. Доніс поліції на них Ян Качаровський. Місцеві жителі йому не вибачили і 22 листопада того ж року спалили його будинок²³³.

Для декого з галичан перехід польсько-чеського кордону в 1938–1939 рр. уже був не першим подібним випадком, і вони були загартованими бійцями, і їх раніше притягала до кримінальної чи адміністративної відповідальності польська влада. Так, уродженець селища Богородчан Сидір Данів (Сидір Новаківський), окрім членства в товариствах «Рідна школа» і «Сокіл», контактував з членами ОУН і 1935 р. нелегально перебував у Чехо-Словаччині, за що пізніше Богородчанський міський суд покарав його на місяць ув'язнення. 5 липня 1936 р. на зборах «Просвіти» в Богородчанах поляки зафіксували його виступ про потребу військового вишколу української молоді²³⁴.

Натомість брати Микола і Володимир Костики з м. Надвірної перед звинуваченням польської влади у

На фото пластини Володимир і Микола Костики

²³³ Сіреджук П. Карпатська Україна і її вплив на політичну ситуацію в Галицькій Гуцульщині (До 80-річчя проголошення Карпатської України). *Народознавчі зошити*. 2017. №4. С. 786.

²³⁴ ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 791, арк. 16.

вербуванні української молоді на перехід кордону в Карпатську Україну і вступ у «Карпатську Січ» були активними членами Пласту і ОУН. Так, Миколу Костика 1931 р. затримала польська поліція за розбиття портрета Юзефа Пілсудського в жіночій школі в м. Надвірній, а 1933 р. його арештували за конспіративну діяльність на користь ОУН²³⁵. У свою чергу Володимира Костика 1934 р. затримували за антидержавну діяльність і належність до ОУН і, за даними польської поліції, він мав постійний контакт з керівними колами ОУН у Станиславові²³⁶.

Повідомлення про такі нелегальні переходи через кордон знаходимо і в галицькій пресі того часу. В замітках читаємо, наприклад, що «поліція арештувала дяка з Верчан, повіт Стрий, Павла Тиркуса за це, що він намовляв хлопців іти нелегально на Карпатську Україну і там вступати до Січі». Через бажання нелегально перейти на Закарпаття кількох осіб було заарештовано на Яблонівщині, на Перемищині – тринадцятьох, у Лавочному поліція арештувала сімох львів'ян, три особи затримала

²³⁵ 28 жовтня 1933 р. команда постерунка поліції у м. Надвірній заарештувала адвоката Костя-Дем'яна Бачинського, Романа Вереса, Миколу Гринішака, Степана Дунця, Юрія Дунця, Миколу Костика з Надвірної і Миколу Нищака з Назавизова – членів товариства «Луг». Судили їх за те, що вони співали в залі «Просвіти» пісні «Гей, браття, гайда всі до бою, за нашу Україну, за долю, за волю...», «Вже ревуть гармати – схаменися, кате, віддай, віддай Україну назад!», розповсюджували націоналістичну літературу й організували свята «луговиків» і 1 листопада 1933 р. планували хід українців на цвинтар для панахиди на могилах січових стрільців і воїнів УГА та Армії УНР. У Миколи Костика виявили «Декалог українського націоналіста», примірники нелегального часопису УВО «Сурма», інкримінували йому організацію проведення проукраїнських віч 29 жовтня 1933 року в селах повіту, на які мали виїхати студенти – члени «Сталого самостійного гуртка» (за даними: Андруняк І. Справа про звинувачення українських націоналістів Надвірнянщини 1933 року. Режим перегляду: <http://volya.if.ua/2020/02/sprava-pro-zvynuvachennya-ukrajinskyh-natsionalistiv-nadvirnyanschyny-1933-roku/> (дата звернення 05.03.2020).

²³⁶ ДАІФО, ф. 230, оп. 1, спр. 244, арк. 17, 20.

прикордонна охорона в Жупанах. Крім того, частина галицької преси застерігала населення від таких переходів, наголошуючи, що нелегали приносять більше клопотів новій українській владі на Закарпатті, ніж користи, а самі галичани наражаються на небезпеку, що чехи передадуть їх польській стороні²³⁷.

Ситуацію з українськими добровольцями ускладнювали чеські правоохоронці і військовики, які перешкоджали переміщенню повстанців у Карпатську Україну. Так, Іван Вередюк, Дмитро Мельник і Микола Стефанів 23 листопада 1938 р. перейшли кордон, але перед селищем Ясінею їх затримали чеські жандарми і доставили до постерунка жандармерії в Ясіні. Звідти чоловіків перевезли до військового обозу, де вони змушені були до втечі «працювати з ранку до ночі»²³⁸. У свою чергу польський інформатор 20 січня 1939 р. доносив з Карпатської України, що чеські прикордонники в с. Латірці, яке межувало із Львівською областю, вороже ставилися до осіб, які записувалися в січові стрільці, і за будь-якої сприятливої ситуації доставляли їх до застави і били за будь-які провини²³⁹.

Про такі випадки писав В. Гренджа-Донський: «Наражаються ті втікачі на небезпеку, бо чеська жандармерія переловлює їх і просто без нашого відома, в кращому випадку, відсилає назад. Були і такі випадки, що передають їх полякам, а ті втікачів карають дуже тяжко». Проти цього діячі Карпатської України виступали «дуже гостро» і вимагали відділення чеської жандармерії та передання її в українські руки²⁴⁰. Я. Гайвас описав, як їх з Іваном Бутковським спочатку опитали чеські прикордонники у Воловому, потім погостили смачним чеським сніданком і прийняли малоощо як не своїх союзників, а в Хусті посадили у в'язницю і допитували²⁴¹.

²³⁷ Галайко Б. Ситуація на польсько-чехословацькому прикордонні у 1938 р. крізь призму діяльності польської прикордонної охорони *Український визвольний рух. Збірник 9*. Львів, 2007. С. 53.

²³⁸ ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 801, арк. 5.

²³⁹ ДАІФО, ф. 86, оп. 1, спр. 120, арк. 2.

²⁴⁰ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 80.

²⁴¹ Гайвас Я. Воля ціни не має. Торонто: Срібна Сурма, 1971. С. 40–44.

Траплялося, що чехословаки затримували галичан, бо плутали їх з польськими терористами, як сталося з Федором Маричем, Миколою Бунгою, Василем Ільчишином і Миколою Каращакком з села Берегів-Горішніх²⁴². Хоч були люди, які зустрічали перебіжців у прикордонних селах на Закарпатті і скеровували до українських владних органів²⁴³.

Незважаючи на неприхильне ставлення чехів до нелегальних переходів кордону з Галичини в Карпатську Україну, навіть серед них траплялися люди, лояльні до українців. Так, Й. Рушак, що був у Сваляві карним референтом в окружному уряді, згадував: «Мені підлягали жандарми, які щодня приводили хлопців з Галичини, що хотіли вступити до Січі. Я їх посилав до Хуста. Мені приводили мадярських терористів та інших, що нелегально перейшли кордон і посилали вісті мадярам. Я їх арештовував»²⁴⁴.

Були і курйозні причини, що перешкождали переходу українців на допомогу Карпатській Україні. Так, Михайло Юркевич, Іван Добжанський, Василь Юркевич і Михайло Лазорищак з с. Щербанівки Ліського повіту (тепер село в гміні Команча Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства в Республіці Польща) в середині лютого 1939 р. вели підготовку до переходу в Карпатську Україну. Під час обговорення походу в будинок Михайла Юркевича прийшла дружина Івана Добжанського і заявила, що якщо чоловік не повернеться додому, то вона піде в поліцію і все розповість. Чоловіки розійшлися і не здійснили свого наміру. Однак від дружини Івана Добжанського інформатор поліції про все довідався і

²⁴² Сьогодні в складі гміни Літовищі Бещадського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща. Когут М. Калушани — вояки Карпатської Січі. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.)*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 143.

²⁴³ Галайко Б. Ситуація на польсько-чехословацькому прикордонні у 1938 р. крізь призму діяльності польської прикордонної охорони. *Український визвольний рух. Збірник 9*. Львів, 2007. С. 53.

²⁴⁴ Богів О., Вегеш О., Задорожний В. Галичина і Карпатська Україна у 1938–1939 роках. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип. 7*. Львів, 2000. С. 435.

доніс. У підсумку 7 березня 1939 р. за постановою окружного суду в м. Яслі Михайла Юркевича, Івана Добжанського, Василя Юркевича і Михайла Лазорищака затримала поліція і відправила в розпорядження прокурора в м. Сянок²⁴⁵.

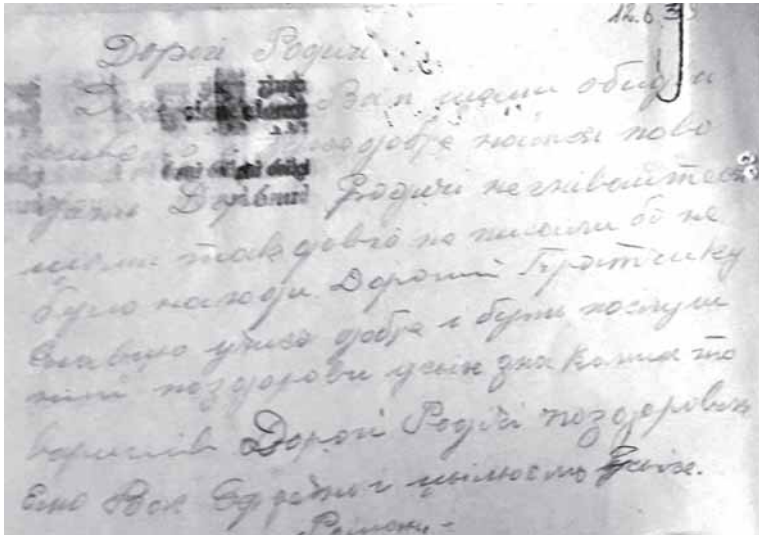
Через часті випадки затримань на кордоні 12 листопада 1938 р. уряд А. Волошина опублікував звернення «Проти нерозважливої еміграції», яке передрукувала більшість українських газет. Він закликав молодих українців утриматися від переходів на Закарпаття: «Довідуємося, що в Галичині, передусім серед молоді, зростає бажання переїзду на Підкарпаття для праці при розбудові нашої державности. Ми добре розуміємо й цінімо патріотичне захоплення кожного українця і повну, безоглядну готовність віддати свої услуги нашій справі і виконувати тут хоч би найважчий обов'язок. Знаємо, що ці наміри у наших галицьких братів родяться з ідейности й щирого почуття до нашого Підкарпаття. Одначе в теперішньому часі переїзд на Підкарпаття вважаємо недоцільним і нерозважним почином. Ми щойно на самому початку нашої державницької праці ... У таких обставинах новий приплив людей ці труднощі тільки збільшує. Тому цією дорогою радимо нашим братам з інших українських земель та з еміграції не вибиратися стихійно і самочинно на Підкарпаття»²⁴⁶.

Ситуацію яскраво описав у своїх спогадах В. Гренджа-Донський: «З Галичини стихійно переходять молоді люди, переважно селянські хлопці. Це спричинює уряду велику журбу, бо просто нема їх де помістити. Пишемо галицьким редакціям, щоб опублікували пересторогу. З одної сторони завдає ця масова еміграція труднощі нашій владі, — яка інакше ставиться до наших галицьких братів надзвичайно прихильно, а з другої сторони наражаються наші втікачі на небезпеку...»²⁴⁷.

²⁴⁵ ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 108. арк. 1, 2, 7, 8, 9, 10, 14.

²⁴⁶ Пагіря О. Переходи галичан на Закарпаття у вересні 1938 — березні 1939 рр. Режим перегляду: <http://territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=604> (дата звернення 15.12.2019).

²⁴⁷ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 80.

Лист Владислава Дмитровича Гуцуляка, уродженця с. Ямної, який 1 листопада 1938 р. перейшов у Карпатську Україну, до родичів і брата, від 12 червня 1939 р. Документ з Державного архіву Івано-Франківської області

Однак нелегальні переходи не припинялись. Особливо цей процес активізувався після оголошення про створення 9 листопада 1938 р. в Хусті «Карпатської Січі». Її постання розбудило неймовірну цікавість галицької молоді, яка, виховуючись на легендах легіону Українських січових стрільців часів Першої світової війни та боротьби за українську державність у 1918–1919 рр., вбачала в ній продовження справи славнозвісних січових стрільців²⁴⁸.

На основі аналізу щоденних звітів коменданта Львівського воєводства науковці В. Боднар та М. Вегеш зробили висновок, що найінтенсивнішими нелегальні переходи кордону були в січні — на початку лютого 1939 р. Одиначні випадки перетину кордону польські прикордонні органи

²⁴⁸ Пагіря О. Переходи галичан на Закарпаття у вересні 1938 — березні 1939 рр. Режим перегляду: <http://territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=604> (дата звернення 15.12.2019).

фіксували навіть тоді, коли угорські війська окупували Карпатську Україну 17 березня 1939 р.²⁴⁹

Прикарпатці, які відправилися на допомогу Карпатській Україні, залишали свої сім'ї і, звичайно, жертвували багатьом заради Вітчизни. Показовим щодо цього є емоційний та екстравагантний лист від 13 листопада 1938 р. Василя Чабанюка, який вступив у військо Карпатської України та писав до коханої Оленки Дедерчук: «Кохана Олюнько, окремо до тебе пару слів, пам'ятай, що я твій муж і дітей тато, я за тебе не забуду ніколи, шануй своїх дітей і моїх, щоби ти їх не лишила і сама ходила по ночах. Я колись поверну і щоби я не мав непорозуміння, бо я тебе в серці ношу і свої діти, коби ти мене так носила. Уважай Оленко на себе, бо мені сі здає, що ти вже зле поступила, бо я так чую своїм сумлінням. Не думай Оленко, що я пропав на віки, пам'ятай що я при війську служу. Олюцьку золота, нема такої хвилини, щоби за тебе забув. Олінько прошу тебе, щоби ти обходила так, щоби мені на тебе ніхто слова не сказав, побудуй собі якусь буду, абис мала на чім якусь хвилю перебути, доки я сі за тебе не довідаюся. Решта дерева продай, убери дітей би люди не говорили, що вони ходять босі, але ти ся не гризи, я думаю за тебе. Поздоровляю тебе і твої діти, цілую в ручку, до милого побачення, прошу тебе, відпиши до мене»²⁵⁰.

Багато переходів галичан на допомогу Карпатській Україні застало Станиславівське воєводське управління видати 4 січня 1939 р. розпорядження про складання персональних списків на осіб, які нелегально перейшли чи здійснили спробу перейти польсько-чехо-словацький кордон на Підкарпатську Русь, а також тих осіб, що їм допомагали і сприяли. В списках обов'язково потрібно було вказати, яке покарання понесли відповідні особи (судове переслідування, кримінальний вирок чи адміністративне стягнення). Такі дані потрібно було подавати до п'ятого числа кожного місяця, оновлюючи їх²⁵¹.

²⁴⁹ Пагіря О. Переходи галичан на Закарпаття у вересні 1938 – березні 1939 рр. Режим перегляду: <http://territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=604> (дата звернення 15.12.2019).

²⁵⁰ ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 810, арк. 3.

²⁵¹ ДАІФО, ф. 72, оп. 1, спр. 52, арк. 8.

Польську владу турбувала навіть діяльність галицьких німців у воєводствах, що межували з Карпатською Україною. Їх підозрювали у шпигунстві і підтримці української автономії. Так, на польсько-чеському прикордонні 12 листопада 1938 р. в с. Людвиківці (тепер с. Мислівка) Долинського повіту заарештували і відправили в Березу-Картузьку одного з лідерів галицьких німців Йоганна Рейнпольда, який зазначав, що «є неможливим, щоб 40-мільйонний український народ не мав своєї держави, в той же час, коли поляків є трохи більше 20 мільйонів, і вони мають не тільки свою державу, але ще мають несправедливі претензії на українські землі»²⁵². Він хвалив правління А. Волошина і казав, що «німцям, які живуть на Закарпатській Русі, дуже добре при теперішньому правлінні Волошина, мають повну свободу і живуть в міцній дружбі з українцями»²⁵³.

У намаганні зупинити рух українців на підтримку Карпатської України польські спецслужби деколи арештовували навіть власних інформаторів. Так, 28 січня 1939 р. арештували за вербування української молоді до вступу в «Карпатську Січ» Станька Федоровича Лопуха з с. Ветлиної Ліського повіту (тепер село в гміні Тісна Ліського повіту Підкарпатського воєводства). Однак 1 квітня 1939 р. Окружний суд в м. Сяноку відпустив його на волю як інформатора прикордонної служби. За показами прикордонника Антонія Бойка, п. Лопух свідомо вступав з людьми в розмови про Підкарпатську Русь, щоб виявити охочих вступити в «Карпатську Січ» і донести на них у прикордонну службу²⁵⁴.

Відзначмо, що польський уряд постійно вимагав від міністерства закордонних справ Чехо-Словаччини та амбасад інших країн припинити антипольську діяльність галичан у «Січі», називаючи конкретні прізвища. За підрахунками

²⁵² Ільїн О., Мазур О. Нариси історії Береза-Картуського концтабору (липень 1934 – вересень 1939). Тернопіль: Тзов «Тернограф», 2019. С. 226–227.

²⁵³ Там само. С. 226.

²⁵⁴ ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 112, арк. 6, 6 зв, 12.

Василь Андрійович Щербій, народився 16 травня 1910 р. в селі Павельчому Станиславівського повіту, член ОУН. Отримав у боях за Карпатську Україну поранення в ноги, бік і голову і працював в ідеологічному напрямку у відділі преси і пропаганди у штабі «Карпатської Січі». Фото з Державного архіву Івано-Франківської області

О. Богіва і В. Задорожного, протягом листопада—грудня 1938 р. було чотири польські ноти протесту до уряду Чехо-Словаччини з цього приводу ²⁵⁵. Однак на Закарпатті галичани виступали під псевдонімами, і тому відповідь завжди була, що таких в Хустському Коші немає ²⁵⁶. Так, 29 листопада 1938 р. до Праги надійшла нота протесту польського уряду, в якій вимагалося негайно повернути назад Костянтина Мельника, полковника Андрія Мельника, Михайла Бажазаславського, Євгена Кульчицького, Володимира Забавського і Степана Росоху ²⁵⁷.

Натомість Польща обгрунтовувала свої ворожі виступи проти Карпатської України і потребу спільних

²⁵⁵ Богів О., Задорожний В. Карпатська Україна (Підкарпатська Русь) у міжнародних відносинах (травень 1938 р. — березень 1939 р.). Ужгород, 1999. С. 57.

²⁵⁶ Худанич В. Виникнення, структура і діяльність Карпатської Січі. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.)*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 28.

²⁵⁷ Богів О., Вегеш О., Задорожний В. Галичина і Карпатська Україна у 1938–1939 роках. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 7. Львів, 2000. С. 433.

кордонів з Угорщиною діяльністю галичан у краї²⁵⁸. В офіційних нотах Польща доходила до того, що залежно від обставин називала Карпатську Україну то гніздом комунізму, то — фашизму²⁵⁹. Жаль, що і в незалежній Україні тиражуються польські міти на зразок того, що «акція по наповненню Підкарпатської Руси біженцями з Польської Галичини» була планом Берліна, щоб загострити стосунки Чехо-Словаччини з Польщею і Угорщиною²⁶⁰.

Події на Закарпатті викликали в польській влади острах повстання українців Галичини, а тому в прикордоння було введено військові з'єднання. Між Надвірною і Підлутим стаціонував 11-й полк легкої артилерії. В прикордонних містечках заквартирували: 6-й полк уланів, 6-й дивізіон кінної артилерії, 53-й Бережанський полк піхоти, 14-й полк Язловецьких уланів і 6-й полк кінних стрільців із Жовкви. 9-й полк Тереховлянських уланів і 49-й Коломийський полк вислано в бік гори Піп-Іван²⁶¹.

Для посилення охорони кордону в жовтні 1938 р. на відтинку прикордоння, підконтрольний Східномалопольському окружному інспекторату Прикордонної охорони, було скеровано 16 взводів Корпусу охорони прикордоння (КОП), які були розміщені по один—два взводи в кожному комісаріаті. Також у цей час викликано й службовців Прикордонної охорони, які перебували у відпустці. До кордону було направлено додаткові військові частини²⁶².

²⁵⁸ Шандор В. Армія і Карпатська Січ. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 38.

²⁵⁹ Шандор В. Спомини. Том 1. Карпатська Україна 1938—1939. Ужгород: МПП «Гражда», 1995. С. 228.

²⁶⁰ Годьмаш П., Годьмаш С. Подкарпатская Русь и Украина. Ужгород, 2003. С. 103.

²⁶¹ Гірняк Л. На стежках історичних подій. Карпатська Україна і наступні роки. Спогади і матеріяли. Нью-Йорк, 1979. С. 60—61.

²⁶² Галайко Б. Ситуація на польсько-чехословацькому прикордонні у 1938 р. крізь призму діяльності польської прикордонної охорони. *Український визвольний рух. Збірник 9*. Львів, 2007. С. 51.

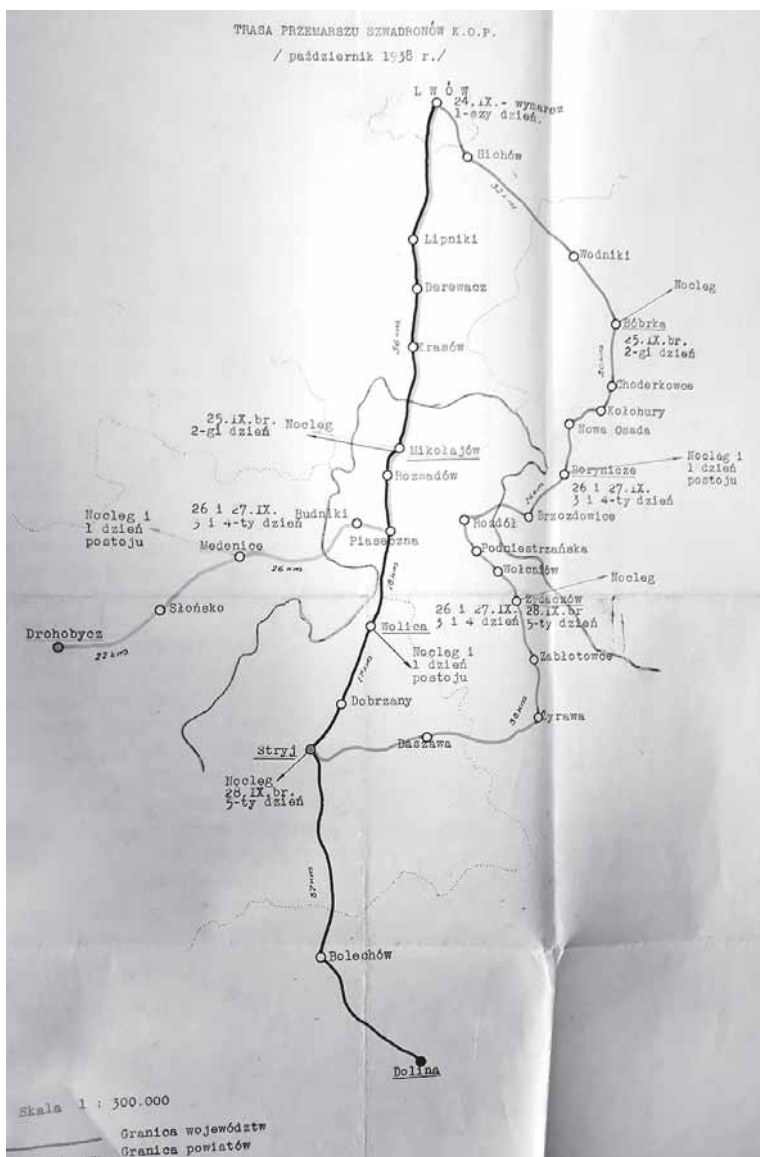

Схема маршруту ескадронів КОП зі Львова до місць кінцевого призначення (Дрогобич, Стрий, Долина) 24–28 жовтня 1938 р.

Документ з Державного архіву Івано-Франківської області

Наказом міністерства внутрішніх справ Польщі Львівському і Станиславівському воєводам від 22 жовтня 1938 р. визначався порядок відправлення на територію цих воєводств трьох ескадронів КОПу (по 70 осіб у кожному). На військовій формування покладалися функції охорони правопорядку, допомога поліції у недопущенні будь-яких антипольських виступів під час можливого проведення акцій щодо визначення державної належності території Закарпатської Русі. Наказ містив чіткий графік щоденного переміщення 24–28 жовтня 1938 р. ескадронів КОП зі Львова до місць кінцевого призначення (Дрогобич, Стрий, Долина)²⁶³.

Під час маршу командний склад мав подавати щоденні звіти до постерунків поліції про настрої серед місцевого населення. На воєвод покладали завдання забезпечити загопи КОП під час дислокації місцем постою, нічлігом, харчуванням, фуражем. Командний склад щодня до 18-ї години мав надсилати телефонограми у Львів про ситуацію в окрузі. Для облаштування побуту під час маршу військовики мали право використовувати наявні засоби місцевого населення²⁶⁴.

Однак і на цьому страхи поляків не закінчилися. Наказом міністерства внутрішніх справ Польщі від 29 жовтня 1938 р. Станиславівському воєводі доручалося прийняти і розквартирувати два ескадрони КОП у Рогатині і Коломиї, які мали прибути залізничним транспортом. Збільшення кількості військовиків визначалося загрозою антипольських виступів з боку українського населення²⁶⁵.

У грудні 1938 р. на пограниччі з Карпатською Україною було утворено 1-й піхотний полк КОП «Карпати», що розміщувався в Стрию. До нього належали батальйон «Сколе» у складі рот «Сянки», «Славсько» і «Людвиківка» та батальйон «Делятин» у складі рот «Осмолода», «Рафайлова», «Ворохта» і «Жаб'є»²⁶⁶.

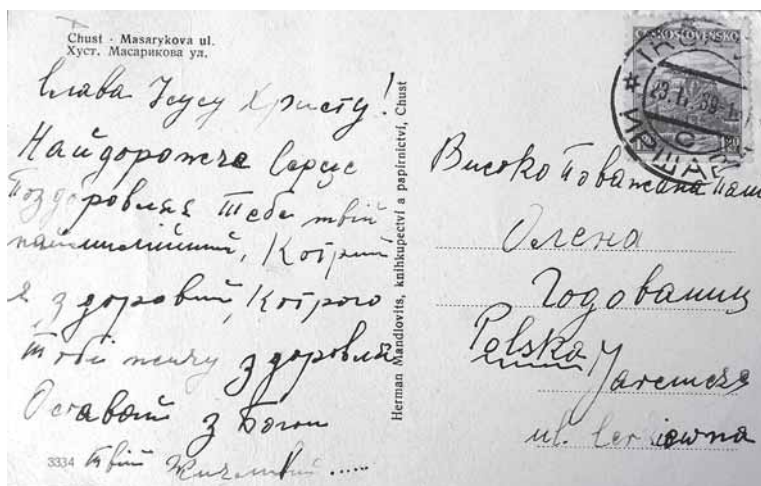
²⁶³ ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 2121, арк. 1–3.

²⁶⁴ ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 2121, арк. 1–3, 9–11.

²⁶⁵ ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 2121, арк. 7.

²⁶⁶ Влодаркевич В. Стратегічне значення Східної Галичини напередодні Другої світової війни. *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. 2001. Ч. 5–6. С. 343.

Марш польських ескадронів по Галичині супроводжувався репресіями щодо місцевого українського населення. Так, під час маршу 27 жовтня 1938 р. ескадрон КОП «Z» зупинився на постій в селі Угерському Стрийського повіту. Українське населення не проводило будь-яких антипольських виступів.

Поштівка з видами Хуста,
яку надіслав карпатський січовик рідним на Прикарпаття.
Фото з Державного архіву Івано-Франківської області

Однак двох українських селян військовики покарали на місці: одного — через відмову впустити до своєї стайні коней КОП, другого — через відмову надати польським солдатам драбину в користування²⁶⁷.

Польські солдати під час патрулювання зривали вивіски українською мовою. А в селі Меденичах (нині Дрогобицького району Львівської області) польські військовики затримали «підозрілих» українців і три години вчили їх співати польський гімн «Єще Польська не згінела». Натомість жителі села Рахині змушені були звертатися по захист до постерунку місцевої поліції, а частина сховалася від переслідування солдатів КОП в будинку місцевого греко-католицького священника²⁶⁸.

28 жовтня 1938 р. відділ КОП прибув у село Волю-Задеревацьку Стрийського повіту. Члени і симпатки ОУН втекли і сховалися в лісі через можливі каральні акції. Однак декілька молодих осіб було покарано за «неналежну поведінку». Такого самого покарання зазнала молодь в селі Великих Дідушичах. Натомість у селі Фалиші польські військовики покарали місцевого корчмаря, єврея, за те, що на питання офіцера про національність він назвався українцем²⁶⁹.

Згідно з донесенням відділу КОП вїт Витвиці Долинського повіту Красівський розповідав, що греко-католицький священник Витвиці о. Кожинський і окремі місцеві жителі агітують проти Польської держави, а польські військовики б'ють невинних українських селян. Імовірно, щоб врятуватися від розправи при появі військовиків, українські селяни зривали з своїх сорочок синьо-жовті стрічки і кидали на землю. Священник Кожинський по прибутті відділу КОП одягнув літургійні шати, а його дружина злягла в ліжку, вдаючи хвору²⁷⁰.

Репресії так загострилися, що у зв'язку з перебуванням на території Долинського повіту ескадрону КОП до

²⁶⁷ ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 2121, арк. 30.

²⁶⁸ ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 2121, арк. 37.

²⁶⁹ ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 2121, арк. 58.

²⁷⁰ ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 2121, арк. 72.

На світлині уродженець с. Братишева Тлумацького повіту Іван Андрійович Семенів. Його затримав 16 листопада 1938 року в с. Пістині Відділ поліції Косівського повіту і відправив до розпорядження окружного суду в Коломиї. Фото з Державного архіву Івано-Франківської області

Долинського старости прибула делегація від місцевого українського населення в особі декана Долинського деканату УГКЦ Михайла Чорнеги, адвоката з Долини Олександра Дереша і директора українського кооперативу в Долині Йосифа Майхровича. Ці особи поскаржилися старості на військовиків КОП, які під час патрулювання території Долинського повіту проводили каральні акції проти місцевого українського населення та завдавали побої в першу чергу особам, які мали стосунок до українських товариств і організацій²⁷¹.

За «поширення української пропаганди і антидержавну діяльність» у прикордонні було закрито читальні «Просвіти», відділи Товариства «Луг». За «поширення тривожних вісток» заарештовували і штрафували членів «Просвіти», а греко-католицьких священників — за антидержавницьку пропаганду.

²⁷¹ ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 2121, арк. 36.

Затримували осіб за розповсюдження нібито оунівських листівок²⁷².

Натомість перелякана недостовірними чутками, що гуцули мають намір знищувати польські родини, повітова влада Надвірнянщини звернулася до Варшави, щоб на їхні терени було введено додаткові війська. У відповідь міністерство оборони Польщі з кордону з Литвою перекинуло на Гуцульщину додатково підрозділи прикордонних військ. Командування прикордонників негайно видало розпорядження, що в прикордонних гуцульських селах вводиться воєнний стан і обмежується пересування людей з 17-ї години дня до 9-ї години ранку. Згодом на повторне прохання старости Надвірнянського повіту міністерство оборони Польщі 19 грудня 1938 р. знову направило додаткові підрозділи польського війська, яких розквартирували в прикордонних селах Рафайлові й Яблуниці. 29 грудня 1938 р. сюди ще направили два батальйони лижників гірської артилерії, яких розмістили в Березовах і Микуличині²⁷³.

Одночасно військовики з КОП займалися і затриманням українців, які переходили кордон на допомогу Карпатській Україні. Так, 18 лютого 1939 р. в с. Сянках (тепер село Турківського району Львівської області) відділ Корпусу охорони кордону під час спроби нелегального переходу польсько-чехо-словацького кордону затримав мешканців с. Смольника Ліського повіту (тепер село в гміні Літовищі Бещадського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща) Івана Атанасійовича Намісняка, Марцина Миколайовича Стефаніка, Михайла Мазура, нешлюбного сина Теклі, Михайла Матвійовича Ямельського та Федора Ільковича Мельника²⁷⁴.

²⁷² Галайко Б. Ситуація на польсько-чехословацькому прикордонні у 1938 р. крізь призму діяльності польської прикордонної охорони. *Український визвольний рух. Збірник 9*. Львів, 2007. С. 51.

²⁷³ Сіреджук П. Карпатська Україна і її вплив на політичну ситуацію в Галицькій Гуцульщині (До 80-річчя проголошення Карпатської України). *Народознавчі зошити*. 2017. №4. С. 787.

²⁷⁴ ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 115, арк. 1, 6.

Частими були сутички військовиків КОП з січовиками. Так, у Торуні поляки вступали в перестрілки з січовиками в середині грудня 1938 р. і на початку березня 1939 р.²⁷⁵

Уважно стежили з допомогою інформаторів та розвідників польські державні чинники і за суспільно-політичною ситуацією в самій Карпатській Україні. Для збору відомостей про події на своїй і сусідній територіях органи Прикордонної охорони створили цілу мережу інформаторів та агентів. Так, комендант комісаріату Людвиківка 5 серпня 1938 р. доповів своєму керівникові в Стрию, що призначив у кожній підконтрольній місцевості рядового для спостереження за політично ненадійними і підозрілими особами, збирання даних про діяльність ОУН та КПЗУ, розслідування митних злочинів і розбудови мережі інформаторів (кожен рядовий повинен був мати хоча б двох інформаторів у визначених місцевостях)²⁷⁶.

Так, шпигунами прикордонної застави в м. Надвірній були Йозеф Ксянжек, Зигмунд Сігнатович і Юстина Юркевич; Омелян Любаневський і Станіслав Тарновський – у с. Биткові; Іван Кішезник – у с. Пасічній; Антрал Дзигіла, Михайло Куриняк, Йозеф Огоновський і Кристина Шпилкова – у с. Пневі²⁷⁷.

Інформаторів набирали всі комісаріати і застави Прикордонної охорони з-поміж громадян Польщі і Чехо-Словаччини, працювали вони як під власними іменами, так і під псевдонімами. Саме від них охорона й отримувала потрібну інформацію з чехо-словацького прикордоння та з середини краю. За потрібні повідомлення вона платила польськими злотими або чеськими кронами – розмір оплати був 10, 15 злотих, 50, 75, 100, 200 крон. Інформатори могли бути

²⁷⁵ Яворенко Г. Гарнізон ОНОКС в Торуні. *Карпатська Україна в боротьбі. Збірник*. Видання Ю.Г., 2003. С. 104–105.

²⁷⁶ Галайко Б. Ситуація на польсько-чехословацькому прикордонні у 1938 р. крізь призму діяльності польської прикордонної охорони. *Український визвольний рух. Збірник 9*. Львів, 2007. С. 57.

²⁷⁷ Сіреджук П. Карпатська Україна і її вплив на політичну ситуацію в Галицькій Гуцульщині (До 80-річчя проголошення Карпатської України). *Народознавчі зошити*. 2017. №4. С. 786.

постійними чи тимчасовими. Здебільшого це були селяни, мешканці Польщі й Чехо-Словаччини. Хоча в наказах керівництво Прикордонної охорони робило акцент на залученні до роботи зі збирання інформації працівників пошти, вчителів, сільських урядників, громадських діячів²⁷⁸. У відповідь на запитання німецької газети «Ляйпцигер Наесте Нахріхтен» А. Волошин повідомив, що в «кишенях 305 закордонних терористів, яких ми зловили, знайдено не менш як сім мільйонів чеських крон»²⁷⁹.

Так, у доповіді Команди Східномалопольського округу прикордонної служби про ситуацію протягом 1–31 січня 1939 р. на польсько-чеському кордоні від 14 лютого 1939 р. зазначалося, що «01.01.1939 р. у с. Нижні Верецьки (тепер селище Нижні Ворота Воловецького району Закарпатської області) відбувся з'їзд січових стрільців. На з'їзд прибули січові стрільці сформовані в трійках з українськими прапорами з населених пунктів Верб'яж, Лази, Воловець і Конари. З'їзд мав демонстраційний характер. На з'їзді виступав син адвоката М. Новаківського (імовірно, представник Хустського Коша «Карпатської Січі» Сидір Новаківський. — С. А.) з с. Нижні Верецьки, який заохочував присутніх наполегливо працювати над розбудовою України, тому що прийдуть кращі часи для жителів Підкарпатської Русі»²⁸⁰.

Із донесень інформаторів і звітів службовців для керівництва можемо довідатися теми, які були цікаві Прикордонній охороні, та про події, що відбувались за кордоном і в краї 1938 р. Загалом у таких повідомленнях ішлося про розпорядження чехо-словацьких органів влади, їхнє виконання, рух військ у прикордонні, будівництво укріплень,

²⁷⁸ Галайко Б. Ситуація на польсько-чехословацькому прикордонні у 1938 р. крізь призму діяльності польської прикордонної охорони. *Український визвольний рух. Збірник 9*. Львів, 2007. С. 57–58.

²⁷⁹ Вегеш М. М., Задорожний В. Є. Карпатська Україна в 1938–1939 рр.: деякі аспекти соціально-економічного й політичного розвитку. *Український історичний журнал*. 1995. №2. С. 44.

²⁸⁰ ДАІФО, ф. 86, оп. 1, спр. 120, арк. 1, 1 зв.

напади диверсантів і обсяг шкоди, яку вони завдали, та про ситуацію в прикордонні з польського боку²⁸¹.

Особливо цікавило польські спецслужби становище добровольців з Польщі в Карпатській Україні. Так, 5 січня 1939 р. із застави Ветлина, повіт Дверник (тепер у складі Польщі), надійшло повідомлення від польського інформатора з с. Смерек (тепер село Ліського повіту Підкарпатського воєводства Польщі), що втікачі з тієї місцевости в Карпатську Україну перебувають в місті Перечині у військовій організації «Карпатська Січ», обмундировані, військово вишколені, мають добру платню і повноцінне харчування²⁸². Там, де були розташовані січовики з Галичини та інших українських земель, місцеве населення допомагало, зокрема, харчами, дровами тощо²⁸³.

Навіть у Головну команду «Січі» проникли чужі агенти. С. Клочурак інформував 1975 р., що армія викрила і спіймала там двох польських і угорського агента²⁸⁴. В ході активних допитів арештований польський агент повідомив цінну інформацію про розташування на західноукраїнських землях диверсійних та військово-тренувальних таборів для підготовки нападів і саботажних акцій на території Карпатської України; прізвища польських офіцерів, причетних до підготовки операції «Лом»; список таємних агентів польської поліції на Закарпатті. Через інших агентів удалося також дізнатися про заходи Польщі щодо збройного вторгнення в Карпатську Україну²⁸⁵. Для

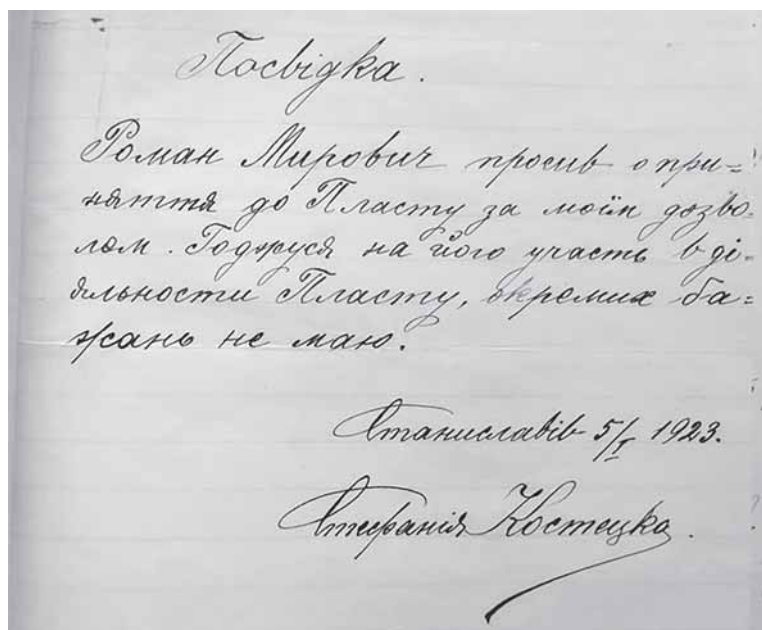
²⁸¹ Галайко Б. Ситуація на польсько-чехословацькому прикордонні у 1938 р. кризь призму діяльності польської прикордонної охорони. *Український визвольний рух. Збірник 9*. Львів, 2007. С. 58.

²⁸² ДАІФО, ф. 86, оп. 1, спр. 120, арк. 2.

²⁸³ Худанич В. Виникнення, структура і діяльність Карпатської Січі. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.)*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 17.

²⁸⁴ Шандор В. Армія і Карпатська Січ. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 52.

²⁸⁵ Пагіря О., Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у Закарпатті (1929–1939) *Український визвольний рух: наук. зб.* Львів, 2009. Збірник 13. С. 74.

Документи про прийняття до «Пласту» Р. Миревича, що був у Карпатській Україні заступником керівника розвідувального відділу Військового штабу «Карпатської Січі». З особистого архіву Т. Зеня

протидії агресивним діям польських диверсантів діячі «Карпатської Січі» відправляли в Польщу своїх розвідників, які мали вивчити систему розвідувальної і терористичної діяльності Польщі²⁸⁶.

В. Гренджа-Донський так описував появу шпигунів у Карпатській Січі: «Через границю перебіжить такий «утікач» — жертва польського терору, а опісля січова розвідка викриє, що то звичайний собі польський шпигун, диверсант, бандит-терорист, поліційний конфідент, або в ліпшому випадку член т. зв. «шляхти загородової»»²⁸⁷.

²⁸⁶ Гайвас Я. Воля ціни не має. Торонто: Срібна Сурма, 1971. С. 49—50.

²⁸⁷ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 121.

Викриті в середовищі «Карпатської Січі» шпигуни признавалися, що раніше були членами терористичних груп у Карпатській Україні, а пізніше їх заслали до «Січі», щоб «із середини її розкласти». Вони повинні були «бути гарячими українськими патріотами, мали виступати проти чехів, Польщі і проти Мадярщини та проти старшого, мало рішучого українського громадянства»²⁸⁸.

Підсумовуючи, відзначмо, що восени 1938 — навесні 1939 рр. Карпатська Україна стала землею надії всіх українців на отримання так довго очікуваної державної незалежності. Українці, які мешкали в той час на етнічних українських землях, які окупувала Польща, організовували масові акції на підтримку української держави в Карпатах, проводили антипольські виступи, матеріально допомагали молодій державі і масово переходили чехо-словацько-польський кордон для того, аби власною участю допомогти Карпатській Україні.

²⁸⁸ Бірчак В. Карпатська Україна. Прага: Нація в поході, 1940. С. 48.

*Від Татар до далекого Кавказу
Сурміть про міць карпатського Борця,
Нехай ця дійсність поривом-наказом
Запалює серця.
Хай заgrimлять в душі грізним акордом,
як заклик, пісня і грімкий салют
На почини нових, нестримних й гордих:
Базару, Львова, Крут...
Ударили могутньо в рідні дзвони,
І залила простори вільна гра:
Сьогодні – тут, за день – за два – над Доном,
Бо вже пора. Пора!*

Іван Ірлявський «Голос Срібної землі»¹

Частина II ТРАГІЧНИЙ ЗМАГ

На шляху до незалежності. Прем'єр-міністр Августин Волошин у різдвяному вітанні до українського народу чітко відзначив значення Карпатської України для всіх українців: «Я вірю, що наш добрий народ порозуміє прикази часу, порозуміє своє історичне завдання й не забуде, що на нього дивляться мільйони братів українців за кордоном, які так щиро, так тепло вітали нашу свободу, яка має бути зорею свободи дальших більших українських земель»².

Однак Карпатська Україна як держава діяла у винятково складних як внутрішніх, так і міжнародних умовах. Головною проблемою внутрішнього розвитку був розлад економіки, скрутне фінансове становище. У країні не вистачало предметів широкого вжитку, зростала спекуляція. Навіть соли купити ставало проблематичним, не кажучи вже про нафту, вугілля, взуття, ліки тощо. Винятково складною була проблема постачання хлібом і жирами верховинських сіл. Своїх ресурсів

¹ Моя Карпатська Україна: Поетична антологія / Упорядкування та післяслово І. Ребрика. Ужгород: МП «Бокор», 1992. С. 72.

² Волошин А. Вибрані твори. Ужгород: ВАТ «Видавництво Закарпаття», 2002. С. 157.

PRÆSIDIUM KRAJSKÉHO SOUDU
v UZHGORODE.

Došlo: 24 II. 1939 hod. 6:30

УРЯДОВИЙ ВІСТНИК

ПРАВИТЕЛЬСТВА КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ (ПІДК. РУСИ)

Видан: ПРЕСІДИУМ ПРАВИТЕЛЬСТВА КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ. — Редакція: ХУСТ, правительственої будівни (бука, пер. 3р.) — Телефон ч. 130. — Адміністрація тієїже. — Передаєть та відімає на особливий заказати на часовий рахунок в Покроватській банку в Хусті, числового 34.000 Прага. — Всі рукописи, офіційні оголошення, повідомлення і тд. надіслати на адресу редакції. — Передаєть на щодній рік 100 Кч, на чверть року 25 Кч, на місяць 10 Кч. Відповідальний редактор: В. ПРЕНЦЖА-ДОНСЬКИЙ.

Рік видання II. Хуст, дня 15. лютого 1939. Число 8.

Зміст: I. РОЗПОРЯДЖЕННЯ. (12.—13.) 12. Розпорядження Міністерства для господарських справ Карпатської України з дня 9. лютого 1939 про установлення торговельно-промислової палати в Карпатській Україні. — 13. Розпорядження Міністерства для господарських справ Карпатської України — фінансовий ресорт в Хусті з дня 4. лютого 1939, яким змінюються частинно округи та число членів і заступників податкових Комісій при Податкових управах Карпатської України. — II. ОГолошення. — III. КОНФІСКАТИ. — IV. ПОХИБКИ ДР. КАРСЬКІ.

I. РОЗПОРЯДЖЕННЯ.

12.

Розпорядження Міністерства для господарських справ Карпатської України з дня 9. лютого 1939,

про установлення Торговельно-промислової палати в Карпатській Україні.

На основі § 4. зак. арт. VI з р. 1868. розпоряджую:

§ 1.

Для Карпатської України установляється Торговельно-промислова палата з осідком у Хусті.

§ 2.

Область діяння Торговельно - промислової палати в Хусті обнимає цілу Карпатську Україну.

§ 3.

До того часу, поки не будуть створені органи Торговельно-промислової палати приспані законом, функцію цих органів виконуватиме правительственный комісар, назначений міністерством.

§ 4.

До прав правительственного комісара належить також переведення чинностей по думці § 29. зак. арт. VI з р. 1868.

§ 5.

Це розпорядження набуває обовязуючої сили днем оголошення.

Міністер:
Ю. Ревай, в. р.

13.

Розпорядження Міністерства для господарських справ Карпатської України — фінансовий ресорт в Хусті з дня 4. лютого 1939, яким змінюються частинно округи та число членів і заступників податкових Комісій при Податкових Управах Карпатської України:

З огляду на територіяльні зміни засновується замість податкової Комісії при Податковій Управі в Ужгороді податкова комісія при Податковій Управі в Середнім. Число членів і заступників полишається (11).

Число членів і заступників в податковій Комісії при Податковій Управі в Хусті побільшується для приключених округів Іршавського та Севлюшського з 9 на 11.

В Хусті дня 4. лютого 1939.

Міністер для господарських справ:
Ревай в. р.

II. ОГолошення.

ОГОЛОШЕННЯ

пресіданника Красвої виборної комісії до виборів першого сойму Карпатської України.

На основі § 50 виборного закону чис. 126/927-36, з. і р. по провіренні висліду про вибори до першого сойму Карпатської України, переведені дня 12. лютого 1939 року, оголошую наступний вислід:

Всіх голосів відданих при виборах до

«Урядовий Вістник» —

офіційний орган Президії уряду Карпатської України.

Джерело: сайт Інституту національної пам'яті

не вистачало. А в умовах інфляції постачання зерна з Румунії скорочувалося. Особливо погіршилося становище після Віденського арбітражу, коли до Угорщини відійшли аграрно багаті низинні райони з містами Ужгородом, Мукачевом і Береговим. Це порушило всю комунікацію, все економічне життя³. З 8500 державних урядовців лише третину становили українці, решта все чехи і трохи словаків, які саботували реалізацію рішень молодої держави⁴. Натомість кількість безробітних постійно збільшувалася завдяки не тільки втікачам з території, яку окупувала Угорщина, і припинення деяких видів робіт, а також через галичан, які нелегально переходили польсько-чеський кордон⁵.

Як відзначав Р. Офіцинський, Августин Волошин показав себе високоморальною людиною, але за своїм м'яким характером і попереднім життєвим досвідом священника-педагога не зміг досягти рівня прагматичного державного діяча. Від початку державне будівництво в окремо взятому українському регіоні не було безнадійним. Проте Волошину забракло адекватної національної стратегії та досвідчених кадрів на перших ролях⁶. Сучасники подій відзначали, що, крім офіційної прочеської влади, у краї на чолі з А. Волошином була інша, яку репрезентували націоналістичні кола емігрантів, що інколи надто сподівалися на допомогу Берліна⁷. Крім того, у спогадах про ті події наголошувалося, що «місцеві українці не мали досі розвиненого ні господарського самостійного життя, ні економічного. Звідки ж було взяти оті фахові місцеві сили»⁸.

³ Нариси історії Закарпаття. Т. 2. (1918–1945) / Відп. ред. І. Гранчак. Ужгород: Закарпаття, 1995. С. 339.

⁴ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 103.

⁵ Вегеш М. М. Карпатська Україна. Документи і факти. Ужгород: Карпати, 2004. С. 207.

⁶ Роман Офіцинський: «З Карпатської України для нас почалася Друга світова». Режим перегляду: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2013/03/15/117613/> (дата звернення 01.01.2020).

⁷ Левицький В. Гітлер, Чехи і Карпатська Україна. Скрантон: Народна воля, 1939. С. 14.

⁸ Бірчак В. Карпатська Україна. Прага: Нація в поході, 1940. С. 28.

Крім того, надто несприятливо складалася геополітична ситуація для молодшої Української держави. 5 січня 1939 р. А. Гітлер прийняв міністра закордонних справ Польщі і заявив йому, що світова преса помилково приписує Німеччині певні наміри стосовно України. Оскільки Німеччина втратила інтерес до цього питання, то і в Польщі не повинно бути ніяких побоювань з цього приводу. Проте міністр Ю. Бек признався Гітлеру, що Польща бачить в агітаторах у Карпатській Україні своїх «давніх ворогів», українських націоналістів, і що вона боїться, щоб цей регіон не став для неї джерелом неспокою. Саме з цієї причини Польща хотіла б мати спільний кордон з Угорщиною. Для Бека Карпатська Україна була населена русинами, які не мають нічого спільного з українцями. Крім того, він підтримував Гітлера в тому, що слово «Україна» — слово польського походження, яке означає «землі на східному кордоні»⁹.

26 січня 1939 р. Ю. Бек знову відвідав Берлін і отримав запевнення від німецьких урядовців, що Німеччина готова віддати Польщі територію України до Дніпра та Чорного моря¹⁰. Спроби польських послів вплинути на уряди сусідніх країн, за задумом Ю. Бека, мали супроводжуватися підіривними діями в Карпатській Україні без застосування індивідуального терору та з порозумінням з угорцями¹¹.

Натомість в Карпатській Україні 13 січня 1939 р. остаточно розпущено всі політичні партії і створено Українське національне об'єднання — УНО¹². Головна команда «Карпатської Січі» 13 січня 1939 р. виступила з офіційним

⁹ Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. Париж—Нью-Йорк—Львів, 1993. С. 63—64.

¹⁰ Патриляк І. К., Боровик М. А. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2010. С. 29.

¹¹ Pilarski S. Granica polsko-węgierska. Spory I porozumienie. Режим перегляду: <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/wegry/60600,Granica-polsko-wegierska-Spory-i-porozumienie.html> (дата звернення 24.03.2020).

¹² Росоха С. Народження держави. *Карпатська Україна в боротьбі. Збірник*. Видання Ю.Г., 2003. С. 21.

зверненням до уряду А. Волошина надати відділам «Січі» зброю із запасів окружних урядів і судів та дозволити закупити деяке озброєння. Автономний уряд відмовив, і це стало причиною масових демонстрацій під гаслом «"Січі" зброю!». Після невдалої спроби отримати зброю офіційним шляхом командування «Січі» 19 січня 1939 р. вирішило самовільно захопити її зі складів чеської жандармерії в Хусті. Окрім цього, за спогадами В. Бірчака, було ухвалено усунути від влади прем'єр-міністра А. Волошина та міністра Ю. Ревая, які не опротестували призначення генерала Л. Прхали третім міністром. Операцію із захоплення зброї було проведено 4 лютого 1939 р. Однак через нез'ясовані причини її не довели до кінця і на прохання Волошина січовики повернули зброю¹³.

Постійне опонування «Січі» уряду Карпатської України зумовило наприкінці січня 1939 р. прагнення А. Волошина підпорядкувати «Карпатську Січ» та замінити її командний склад 300 українськими старшинами з чехо-словацької армії, що було погоджено з владою в Празі. Було також розроблено план відправлення найактивніших членів Головної команди та Військового штабу «Карпатської Січі» в Думенський гірський табір поблизу с. Ясіні. Поширене в цей час взаємне поборювання (опозиційні виступи січовиків проти уряду А. Волошина та спроби встановити контроль над «Карпатською Січчю» з боку автономного уряду) не сприяло консолідації державницьких сил напередодні вторгнення угорських військ¹⁴.

12 лютого 1939 р. відбулися вибори до крайового сойму автономії, участь в голосуванні взяло 92,6 % виборців, і проурядова партія – Українське національне об'єднання здобула величезну підтримку – 92,4% голосів. У той час Карпатська Україна займала 11 085 кв.км, її населення становило 55 2124 жителі, зокрема 70,6% – українці, 12,5% –

¹³ Пагіря О., Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у Закарпатті (1929–1939) *Український визвольний рух: наук. зб.* Львів, 2009. Збірник 13. С. 80.

¹⁴ Пагіря О., Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у Закарпатті (1929–1939) *Український визвольний рух: наук. зб.* Львів, 2009. Збірник 13. С. 78–79.

Копія:

Українці!

Українки!

Надходить історична година для 12 лютого буде вибрано перший український Союз.

Не тільки 50 мільонів українців дивяться на цю зворушливу подію нашими поглядами і гордим серцем, але цілий світ дивиться на наш край, що як мала даєтище великого українського народу освободити.

Ураді, що покладають на нас наші брати і сестри за кордоном, не сміємо зкинути! — Підтвердження наших ворогів, які насміялися полеготити, що наш народ ще незрілий до самовизнання і до самоуправи — не сміє бути правдою!!

Ні!! в тилку разів ні!!

Українці і українки.

Хоч наш народ був кількох років поневолений — без своєї держави — використовуваний та знущаний — ніколи ми не забудемо, що ми є гласом великого українського народу, який має наше славно минуле.

Двадцятилітні опроби розеталівецького режиму не змогли нас, ані відлучити, ані відлучити від української національної спільноти!

Копія звернення керівників Карпатської України
Юліана Ревая та Августина Волошина
до українського народу 1939 р. З колекції Електронного
архіву Українського визвольного руху

угорці, 12% – німці, 2,6% – румуни і 1,3% – словаки¹⁵. Як згадував В. Бірчак, «якась незбагненна містерія майже наглого, свідомого національного самопізнання стряснула цими масами, розплющила їм очі, кинула в обійми брата братові. Слово й поняття “Україна” – стала об’явленням, великою й такою простою правдою, вірою і надією»¹⁶.

Угорці до дня виборів готували нову акцію наступу на Карпатську Україну, щоб зірвати вибори, не допустити до зміцнення влади А. Волошина. Для нагнітання ситуації угорська агентура і військовики збільшили кількість збройних інцидентів на всій лінії угорсько-українського кордону, особливо в районах Ужгорода, Чопа, Мукачева, а звинувачували у всьому чехо-словацькі війська та січовиків. Угорська армія була готова до наступу на Карпатську Україну до виборів чи в день виборів, але Берлін не дав згоди¹⁷.

На час виборів відділи «Карпатської Січі» брали участь вже у 22-х боях з угорськими і польськими терористами, в яких були розбиті групи Йозефа Према і Ернеста Берзевітці. Загалом було полонено 24 старшини, 62 підстаршини і понад 200 рядових терористів. У м. Великому Бичкові до 25 лютого 1939 р. було ув’язнено 345 угорських терористів¹⁸.

Офіційним визнанням карпатської державности стало відкриття іноземних представництв. Так, 23 січня 1939 р. легаційного секретаря румунського МЗС А. Скрадяну призначили генеральним консулом в Хусті. 1 лютого 1939 р. влада Німеччини вирішила відкрити консульство в Хусті¹⁹.

¹⁵ Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. Париж–Нью-Йорк–Львів, 1993. С. 66.

¹⁶ Бірчак В. Карпатська Україна. Прага: Нація в поході, 1940. С. 60.

¹⁷ Нариси історії Закарпаття. Т. 2. (1918–1945) / Відп. ред. І. Гранчак. Ужгород: Закарпаття, 1995. С. 325–326.

¹⁸ Лепісевич П. М. ОУН у розбудові збройних сил Карпатської України (1938–1939 рр.). *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. №2. С. 28.

¹⁹ Мандрик М. Карпатський геополітичний чинник 1938–1939 рр. у системі міжнародної дипломатії. *З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ*. 2009. № 2 (33). С. 44.

Натомість відносини між автономією та Прагою дуже погіршилися після того, як президент Чехо-Словацької республіки Еміль Гаха 16 січня 1939 р. призначив міністром внутрішніх справ, фінансів і комунікацій уряду Карпатської України чеського генерала Льва Прхалу, що був негативно налаштований проти Карпатської України. Від часу призначення його міністром Карпатська Україна стала місцем постійних протичеських демонстрацій²⁰.

Щодо «Карпатської Січі», то проєкт Л. Прхали передбачав її реорганізацію на військовий лад силами українських фахівців. Але галичан і українців-емігрантів, які приїхали з Праги й не мали чехо-словацького громадянства, військовик хотів усунути із «Січі» й вислати до Німеччини в робітничі табори²¹.

Масові мітинги відбулися в Бичкові (10 000 учасників), Тересві (6000 учасників), Драговій (3000 учасників), Рахові (8000 учасників), Ясіні (12 000 учасників), Богдані (7000 учасників), Квасах (4000 учасників), на яких основними гаслами були «Прхали не знаємо і не хочемо знати!» і «Чех міністром Карпатської України не буде!»²².

Саме на цей період припадає побиття вікон у польському консулаті в Севлюші (21 січня), великий античеський і антипольський виступ у Великому Бичкові (16 січня), античеський виступ у Данилові з елементами погрому (18 січня), захоплення зброї в Бушині (19 січня), сутичка під час мітингу селян на підтримку Л. Прхали в с. Ізі (20 січня)²³.

Був нетривалий компроміс, коли Прага погодилася, що генерал обійме посаду лише міністра комунікацій, але 6

²⁰ Шандор В. Армія і Карпатська Січ. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 41.

²¹ Бірчак В. Карпатська Україна. Прага: Нація в поході, 1940. С. 57.

²² Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 129.

²³ Богів О., Задорожний В. Карпатська Україна (Підкарпатська Русь) у міжнародних відносинах (травень 1938 р. — березень 1939 р.). Ужгород, 1999. С. 60.

березня Льва Прхалу знову було номіновано міністром внутрішніх справ²⁴. Декотрі члени чеського уряду замість укріплювати внутрішні сили в державі пішли по лінії бажань Польщі і намагалися обмежувати, ба навіть ліквідувати українські сили. Відповідні інструкції з ліквідації в першу чергу «Карпатської Січі» отримав і генерал Л. Прхала²⁵. За даними В. Худанича, генерал проводив секретні переговори з поляками про спільний польсько-угорський кордон, а також з угорцями, під час яких пообіцяв, що на Закарпатті не проллється угорська кров²⁶.

У свою чергу будапештські політики переконували Берлін, що чехо-словаки і волошинці швидко озброюються. У листі від 26 лютого 1939 р. зазначалося, що в Підкарпатській Русі швидко йде формування збройних сил — «Карпатської Січі». До складу січовиків записуються не лише хлопці, але й дівчата. Та все ж основний склад «Січі», на думку угорців, складався з галичан. «Щоденно галичани сотнями приходять до Хуста, Сваляви, Ясіня, Рахова і все прибирають до своїх рук. Багато з них є командирами січовиків. Якщо будемо зволікати із наступом, то збройні сили чехословаків і січовики дуже зміцніють. Це ускладнить розв'язання проблеми», — писали угорці²⁷.

Шостого березня 1939 р. Гітлер вирішив ліквідувати решту Чехо-Словаччини, окупувати Богемію і Моравію, дозволити незалежність Словацької держави й підштовхнути Угорщину до окупації Карпатської України. Фюрер спростовував заяви,

²⁴ «Наша земля проголошує — вона була, є й хоче бути українською» / О. Пагіря, В'ятрович В., Файзулін Я., Бірчак В., Майоров М. *Український інститут національної пам'яті*. СПД ФО Кудла Г. Я. С. 30.

²⁵ Шандор В. Армія і Карпатська Січ. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 43.

²⁶ Худанич В. Виникнення, структура і діяльність Карпатської Січі. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.)*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 29.

²⁷ Нариси історії Закарпаття. Т. 2. (1918–1945) / Відп. ред. І. Гранчак. Ужгород: Закарпаття, 1995. С. 326.

згідно з якими він був вплутаний в українські справи: «Якщо я був би пов'язаний з українцями та їх політичними планами, то у Відні не проголошували б арбітражного рішення, яке зробило Закарпатську Україну нежиттєздатною²⁸.

12 березня А. Гітлер прийняв угорського посла в Берліні Д. Стою. Фюрер відверто заявив про настання довгоочікуваної для угорців миті. Амбасадор повинен був якнайшвидше виїхати до Будапешта і повідомити диктатора М. Горті про початок розвалу Чехо-Словаччини і готовність Німеччини визнати незалежність Словаччини. Що стосується долі Карпатської України, то А. Гітлер розв'язував руки Угорщині²⁹.

Серед трофейних документів німецького міністерства закордонних справ є лист, написаний почерком Міклоша Горті, регента Угорщини, адресований Адольфові Гітлеру від 13 березня: «Вашому превосходительству. Сердечно дякую! Не можу висловити, який я щасливий, оскільки ця область верхів'я річки (Карпатська Україна) є життєво важливою для Угорщини... Ми із захопленням розглядаємо це питання. Плани вже готові...»³⁰.

Угорці почали негайно готуватися до військової операції і водночас вручили 13 березня о 15-й годині уряду Праги ультиматум, який вимагав скласти зброю чехо-словацьким підрозділам у Карпатах та евакуюватися з території Закарпаття протягом 24-х годин. Празький уряд відповів на цей виклик лише наступного дня пізно вночі і погодився на евакуацію з Підкарпаття, але поступово, щоб можна було евакуювати державний персонал і рухому власність. Протягом 14 березня 1939 року в Празі дізналися про напад угорської армії, і через це вимогу про складання зброї було категорично відхилено³¹.

²⁸ Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. Париж—Нью-Йорк—Львів, 1993. С. 67.

²⁹ Мандрик М. Карпатський геополітичний чинник 1938—1939 рр. у системі міжнародної дипломатії. *З архівів ВУЧК—ГПУ—НКВД—КГБ*. 2009. № 2 (33). С. 66.

³⁰ Ширер В. Злет і падіння Третього Райху. Історія нацистської Німеччини: у 2 т. К.: Наш формат, 2017. Т. 1. С. 498—499.

³¹ Radan Lášek. Obrana Podkarpatské Rusi. Режим перегляду: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad0901/021-029.pdf> (дата звернення 24.03.2020).

Одночасно 13–14 березня 1939 р. в Хусті розпочався збройний конфлікт між чехами і січовиками. На цю мить «Карпатська Січ» не змогла забезпечити себе зброєю і в умовах початку військової агресії з боку Угорщини розпочала пошуки міліарного забезпечення.

Відзначмо, що завдяки активній діяльності Романа Шухевича до середини грудня 1938 р. було зібрано й передано до штабу «Карпатської Січі» військові навчальні матеріали і підручники, зброю та гроші. Під час служби у військовому штабі «Січі» в січні–лютому 1939 р. Шухевич їздив до Праги, Відня та Берліна, де зустрічався з членами ПУНу, намагаючись добитися рішення про закупівлю зброї і налагодження фінансової допомоги від української еміграції³². Також у середині лютого 1939 р. він вів у Львові переговори з представниками західноукраїнських кооперативів Юліаном Шепаровичем, Олександром Луцьким, Ю. Павликовським, І. Семянчуком, М. Твордилом і З. Пеленським, які обіцяли надати кошти на закупівлю зброї для 15 тис. січовиків (криси та автоматичні пістолети, ручні гранати, легкі, важкі й протилетунські скоростріли, гранатомети, гармати)³³. Однак на початок військового конфлікту «Карпатська Січ» до спротиву була неготова.

14 березня 1939 р. представники «Карпатської Січі» близько 2-ї години ночі прибули з письмовим наказом від прем'єра А. Волошина перебрати зброю до коменданта чеської жандармерії полковника Ваки. Цю мить хтось відкрив вогонь, зав'язалася сутичка, в якій було поранено двох січовиків і жандарма. Але бій вдалося припинити і провести переговори, внаслідок яких полковник Вака погодився передати українцям 41 рушницю та 90 револьверів із

³² Пагіря О., Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у Закарпатті (1929–1939) *Український визвольний рух: наук. зб.* Львів, 2009. Збірник 13. С. 76.

³³ Ковзнарський М. На стежках історичних подій. Карпатська Україна і наступні роки. Спогади і матеріали. *Роман Шухевич – народжений перемогати / відп. ред. Андрій Сова.* Львів: Априорі, 2018. С. 456.

боєприпасами. У підсумку січовики Хустського коша отримали зброю і повернулися до казарм³⁴.

У відповідь на спробу січовиків після відповідного розпорядження українського уряду роззброїти жандармерію й отримати зброю з її складів для захисту кордонів з Угорщиною урядові війська (400–500 осіб, шість танків, чотири броньовані автомобілі й протитанкова гармата) 14 березня о 6-й ранку атакували головні січові об'єкти: «Кіш», «Січову гостиницю», Головну команду, «Жіночу Січ» і «Летючу естраду», яка з усіх залог в Хусті протрималася найдовше³⁵. Чеські автори виправдовують дії своєї армії тим, що вони мали дані поліції і зізнання ув'язнених, що якби повстання було успішним, то «українські націоналісти розгорнули б масові страти чехів»³⁶.

Сили протистояння були нерівні. Так, Головну команду обороняли січовики, озброєні 13-ма крісами та кількадесятьма револьверами, а їм протистояло модерне військо в силі 200 багнетів, трьох танків і легких гармат³⁷.

Збройні сутички між чеськими військами та січовиками тривали понад вісім годин у чотирьох дільницях міста. Загальною обороною і обороною Головної команди «Карпатської Січі» командував М. Колодзінський. Прем'єр-міністр А. Волошин намагався вести переговори про припинення барикадних боїв у місті, однак із Праги не

³⁴ Пагіря О., Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у Закарпатті (1929–1939) *Український визвольний рух: наук. зб.* Львів, 2009. Збірник 13. С. 82.

³⁵ «Наша земля проголошує – вона була, є й хоче бути українською» / О. Пагіря, В'ятрович В., Файзулін Я., Бірчак В., Майоров М. *Український інститут національної пам'яті*. СПД ФО Кудла Г.Я. С. 31; Дад А. «Альказар» Летючої Естради. *Карпатська Україна в боротьбі. Збірник*. Видання Ю.Г., 2003. С. 65.

³⁶ Radan Lašek. Obrana Podkarpatske Rusi. Режим перегляду: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad0901/021-029.pdf> (дата звернення 24.03.2020).

³⁷ Кріс Л. 14 березня в Головній Команді. *Карпатська Україна в боротьбі. Збірник*. Видання Ю.Г., 2003. С. 62.

відповідали на його телефонні дзвінки³⁸. Нарешті після тривалих боїв після наказу уряду, що отримав інформацію про наступ угорців, було досягнуто умови про те, що січовики складають зброю і військо відходить до казарм³⁹. Внаслідок переговорів січовики склали зброю. В сутичках загинуло від 50-ти до 150-ти січовиків і сім чехо-словацьких військовиків, поранення отримало близько 50-ти січовиків і 10 чехів, арештовано було понад 200 українців⁴⁰. Чеські дослідники пишуть про десять чехо-словацьких убитих, які загинули в сутичках з українськими військами⁴¹.

Як згадував В. Гренджа-Донський, «чехи виловлювали українців і відводили кудись до арешту, при тому били у страшний спосіб...»⁴². Ці сутички суттєво ослабили автономію в умовах початку військової агресії Угорщини.

Того ж дня до Головного штабу армії в Празі було вислано таку телеграму: «Заворушення в Хусті придушено. Від 9 години ранку в Хусті є спокій, опір Січі ліквідований, а їх провідник пообіцяв повернути загарбану зброю (десь 50 рушниць). Полонено і роззброєно біля 50 січовиків, більшість з них — галицькі українці»⁴³. М. Кульчицька, що допомагала пораненим січовикам, пізніше згадувала, що над полоненими галичанами

³⁸ Пагіря О., Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у Закарпатті (1929—1939) *Український визвольний рух: наук. зб.* Львів, 2009. Збірник 13. С. 83.

³⁹ Кандиба О. Вояки — будівничі. *Карпатська Україна в боротьбі. Збірник.* Видання Ю.Г., 2003. С. 49.

⁴⁰ «Наша земля проголошує — вона була, є й хоче бути українською» / О. Пагіря, В'ятрович В., Файзулін Я., Бірчак В., Майоров М. *Український інститут національної пам'яті.* СПД ФО Кудла Г.Я. С. 31.

⁴¹ Borák M. Obrana Podkarpatské Rusi (říjen 1938 — březem 1939). *Česko-slovenská historická ročenka.* Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1997. S. 175.

⁴² Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 215.

⁴³ Шандор В. Армія і Карпатська Січ. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі.* Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 64.

Угорська піхота на марші в Карпатській Україні, березень 1939 р. Фото з сайта <https://www.idnes.cz/>

«зривали свою злість чеські жандарми биттям та знущаннями. Випустили їх аж на другий день по численних інтервенціях»⁴⁴.

У той же час почалися спроби захоплення зброї у чехів в інших місцях Підкарпатської Русі, що супроводжувалися кривавими сутичками в Торуні, Лопушному, Присліпі, Малому Березному та ін⁴⁵. Вирвавшись з оточення, Кіш розбив жандармів у Велятині та Буштині. Чеських вояків було роззброєно біля Іршави, Білок, Копані і Тячева⁴⁶.

14 березня федерація фактично розвалилася, бо парламент Словаччини оголосив незалежність. Одночасно вже вранці 14 березня угорські війська за підтримки парамілітарних частин розпочали агресію проти українців. Опір їм українців став першим випадком збройної боротьби проти агресії країн нацистського блоку.

Командуючий чеськими військами в Закарпатті Л. Прхала заявив про свою співпрацю з урядом А. Волошина, але практично майже нічого не робив для підготовки військ до

⁴⁴ Кульчицька М. Коло ранених. *Карпатська Україна в боротьбі. Збірник*. Видання Ю.Г., 2003. С. 97.

⁴⁵ Borák M. Obrana republiky na Podkarpatské Rusi v letech 1938–1939. Режим перегляду: https://www.mecislavborak.cz/dokumenty/publikace/sborniky/25-Obrana_republiky_na_Podkarpatske_Rusi.pdf (дата звернення 24.03.2020).

⁴⁶ Вегеш М. М. Карпатська Україна. Документи і факти. Ужгород: Карпати, 2004. С. 234.

оборони⁴⁷. Після початку вторгнення було незрозуміло, чи це місцева провокація, чи фронтальний угорський наступ. 14 березня о 17-й год 30 хв генерал Л. Прхала оголосив наказ про евакуацію чеських військових частин і державних службовців з Карпатської України⁴⁸. Коли вранці 15 березня 1939 р. було отримано інформацію про німецьку окупацію чеських історичних земель, командир бригади 12-ї дивізії бригадний генерал Олег Свтек наказав вести оборонні бої, щоб забезпечити евакуацію⁴⁹.

Для угорського командування з трьох визначених напрямків наступу пріоритетним був середній. Вже 14 березня о 6-й годині ранку угорці напали з Мукачева на сусідні села Підмонастир і Підгоряни. Нападники ціною великих втрат витіснили з позицій команди Stos у напрямку Ракошина та Кольчина і повільно просувалися через долину Латориці до Сваляви, щоб розділити Підкарпатську Русь на дві частини. Контратака і рішучий опір 36-го чехо-словацького піхотного полку під Чинадійовим зупинили угорське просування через долину Латориці. Після кількох невдалих угорських атак 15 березня було укладено перемир'я, що чехо-словацька сторона залишає Сваляву до 10-й години вечора того ж дня⁵⁰.

Угорські війська також атакували на заході Закарпаття. 14 березня о 18-й годині вони розпочали наступ від окупованого Ужгорода в напрямку Перечина. Чехи вели оборонні бої, щоб уможливити відхід своїх військ із Свалявщини, і тільки 17 березня після обіду відступили на територію Словаччини⁵¹.

⁴⁷ Нариси історії Закарпаття. Т. 2. (1918–1945) / Відп. ред. І. Гранчак. Ужгород: Закарпаття, 1995. С. 332.

⁴⁸ Вегеш М. М. Карпатська Україна. Документи і факти. Ужгород: Карпати, 2004. С. 159.

⁴⁹ Radan Lášek. Obrana Podkarpatské Rusi. Режим перегляду: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad0901/021-029.pdf> (дата звернення 24.03.2020).

⁵⁰ Radan Lášek. Obrana Podkarpatské Rusi. Режим перегляду: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad0901/021-029.pdf> (дата звернення 24.03.2020).

⁵¹ Radan Lášek. Obrana Podkarpatské Rusi. Режим перегляду: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad0901/021-029.pdf> (дата звернення 24.03.2020).

У той же час уряд Речі Посполитої офіційно підтримав вторгнення Угорщини в Закарпаття, у Польщі вітали встановлення кордону з Угорщиною. Відповідну заяву 16 березня 1939 р. зробив маршал польського сенату Богуслав Медзінський. Він підкреслив близькість «двох братських націй» та висловив сподівання «міцної, вірної, чоловічої дружби»⁵². Ще більш сліпо діяв міністр Ю. Бек, який публічно висловив свою повну підтримку словакам⁵³.

У цих умовах А. Волошин оголосив незалежність Карпатської України, яку підтвердив Сойм 15 березня 1939 р. Як писав пізніше І. Рогач, «Карпатська Україна цим актом, кривавою боротьбою проголосила свою державність і засвідчила, що й найменша частина українців знає, до чого стремить, й готова боротися за свою державність»⁵⁴.

Шістьом засіданням сойму, які проходили протягом трьох годин одного дня, випала доля бути історичними, бо на них було ухвалено історичної ваги документи про незалежність, державний устрій, назву, мову, прапор, герб і гімн Карпатської України. Таємним голосуванням одноголосно було вибрано президентом А. Волошина⁵⁵.

«Ми ніколи не здамося». Через беззмістовність переговорів з чехами «Січ» сама приступила до роззброювання чеських військових частин. Жандармерії і прикордонній сторожі наказано здати місцевим січовикам зброю. Крім Хуста, чехів роззброєно біля Іршави, Білок, Копані і Тячева⁵⁶. Однак слід відзначити, що на відтинкові Давидкове, Лучки, Кайданове, Ракошин, Руське і Клечанове

⁵² Pilarski S. Granica polsko-węgierska. Spory I porozumienie. Режим перегляду: <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/wegry/60600,Granica-polsko-wegierska-Spory-i-porozumienie.html> (дата звернення 24.03.2020).

⁵³ Лиддел Гарт Б. Г. Вторая мировая война. М.: «Аст», 2003. С. 31.

⁵⁴ Рогач І. Під прапором незалежності. *Карпатська Україна в боротьбі. Збірник*. Видання Ю.Г., 2003. С. 112–113.

⁵⁵ Вегеш М. М. Карпатська Україна. Документи і факти. Ужгород: Карпати, 2004. С. 228.

⁵⁶ Кандиба О. Вояки — будівничі. *Карпатська Україна в боротьбі. Збірник*. Видання Ю.Г., 2003. С. 51.

Будівля Хустської реальної гімназії (тепер Хустська спеціалізована школа № 1 імені Августина Волошина), де відбулося проголошення державної самостійності Карпатської України. Фото з сайту Українського інституту національної пам'яті

оперували наші січовики разом з відділами чеських прикордонників та чеської жандармерії⁵⁷.

Вранці 15 березня 1939 р. було створено збройні сили — Національну оборону Карпатської України на чолі з полковником армії УНР Сергієм Єфремовим, призначено Генеральний штаб під керівництвом Михайла Колодзінського й оголошено мобілізаційне звернення. У відповідь на застереження угорського консула в Хусті Гофмана не чинити опір голова Генштабу відповів: «Слова капітуляція у словнику українського націоналіста нема. Ворог може побити нас, але ми ніколи не здамося!»⁵⁸.

⁵⁷ Филонович В. Березневі дні Карпатської України. Суми: ФОП Наталуха А. С., 2009. С. 35.

⁵⁸ Худанич В. Виникнення, структура і діяльність Карпатської Січі. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.)*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 31.

Того ж дня комендант Національної оборони С. Єфремів невдовзі після початку наступу угорських військ на напрямку Виноградів—Хуст разом із декількома колишніми старшинами Армії УНР виїхав із Карпатської України в Румунію. На думку деяких дослідників, виконуючи попередні вказівки Я. Барановського, майже весь Військовий штаб «Карпатської Січі» та частина членів ОУН, підпорядкованих ПУНу, під час оборони від угорського вторгнення покинули Закарпаття і вирушили за кордон. Тому загальне командування військами «Карпатської Січі» 15—19 березня взяв на себе М. Колодзінський, якому активно допомагав його ад'ютант З. Коссак⁵⁹.

Як згадував пізніше Сергій Єфремів, «Начальна команда частинам не могла допомагати, бо не мала резервів. Ми мали б їх досить, але не мали зброї, навіть для тих кількох тисяч добровольців, що їх ми мали»⁶⁰. Загальна кількість членів

Колона січовиків марширує поблизу Головної команди «Карпатської Січі» в м. Хусті перед відправленням на фронт, 14—15 березня 1939 р.

Фото з сайта <http://www.istpravda.com.ua/>

⁵⁹ Пагіря О., Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у Закарпатті (1929—1939) *Український визвольний рух: наук. зб.* Львів, 2009. Збірник 13. С. 85.

⁶⁰ Єфремів С. *Бої на Карпатській Україні 14—15 березня 1939 р.* Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2019. С. 41—42.

«Карпатської Січі» сягала 10–12 тис. осіб, натомість військовий вишкіл пройшли й опинилися на регулярній службі тільки 2 тис. січовиків. Незважаючи на мобілізаційний потенціал «Січі», реальна її чисельність залежала від кількості зброї та військових старшин — відділи «Січі» надалі залишалися погано озброєними й неготовими до тривалого опору регулярним військам⁶¹.

*Василь Пилипович Хома
в стрілецькому однострої,
уродженець і мешканець
с. Улюча Березівського повіту
(тепер у складі Польщі),
активний член ОУН, січовик
«Карпатської Січі».
Фото з Державного архіву
Івано-Франківської області*

В. Бірчак так описував армію, що збиралася: «Самі ж січовики, що в останній хвилині збіглися — була збиранина, що збіглася на поклик мобілізації. Були тут діти, що ще не мали й кріса в руках, були тут і старі вояки, що не могли дістати кріса, бо його вже не було. Були тут і принагідні гості, місцеві міщани, що забирали кріси, відносили домів, або ховали в сяги дров сусідньої лісової управи... і знов прибігали по нові кріси... Інших родів зброї було обмаль, або й цілком не було, особливо був цілковитий брак авт та возів. Деякі частини жандармерії та війська передали січовикам зброю, якої самі не потребували, інші одначе боялися, щоб зброя не була вжита — проти них самих і відбивалися»⁶².

⁶¹ Пагіря О., Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у Закарпатті (1929–1939) *Український визвольний рух: наук. зб.* Львів, 2009. Збірник 13. С. 79.

⁶² Бірчак В. Карпатська Україна. Прага: Нація в поході, 1940. С. 78.

Угорська армія окупує Карпатську Україну (14–18 березня 1939 року). Карта з сайту Українського інституту національної пам'яті

Угорський наступ «Карпатської групи» (18 тис. бійців) під керівництвом генерал-лейтенанта Ференца Сомбаттеї відбувався у трьох напрямках: західному, центральному та східному. Йому протистояли 1500 українських бійців⁶³. Чехословацькі війська (12-та дивізія і два батальйони прикордонної охорони, 2700 бійців) після позиційних боїв увечері 14 березня внаслідок наказу з Праги перейшли до тактики відступального бою у бік Словаччини, Польщі й Румунії⁶⁴.

Одночасно 15 березня близько 1-ї години 30 хвилин північний кордон перейшли польські відділи до 250-ти осіб і

⁶³ За даними Остапа Волянського, на відтинку Севлюш було три сотні бійців, 400 рушниць і 20 ручних кулеметів; Іршава — одна сотня — близько 100 рушниць і кілька ручних кулеметів; у Хусті — дві сотні, близько 200 рушниць і кільканадцять ручних кулеметів; у районі Волового — дві сотні, близько 400 крісів і кілька ручних кулеметів (Волянський О. В обличчя мадярського наступу. *Карпатська Україна в боротьбі. Збірник*. Видання Ю.Г., 2003. С. 118.).

⁶⁴ «Наша земля проголошує — вона була, є й хоче бути українською» / О. Пагіря, В'ятрович В., Файзулін Я., Бірчак В., Майоров М. *Український інститут національної пам'яті*: СПД ФО Кудла Г. Я. С. 36.

заатакували торунські січові сили. Січовики двома сотнями відкинули поляків у протинаступі на 4 км у глибину польської прикордонної смуги⁶⁵. О. Кандиба описував: «Бій тривав кілька годин і поляків прогнано. Пізніше вони прийшли знову»⁶⁶.

Найкровопролитніші бої відбулися на Севлюсько-Хустському відтинку. Їхньою кульмінацією став бій 16 березня 1939 р. на Красному полі поблизу Хуста (втрати угорців: 160 вбитих і близько 400 поранених; втрати українців: 230 вбитих і 450 потрапило в полон)⁶⁷. І навіть ворожа українству історіографія визнає, що бої на Красному полі були «кривавим побоїщем»⁶⁸.

Угорські Військовики в танку італійського виробництва «Фіат-Ансальдо Л 3» під час березневого вторгнення на Закарпаття. Фото з архіву дослідника Радана Лашека

⁶⁵ Яворенко Г. Гарнізон ОНОКС в Торуні. *Карпатська Україна в боротьбі. Збірник*. Видання Ю.Г., 2003. С. 108.

⁶⁶ Кандиба О. Вояки — будівничі. *Карпатська Україна в боротьбі. Збірник*. Видання Ю.Г., 2003. С. 52.

⁶⁷ «Наша земля проголошує — вона була, є й хоче бути українською» / О. Пагіря, В'ятрович В., Файзулін Я., Бірчак В., Майоров М. *Український інститут національної пам'яті*: СПД ФО Кудла Г. Я. С. 36.

⁶⁸ Поп І. *Карпатська Україна. Енциклопедія Подкарпатской Руси*. Ужгород, 2006. С. 206.

Іван Бутковський (псевдо Гуцул), уродженець м. Сколого. У 1938–1939 рр. командир сотні «Карпатської Січі», хорунжий. Учасник боїв проти угорської армії поблизу Хуста, прикривав на чолі відділу відступ урядовців та січовиків. Потрапив поранений у полон, в'язень угорських концтаборів. Фото з сайту Вікіпедії

Під час військових дій угорці «прорізували нещасним полоненим січовикам черева, намотали кишки на палиці..» між Королевим і Верецями, «доколювали багнетами» січовиків у Копані, замордували 30 студентів-січовиків «над Тисою в компанському полі», топили полонених у Тисі, «дорізували наших тяжко ранених» в Хустській лікарні і державній лікарні в Кривій, «вистрілювали як горобців» українську допоміжну поліцію, прикопували разом з мертвими січовиками живих...⁶⁹ Тільки в Хусті в ніч з 16 на 17 березня 1939 р. угорці розстріляли сотні заарештованих, а їхні тіла кинули до Тиси⁷⁰. Згідно з підрахунками М. Кознарського лише від 16 до 2 квітня 1939 р. в місті було вбито 83 людини, а всіх замордованих було

близько 200 осіб. Угорці також жорстоко розправлялися з селами, в яких натрапляли на опір. Так, у с. Білках біля Іршави тривалий час селяни висіли повішені на стовпах для постраху⁷¹.

⁶⁹ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 353–358, 363.

⁷⁰ Radan Lašek. Obrana Podkarpatské Rusi. Режим перегляду: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad0901/021-029.pdf> (дата звернення 24.03.2020).

⁷¹ Гірняк Л. На стежках історичних подій. Карпатська Україна і наступні роки. Спогади і матеріали. Нью-Йорк, 1979. С. 104.

Січовик Василь Хома з с. Улюча-Березівського (тепер село в гміні Дидня Березівського повіту Підкарпатського воєводства в Республіці Польща) так описував у листі до матері військовій події: «Але надійшла мадярська голота, окружила нас навколо і межі нами не було виходу тікати, але ми раз добули зброю і боронилися як могли. Але що тої оборони. Нас було мало, а їх була сила, а ми ставилися проти такої сили, проти танків, мусіли відступити. І то наших галичан багато, і я думав мені буде тепер кінець, бо я утікав, а кулі свистали коло уха як хрущі, алем утік, утік на Словаччину і там знайшов наш побитий відділ... А на Словаччині як ми прийшли вже було багато чиновників і що ми прийшли вже останні»⁷².

З огляду на цю ситуацію штаб «Січі» перевів організований відступ січовиків на схід з наміром створити біля Бичкова (його вже захопили угорці), спираючись на свідому Гуцульщину, другу оборонну лінію. Січовики, що відходили, намагалися потрапити в Румунії⁷³. 18 березня всю територію Карпатської

Репортування польських військовиків під час церемонії вітання угорських Військових Військ на польсько-угорському кордоні в березні 1939 р.

Фото з сайта <https://przystanekhistoria.pl/>.

⁷² ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 126, арк. 11–12.

⁷³ Кандиба О. Вояки — будівничі. *Карпатська Україна в боротьбі. Збірник*. Видання Ю.Г., 2003. С. 52.

України було окуповано, а 19 березня відбувся церемоніал братання угорських і польських військових сил біля Сянока і Ворохти. Угорські літаки розкидали над польською територією «привітальні листівки», які закінчувалися словами «Хай живе Польща і хай живе Угорщина!»⁷⁴.

Інформатор доносив, що всі ознаки свідчили про одне: поляки в разі потреби готові були надати допомогу угорцям. Ініціаторами братання виступили поляки. Інформатор повідомляв, що поляки більше раділи приходу угорської армії у Карпати, ніж самі угорці. На свято зустрічі двох армій запрошували і населення сіл, але охочих святкувати в селах не було⁷⁵.

Січові відділи з Іршавщини та Волівщини після кількох боїв поділилися на менші і розпорошилися. Беззбройні січовики із Свалявщини та Перечищини відійшли на Захід на територію Словаччини, де частково разом зі словаками зупинили наступ угорців. Натомість 19 березня румуни в Бичкові видали полякам 273-х січовиків з десятима старшинами, у Тячеві — 45 осіб, 15 з яких поляки розстріляли ще на мості і трупи повикидали в Тису. Січовиків, яких полонили в боях за Королево, Севлюш, Рокосове і Копаню, угорці розстрілювали на місці, з ними розстріляли також кількох дівчат-семінарсток зі служби січового Червоного Хреста⁷⁶.

Як румуни передавали січовиків в руки угорців, описав Іван Бутковський (Гуцул): «Буря диких криків та опльовування були першим привітом, який кинула юрба безборонному відділові в синіх одностроях. Зараз же за ним прийшли удари зразу п'ястками і копання, які згодом перемінилися в жакливу масакру. Озброєні цивільні мадяри били кольбами, кололи найженими крісами. Стогін мордованих та плач частини натовпу мішалися разом в один несамопитий гук»⁷⁷.

⁷⁴ Богів О., Вегеш О., Задорожний В. Галичина і Карпатська Україна у 1938—1939 роках. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 7. Львів, 2000. С. 442.

⁷⁵ Нариси історії Закарпаття. Т. 2. (1918—1945) / Відп. ред. І. Гранчак. Ужгород: Закарпаття, 1995. С. 336.

⁷⁶ Кандиба О. Вояки — будівничі. *Карпатська Україна в боротьбі*. Збірник. Видання Ю.Г., 2003. С. 52—53.

⁷⁷ Гуцул І. Остання сотня. *Карпатська Україна в боротьбі*. Збірник. Видання Ю.Г., 2003. С. 148.

Дорогі мої Родичі 11
Пишу до вас вже третій раз
Думало вівчас маємо відповісти
не знаю чи не можете відповісти мені
чищо, через пишу до вас, але посилаю
листя експрес цей тижень дитини
Зовідує ся авалит здоровлю і
як там в дома з митавити
хатини. Мені на закарпатську поведено
са дуче добре, але недово, надійна
працова і хмара і розізнала наз по
світлі по чужині, і не знати як дово
прійдеїт ся бути в чужині, Домошуван
любї Родичі що я був на посаді, прико-
пейові поліції, їздив а вду приміції до
приміції, а гроші васовалими з деревцїї
копей. Але на дійшла магурзкі
золота окруштаназ на околю і це пати
і не було вистоду тїї хатини, але ти
роз добути зорько і боронили ся як тоши

Лист січовика Василя Хоми з еміграції до батьків
у с. Улюч-Березівський

Відзначмо, що окремі перестрілки з угорцями, зокрема на Рахівщині, тривали до 23 березня, а до середини травня 1939 р. групи січовиків під керівництвом поручника В. Крупа, члена Головної команди «Карпатської Січі» Степана Росохи та хорунжого О. Ворохти вели партизанську боротьбу у важкодоступних гірських районах. На Рахівщині партизани

*Микола Гундяк в однострої
«Карпатської Січі», Хуст,
березень 1939 р.*

Хусті Олександр Блестів (Гайдамака). Для вилучення січовиків угорські військовики також переодягалися в січові уніформи, так їм вдалося ввійти і вбити 25 січовиків у Квасах біля полонини Менчул⁸⁰.

Угорські архівні документи підтверджують всю небезпеку для Будапешта дій партизанських загонів. Генштаб угорської

О. Ворохти переховувалися від угорської влади аж до середини вересня 1939 р.⁷⁸

Активно проти встановлення угорської влади діяв повстанський загін у Волівській окрузі під командуванням відомого місцевого члена ОУН поручника Федора Тацинця – Крота й О. Тарасюка. Після того, як угорська влада оголосила амністію всім учасникам збройної боротьби, Ф. Тацинець повернувся до рідного села Келечина, де його заарештували і розстріляли⁷⁹. Так само повіся на угорську амністію і був замордований організатор «Карпатської Січі» в

⁷⁸ «Наша земля проголошує – вона була, є й хоче бути українською» / О. Пагіря, В'ятрович В., Файзулін Я., Бірчак В., Майоров М. *Український інститут національної пам'яті*. СПД ФО Кудла Г. Я. С. 40.

⁷⁹ Пагіря О., Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у Закарпатті (1929–1939) *Український визвольний рух: наук. зб.* Львів, 2009. Збірник 13. С. 88.

⁸⁰ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 381–384.

армії вирішив провести ряд бойових операцій «очищення» Карпатської України «від чужих елементів», а про їхнє «очищення» доповідати кожні десять днів⁸¹.

Однак майже зразу С. Росоха звільнив від дальшої партизанки всіх, котрі не були народжені в Карпатській Україні. Місцеві січовики мали допомогти їм дістатися за кордон. З цього скористалося кілька січовиків, зокрема і доктор Іван Кир, який походив з Лемківщини, а його батьки були емігрантами в Чехо-Словаччині⁸².

Українці з Галичини і Лемківщини також самостійно намагалися перебратися до своїх домівок. Зокрема Микола Гундяк з с. Татарова Надвірнянського повіту, що служив у с. Королевному на посаді інтенданта в «Карпатській Січі», після вторгнення в Карпатську Україну Угорщини йшов разом з Іваном Серафіном протягом 14-ти днів горами і перейшов кордон у Польщу 29 березня 1939 р., де його затримали солдати Корпусу охорони пограниччя. А його брат Василь Гундяк, що перебував у с. Королевному на посаді інструктора піхоти в «Карпатській Січі», загинув у боях з угорцями. 8 квітня 1939 р. прокуратура судового округу в м. Стрию розпочала проти нього кримінальне провадження⁸³.

У боях взяло участь і загинуло багато українців з Галичини і Лемківщини. Так, начальник штабу «Карпатської Січі» полковник Михайло Гузар-Колодзінський та поручник Зенон Коссак-Тарнавський відступали з Хуста і в селі Апші потрапили в полон, а в Солотвині разом з іншими полоненими їх розстріляли⁸⁴. Романові Шухевичу вдалося врятуватися тільки завдяки тому, що він видав себе перед мадяронами за єврея⁸⁵.

⁸¹ Вегеш М. М. Карпатська Україна. Документи і факти. Ужгород: Карпати, 2004. С. 240.

⁸² Попович Ф. Партизанка Карпатської Січі. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.)*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 193.

⁸³ ДАІФО, ф. 230, оп. 1, спр. 177, арк. 114, 114 зв., 115.

⁸⁴ Шандор В. Спомини. Том 1. Карпатська Україна 1938–1939. Ужгород: МПП «Гражда», 1995. С. 346.

⁸⁵ Чайківський Б. «Фама». Рекламна фірма Романа Шухевича *Роман Шухевич — народжений перемагати / відп. ред. Андрій Сова*. Львів: Апіорі, 2018. С. 286–303.

Оборонця Волівщини Степана Фігуру (окружний командант «Карпатської Січі») тиждень «під смерть катували»⁸⁶ і розстріляли угорці в ніч з 18 на 19 березня 1939 р. на околиці Волового⁸⁷, а команданта станиці національної оборони Карпатської України в Торуні Степана Гинилевича (псевдо Дубик) вбили польські прикордонники чи угорські військовики. Уродженець с. Підгірок (нині м. Калуш) Іван Хандрицький, що до кінця 1938 р. працював народним вчителем у селищі Ясіні, бився в лавах «Карпатської Січі» під Севлюшем, був важко поранений на Красному полі під Хустом, потрапив у полон, і його розстріляли на березі річки Хустець поблизу Хуста⁸⁸. У боях також загинули Василь Бойчук, Тимко Проць, Василь Салюк, Іван Михайлюк, Монюк, Дулка, Кушнір, Мелешко, Орлович та багато інших⁸⁹. Натомість мешканець с. Берегів-Горішніх Федір Марич продовжував партизанську боротьбу в загоні поручика Федора Тацинця в районі Свалявщини і Воловеччини до кінця березня 1938 р., а потім перейшов кордон і до 1 вересня 1939 р. переховувався в рідному селі в криївці⁹⁰.

⁸⁶ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 349.

⁸⁷ Степана Фігуру разом з учителями Яковом Завальницьким, Олексієм Колесником і Віняром розстріляли угорці в урочищі Тішня, де на їхню пам'ять тепер встановлено пам'ятний хрест (Левкун Я. І. Іван Борковський І., Степан Фігура у боротьбі за Карпатську Україну. Інтелігенція і влада. 2012. Вип. 26. С. 204-217. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/iiv_2012_26_22).

⁸⁸ Когут М. Калушани — вояки Карпатської Січі. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.)*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 141–142.

⁸⁹ Богів О., Вегеш М., Задорожний В. Галичина і Карпатська Україна у 1938–1939 роках. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 7. Львів, 2000. С. 441.

⁹⁰ Когут М. Калушани — вояки Карпатської Січі. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.)*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 144.

Не до кінця вивченим залишається питання про загальні жертви військових дій 14–18 березня 1939 р. Так, В. Бірчак зафіксував повідомлення уорського радіо про 74-х вбитих і 14 поранених гонведів, а також висловив орієнтовні дані людських втрат з українського боку від 1000 до 1500 загиблих⁹¹. На думку М. Вегеша, загальне число жертв з українського боку становить близько 1000 осіб⁹².

Зауважмо, що Карпатська Україна перша вчинила збройний опір нацизму, з дозволу якого гортистська Угорщина розпочала окупацію краю. Боротьбою січовиків, серед яких було багато галичан і лемків, з угорськими окупантами фактично розпочалася Друга світова війна⁹³.

⁹¹ Бірчак В. Карпатська Україна. Прага: Нація в поході, 1940. С. 39.

⁹² Вегеш М. М. Карпатська Україна. Документи і факти. Ужгород: Карпати, 2004. С. 162.

⁹³ Мишанич О. Життя і творчість Августина Волошина. Ужгород: ВАТ «Видавництво “Закарпаття”», 2002. С. 25.

*Минулося, та не забулось. Хуст
Остався спомином живим понині:
Розстріляний стрілець, а з його уст
Останній покрик: «Слава Україні!»*

Зореслав «Спомин»¹

Частина III

ВІД КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ ДО ВЕЛИКОЇ УКРАЇНИ

Терор проти українства. По-різному складалися далі долі тих, хто пішов на допомогу Карпатській Україні. У перші місяці окупації жертвами угорських репресій стали січовики, інтелігенція, діячі Карпатської України, духівництво. Як писав С. Вівчар, «вистачало, щоб хтось показав пальцем і сказав “Січ” і вже нещасна жертва була зловлена, до крові збита і відвезена до в’язниці»². Їх утримували у в’язницях і таборах у Кривій, Хусті, Тячеві, Великому Бичкові, Рахові, Сваляві, Воловому, Великому Березному та ін. Після допитів і жахливих тортур багатьох полонених розстрілювали по лісах і топили в Тисі³.

Дуже важким «злочином» вважалось прибуття особи з Наддніпрянщини, Галичини чи еміграції на територію Карпатської України для розбудови тут української державности. Будь-які спроби поширити український визвольний рух на територію Закарпаття розглядались як замах на історичні права Угорщини щодо краю, а звідси — як тяжкий злочин проти держави⁴.

¹ Моя Карпатська Україна: Поетична антологія / Упорядкування та післяслово І. Ребрика. — Ужгород: МП «Бокор», 1992. С. 204.

² Вівчар С. Ліс шумить. *Карпатська Україна в боротьбі. Збірник*. Видання Ю.Г., 2003. С. 209.

³ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987.

⁴ Пагіря О. Угорський терор в Карпатській Україні навесні 1939 р. Режим перегляду: <http://territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=312> (дата звернення 24.03.2020).

За матеріалами польських та угорських офіційних документів і спогадами українських в'язнів відомо, що під час проведення слідства над полоненими січовиками в таборах і тюрмах на території окупованої Карпатської України польські агенти й детективи допомагали угорцям, аби виявити серед полонених вихідців із Галичини та домогтися їхньої видачі⁵.

А в квітні 1939 р. близько тисячі в'язнів перевезли до угорського концтабору Вор'юлопош⁶. Натомість 4 квітня 1939 р. заступник міністра закордонних справ Польщі Ян Шембек поспішно відправив у Будапешт та Ужгород місію на чолі з представником МВС Феліксом Святком для переговорів щодо видачі галичан-січовиків і ознайомлення з матеріалами угорського слідства. Делегація отримала завдання встановити кількість арештованих січовиків з польським громадянством, з'ясувати обставини їхнього затримання, оглянути вилучені у них документи і матеріали, зрівняти угорський список з базою даних польського МВС, провести допит і сфотографувати в'язнів. У ході візиту місія Ф. Святка відвідала концтабір Вор'юлопош, за результатами чого було складено список із 180-ма січовиками польського походження⁷.

З цього табору депортовано до Польщі 40 (60) січовиків, решта чекала місяцями своєї долі в нелюдських умовах⁸. Дуже важко було галичанам. Нелюдське ставлення, часті побої жандармів доповнювалися голодом. Так, у концтаборі в Кривій

⁵ Пагіря О. Польські воєнні злочини в Карпатській Україні. Режим перегляду: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2017/10/19/151175/>. (дата звернення 02.04.2020).

⁶ «Наша земля проголошує — вона була, є й хоче бути українською» / О. Пагіря, В'ятрович В., Файзулін Я., Бірчак В., Майоров М. *Український інститут національної пам'яті*. СПД ФО Кудла Г. Я. С. 42.

⁷ Пагіря О. Польські воєнні злочини в Карпатській Україні. Режим перегляду: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2017/10/19/151175/>. (дата звернення 02.04.2020).

⁸ Кандиба О. Вояки — будівничі. *Карпатська Україна в боротьбі. Збірник*. Видання Ю.Г., 2003. С. 53; Пагіря О. Польські воєнні злочини в Карпатській Україні. Режим перегляду: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2017/10/19/151175/>. (дата звернення 02.04.2020).

*Осип Янович Карачевський
(поручник Свобода).*

*Організатор спротиву угорцям
у березні 1939 р. в Іршавському
районі. Врятувався в полоні
тим, що видавав себе за
громадянина Німеччини.
Фото з сайта Вікіпедії*

угорський вояк виколов галичанинові Миколі Прокопову багнетом око, «лікаря не допускали і воно йому за тиждень витекло», а чотаря Волянського (Євгена Врецьону) так побили, що його носили на руках⁹. Зі споминів його сестри Івонни Врецьони відомо, що угорські фашисти перебили йому обидві ноги, подумали, що він мертвий, та кинули його до трупарні. Але вночі йому вдалося виповзти на животі з неї і врятуватися¹⁰. З уродженцем с. Ялинкуватого Василем Буряком поводитися в концтаборі Вор'юлопош ще жахливіше: « по-перше його страшно скатували палицями, відтак давили йому

полові органи руками, опісля на полові органи засилили петлю з мотуза і так тягли і волочили по долівці... потім садисти так потовкли йому полові части пендриками, що ледве його завели до барака...»¹¹.

⁹ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 312.

¹⁰ Байцар А. До 110-ї річниці від дня народження українського політичного і військового діяча Євгена Врецьони. Режим перегляду: <http://plus.lviv.ua/publ/21-1-0-844> (дата звернення 18.04.2020).

¹¹ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 321.

Серед галицьких січовиків панувала «біда, голод. За хліб продавали ще й те, що мали. Голі, босі, без блюз і штанів. Деяким з них вдалося в зашитій білизні сховати перстені. Тепер такий перстень бідолаха продасть за 2 пенге, щоб купити трохи хліба»¹².

Видача наступної партії січовиків полякам була заблокована через втручання з боку Німеччини. 23 квітня 1939 р. польський консул в Ужгороді рапортував у Варшаву, що німці турбуються, щоб «Угорщина не видавала нам українців із Вор'юлопоша», бо їх розстрілюють без суду. Консул вважав, що угорська влада була схильна видати січовиків німцям «з міркувань людяності»¹³.

Галичани перебували в таборі до 7 червня 1939 р. Напередодні там з'явилися представники Німеччини і Польщі. В'язням було запропоновано зробити вибір — їхати до Німеччини працювати або повернутися на Батьківщину. Галичани від останньої пропозиції категорично відмовилися, бо розуміли, що їх чекало вдома. У чеських архівних матеріалах є дані про 500 галицьких січовиків, які вирішили їхати до Німеччини. У деяких документах йдеться про переїзд січовиків до Німеччини, на Жіліну¹⁴. М. Кознарський писав у своїх спогадах про два транспорти з концтабору в Німеччину з 40-ка і 242-х галичан¹⁵.

Німецькі офіційні кола, щоб забрати з концтабору галичан, використали формулу, що вони мають право на повернення громадян Чехо-Словацької республіки, які не народилися на території Закарпаття, бо чеські землі вже стали протекторатом Німеччини¹⁶.

¹² Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 332.

¹³ Пушкаш А. Цивілізація или варварство: Закарпатье 1918—1945. М.: Издательство «Европа», 2006. С. 146.

¹⁴ Вегеш М. М., Задорожний В. Є. Карпатська Україна в 1938—1939 рр.: деякі аспекти соціально-економічного й політичного розвитку. *Український історичний журнал*. 1995. №2. С. 49.

¹⁵ Гірняк Л. На стежках історичних подій. Карпатська Україна і наступні роки. Спогади і матеріали. Нью-Йорк, 1979. С. 227, 238.

¹⁶ Кущинський А. Закарпаття в боротьбі. Буенос-Айрес: Вид-во Юліана Середяка, 1981. С. 153.

Натомість польські війська старалися, щоб на територію Польщі не потрапили групи українських втікачів. У ніч на 15 березня 1939 р. за наказом інспектора польських збройних сил маршала Едварда Ридза-Сміглого було створено польську оперативну групу «D» силою у півтори піхотні дивізії, яку було посилено кавалерією, бронетехнікою та артилерією, під командуванням генерала Мечислава Борути-Спеховича з центром у Львові та Стрию. Угрупування мало на меті завадити відступу відділів «Карпатської Січі» на територію Галичини, а в разі потреби провести пацифікацію українських збройних осередків у прикордонній смузі¹⁷.

Дії угорських та польських військ під час окупації Карпатської України координували будапештський та варшавський військові аташе. Ба більше, Польща виношувала плани власної агресії проти Карпатської України, і під приводом захисту місцевого угорського населення польські збройні сили мали намір окупувати територію навколо селища Ясіні. Однак через демарш Будапешта 17 березня 1939 р. польська влада була змушена відмовитися від своїх планів¹⁸.

Після захоплення Карпатської України польські державні кола ставили перед собою завдання ліквідувати українців, які втікатимуть, і пропонували Угорщині провести «блискавичну деукраїнізацію Підкарпатської Русі» під приводом звільнення краю від комуністичного елемента, а поняття «українець» мало бути заборонене секретним циркуляром. Одночасно в перші ж дні розпочалися самосуди з боку співробітників польської поліції та прикордонної служби над особами, які брали участь у подіях по другий бік Карпат. Один з учасників операції «Лом» Йозеф Каспарек згадував про окремі факти, коли

¹⁷ Пагіря О. Польські воєнні злочини в Карпатській Україні. Режим перегляду: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2017/10/19/151175/>. (дата звернення 02.04.2020).

¹⁸ Пагіря О. Польські воєнні злочини в Карпатській Україні. Режим перегляду: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2017/10/19/151175/>. (дата звернення 02.04.2020).

польські прикордонники вбивали січовиків через повішення без свідків¹⁹.

Доказом відповідальності за військові злочини проти карпатських січовиків державних чинників Польщі є нарада 15 березня 1939 р. за участі начальника Головного штабу Війська Польського генерала Владислава Стахеви́ча, а також генералів Казими́ра Фабри́цого та Мечисла́ва Борути-Спехови́ча. На ній начальник Генштабу заявив: «Згідно наказу пана маршала, по січовиках треба відкривати вогонь, і у тому разі, якби вони здавались у полон, їх необхідно одразу роззброювати та інтернувати. Інша справа, що пан маршалок не хотів би, щоб вони взагалі потрапляли на нашу територію, навіть як інтерновані. Краще їх відкинути назад, на Русь, нехай

*Відкритий на Верецькому перевалі 15 жовтня 2017 р. меморіал на честь захисників Карпатської України²⁰.
Фото з сайта <http://www.istpravda.com.ua/>*

¹⁹ Пагіря О. Польські воєнні злочини в Карпатській Україні. Режим перегляду: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2017/10/19/151175/>. (дата звернення 02.04.2020).

²⁰ Напис на меморіалі «Героям Карпатської України, розстріляним польськими та угорськими окупантами у березні 1939 року» викликав обурення з боку польського МЗС. Дипломати заявили, що Польща не окупувала України, а участь польських прикордонників у розстрілі не доведено.

ними займаються угорці... Але принциповим прагненням пана маршала є те, щоб ми не обтяжували себе різним шумовинням, яке б хотіло до нас перебраться»²¹.

Частину полонених січовиків-галичан угорські військовики передали полякам. 18 березня їх окремими групами розстріляли на Верецькому перевалі (до 500–600 осіб). Іншу групу галичан (30–40 осіб) поляки і угорці стратили на Яблуницькому перевалі 23 березня. За місяць, 21 квітня, 60 січовиків поляки розстріляли на Ужоцькому перевалі²².

Спочатку, як згадував Микола Чирський про перебування галичан у в'язниці в Тячеві, цих «добрих, сміливих та відданих нашій справі хлопців» били «жорстоко і підло»²³. В. Гренджа-Донський, що перебував у той час у в'язниці в Тячеві, згадував, що 22 березня 1939 р. «збудився на вереск і рев і зойк з першого поверху. Прислухаюся і чую, що... галицьких українців видадуть полякам... Тепер стягають їх із келій і ставлять на коридорі. Б'ють їх у такий спосіб, що чути на другий поверх»²⁴.

Потім кілька десятків січовиків з Тячівської в'язниці та Веречанщини видано полякам, що розстріляли їх на кордоні²⁵. На кордоні, як писав В. Бірчак, «поставили їх в ряд під

²¹ Козак О. Розстріли січовиків. Щодо питання про розстріли січовиків Карпатської України у березні 1939 р. Режим перегляду: <https://fakeoff.org/uk/history/rozstrili-sichovikiv-karpatskoi-ukraini> (дата звернення 11.04. 2020); Пагіря О. Польські воєнні злочини в Карпатській Україні. Режим перегляду: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2017/10/19/151175/>. (дата звернення 02.04.2020).

²² «Наша земля проголошує — вона була, є й хоче бути українською» / О. Пагіря, В'ятрович В., Файзулін Я., Бірчак В., Майоров М. *Український інститут національної пам'яті*. СПД ФО Кудла Г. Я. С. 42.

²³ Чирський М. Тюрми й табори. *Карпатська Україна в боротьбі*. Збірник. Видання Ю.Г., 2003. С. 170–171.

²⁴ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 290.

²⁵ Пальок В. Олег Ольжич і Карпатська Січ. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.)*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 94.

На фото перепоховання останків 10-ти січовиків-галичан на Верецькому перевалі 14 вересня 2009 року

розстріл. Одні виняли хрестики й зложили їх на грудях, більшість крикнула: Слава Україні! — і впала під кулями»²⁶. 43 молоді хлопці з Галичини, яких виловили мадяри, теж відправили із Сваляви до кордону і віддали полякам²⁷.

Галичани, яких вели на польські кулемети в Яблуниці, йшли вулицями Тячева «свідомі своєї долі, співали “Ще не вмерла...”. Вони герої, незломно вірили, що не вмерла і не вмере. Вірило з ними і все населення Карпатської України, якому вони лишили безсмертну легенду...»²⁸.

Мешканці сіл Нижніх Воріт, Завадок, Верб'яжа Воловецького району бачили, як 17 березня 1939 р. угорські жандарми гнали на перевал через їхні села колони голодних, виснажених тортурами полонених галичан — вояків

²⁶ Бірчак В. Карпатська Україна. Прага: Нація в поході, 1940. С. 83.

²⁷ Романенко Н. Від Сільця до Імстичова. *Карпатська Україна в боротьбі. Збірник*. Видання Ю.Г., 2003. С. 132—133.

²⁸ Гуцул І. Остання сотня. *Карпатська Україна в боротьбі. Збірник*. Видання Ю.Г., 2003. С. 151.

«Карпатської Січі» і передали їх польській прикордонній службі, яка розмістила полонених у підвалах казарм, а 18 березня ранком полонених поділили на колони, конвоювали ліворуч і праворуч від перевалу по лінії кордону приблизно на півтора—два кілометри і розстріляли поляки на закарпатському боці над селами Новою Ростокою і Верб'яжем та між Петросовицею, Жупанами і Лазами. Один з розстріляних Іван Грига був лише поранений, доповз до близького поселення, де його перев'язали і допомогли. Як згадував місцевий мешканець Василь Галузинець, тіла страчених січовиків понад місяць лежали просто неба непохованими²⁹.

У своєму щоденнику В. Гренджа-Донський писав: «Трупи розстріляних лежали непохованими тижнями. До цих “трофеїв” мадяри приходили майже щодня, щоб бачити жертви свого “геройства”. При тому знущались над трупами, смішкувались, до гола роздягнених трупів стріляли, кидали в них багнетами, хто краще потрапить... Трупів було все менше й менше, бо вовки, а найбільше пси роздирали та пожирали їх. Кістки розношували собаки та обгризали навіть по дворах Нижніх Верецьок»³⁰.

Аж як греко-католицький священник Дмитро Ревецький звернувся до влади, тоді було дозволено останки трупів зібрати і поховати в землю. За свідченнями колишнього вчителя Верб'язької школи І. Гетроці, священник приніс угорським жандармам гільзи від польських набоїв. Після цього було створено комісію, до складу якої, окрім угорських і польських офіцерів, увійшли священник Д. Ревецький та старости сіл Верб'яжа і Нової Розтоки. Комісія на місці злочину видобула з тіл, які розкладалися, кулі польського виробництва. Протягом двох наступних днів гонведи перевезли тіла розстріляних січовиків і поховали на

²⁹ Довгей В. Від Бескедів до Катині. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.)*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 159–163.

³⁰ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 377.

Верещькому перевалі за кілька метрів від лінії тодішнього кордону, а на братській могилі поставили дерев'яний хрест³¹.

Іншу групу січовиків розстріляли праворуч від перевалу з боку Глухівського верху та поблизу Глибокої долини. Староста села Нової Розтоки Юрій Голянич дістав розпорядження угорської команди організувати людей для поховання загиблих. За даними жителя села Нової Розтоки Івана Джуглі, який жив за кілометр від місця страти, тут було розстріляно 230 січовиків. Пізніше Іван Джугля разом з батьком наштотхнувся ще на два звалища непохованих трупів січовиків біля прикордонного каменя на півдорозі між Глибокою долиною та урочищем Підбуком³².

Про страшні злочини угорців у с. Ясіні розказував свідок Данило Поп'юк, сторож цвинтаря: «...вивезли на автомашині до перевалу 18 українців, із них 4 жінки. Їм зв'язали колючим дротом руки, викололи очі, відрізали вуха, носи, зривали нігті з пальців, вирізали язика і в трьох місцях пилою перепилили ноги, хто був слабкий, той помер в момент знущань, а хто був ще живий, того добили і наказали мені зарити їх у землю... через три дні мене послали зарити ще 8 чоловіків, страчених також на перевалі»³³.

Василь Гренджа-Донський описував два випадки розстрілів галичан-січовиків на Татарському перевалі. Один стосується 23 березня 1939 року, коли страти здійснювали самі поляки: «В Тячеві, при допомозі польського шпигуна Пінязя, мадяри порозділювали галичан, щоб відтак передати їх полякам. Виснажених голодом, бо протягом п'ятьох днів у тячівській в'язниці не дали їм нічого їсти, змасаковані до каліцтва, без одягу, бо стягнули з них усе — плащі, блюзи,

³¹ Пагіря О. Польські воєнні злочини в Карпатській Україні. Режим перегляду: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2017/10/19/151175/>. (дата звернення 02.04.2020).

³² Пагіря О. Польські воєнні злочини в Карпатській Україні. Режим перегляду: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2017/10/19/151175/>. (дата звернення 02.04.2020).

³³ Довганич О. Репресії угорського окупаційного режиму і Закарпатський рух опору. *Закарпаття під Угорщиною 1938 – 1944 рр. Нью-Йорк – Чикаго – Ужгород: Гражда-Карпати*, 1999. С. 200.

*Угорські вояки з польським офіцером
прикордонної служби (попереду)
після розстрілу січовиків в Ясіні в березні 1939 р.
Фото з сайта <http://www.istpravda.com.ua/>*

черевики, хоч цей одяг був цивільний, власний, — мадяри посадили на вантажне авто, пов'язали руки, поприв'язували один до одного і проти вітру в холоді дня 23-го березня вивезли їх під польську границю і під горою Татарівкою передали полякам. Тут уже на них чекали польські кулемети, і на очах мадярів всіх їх розстріляли...»³⁴.

Другий епізод, який описує В. Гренджа-Донський, засвідчує передачу іншої групи січовиків із 30-ти осіб змішаній польсько-угорській комісії та проведення жакливого акту страти в лісі за 1,5 км на південь від Татарського перевалу: «За Ясіня-Репеговом, на польському кордоні, за митницею на Татарському перевалі очікувала мішана мадярсько-польська комісія, щоб перебрати полонених січовиків-галичан. Незабаром привели 30 січовиків, зловлених по горах Гуцульщини, а кількох із в'язниць. Були вони пов'язані, в страшний спосіб збиті не тільки тими, що їх зловили, але й

³⁴ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 371.

самими вояками, що їх ескортували. На землі лежав ще сніг, добра половина січовиків боса, бо забрали від них не тільки всі вартісні речі, але постягали й чоботи та черевики. Дехто з них загорнув ноги в онучі, в рушники, в торби, але були й такі, що йшли вповні босими ногами в снігу.

Із тридцятьох людей поляки вибрали шістьох і повели з собою... Решту галичан відвели на півтора кілометра далі у ліс, яким проходила фронтова бойова лінія за світової війни. Тут їх розіп'яли на деревах. По-перш поприв'язували їм руки заржавілим колючим дротом, що знайшли в старій фронтовій лінії, відтак розіп'яті руки й ноги поприбивали залізними скобами та великими цвяхами, що ними прибивають рейки на залізницях. Над розіп'ятими, але ще живими героями почали мадари і поляки знущатись, плюючи їм у вічі та б'ючи їх рушницями. Відтак гонведи, а з ними разом і мадярський хуліган Цайгер та мадяронський бандит Данищук одного за другим розстрілювали... Розіп'яті герої віддавали свої шляхетні душі словами: "Слава Україні!" і співом "Ще не вмерла Україна"..."³⁵.

Було багато й інших розправ. Січовик Іван Піпаш розказував, як наприкінці березня 1939 р. коло полонини Довга угорці зловили сімох січовиків з Галичини, що спали в колибі, серед яких була жінка. Прикордонники познущалися над галичанами, а в кінці прив'язали їх до паль і спалили. Однак замість зойку і благань угорці почули спів національного гімну³⁶.

Дослідник Г. Дем'ян писав про чотирьох хлопців, що поверталися із Закарпаття, яких наприкінці березня 1939 р. поляки вбили в Лужку, де в річку Опір впадає Боклагівський потік³⁷.

³⁵ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 372.

³⁶ Трагедія на полонині Довга. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.)*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 210–211.

³⁷ Вегеш М. М. Карпатська Україна. Документи і факти. Ужгород: Карпати, 2004. С. 346.

Окрім терору, окупанти та місцеві посіпаки вдавалися до мародерства, грабежів і зґвалтування жінок, особливо це стосувалося галичанок. Зокрема факти, як угорські гонведи гвалтували жінок, було зафіксовано в Хусті, Королеві, Ясіні, Квасах³⁸. Як писав В. Гренджа-Донський, «жертвами падали здебільшого січовички-галичанки. За них не було кому інтервенювати та падати навколішки перед злочинцями, як то робили автохтонні матері ув'язнених дочок. Котра з галичанок попалась у руки цих злочинців, а ще до того не знищила завчасу січової легітимації, чи не спалила уніформи, ті всі після тілесних і душевних мук були ганебно замордовані»³⁹.

21 квітня 1939 р. до Польщі з Вор'юлопоша групу з 60-ти галичан, яку відправили угорці, на кордоні Ужжа передали полякам. Поляки ще на очах угорців почали бити січовиків і повели до розстрілу⁴⁰.

Ексгумаційними роботами, які провело комунальне підприємство Львівської обласної ради з питань здійснення поховання учасників національно-визвольних змагань та жертв воєн, депортацій і політичних репресій «Доля» 2008, 2010–2011 та 2015 рр., було віднайдено залишки десяти тіл січовиків між селами Верб'яжем і Новою Розтокою Воловецького району, семи – між селами Лазами Воловецького та Жупанами Сколівського районів і п'яти січовиків – поблизу с. Сянок Львівської області на Ужоцькому перевалі. Останки воїнів перепоховано в Меморіалі на Верецькому перевалі. На рештках останків було виявлено кульові отвори від польської зброї, що є свідченням вчинення злочину з боку поляків⁴¹.

³⁸ Пагіря О. Угорський терор в Карпатській Україні навесні 1939 р. Режим перегляду: <http://territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=312> (дата звернення 24.03.2020).

³⁹ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 351.

⁴⁰ Белей В. Микола Сидоряк. Січовик-герой Карпатської України. Великий Бичків, 2005. С. 17.

⁴¹ Що сталося на Верецькому перевалі? Розмова зі Святославом Шереметою. Режим перегляду: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2017/10/18/151046/> (дата звернення 24.03.2020).

Пошукова група активістів Яремчівського осередку товариства «Меморіал» у червні 1996 р. виявила останки 14-ти бійців «Карпатської Січі», яких стратили польські жовніри⁴². Загалом, за офіційними даними міністерства внутрішніх справ Угорщини, від березня до грудня 1939 р. на Закарпатті загинуло 4, 5 тис. осіб.⁴³

*Демонстрація поляків на підтримку дій Угорщини
перед угорським посольством у Варшаві.*

*У вікні будинку надзвичайний і повноважний посол
Андраш Хорі, 16 березня 1939 р.*

Фото з сайта <https://przystanekhistoria.pl/>

⁴² Історія Івано-Франківського обласного історико-просвітницького товариства «Меморіал» ім. В. Стуса / упоряд. Я. В. Петрів, Р. М. Салига, С. Д. Каспрук. Івано-Франківськ: Місто НВ. 2019. С. 99.

⁴³ Худанич В. Розчленування Чехословаччини й окупація Закарпаття Угорщиною, 1938–1939 рр. *Закарпаття під Угорщиною 1938–1944 рр.* Нью-Йорк—Чикаго—Ужгород: Гражда-Карпати, 1999. С. 40.

У свою чергу польська сторона не тільки була безпосередньо причетна до масового вбивства полонених січовиків на перевалах, а водночас намагалася всіляко підбурювати угорців до здійснення дальших радикальних репресивних заходів проти діячів українського руху в окупованому краї. 20 березня 1939 року в розмові з міністром закордонних справ Угорщини Іштваном Чакі польський посол в Будапешті Леон Орловський запропонував йому «звільнити Закарпаття від українців» шляхом витіснення їх в Румунію або СРСР, оскільки вважав, що вони можуть бути постійним джерелом неспокою⁴⁴.

Були випадки, коли січовики зразу потрапляли в руки польських силових органів. Так, Іван Невицький, який разом із групою січовиків на чолі з легендарним командантом торунського гарнізону чотарем Степаном Гинилевичем (Дубиком) хотів перейти у Словаччину, але помилково перейшов польський кордон і опинився в руках КОПу, згадував, що польські прикордонники спочатку ув'язнили їх у Рафайлові (тепер с. Бистриця Івано-Франківської області), де били та всіляко знущалися над затриманими, згодом вивезли до Стрия, а потім на кордоні в районі с. Брустурів розстріляли, але січовик зумів утекти. Іван Невицький згадував, що вже «в Рафайлові польський командант, капітан, спав, тому їх по одному припроваджували коло ліжка; до кожного вставав і бив або копав. При кожному ударі приповідав собі: *“Хаме, ми ту з вами не бендзєми сєн бавіць, вас шляк вшисткіх ту витрафі. Ви сєє наших братуф досьць вимордовали”*»⁴⁵.

Варто погодитися з О. Пагірею, що розстріли галицьких січовиків на карпатських перевалах, які здійснювали польські підрозділи КОП та поліція спільно з угорськими жандармами, гонведами і терористами в березні–квітні 1939 року, слід

⁴⁴ Пагіря О. Польські воєнні злочини в Карпатській Україні. Режим перегляду: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2017/10/19/151175/>. (дата звернення 02.04.2020).

⁴⁵ Пагіря О., Казик С. «Американська «Свобода» про вбивства на перевалах. Режим перегляду: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2018/03/20/152222/> (дата звернення 17.03.2020).

тракувати як воєнні злочини. Вони підпадали під таке визначення через порушення Гаазької конвенції про закони та звичаї сухопутної війни від 18 жовтня 1907 р. і Женевської конвенції про поводження з військовополоненими 1929 р.⁴⁶

Відзначмо, що 28 квітня 1939 р. в польському концтаборі Березі-Картуській з'явилося 38 галичан з Карпатської України і було створено ще одну категорію ув'язнених «Карпатська Січ»⁴⁷. Їх у рамках операції польської поліції «Залізна маска» повністю ізолювали від зовнішнього світу (не дозволялося їм писати листи) та інших ув'язнених, щоб світ не дізнався про те, що поляки злочинно розстріляли галичан на перевалах. В українській пресі не було жодного повідомлення про перебування карпатських січовиків у Березі-Картузькому таборі⁴⁸. До того ж, адміністрація концтабору здійснювала тиск на карпатських січовиків, пропонувала для полегшення їхнього становища змінити національність і віросповідання, бути інформаторами⁴⁹.

Відзначмо, що поляки продовжували виносити і судові вироки українцям у Галичині. 25 квітня 1939 р. суд у Самборі засудив Іванну Грицуляк з с. Барича Перемишлянського повіту на рік позбавлення волі тільки за лист нареченому, в якому та закликала: «Іване! Голубе мій! Піди туди, де пішли твої приятелі. Ох! Якби я була мужчиною, ми пішли б обоє... Ти там потрібний, я це знаю, Воля, Івасю, ти знаєш і розумієш це слово»⁵⁰.

Одразу після падіння Карпатської України в Галичині через те, що угорці передали захоплений план організації на території західноукраїнських земель повстання та списки лідерів і членів

⁴⁶ Пагіря О. Польські воєнні злочини в Карпатській Україні. Режим перегляду: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2017/10/19/151175/>. (дата звернення 02.04.2020).

⁴⁷ Ільїн О., Мазур О. Нариси історії Береза-Картузького концтабору (липень 1934 – вересень 1939). Тернопіль: ТзОВ «Тернограф», 2019. С. 431.

⁴⁸ Ільїн О., Мазур О. Нариси історії Береза-Картузького концтабору (липень 1934 – вересень 1939). Тернопіль: ТзОВ «Тернограф», 2019. С. 436–437.

⁴⁹ Там само. – С. 438.

⁵⁰ Вегеш М. М. Карпатська Україна. Документи і факти. Ужгород: Карпати, 2004. С. 330.

галицьких українських політичних партій, прокотилася хвиля арештів активістів ОУН. Було затримано 150 осіб. В основному взяли під варту лідерів і активних членів ОУН. Як свідчать документи польських спецслужб, які опрацювала Н. Романишин, ОУН змогла відновити і налагодити свою діяльність у попередніх масштабах лише наприкінці травня 1939 р.⁵¹ Так, у списку засуджених від 1 квітня до 30 червня 1939 р. за належність до ОУН, складеному в прокуратурі Апеляційного суду в м. Львові, знаходимо імена 24 українців, чиї вироки пов'язані з нелегальними переходами польсько-чеського кордону під час існування Карпатської України⁵².

Зауважмо, що українські адвокати під час судового захисту вояків «Карпатської Січі» намагалися спростувати обвинувачення польської влади в тому, що галичани служили в іноземному війську тим, що вони перебували в парамілітарній організації на зразок польського «Стшельця» чи радянського комсомолу, за участь в яких нікого не притягують до кримінальної відповідальності⁵³.

В еміграції. Після приходу угорців чехи утворили при Німецькому консулаті евакуаційну комісію, а українці – Українську евакуаційну комісію. Однак нова влада проводила арешти і серед тих, хто відправлявся на еміграцію⁵⁴. У перші дні окупації за кордоном опинилося 2–3 тисячі закарпатських українців. Угорська влада зразу ж закрила словацький, румунський та югославський кордони для втікачів⁵⁵. Частина українців з Галичини та Лемківщини теж змушена була емігрувати в інші країни. Наприклад, 19-річний уродженець

⁵¹ Романишин Н. Діяльність ОУН в документах польських спецслужб доби Карпатської України. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2017. Вип. 53. С. 261.

⁵² Богів О., Вегеш О., Задорожний В. Галичина і Карпатська Україна у 1938–1939 роках. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 7. Львів, 2000. С. 443.

⁵³ ДАІФО, ф. 230, оп.1, спр. 244, арк. 161–161 зв.

⁵⁴ Бірчак В. Карпатська Україна. Прага: Нація в поході, 1940. С. 87–88.

⁵⁵ Данко О., Маркусь В. Закарпатці в екзилі у роки війни. *Закарпаття під Угорщиною 1938–1944 рр.* Нью-Йорк–Чикаго–Ужгород: Гражда-Карпати, 1999. С. 183.

с. Клубівців Тлумацького повіту Федір Олексійович Рикетчук брав участь в боях проти чехо-словацького війська генерала Лева Прхала й угорських військ і був поранений в руку. Після поразки української боротьби він опинився на еміграції в Румунії, потім — у Югославії й Австрії, а далі в Німеччині, де проживав під прізвиськом Пйотр Мюллер⁵⁶.

Зокрема, близько 200—300 втікачів з Карпатської України на місяць і більше прийняв у Югославії заселений українцями Руський Керестур і навколишні села. Як згадував тодішній секретар «Просвіти» в Руському Керестурі Ми-

Федір Олексійович Рикетчук — уродженець с. Клубівців Тлумацького повіту, вояк «Карпатської Січі».

Фото з Державного архіву Івано-Франківської області

хайло Ковач, емігранти взяли активну участь в культурному житті місцевої української громади: «...саме проживання місяць і більше по сім'ях, на сходах і акціях, виставах, курсах означало відродження не лише Р. Керестура, але всієї нашої громади на просторах тодішньої Югославії»⁵⁷. Натомість галичанин М. Сидор-Чарторийський з теплотою згадує, що емігрантів «розмістили по домах місцевих газдів-господарів,

⁵⁶ ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 795, арк. 1.

⁵⁷ Ковач М. Березнева ніч. Побут біженців із Карпатської України у Руському Керестурі. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі (Ужгород, 11—12 березня 1995 р.)*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 184—185.

які нас дуже добре гостили. Це ж наші брати!»⁵⁸. Крім того, у Братиславі постав табір утікачів з Карпатської України, де було «тим добре, що мали повне удержання і спання даром», а також словаки організували для емігрантів Торговельну академію для закінчення навчання⁵⁹.

Декого з січовиків доля заставила ще відслужити в Червоній армії, а потім їх з «вдячності» позбавили Вітчизни. Так, Микола Бунга з с. Берегів Горішніх (нині в складі гміни Літовищі Бещадського повіту Підкарпатського воєводства) після боїв з угорцями переховувався в гірських селах, 1944 р. його мобілізували в Червону армію. Він отримав поранення і контузію в боях у Чехо-Словаччині й Угорщині, а потім його родину депортували поляки, і Микола Бунга опинився в с. Степанівці Калуського району⁶⁰.

Коли край окупували угорські війська, розвідувальний осередок при польському консульстві в Севлюші (кодова назва «LVG») активно відстежував рух січовиків і політичних втікачів із теренів Карпатської України в сусідні країни, вбачаючи в них загрозу на майбутнє. Паралельно з цим польський уряд робив спроби довідатися про долю українців, які в ході окупації Карпатської України перейшли на територію Румунії⁶¹.

Загалом дуже багато українців змогло схватися від репресій угорських та польських спецслужб лише в Німеччині. За оцінками польських слідчих органів, у цій державі могло перебувати до 30-ти тисяч втікачів з Карпатської України⁶². У

⁵⁸ Сидор-Чарторійський М. Мандри життя (анабаза). В Карпатську Україну. Нью-Йорк: Видавництво Чарторійських, 1975. С. 118.

⁵⁹ Сидор-Чарторійський М. Мандри життя (анабаза). В Карпатську Україну. Нью-Йорк: Видавництво Чарторійських, 1975. С. 129–130.

⁶⁰ Когут М. Калушани — вояки Карпатської Січі. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці Карпатської Січі (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.)*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 144–145.

⁶¹ Пагіря О. Польські воєнні злочини в Карпатській Україні. Режим перегляду: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2017/10/19/151175/>. (дата звернення 02.04.2020).

⁶² ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 791, арк. 17–18.

1939—1940 рр. ще близько восьми тисяч українців, і то переважно молоді люди, які не прийняли угорської анексії Карпатської України, втекли через гори в Східну Галичину⁶³. В Радянському Союзі їх масово засуджували за нелегальний перехід кордону і відправляли в концтабори⁶⁴.

Український допомогий комітет у Відні, який очолював Ю. Химинець, приділяв до роботи здорових втікачів, опікувався хворими, домігся переведення в Німеччину полонених з Вор'юлопоша. Велика частина втікачів після короткого побуту на Schober Platz важко працювала в Німеччині на будівництві доріг, а тому перебралася до Праги чи Словаччини (близько 900 осіб)⁶⁵. А ще пізніше під головуванням доньки гетьмана Павла Скоропадського Єлисавети було створено Допомогий комітет збігцям з Карпатської України⁶⁶.

Звільнених із Вор'юлопоша січовиків німецька влада за погодженням з ОУН використала для створення українського диверсійного підрозділу (військових відділів націоналістів — Українського легіону), який мали переправити в Польщу з території Словаччини або повітряним шляхом через Східну Пруссію і який під час вибуху антипольського повстання у Східній Галичині мав посилити його учасників. 9 червня 1939 р. групу вояків «Карпатської Січі» було перевезено до замку Гартенштайн в Австрії для здійснення військового вишколу та вивчення німецької мови. 4 липня 1939 р. вояків з замку Гартенштайн було переведено до казарм навчально-тренувального табору «Кріпенау», який розміщувався у Дахштайнських горах та був замаскований під курси спортивних тренувань для гірських фермерів⁶⁷. Однак у зв'язку

⁶³ Магочій П-Р. Народ нивыдкы. ілюстрована історія карпаторусинов. Ужгород: В-во В. Падяка, 2007. С. 86.

⁶⁴ Химинець Ю. Мої спостереження із Закарпаття. Нью-Йорк: Накладом Карпатського Союзу, 1984. С. 149.

⁶⁵ Химинець Ю. Мої спостереження із Закарпаття. Нью-Йорк: Накладом Карпатського Союзу, 1984. С. 126—128.

⁶⁶ Кущинський А. Закарпаття в боротьбі. Буенос-Айрес: Вид-во Юліана Середяка, 1981. С. 131.

⁶⁷ Гірняк Л. На стежках історичних подій. Карпатська Україна і наступні роки. Спогади і матеріяли. Нью-Йорк, 1979. С. 245, 260.

*Пам'ятник Героям
Карпатської України в м. Хусті*

з укладенням у Москві Договору про ненапад між Німеччиною та Радянським Союзом німці відмовилися від попередніх планів використання легіону у військових діях проти Польщі через можливий спротив СРСР.

Однак галичани, незважаючи на падіння Карпатської України, не розчарувалися у своїх вчинках. У листі до матері з Німеччини в липні 1939 р. уродженець с. Ямної,

секретар читальні «Просвіти» (за матеріалами польської поліції «дуже впливовий серед молоді руської»), працівник «Летючої естради» в Карпатській Україні Микола Німчук писав: «Помимо цього як склалося і що сталося, не хочу і не буду ніколи жалувати і вірю в те та рівночасно прошу й Вас, щоб ви не жалували та журилися, а пам'ятали давню приповідку (то й легше буде вашому горю) краще жити рік як орел ніж цілий вік і вмерти як баран або здобути, або дому не бути. Однак часом буває, що орел може перебрати форму барана (з різних причин) але то вже буде залежати від виховання людини. Слава тим матерям, що виховали добрих синів! Слава тим хлопцям, що жили думками давніх предків — пропадь а не зрадь!». І це при тому, що його рідний брат Михайло Німчук «напевно згинув на полі слави» 15 березня 1939 р. в м. Хусті⁶⁸.

Дуже щирим і чутливим є також лист до коханої від 20 червня 1939 р. з Німеччини уродженця с. Павелчого Станиславівського повіту Василя Андрійовича Щербія, який був засновником ОУН у селі і 16 листопада 1938 р. нелегально перейшов кордон у Підкарпатську Русь, щоб вступити в Український легіон. У листі він писав: «По короткій волі війна зі всіма своїми прикметами. Нас так мало, а їх диких гунів тисячі

⁶⁸ ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 712, арк. 1, 4, 7.

і тисячі. Трагічний змаг. Знаємо, що упадемо, але радше зломимося, а не зігнемося перед диким мадярським окупантом. У бій нерівний, тяжкий бій. На очах падають щонайкращі товариші. Чому мене доля милувала — не знаю. Важкі рани: ноги, бік, голова. А потім довге стукання через Балкани. Різно вітають, хто з співчуттям, хто з нетаємною радістю. Ця блуканина закінчується захистом в гостинній Німецькій державі. Хоч доводиться тяжко працювати не по званню як денний зарібник але є захист. Що не тяжко писати про те, що було ціллю мого життя і так скоро стратилося. Я гордий бодай з того, що Батьківщина прийняла і частину моєї крові. Друга частина залишилася на те, щоб відсвяткувати остаточну перемогу. В це вірю як в завтрашній ранок...»⁶⁹. Відзначмо, що Василь Щербій отримав у боях за Карпатську Україну поранення в ноги, бік і голову і працював на ідеологічному напрямку у відділі преси і пропаганди в штабі «Карпатської Січі» (редагував січову сторінку в тижневику «Наступ», проводив ідеологічні вишколи)⁷⁰.

Цікаво, що в ході слідчих дій у справі Василя Щербія польська поліція отримала свідчення про Володимира Бодака. Останній розповідав, що по місту Станиславову ходять розмови про вйта Жабйого Шикерука, який на вказівку польської влади з місцевих гуцулів створив диверсійний загін. Вйт озброїв загін і відправив у Карпатську Україну здійснювати диверсії. Однак гуцули приєдналися до «Карпатської Січі» з польською зброєю⁷¹.

Ліквідаційний комітет про справи втікачів із Карпатської України в Братиславі повідомляв рідних з Галичини про тих, хто загинув у боях або кого розстріляли в полоні. Так, у листі до Федора Візновича від 13 травня 1939 р. повідомлялося про розстріл на кордоні родича Дмитра Івановича Якимчука. Ймовірно, що його розстріляли вже поляки, бо він встиг написати листа з проханням передати білизну, бо «буду в

⁶⁹ ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 812, арк. 1, 3–4, 6.

⁷⁰ Пагіря О., Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у Закарпатті (1929–1939). *Український визвольний рух: наук. зб.* Львів, 2009. — Збірник 13. С. 69.

⁷¹ ДАІФО, ф. 69, оп. 1, спр. 848, арк. 56.

На світлині Іван Нагірний, син Марії, народився 19 серпня 1918 р. в с. Братишеві Тлумацького повіту. 16 листопада 1938 р. в с. Пістині його затримав відділ поліції Косівського повіту. Фото з Державного архіву Івано-Франківської області

Долини або Калуші у в'язниці»⁷². Ще діяв допомоговий комітет в Хусті, що передавав гроші для полонених у Вор'юлопоші⁷³.

Реакція українців Польщі на трагедію Карпатської України. У дні падіння Карпатської України перед варшавським посольством Королівства Угорщини натопв у кілька тисяч кричав від радості встановлення польсько-угорського кордону. Поляки були впевнені, що безпосереднє сусідство з Угорщиною перекреслить реалізацію німецького плану створення «Mitteleuropa» та дозволить зібрати навколо Польщі суверенні держави, які виступали проти панування Рейху⁷⁴.

⁷² ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 814, арк. 1, 10, 12.

⁷³ Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. С. 336.

⁷⁴ Pilarski S. Granica polsko-węgierska. Spory i porozumienie. Режим перегляду: <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/wegry/60600,Granica-polsko-wegierska-Spory-i-porozumienie.html> (дата звернення 24.03.2020).

Число: 78/39.

в Братиславі, дня 13.У.1939.

Високоповажаний Пан

Федір Візнович

-Небилів .

Як нас повідомляє німецький консулят із Хуст, Ваш споріднений Якінчук Дмитро Іванів - Небилів, під час окупації мадарами Карпатської України, був застрілений десь на пограничу Карпатської України й Польщі взг. Західньої України.

Лишив записочку в якогось добродія в якій просив, щоб її передати німецькому консулятові в Хусті, щоб той повідомив Вас про трагічну смерть Вашого спорідненого. Німецький консулят прислав її нам і на основі її переслалимо Вам це повідомлення.

Хай українська земля, що за неї пролляв він свою молодецьку кров, буде йому легкою .

С л а в а У к р а ї н і !

За Ліквідаційний комітет про справи утікачів із Карпатської України - Братислава, готель Влага:

H. Franek
секретар.

*Повідомлення Ліквідаційного комітету
про справи втікачів із Карпатської України в Братиславі
про смерть Дмитра Івановича Якимчука.
Фото з Державного архіву Івано-Франківської області*

Натомість під час угорської агресії Українська парламентська репрезентація намагалася подати свій голос на захист Карпатської України. 17 березня 1939 р. сенатор від УНДО М.Творидло спробував зробити заяву щодо карпатоукраїнських подій, але промовцеві не дали виступити⁷⁵.

Одночасно події в Карпатській Україні вперше цілком виразно виявили в жовтні 1938 р., як писав П. Мірчук, «розколину, яка все міцніше стала зарисовуватися між Організацією Українських Націоналістів на рідних землях, і ПУН, очоленим полковником Андрієм Мельником»⁷⁶, що вилилося в мйбутньому у формування революційної ОУН.

На честь жертв угорських та польських репресій у багатьох містах і селах, незважаючи на репресії влади, відправляли панахиди, вивішували національні прапори і герби, насипали символічні могили. Так, 18 березня 1939 р. у соборі Св. Юра у Львові відбувся молебень за загиблими січовиками, на який прийшло 400 душ. Після закінчення відбувся мітинг, а потім демонстрація під гаслами «Геть з мадярами!» і «Геть з ляхами!». Демонстрантів розігнала поліція, затримали члена ОУН І. Варчабу. Аналогічні події відбулися 18 квітня 1939 р. в Станиславові⁷⁷. Адміністратор греко-католицької парафії в с. Космачі Коломийського повіту Осип Каменецький 19 березня 1939 р. в сільській церкві закликав місцевих гуцулів прийти на поминальне богослужіння і з ним помолитися за полеглих героїв-січовиків Карпатської України, а церковний хор відспівав, на думку польського поліціанта, кілька пісень націоналістичного забарвлення. Аналогічне поминальне богослужіння 26 березня 1939 р. також провів отець Захар Золотий із міста Делятина Надвірнянського повіту. Ба більше,

⁷⁵ Богів О., Задорожний В. Карпатська Україна (Підкарпатська Русь) у міжнародних відносинах (травень 1938 р. – березень 1939 р.). Ужгород, 1999. С. 71.

⁷⁶ Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів. Перший том. 1920–1939. Мюнхен–Лондон–Нью-Йорк: Українське видавництво, 1968. С. 560.

⁷⁷ Богів О., Вегеш О., Задорожний В. Галичина і Карпатська Україна у 1938–1939 роках. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 7. Львів, 2000. С. 442.

націоналісти рекомендували місцевим українським патріотам з цього приводу носити невеликі чорні стрічки або чорні галстуки, а також на Великодні свята проводити жалобні панахиди по загиблих січових стрільцях «Карпатської Січі»⁷⁸.

25 березня 1939 р. львівські газети опублікували спільну заяву провідних легальних українських партій Галичини під назвою «Українці!». У ній, зокрема, відзначалося: «Майже всю державну територію Карпатської України зайняла вже мадярщина... Оперта лише на власні сили Карпатська Україна не могла держатися під збройним напором мадярських військ... Зрозумілий біль, що огортає нас сьогодні... Не час на біль, зневіру... Нехай у гарті духа і моральній силі Української нації кується її доля»⁷⁹. Відзначмо, що під впливом подій у Карпатській Україні українські партії перейшли в опозицію до центральної влади⁸⁰. Це підтверджує інформація, що наводилася у рапортах відділу розвідки КОПУ, де, зокрема, зазначалося, що поява Карпатської України стала поштовхом для всіх українських організацій до дій, пробудила сподівання на утворення Великої України. Під впливом цих подій відбувалася консолідація всього українського суспільства, яке раніше було роз'єднане внаслідок впливів різних політичних сил⁸¹. Одночасно падіння Карпатської України і вороже ставлення до неї Польщі призвело до зростання авторитету серед українців ОУН.

Однак, незважаючи на трагедію в Карпатській Україні, українці не втрачали оптимізму. Так, у звіті Тлумацького

⁷⁸ Сіреджук П. Карпатська Україна і її вплив на політичну ситуацію в Галицькій Гуцульщині (До 80-річчя проголошення Карпатської України). *Народознавчі зошити*. 2017. №4. С. 789–790.

⁷⁹ Богів О., Вегеш О., Задорожний В. Галичина і Карпатська Україна у 1938–1939 роках. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 7. Львів, 2000. С. 442–443.

⁸⁰ Богів О., Вегеш О., Задорожний В. Галичина і Карпатська Україна у 1938–1939 роках. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 7. Львів, 2000. С. 443.

⁸¹ Романишин Н. Діяльність ОУН в документах польських спецслужб доби Карпатської України. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2017. Вип. 53. С. 263.

повітового старости про ситуацію в українському середовищі від 24 до 31 березня 1939 р. зазначалося, що українці жартують про позицію урядів Польщі, Англії і Франції, які віддають все, що мала Німеччина перед війною, і кажуть, що А. Гітлер перед війною був художником та отримав від тих держав відро і фарбу⁸².

Інтелігенція переконувала, щоб українці не піддавалися депресії, а працювали так, як працювали перед створенням Карпатської України. Вони переконували, що «організаційною працею не тільки постане відбудована Карпатська Україна, але постане Велика Україна, зважаючи, що Угорщина не може полагодити справи з Словаччиною і на кордоні вже йде протистояння». Як доповідали польські спецслужби, деякі українці стверджували, що після того, як їх зрадив Гітлер, українцями заопікується Англія і своєю політикою змусить Польщу і Угорщину до створення незалежної української держави⁸³.

Польська преса не приховувала своєї радості з приводу зникнення Карпатської України. Польща вважала, що українці занадто покладалися на німців й отримали те, чого заслуговували. Відповідь на це дала українська газета «Українське слово» з Парижа: «Ми, українці, не хочемо чути від вас повчання і не потребуємо вашого милосердя. Ми самі добре знаємо, що нам належить, хто наш ворог і що ми можемо виграти чи втратити. Ми ніколи не виношували ідею, що зможемо отримати якийсь подарунок від Гітлера, цього добре відомого хижака. Він — представник германської “вищої” раси... але ще меншого ми чекаємо від наших сусідів, наших “добрих слов’янських братів”...»⁸⁴.

Була і радикальніша реакція галичан на негативну роль Польської держави в ліквідації Карпатської України. Так, 27 березня 1939 р. невідомі особи на ринку в селі Нижнів розповсюджували власноруч написані листівки під назвою «Геть поляки до Варшави з української землі!». В с. Гринівцях

⁸² ДАІФО, ф. 72, оп. 1, спр. 49. арк. 47–48.

⁸³ ДАІФО, ф. 72, оп. 1, спр. 49. арк. 47–48.

⁸⁴ Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. Париж—Нью-Йорк—Львів, 1993. С. 69.

було здійснено акції проти шляхти загородової і Стрілецького союзу, через що польська адміністрація 25 березня 1939 р. припинила діяльність українських організацій (читальні «Просвіти», відділень товариств «Луг» та «Каменяр»), так само було припинено діяльність читальні «Просвіти» в с. Пшеничниках за те, що активіст «Просвіти» побив члена шляхти загородової⁸⁵.

У с. Колінцях Тлумацького повіту 9 квітня 1939 р. «Союз загородової шляхти Червенської землі видав відозву українською мовою, яку розповсюджували біля церкви. У відозві прозвучало питання становища в Карпатській Україні. Під час обговорення відозви відбулися дискусії. Було звинувачено А. Гітлера в зраді інтересів Української держави, що він буде і руйнує малі держави і відкрито не виступає проти великих держав, якою є Польща. Натомість в с. Гринівцях Тлумацького повіту 10 квітня 1939 р. молодь, належна до товариств «Каменяр» і «Луг», поблизу церкви марширувала колонами і співала націоналістичні пісні, такі як: «Ой Морозе Морозенку, ти славний козаче, за тобою уся Україна плаче», «Давай, мати, вечеряти, бо йдуть ляхи коні брати» і багато подібних. Ці марширування споглядало багато учнівської молоді та старші господарі. Також, ввечері 9 квітня 1939 р. молодь публічно на дорозі співала пісню «Єще Польська

⁸⁵ Шляхта загорова — дрібна (дрібнопомісна, загонова, ходачкова) шляхта — стан вільних людей, охоронців порубіжжя Польщі та Литви з XIV сторіччя. Шляхетські загороди (польс. *zagroda* — садиба) в Речі Посполитій з майнового погляду мало чим відрізнялися від селянських господарств, але, на відміну від селян, шляхтичі були особливо вільними. Реакція на цю категорію населення була наслідком колонізаційної політики Польщі. Як зауважує науковець В. Комар, влада Другої Речі Посполитої, проводячи політику асиміляції українців, вважала шляхетське походження громадянина або хоча б закінчення його прізвища на «-ський», «-цький», «-ич» ознакою належності до польської національності. Псевдотеорії, що базувалися на відсутності шляхетської верстви в українців, стали підґрунтям для колонізаційної акції, проведенням якої зайнялося військово командування Польщі. Не вдаючись у проблеми походження й етнічної належності шляхтичів, військовики визнали їх поляками.

не згінєла, але згіношь мусі, еще поляк Русинові бути чишцічь мусі»⁸⁶.

Галичани також збирали кошти для місцевих жителів, які нелегально перебували на території Закарпаття. Так, згідно з даними польської поліції в останній тиждень травня в с. Олеші Тлумацького повіту за ініціативи Павліни Макух, дружини адвоката Макуха з Тлумача, відбувся нелегальний збір коштів для жителів Олеші, членів «Просвіти» Миколи Мурдзяка та Івана Кузьми, які нелегально перебували на Закарпатті. Було зібрано близько 100 злотих і передано Павліні Макух⁸⁷.

Відзначмо, що польська влада продовжувала підозрювати галичан, що вони працюють на інтереси інших держав і після падіння «Карпатської Січі». Так, польська поліція і суд м. Сянока в серпні—вересні 1939 р. обвинувачували Андрія Грицишина, Миколу Кецемя, Ярослава Гладиша, Анну Гладиш і Михайла Кудлах у вербуванні людей для нелегального переходу за кордон на територію Словаччини і Німеччини та співпраці з німецькою розвідкою. Однак за відсутності доказів поляки змушені були цих людей відпустити⁸⁸.

Зважаючи на всі утиски з боку польської держави, у вересні 1939 р. після початку німецько-польської війни українські націоналісти спробували через повстання вибороти незалежність, які перервалися тільки після приходу 17 вересня 1939 р. Червоної армії на західноукраїнські землі.

⁸⁶ ДАІФО, ф. 72, оп. 1, спр. 49. арк. 56.

⁸⁷ ДАІФО, ф. 72, оп. 1, спр. 49. арк. 82.

⁸⁸ ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 106. арк 4, 28 28 зв, 29.

ПІСЛЯМОВА

Карпатська Україна в 1938–1939 рр. у короткий час викликала інтерес світової спільноти до українства, що перебувало у важких умовах окупації з боку більшовицького СРСР, Польщі, Румунії та Чехо-Словаччини. Державні чинники країн вперше за багато років почали серйозно розглядати можливість створення незалежної України. У свою чергу українці у всьому світі повірили, що нарешті буде створено Українську державу, і готові були їй самовіддано допомагати.

Серед інших на підтримку Закарпаття відгукнулися і українці з земель, які окупувала Польща. Вони відповіли на створення Карпатської України численними маніфестаціями, офіційними заявами і зверненнями політичних партій. Галичани і лемки збирали кошти для допомоги молодій державі, масово переходили чехо-словацько-польський кордон, щоб долучитися до розбудови автономії, активізувався антипольський рух, який інколи переростав у силове протистояння з польськими правоохоронними органами.

Натомість Польська держава розцінила створення української автономії як загрозу втратити українські території і у зв'язку з цим розгорнула проти Карпатської України неоголошену диверсійну війну, дипломатичними шляхами і військово-політичною співпрацею підтримувала угорські претензії на Закарпаття, показувала уявну нежиттєздатність Карпатської України, перекинула на кордон додаткові військові та поліцейні з'єднання, що чинили репресії проти власних громадян-українців. Українців, що виступали проти Польщі, агітували на підтримку Карпатської України чи перехід на Закарпаття, а також тих, що виловлювали під час перетину кордону, ув'язнювали на терміни від шести місяців до семи років. Посилився нагляд за діяльністю українських громадських діячів, розширилися сфера застосування цензури і втручання в громадське та приватне життя українців. Але, як

влучно зауважує польський автор Анджей Краєвський, «коли польські диверсанти підривали мости в Закарпатській Русі, лише Гітлер мав реальні причини охолоджувати шампанське»¹.

Вражає число добровольців, які пішли на допомогу Карпатській Україні, що в умовах бездержавности і репресій з боку Польської держави ризикнули перетнути кордон і пожертвувати собою заради Української держави. Серед них була як сільська молодь, так і українська інтелігенція та загартовані в боях за українську ідею партійні і військові діячі. Добровольці 1938—1939 рр. були виховані зусиллями як Української греко-католицької Церкви, громадських організацій «Просвіта», «Пласт», «Луг» та ін., так і легальних політичних партій і нелегальної ОУН.

Радикалізм галичан інколи натикався на нерозуміння з боку закарпатських громадських і політичних діячів, що внаслідок традиції зберігали елементи чехофільства і не були готові до швидкого дистанціювання від Чехо-Словаччини та розбудови власної державности. Не сприяло ефективній роботі галичан в автономії протистояння і політична боротьба всередині самої ОУН. Однак час показав, що спрямування галичан на будівництво незалежної держави і опора на власні сили були виправдані. Саме українці з Польщі доклалися якнайбільше до створення «Карпатської Січі», національно-просвітницької роботи серед мешканців Закарпаття та організації роботи інших структур державного механізму. Галичани, що взяли активну участь у творенні «Карпатської Січі», загартувалися і пізніше становили основу кадрового складу Української повстанської армії.

Апогеєм жертвовности галичан задля Карпатської України стало збройне протистояння з чехо-словацькими військами 14 березня 1939 р. і військовий спротив угорській окупації краю в середині березня 1939 р. Українці з земель, які окупувала Польща, продемонстрували військову звитягу під час військових сутичок і зазнали найжорстокіших переслідувань і вбивств після потраплення в полон.

¹ Krajewski A. Polscy terroryści na Zakarpaciu. Режим перегляду: <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/historia/1585189,1,polscy-terrorysci-na-zakarpaciu.read> (дата звернення 24.03.2020).

На порушення будь-яких міжнародно-правових норм поведінки з полоненими над галичанами чинили військові злочини, з них знущалися в концтаборах і вбивали угорські й польські військовики. Розстріли полонених галичан на гірських перевалах у Карпатах є спільною ганебною провиною Угорщини і Польщі. Проведені впродовж останніх років археологічно-ексгумаційні роботи підтверджують факт скоєного злочину 1939 року. Активну участь і координацію цих дій проводили як польські урядові структури, так і консульські представництва Польщі в різних країнах, що вказує на сплановану й узгоджену акцію. Як зауважили учасники IV Всеукраїнського семінару «Українофобія як явище та політтехнологія» у травні 2013 р., «прихований і замовчуваний злочин проти людяності, скоєний у мирний час, є аналогічним за своїм складом до масових розстрілів польських офіцерів у Катині 1940 р., однак досі залишається малодослідженим і в повній мірі не засудженим»².

Однак трагедія Карпатської України консолідувала українські партії Галичини, що остаточно розчарувалися у можливості співробітництва з польськими державними чинниками, та активізувала українське суспільство в його праці на благо соборної України. Водночас спільна участь в обороні Української держави на Закарпатті галичан, наддніпрянців, українців з Закарзоння, волинян разом з мешканцями Срібної землі наочно знищило міти, які насаджувала Польща та інші вороги українців про відмінності мешканців Закарпаття і Лемківщини від решти українців. Під час переходів чехо-словацько-польського кордону українці розривали колоніальні ланцюги і, як нитками, зшивали до купи Велику Україну.

² Хроніка та інформація. Режим перегляду: file:///C:/Users/Sergij/Downloads/Mandriv_2013_4_21.pdf. (дата звернення 24.03.2020).

**ДАНИ ПРО УКРАЇНЦІВ З ЗЕМЕЛЬ,
які окупувала Польща, що допомогали
Карпатській Україні в 1938–1939 рр.
чи яких переслідувала польська влада
за сприяння добровольцям**

1. Андрійчин Іван Йосипович, народився 21.05.1918 р. в с. Красному Турківського повіту, там і проживав, греко-католик, робітник. Його затримали польські прикордонники 08.12.1938 р. в с. Вижлові (тепер с. Верхнянка) Стрийського повіту.

2. Андрійчин Роман Олександрович, народився 1916 р. в с. Красному Турківського повіту, там і проживав, греко-католик, робітник. Його затримали польські прикордонники 08.12.1938 р. в с. Вижлові (тепер с. Верхнянка) Стрийського повіту.

3. Андрушків Володимир Ількович, народився 01.11.1913 р. в с. Мразниці Дрогобицького повіту, там і проживав, греко-католик, одружений, закінчив сім класів гімназії, селянин, член ОУН. Перебував у м. Хусті у складі «Карпатської Січі». Проти нього вів кримінальне провадження віцепрокурор району в Дрогобичі. Потрапив до рук поляків і опинився в концтаборі Береза-Картузька. Його арештував НКВС, і він пропав безвісти.

4. Андрушків Микола Олексійович, народився 26.03.1911 р. в с. Мразниці Дрогобицького повіту, там і проживав, греко-католик, одружений, закінчив вісім класів гімназії, робітник на шахті, член ОУН. Його арештували у зв'язку з вбивством польського посла Т. Голуфка 1931 р. Перебував у м. Хусті у складі «Карпатської Січі» під іменем Микола Бурлака. Проти нього вів кримінальне провадження віцепрокурор району в Дрогобичі. Загинув у березні 1939 р. в боях за Карпатську Україну.

5. Андрушків Михайло Романович, народився 17.11.1918 р. в с. Мразниці Дрогобицького повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, закінчив п'ять класів гімназії. Перебував у м. Хусті у складі «Карпатської Січі». Проти нього вів кримінальне провадження віцепрокурор району в Дрогобичі. Загинув у березні 1939 р. в боях за Карпатську Україну.

6. Антонішак Василь Михайлович, народився 03.08.1913 р. в с. Протісному, гміна Ступосяни Ліського повіту (тепер у гміні Літовищі, Бещадський повіт, Підкарпатське воєводство), греко-католик, неодружений. Нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну.

7. Арсенич Антон Миколайович (на прізвисько Зубрик), народився 16.05.1915 р. в с. Нижньому Березові Коломийського повіту (тепер Косівський район), там і проживав, греко-католик, одружений, рільник, член ОУН. Його затримали 26.11.1938 р. за підозрою у вербуванні українців, які бажали піти в Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ». Його відправили в розпорядження прокурора окружного суду в м. Коломиї.

8. Арсенич Михайло Васильович, званий Ковтуняком, народився 21.09.1905 р. в с. Нижньому Березові Коломийського повіту (тепер Косівський район), там і проживав, греко-католик, одружений, рільник, член ОУН. Його затримали 26.11.1938 р. за підозрою у вербуванні і наданні допомоги українцям, які бажали піти в Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ». Відправлений у розпорядження прокурора окружного суду в м. Коломиї.

9. Базюк Юрій Іванович, народився 03.04.1917 р. в с. Яблуниці Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, робітник. 10.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ».

10. Байканич Йосип Васильович, народився 27.04.1919 р. в с. Бережках, гміна Ступосяни Ліського повіту (тепер у гміні Літовищі Бещадського повіту Підкарпатського воєводства), греко-католик, неодружений. Нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну.

11. Байканич Олексій Йосипович, народився 18.03.1909 р. в с. Бережках, гміна Ступосяни Ліського повіту (тепер у гміні Літовищі Бещадського повіту Підкарпатського воєводства), греко-католик, неодружений. Нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну.

12. Балатчук Яків Дмитрович, народився 11.04.1913 р. в с. Казанові Коломийського повіту, греко-католик, неодружений, рільник, мешкав у с. Коршеві Коломийського повіту. Виїхав у Карпатську Україну 10.11.1938 р.

13. Балаш Олекса Миколайович, народився 03.03.1913 р. в с. Сосниці Ярославського повіту, там і проживав, неодружений, слюсар. У селі Сосниці належав до чільних українських діячів, і його підозрювали в належності до ОУН. 1937 р. виїхав до Франції

на сільськогосподарські роботи і звідти мав намір їхати в Карпатську Україну.

14. Баніяс Михайло Олексійович, народився 11.11.1914 р. в с. Колодниці Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, робітник. Виїхав у Карпатську Україну 19.11.1938 р., був у групі «Летючої естради».

15. Барабаш Григорій Іванович (псевда Петро Чорний, Меценас), народився 26 вересня 1908 р. в с. Конюхові Стрийського повіту. Закінчив Стрийську гімназію, а згодом школу підхорунжих польської армії. Згодом студент права. Активний член УВО і ОУН на Стрийщині. 1933 р. його ув'язнили в польській в'язниці. Від липня 1934-го до жовтня 1935 р. перебував у концтаборі в Березі-Картузькій. Брав участь у діяльності штабу «Карпатської Січі», ад'ютант головнокомандувача національної оборони Карпатської України С. Єфремова. У Другу світову війну командував сотнею в батальйоні «Роланд». Після утворення у Львові Українського державного правління його призначили представником Української держави в Королівстві Румунія. Помер 1972 р. і похований у м. Страсбурзі.

16. Барановський Ярослав (псевдо Макар), народився 10.07.1906 р. в с. Темирівцях Рогатинського повіту. У травні 1924 р. закінчив Станіславську гімназію і став студентом юридичного факультету Львівського університету. Ще під час навчання в гімназії Ярослав вступив до «Пласту» і УВО. Як і більшість бойовиків УВО, потрапив до рук польської поліції й опинився на лаві підсудних. У підсумку так званого процесу «поштовців» у червні 1926 р. отримав три роки позбавлення волі. Після в'язниці емігрував до Чехо-Словаччини, де закінчив юридичний факультет Карлового університету. З 1933 р. – секретар Проводу ОУН, довірена особа Євгена Коновальця. Відзначився активністю 1938 р. в Карпатській Україні. Його вбили 11.05.1943 р. в м. Львові.

17. Бартків Федір Миколайович, народився 24.02.1911 р. в с. Розточках Долинського повіту, проживав у м. Львові, греко-католик, неодружений, працівник ткацької фабрики. Вигнаний з прикордонної слуги.

18. Басюк Борис, 31.12.1938 р. його тимчасово заарештували за антидержавну діяльність, належність до ОУН, переховування від польської влади і намагання перейти кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ».

19. Басюк Василь, 31.12.1938 р. Його тимчасово заарештували за антидержавну діяльність, належність до ОУН, переховування від польської влади і намагання перейти кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ».

20. Басюк Пилип 31. 12. 1938 р. Його тимчасово заарештували за антидержавну діяльність, належність до ОУН, переховування від польської влади і намагання перейти кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ».

21. Безкоровайний Станіслав, позашлюбний син Анни, народився 11.11.1917 р. в м. Тернополі, греко-католик, неодружений, робітник. Його затримали польські прикордонники в околицях с. Вороненка Надвірнянського повіту при спробі перейти 14 (16). 12. 1938 р. польський державний кордон, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ», і арештували.

22. Белейович Іван Федорович (псевдо Дзвінчук), народився 01.06.1914 р., в с. Микуличині Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, освітній референт читальні «Просвіти». Навчався у Станіславській гімназії, але його виключили за членство в ОУН. Закінчив навчання в гімназії у Тлумачі. 20.10.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ». Комендант охорони штабу «Карпатської Січі». Після того, як Угорщина окупувала Закарпаття, пробився до Румунії, а звідти через Сербію та Хорватію добрався до Австрії. 1940 р. служив у вартівничих сотнях біля м. Кракова. З початком війни повернувся у рідне село. Протягом 1941—1943 рр. військовий референт окружного та обласного проводів ОУН. 1943 року його призначили обласним командиром Української Народної Самооборони. У січні 1944 р. командир Воєнної округи УПА «Маківка» (ВО-5 «Маківка»). З 1945 р. працює у мережі ОУН, 1946-го його підвищили до сотника. В серпні 1947 р. як керівник групи кур'єрів УГВР йде на Захід, але потрапляє в полон у Чехо-Словаччині. Чеська влада передала його міністерству державної безпеки СРСР. Засуджений до 25-ти років тюрми суворого режиму без прав повернення в Україну. Завдяки амністії 1956 року його звільнили, і він повернувся до рідного села. Помер Іван Белейович 19.07. 1999 р. в с. Микуличині.

23. Березюк Михайло Кирилович, народився 18.12.1885 р. в с. Верхньому Ясенові Косівського повіту (тепер Верховинський район), там і проживав, греко-католик, одружений, рільник. Його затримали 25.11.1938 р. за підозрою у наданні допомоги українцям, які бажали потрапити в Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ». Його відправили в розпорядження прокурора окружного суду в м. Коломиї.

24. Бистрянник Юрій Олексійович, народився 18.03.1912 р. в с. Ялинкуватому Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, одружений, рільник. Виїхав у Карпатську Україну 25.02.1939 р.

25. Бігун Федір Сенькович, народився 23.02.1913 р. в с. Збадині-Кутенберзі Городоцького повіту, греко-католик, неодружений, закінчив чотири класи загальної школи, заробітчанин, член ОУН. Його заарештували за звинуваченням у вбивстві за завданням ОУН солтиса Холода в с. Тучапах. Але через брак доказів вини слідство було припинено. Після того, як його затримали 23.10.1938 р. польські прикордонники в с. Лавочному Стрийського повіту, Федора Бігуна засудив окружний суд у м. Стрию на рік в'язниці і 100 злотих штрафу.

26. Білас Володимир Дмитрович, народився 25.05.1914 р. в м. Трускавці Дрогобицького повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, закінчив сім класів загальної школи. 1934 р. його засудили до шести років ув'язнення як підозрюваного в належності до ОУН, а також його розшукував суд м. Самбора. Перебував у м. Хусті, де проходив службу в місцевій поліції.

27. Білас Петро — житель села Мокрого Сяноцького повіту (тепер село в гміні Загір'я Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща). 27.02.1939 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну і вступив у «Карпатську Січ». Проти нього було відкрито кримінальне провадження.

28. Білінкевич Василь Іванович, народився 01.11.1917 р. в с. Заріччі Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, робітник. 23.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ».

29. Білінський Йосиф-Леонід Емільович, народився 21.12.1900 р. в с. Русятичах Бібрського повіту (тепер Гусятичі Жидачівського району Львівської області), проживав у м. Станиславові, греко-католик, неодружений, інженер-лісник. Його затримав 10.02.1939 р. постерунок поліції в с. Зеленій, арештував гродський суд в м. Надвірній і 13.02.1939 р. відправили в розпорядження прокурора судового округу в м. Станиславові.

30. Білович Ілько Васильович, народився 1914 р. в с. Бережках, гміна Ступосяни Лиського повіту (тепер у гміні Літовищі Бещадського повіту Підкарпатського воєводства), греко-католик, неодружений. 27.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну.

31. Бірчак (Бирчак) Володимир Іванович, народився 12.03.1881 р. в селі Любинцях Стрийського повіту. Народився у сім'ї греко-католицького священника. Закінчив гімназію, потім вивчав філософію та літературу у Львівському університеті. Був членом літературного гуртка «Молода муза». Потім викладав у Дрогобицькій та Самбірській гімназіях. Був дійсним членом

Наукового товариства імені Шевченка, друкувався у Записках НТШ. У Першу світову війну був у лавах Українських січових стрільців, його обирали делегатом Української Національної Ради ЗУНР. Після поразки українських визвольних змагань врятувався від більшовиків, виїхав до Одеси разом з німецькими полоненими. 1920 р. переїхав до м. Ужгорода, де почав викладати українську літературу в гімназії. Був одним з організаторів закарпатського «Пласту» (голова Крайової Пластової Старшини Закарпаття). Входив до редакційної колегії газети «Пластун». Також написав кілька підручників та читанок для українських шкіл. Після угорської окупації Закарпаття до 30.04.1939 р. в м. Хусті офіційно діяла Українська евакуаційна комісія на чолі з Володимиром Бірчаком. Після цього він виїхав до Праги. Автор книжки спогадів про Карпатську Україну. 1945 р. В. Бірчак повернувся до м. Ужгорода, де його заарештували, 11.01.1946 р. засудив Закарпатський обласний суд за український буржуазний націоналізм як німецького і чехо-словацького шпигуна до 20-ти років ув'язнення. 21 вересня 1952 р. помер у концтаборі поблизу міста Тайшета.

32. Блажецький Іван Васильович, народився 20.07.1907 р. в с. Попельниках Снятинського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, швець. Виїхав у Карпатську Україну на початку грудня 1938 р.

33. Блицак Василь, проживав у с. Ославиці Перемишльського повіту (тепер село в Сяноцькому повіті Підкарпатського воєводства Республіки Польща). Його арештували 14.01.1939 р. за допомогу в нелегальному переході польсько-чехо-словацького кордону Іванові Куропашу і Андрієві Дацкевичу в листопаді—грудні 1938 року. Його відправили в розпорядження прокурора судового округу в м. Сянока. В січні 1939 р. в Ославиці готувався до нелегального переходу кордону. Постановою слідчого судді судового округу в м. Яслі від 15.07.1939 р. припинено слідство в справі Василя Блицака.

34. Боднар Василь Михайлович, народився 18.03.1919 р. в с. Красній Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, працівник лісового господарства. 25.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ». Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Бережа-Картузька».

35. Бойдуник Осип Михайлович, народився 08.12.1895 р. в м. Долині, греко-католик, неодружений, промисловець, інженер агрономії. Проживав у м. Львові.

36. Бойко Андрій Васильович, народився 03.12.1916 р. в місті Яремчому Надвірнянського повіту, там проживав, греко-католик,

неодружений, робітник, музикант оркестру і член читальні «Просвіти». 01.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ».

37. Бойко Василь Дмитрович, народився 06.04.1920 р. в м. Яремчому Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, робітник, член читальні «Просвіти». 01.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ».

38. Бойко Володимир Костянтинівич, народився 17.08.1919 р. в м. Бережанах, там і проживав, греко-католик, слюсар. Протягом жовтня—грудня 1938 р. двічі переходив кордон у Карпатську Україну. В грудні 1938 р. погрожував розправою Теодорові Качканові з с. Рибного Станиславівського повіту за те, що той доносив поліції на проукраїнськи налаштованих осіб, навіть на свого батька Дмитра Качкана. Його заарештувала поліція 12.12.1938 р. в м. Станиславові.

39. Бойко Дмитро Михайлович, народився 05.10.1921 р. в м. Яремчому Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, робітник, музикант оркестру і член читальні «Просвіти». 01.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ».

40. Бойко Іван Васильович, народився 26.09.1919 р. в м. Яремчому Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, робітник, музикант оркестру і член читальні «Просвіти». 01.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ».

41. Бойко Микола Васильович, народився 05.05.1914 р. в с. Ямній Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, робітник, член читальні «Просвіти». 01.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ».

42. Бойко Федір Іванович, народився 23.02.1914 р. в с. Микуличині Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, робітник. 02.12.1938 р. втік у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ». Його затримали чеські прикордонники і арештували на 14 днів. До кінця січня 1939 р. перебував у м. Рахові. З кінця січня 1939 р. перебував у «Карпатській Січі». 08.04.1939 р. прокуратура судового округу в м. Стрию розпочала проти нього кримінальне провадження.

43. Бойчук Василь, родом з Галичини. Воїн «Карпатської Січі», загинув у березні 1939 р.

44. Брайляк Михайло Васильович, народився 12.05.1915 р. в селищі Делятині Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, муляр. Контактував з особами, які належали до ОУН, член «Просвіти» і Гімнастичного спортивного товариства «Прут». 23.11.1938 р. разом з уродженцями с. Заріччя Михайлом Клим'юком, Володимиром Мельником, Миколою Стефанівим, Андрієм Вациком, Дмитром Мельником і Василем Белінкевичем під керівництвом Івана Вередюка і Володимира Нищого нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ».

45. Брик Олексій Павлович, народився 20.03.1918 р. в с. Конохові Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, одружений, кравець. Виїхав у Карпатську Україну 06.02.1939 р.

46. Бринь Лукаш Іванович, народився 16.02.1916 р. в с. Суковатому Лиського повіту (тепер село в гміні Загір'я Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща). 20.01.1939 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити до «Карпатської Січі». Проти нього поляки відкрили кримінальне провадження.

47. Буднік Йосип Семенович, народився 27.02.1909 р. в с. Качанівці Скалатського повіту, там і проживав, греко-католик. Його затримали 16.10.1938 р. прикордонники в с. Великій Горожанці Стрийського повіту.

48. Бунга Микола, народився 1912 р. в с. Берегах-Горішніх (нині в складі гміни Літовищі Бещадського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща). Восени 1938 р. разом з Федором Маричем, Василем Ільчишиним і Миколою Каращакком перейшов кордон, його затримали чехо-словацькі прикордонники. Воював проти угорців у складі «Карпатської Січі», брав участь в бою на Красному полі. Переховувався в гірських селах, 1944 р. його мобілізували в Червону армію. Отримав поранення в боях у Чехо-Словаччині і Угорщині, а потім його родину депортували поляки, і Микола Бунга опинився в с. Степанівці Калуського району.

49. Буряк Василь Григорович, народився 23.12.1917 р. в с. Ялинкуватому Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, заробітчанин. Виїхав у Карпатську Україну 25.02.1939 р. Його переслідували поляки, потрапив у полон до угорців і піддавався тортурам у концтаборі «Вор'юлопош».

50. Бутковський Іван (псевдо Гуцул), народився 2 травня 1910 р. в м. Сколomu. Провідний член УВО та ОУН, повітовий провідник ОУН Сколівщини. Навчався на юридичному факультеті Люблінського університету. Його ув'язнили поляки. У 1938—

1939 рр. командир сотні «Карпатської Січі», хорунжий. Учасник боїв проти угорської армії поблизу Хуста, на чолі відділу прикривав відступ урядовців і січовиків. Поранений, потрапив у полон, в'язень мадярських концтаборів. Учасник похідних груп ОУН 1941 р., за що його ув'язнили німці в 1941—1942 рр. Командир 4-ї ВО «Говерла» групи УПА «Захід». Помер 5 серпня 1967 р. в м. Мюнхені у ФРН.

51. Вархол Теодор Янович, народився 07.03.1911 р. в с. Барвінку Кросненського повіту, там і проживав, неодружений. Позбавлений громадянства 01.04.1939 р.

52. Вархол Ян Янович, народився 10.03.1914 р. в с. Барвінку Кросненського повіту, там і проживав, одружений. Позбавлений громадянства 01.04.1939 р.

53. Вархоляк Іван Михайлович, народився 28.11.1915 р. в с. Кальниці Ліського повіту (тепер село в гміні Тісна Ліського повіту Підкарпатського воєводства Республіка Польща). 20.01.1939 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити до «Карпатської Січі». Проти нього поляки відкрили кримінальне провадження.

54. Василик Михайло Прокопович, народився 04.01.1914 р. в с. Вацевичах (тепер с. Залучани) Дрогобицького повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, член ОУН. Відповідальний редактор видання «Гомін краю». Перебував на території Карпатської України.

55. Василишин Леон Корнелійович, народився 31.10.1910 р., вчився в гімназії, проживав у м. Тлумачі. Виїхав у Карпатську Україну 18.10.1938 р., але 23.10.1938 р. повернувся в м. Тлумач.

56. Василів Степан Іванович, народився 03.05.1907 р. в с. Нижній Рожанці Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, одружений, рільник. Виїхав у Карпатську Україну 25.02.1939 р.

57. Васильчук — булавний «Карпатської Січі», відзначився героїзмом у бою з чехами за Головну команду «Січі» 14.03.1939 р., під час якого отримав важкі поранення.

58. Вацик Андрій Олександрович, народився 27.11.1903 р. в с. Заріччі Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, робітник. 23.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ».

59. Ващишин Ілько, книгар, родом з Галичини. Воїн «Карпатської Січі», загинув у березні 1939 р.

60. Венгерчук Іван Миколайович (псевдо Студент), народився 27.09.1908 р. в селищі Солотвині Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, електромонтер, працівник

фотографічного закладу, член ОУН, товариств «Луг», «Просвіта» і «Рідна школа», Антиалкогольного товариства «Відродження». 11.11. 1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ».

61. Вербицький Борис, син Катерини, народився 06.10.1913 р. в с. Волосатому Ліського повіту (тепер у складі Республіки Польща). Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Береза-Картузька».

62. Вербицький Іван Павлович, народився 05.02.1920 р. в с. Яблуниці Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, найманий робітник. Його затримали 12.12.1938 р. за підозрою у переправленні українців у Карпатську Україну і відправили в розпорядження прокурора окружного суду в м. Станиславові.

63. Вередина Станіслав Іванович, народився 20.06.1917 р. в м. Львові, проживав у м. Коломиї, греко-католик, неодружений. Виїхав у Карпатську Україну 21.02.1939 р.

64. Вередюк Іван Васильович, народився 13.01.1918 в с. Микуличині Надвірнянського повіту, там і проживав, робітник. Його затримала 08.12.1938 р. прикордонна служба, і суд першої інстанції м. Надвірної передав у розпорядження прокурора окружного суду в Станиславові. Його тимчасово арештували 10.12.1938 р. Рішенням судді слідчого округу в Станиславові від 22.04.1939 р. його ув'язнили строком на 10 місяців. Він мав сплатити судові витрати.

65. Веців, родом з Галичини. Воїн «Карпатської Січі», загинув у березні 1939 р.

66. Вишиваний Михайло Анастасійович, народився 10.03.1911 р. в с. Нових Стрільських Бібрського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, слюсар. Його затримали 26.11.1938 р. в с. Соколівці Косівського повіту.

67. Вінтоняк Дем'ян-Кирило Антонович, народився 13.10.1902 р. в селищі Космачі Коломийського повіту, там і проживав, греко-католик, жонатий, рільник. Його заарештували 13.03.1939 р. Вирок гродського суду від 04.04.1939 р. – 3 місяці ув'язнення за допомогу Іванові Данищуку в лютому 1939 р. у спробі нелегального переходу кордону з Польщі в Карпатську Україну.

68. Возний Андрій, народився в 1907 р. в с. Бродках Львівського повіту, греко-католик, агент зі збуту «Українських вістей», «Діла», проживав у м. Львові. Його затримали 13.10.1938 р. прикордонники в с. Жупанах Стрийського повіту.

69. Возний Федір Федорович, народився 09.06.1914 р. в с. Волосатому Ліського повіту (тепер у складі Республіки Польща).

Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Берега-Картузька».

70. Волошин Михайло Васильович, народився 15.02.1904 р. в с. Перегінському Долинського повіту (тепер Рожнятівський район), там і проживав, греко-католик, неодружений, робітник. Його затримав 23.01.1939 р. постерунок поліції в с. Зеленій, а городський суд у м. Надвірній відправив у розпорядження прокурора судового округу в м. Коломиї.

71. Волошак Василь Миколайович, народився 25.02.1917 р. у с. Михновці Турківського повіту (тепер Бещадського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща). Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Берега-Картузька».

72. Врецьона Євген Омелянович (Беран, Волянський, Ганді, Генко (1), Турчин), народився 01.10.1905 р. в м. Винниках Львівського повіту, греко-католик, одружений, інженер-хімік, приватний урядник. Ще під час навчання в гімназії Євген став членом «Пласту». Став членом УВО, а пізніше – ОУН. З 1930 р. Його неодноразово арештовувала польська поліція. Керівник розвідувального відділу Військового штабу «Карпатської Січі». У середині березня 1939 р., після того, як мадярські війська окупували Карпатську Україну, та бою під Буштином потрапив в угорський полон. Був одним з організаторів Українського національного комітету в Кракові 1941 р. Брав активну участь у створенні УПА, член УГВР. Помер 4 лютого 1975р. Похований у м. Базелі, Швейцарія.

73. Гаврилов Федір Михайлович, народився 01.12.1918 р. і проживав у с. Нижній Рожанці Стрийського повіту, греко-католик, неодружений, рільник. Виїхав у Карпатську Україну 29.10.1938 р.

74. Гаврилюк Роман Петрович, народився 22.04.1912 р. в с. Ніврі Борщівського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, рільник. Керівник місцевої боївки ОУН. Підозрюваний у належності до ОУН та розповсюдженні листівок ОУН у с. Ніврі 24.08.1938 р. Його затримали 24.11.1938 р. в с. Верхньому Ясенові Косівського повіту.

75. Гаврилюк Федір – вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Берега-Картузька».

76. Гайвас Ярослав (псевда Андрух, Бистрий, Камінь, Рудий), народився 08.01.1912 р. в с. Соколівці Золочівського повіту. Навчався в гімназії у м. Яворові та у філії Академічної гімназії у Львові. Був членом «Пласту». Вперше його засудив у серпні 1932 р. Апеляційний суд м. Львова за членство в ОУН і побиття «хруня» на 2 роки в'язниці. Наступного разу його засудили за участь в ОУН і

підготовку атентату на радянське консульство в липні 1934 р. також на 2 роки. Від 1937-го до жовтня 1938 р. входив до складу Крайової езекутиви ОУН на Західноукраїнських землях. Восени 1938 р. перейшов на Закарпаття. У грудні 1938 р. його заарештували поляки. Після приходу радянських військ 1939 р. виїздить у Польщу, до 1940 року був комендантом табору українських втікачів у м. Закопаному. Перейшов на позиції А. Мельника. 1941 р. керівник південної похідної групи. Після арешту Олега Ольжича стає керівником Проводу Центрального Сходу України. Протягом 1944–1945 рр. виконував обов'язків провідника, з 1946 р. очолює референтуру зі зв'язків з краєм, після того – розвідку ОУН (М). 1950 р. емігрує до США, де продовжує виконувати обов'язки члена проводу ОУН. Був виконавчим секретарем Українського конгресового комітету Америки, займався журналістикою. Помер 15.06.2004 р. в Парсипані, штат Нью-Джерсі.

77. Галамасюк Юрій Максимович, народився 16.06.1916 р. в с. Бистреці Косівського повіту, де і мешкав, греко-католик, неодружений. Виїхав у Карпатську Україну 30.11.1938 р.

78. Галатчук Яків Дмитрович, народився 11.04.1913 р. в с. Коршеві Коломийського повіту, там і проживав, греко-католик, селянин.

79. Галик Михайло Юрійович, народився 18.04.1913 р. в с. Ратнавиці Сяноцького повіту (тепер у гміні Буківсько Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства), там і проживав, греко-католик, неодружений, рільник. Його арештували 28.02.1939 р. при переході кордону і відправили в розпорядження прокурора судового округу в м. Яслі. Засуджений до року і трьох місяців ув'язнення.

80. Галонько Михайло Іванович, народився 02.09.1913 р. в с. Великому Вислоку Сяноцького повіту (тепер у гміні Команча Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства), там і проживав, греко-католик, неодружений, вільнонайманий працівник. 19.01.1939 р. його затримала прикордонна служба в с. Команчі за нелегальний перехід польсько-чехо-словацького кордону в Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ». 21.01.1939 р. його відправили в розпорядження слідчого судді в м. Сянок для дальшого проведення слідчих дій. Окружний суд м. Сянока засудив його до року ув'язнення, термін ув'язнення визначений від 20.03.1939 до 19.01.1940 р.

81. Галушка Йосип Андрійович, народився 02.11.1918 р. в м. Городку, греко-католик, неодружений, заробітчанин, закінчив шість класів загальної школи. 29.11.1938 р. виїхав у Карпатську Україну.

82. Галущинський Теодозій Миколайович, народився 31.01.1914 р. в м. Чорткові Тернопільського воєводства, закінчив гімназію, греко-католик, стрілець 62-го піхотного полку в м. Бидгощі. Перед армією жив у м. Самборі. 1 січня 1939 р. покинув розташування полку і мав намір поїхати в Карпатську Україну.

83. Галько Борис, 31. 12.1938 р. його тимчасово заарештували за антидержавну діяльність, належність до ОУН, переховування від польської влади і намагання перейти кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ».

84. Галько Онуфрій, 31. 12.1938 р. його тимчасово заарештували за антидержавну діяльність, належність до ОУН, переховування від польської влади і намагання перейти кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ».

85. Гальчук Юрій Степанович, народився 1919 р. в с. Ямній Надвірнянського повіту, де і мешкав, греко-католик, неодружений, робітник. Виїхав у Карпатську Україну 05.12.1938 р.

86. Гамерський Михайло Іванович, народився 16.04.1910 р. в с. Пулавах Сяноцького повіту (тепер у гміні Пулави в Кросненському повіті Підкарпатського воєводства Республіки Польща), греко-католик, неодружений, рільник. 22.01.1939 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну.

87. Гаркавий Юрій-Перемислав Леонович, народився 17.02.1915 р. в м. Львові, проживав у с. Микуличині Надвірнянського повіту. Виїхав у Карпатську Україну 20.10.1938 р.

88. Гархай Григорій з с. Великого Вислова Сяноцького повіту (тепер у гміні Команча Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства), 19.01.1939 р. нелегально перейшов польсько-чехословацький кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ». Польська поліція відкрила кримінальне провадження проти нього.

89. Гасин Григорій Іванович, народився 16.03.1913 р. в с. Конюхові Стрийського повіту, проживав у м. Дрогобичі, греко-католик, неодружений, купець. Виїхав у Карпатську Україну 06.02.1939 р.

90. Гасин Матій Іванович, народився у с. Конюхові Стрийського повіту. Загинув у боях за Карпатську Україну.

91. Гасин Олександр Іванович (Лицар, Дор, Чорнота), народився 08.07.1907 р. в с. Конюхові Стрийського повіту. Закінчив Стрийську гімназію. Студент Львівської політехніки (1928). Закінчив школу підхорунжих польської армії. Член УВО, ОУН, політв'язень польських тюрем (1931, 1933 рр.) і концтабору «Береза Картузька» (1934—1935 рр.). Виконував обов'язки крайового провідника ОУН (1934 р.); організаційний і військовий референт ОУН (1935—

1936 рр.). Чотар «Карпатської Січі», вишколював січовиків у Сваляві. Член військової референтури ОУН за кордоном та революційного проводу ОУН (1940–41 рр.). Заступник міністра оборони Українського державного правління (липень 1941 р.). 1942 р. – політв'язень гітлерівської тюрми в Дрогобичі, його визволила боївка ОУН. Заступник шефа Головного військового штабу (ГВШ) (1944–1945 рр.), шеф ГВШ УПА (кінець 1943 – початок 1944 р., кінець 1945–1949 рр.). Член Головного проводу ОУН (від 1947 р.), полковник УПА. Загинув 31.01.1949 р. під час сутички зі службовцями МДБ СРСР у Львові.

92. Герент Теодор – житель села Мокрого Сяноцького повіту (тепер село в гміні Загір'я Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща). 27.02.1939 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну і вступив у «Карпатську Січ». Проти нього було відкрито кримінальне провадження.

93. Гер'як Іван Михайлович, народився 24.03.1907 р. в Лиському повіті (тепер у складі Республіки Польща). Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Бережа-Картузька».

94. Гинилевич Степан Володимирович (псевдо Дубик), народився 21 серпня 1900 р. в с. Вовкові Лиського повіту. Вояк Української галицької армії. Активний член УВО та ОУН. Працював адміністратором у газеті «Український голос» в м. Перемишлі. Також був утримувачем і розпорядником спеціального фонду ОУН. Командант станиці національної оборони Карпатської України в Торуні. Загинув після 15.03.1939 р. від рук польських прикордонників або угорських військовиків.

95. Глишак Дмитро Андрійович, народився 07.10.1913 р. в с. Ратнавиці Сяноцького повіту (тепер у гміні Буківсько Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства), там і проживав, греко-католик, неодружений, рільник. Його арештували 28.02.1939 р. при переході кордону і відправили в розпорядження прокурора судового округу в м. Яслі. Засуджений до року і двох місяців ув'язнення.

96. Годзінець Василь Данилович, народився 06.10.1912 р. в с. Лавочному Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, рільник. Виїхав у Карпатську Україну 15.02.1939 р.

97. Годованець Іван, позашлюбний син Олени, народився 01.05.1917 р. в с. Ямній Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, робітник. 01.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ».

98. Годованець Михайло Васильович, народився 01.02.1916 р. в селищі Солотвині Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-

католик, неодружений, працівник заводу. 11.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ», а 13.11.1938 р. повернувся назад. Його переслідувала польська поліція.

99. Гойда Іван Дмитрович, народився 01.10.1919 р. в с. Пулавах Сяноцького повіту (тепер у гміні Пулави в Кросненському повіті Підкарпатського воєводства Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, неодружений, вільний робітник. 09.02.1939 р. нелегально перейшов у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ». Проти Івана Гойди відкрито кримінальне провадження.

100. Голдищук Степан Михайлович, народився 25.05.1919 р. в с. Текучій Коломийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, заробітчанин. Його затримали 26.11.1938 р. в с. Нижньому Березові Коломийського повіту.

101. Голик Василь Семкович, народився 13.01.1921 р. в с. Жупанах Стрийського повіту (тепер Сколівський район Львівської області), там і проживав, греко-католик, неодружений. Його затримав 30.01.1939 р. в с. Жупанах відділ охорони кордону, а гродський суд у м. Сколому відправив у розпорядження прокурора окружного суду в м. Стрию.

102. Голик Михайло Михайлович, народився 26.04.1919 р. в с. Вижлові (тепер Верхнячка) Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, заробітчанин. Виїхав у Карпатську Україну 15.02.1939 р.

103. Голинський Григорій Васильович, народився 19 березня 1895 р. в с. Вижньому Березові Коломийського повіту. Доброволець УСС, командир Гуцульського куреня УГА. Навчався на факультеті лісового господарства в чеській Вищій політехнічній школі у Празі. 1925 р. повернувся в Галичину і поселився в Джемигівській Полянці, поблизу с. Микуличина. Допомогавав членам ОУН переходити через польсько-чехо-словацький кордон. У березні 1939 р. Григорій Голинський брав участь у боротьбі в лавах «Карпатської Січі». У червні 1941 р. його замордували більшовики в Дем'яновому Лазі.

104. Голяня Володимир Теодорович, народився 1903 р. в м. Винниках Львівського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, слюсар. Виїхав у Карпатську Україну в листопаді 1938 р.

105. Головач Михайло Васильович, народився 22.05.1919 р. в с. Бальниці (це українське село припинило існування внаслідок польських депортацій 1944–1947 рр.), гміна Воля-Мигова Ліського повіту, греко-католик. Нелегально перейшов польсько-чехо-словацький кордон 14.02.1939 р.

106. Головка (Глушко) Петро Михайлович, народився 1914 р. в с. Перегінському Долинського повіту, там і мешкав, греко-католик, робітник. Його затримали 14.11.1938 р. прикордонники в с. Вишкові Долинського повіту.

107. Головчак Дмитро Павлович, народився 12.10.1912 р. в с. Либохора Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, робітник. Його затримали польські прикордонники 09.11.1938 р. в с. Тухлі Стрийського повіту.

108. Горбаль Петро Андрійович, народився 28.02.1919 р. в м. Городку, греко-католик, неодружений, заробітчанин, закінчив шість класів загальної школи. 07.11.1938 р. виїхав у Карпатську Україну. Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Береза-Картузька».

109. Горішній Богдан Олександрович, народився 04.07.1912 р. в с. Чорних Ославах, проживав у с. Татарові Надвірнянського повіту, греко-католик, неодружений, робітник. Його затримала 14.11.1938 р. у с. Вишків Долинського повіту прикордонна служба на польсько-чехо-словацькому кордоні та відправила в розпорядження судового слідчого окружного суду в м. Стрию. Його тимчасово арештували 18.11.1938 р. Вироком Станиславівського окружного суду від 26 квітня 1939 р. його ув'язнили на рік і три місяці.

110. Горішній Павло Дмитрович, народився 25.01.1911 р. в с. Білих Ославах Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, робітник. Його затримала 14.11.1938 р. у с. Вишкові Долинського повіту прикордонна служба на польсько-чехо-словацькому кордоні й відправила в розпорядження судового слідчого окружного суду в м. Стрию. Його тимчасово арештували 18.11.1938 р. Вироком Станиславівського окружного суду від 26 квітня 1939 р. його ув'язнили на рік і три місяці.

111. Городиський Йосип Томашович, народився 16.03.1907 р. в м. Дрогобичі, там і проживав, греко-католик, неодружений, проходив студії у м. Празі. Працював керівником кооперативу «Рута». Втік у Карпатську Україну, але повернувся до Польщі і від 10.11.1938 р. мешкав у м. Львові.

112. Граничний Теодор Григорович, народився 13.03.1918 р. в с. Завадці-Риманівській Сяноцького повіту (тепер село в гміні Дукля Кросненського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, неодружений, вільнонайманий робітник. 05.02.1939 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ». Проти нього польські правоохоронні органи відкрили кримінальне провадження.

113. Григорович Франц Михайлович, народився 17.08.1900 р. в м. Судовій Вишні, проживав там, греко-католик, неодружений, закінчив сім класів гімназії. Його притягували до кримінальної відповідальності за шпигунство. 15.10.1938 р. нелегально перетнув кордон, де його затримали чеські жандарми. Під час допиту видав себе за комуніста, і через це його залишили в Чехо-Словаччині.

114. Гриненко Теодор Андрійович, народився 16.02.1908 р. в с. Завадці-Риманівській Сяноцького повіту (тепер село в гміні Дукля Кросненського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, одружений. 05.02.1939 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ». Проти нього польські правоохоронні органи відкрили кримінальне провадження.

115. Грицик Василь Петрович, народився 14.05.1921 р. в с. Вижлові (тепер с. Верхнячка) Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, робітник.

116. Грицик Микола Дмитрович, народився 03.12.1910 р. в с. Смільніку Ліського повіту (тепер у гміні Літовищі Бещадського повіту Підкарпатського воєводства), проживав у с. Протісному, гміна Ступосяни Ліського повіту, греко-католик, неодружений. 09.12.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну.

117. Грицик Микола родом з м. Борислава. Воїн «Карпатської Січі», загинув у березні 1939 р.

118. Грицик Степан Дмитрович, народився 26.03.1911 р. в с. Губичі-Бориславі Дрогобицького повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, закінчив чотири класи загальної школи, некваліфікований робітник. Виїхав із м. Борислава 22.10.1938 р., його затримала чеська влада і передала польській прикордонній службі, яка ув'язнила його в тюрму м. Самбора.

119. Гриців Степан Олексійович, народився 13.06.1910 р. в с. Нижній Рожанці Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, рільник. Виїхав у Карпатську Україну 12.02.1939 р.

120. Гришко Іван Григорович, народився 03.02.1903 р. в с. Вислоку-Великому Сяноцького повіту (тепер село в гміні Команча Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, одружений, рільник. Його заарештували 14.01.1939 р. за вербування українців до вступу в «Карпатську Січ» у Карпатській Україні. Окружний суд у м. Яслі 04.04.1939 р. засудив його на три місяці позбавлення волі.

121. Грусевич Максим Юрійович, народився 18.10.1910 р. в с. Творильному Ліського повіту (тепер село гміни Чорна Бещадського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), там і

проживав, греко-католик, неодружений, служив наймитом. 12.12.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну. Польська прокуратура відкрила кримінальне провадження проти Максима Грусевича.

122. Гундяк Василь Іванович, народився 09.06.1921 р. в с. Ямній Надвірнянського повіту і там проживав, греко-католик, неодружений, член читальні «Просвіти». 01.02.1939 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ».

123. Гундяк Василь Миколайович, народився в с. Микуличині Надвірнянського повіту, проживав у с. Татарові, греко-католик, чотири класи гімназії, востаннє працював на пилорамі. 01.12.38 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ». Його затримали чеські прикордонники і арештували на 14 днів. До кінця січня 1939 р. з братом Миколою і Федором Бойком перебував у м. Рахові, де читав лекції. З кінця січня 1939 р. перебував у «Карпатській Січі», службу ніс на посаді інструктора піхоти в с. Королево, загинув у боях з угорцями. 08.04.1939 р. прокуратура судового округу в м. Стрию розпочала проти нього кримінальне провадження.

124. Гундяк Микола Миколайович, народився 20.04.1915 р. в с. Микуличині Надвірнянського повіту, проживав у с. Татарові, греко-католик, вісім класів гімназії, керівник українського кооперативу. 01.12.38 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ». Його затримали чеські прикордонники і арештували на 14 днів. До кінця січня 1939 р. з братом Василем і Федором Бойком перебував у м. Рахові, де читав лекції. З кінця січня 1939 р. разом з братом Василем Гундяком перебував у «Карпатській Січі», службу ніс у с. Королеві на посаді інтенданта до 13.03.1939 р. Після наступу угорських військ і угорської анексії Карпатської України Микола Гундяк 14 днів ішов горами і перейшов кордон у Польщу 29.03.1939 р. районі Рафайлова (тепер с. Бистриця Надвірнянського району). Його затримали солдати КОП, заарештували 04.04.1939 р. і відправили в розпорядження прокурора судового округу в м. Стрию.

125. Гутович Євген Дмитрович, народився 13.04.1909 р. в м. Дрогобичі, там і проживав, греко-католик, неодружений, випускник Вищої торговельної школи, член «Пласту» і ОУН. Гутовича з Карпатської України делегували до м. Відня, він учасник Військових відділів націоналістів.

126. Гуцуляк Володимир Дмитрович, народився 07.01.1919 р. в с. Ямній Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик,

неодружений, каменяр, вибув 01.11.1938 р. разом з братом Романом Гуцуляком і Миколою Німчуком у Карпатську Україну для вступу до Організації народної оборони «Карпатська Січ».

127. Гуцуляк Ілля Михайлович, народився 01.08.1917 р. в с. Молодиліві Тлумацького повіту (сьогодні с. Молодилів Коломийського району), без постійної роботи, греко-католик, неодружений, робітник. У жовтні 1938 р. він разом з Федором Дедерчуком і Михайлом Мочерняком через с. Вороненка перейшов у Карпатську Україну.

128. Гуцуляк Роман Дмитрович, народився 19.05.1912 р. в с. Ямній Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, каменяр. Член Товариства «Просвіта» в с. Ямній, «контактував влітку з українськими академіками». 01.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ».

129. Генік Дмитро Йосипович, народився в липні 1920 р. в с. Нижньому Березові Коломийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, заробітчанин. Його затримали 26.11.1938 р. в с. Нижньому Березові Коломийського повіту.

130. Генік Константин Степанович (званий Стебленюк), народився 18.03.1920 р. в с. Нижньому Березові Коломийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, заробітчанин. Його затримали 26.11.1938 р. в с. Нижньому Березові Коломийського повіту.

131. Давидчак Федір Іванович, народився 02.04.1914 р. в м. Жидачеві Жидачівського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, музикант. Виїхав у Карпатську Україну в кінці листопада 1938 р.

132. Данилишин Богдан Матвійович, народився 11.01.1918 р. в с. Тернавці Жидачівського повіту, проживав у с. Милуванні Тлумацького повіту, греко-католик, неодружений, робітник. На початку листопада 1938 р. перейшов у Карпатську Україну.

133. Данилов Михайло Теодорович, народився 15.11.1906 р. в с. Беньківцях Рогатинського повіту, проживав у селищі Нових Стрелищах Бібрецького повіту.

134. Данилович Богдан, двадцятип'ятирічний, мешкав у м. Львові. Його затримали 23.10.1938 р. польські прикордонники в с. Лавочному Стрийського повіту.

135. Данишук Іван Васильович, народився 09.10.1896 р. в с. Перерові Коломийського повіту, проживав у м. Коломиї, греко-католик, одружений, без зайнятості, власник будинку. 1934 р. його засудив Луцький окружний суд на 4 роки за комуністичну діяльність.

В ході слідства остаточно не встановлено факт переходу польсько-чехо-словацького кордону в лютому 1939 р. Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Береза-Картузька».

136. Данів Сидір, позашлюбний син Юлії, народився 13.05.1916 р. в селищі Богородчанах Станиславівського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, закінчив шість класів гімназії. Ще 1935 р. Сидір Данів нелегально перейшов польсько-чехо-словацький кордон, перебував у м. Ужгороді у свого батька адвоката Новаківського два роки на навчанні. 1937 р. нелегально повернувся в Польщу. Його затримала поліція і Богородчанський гродський суд покарав на місяць ув'язнення. Член ОУН. 22.10.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ». 03.02.1939 р. слідчий суддя в Станиславові виніс постанову про заочний арешт Сидора Даніва за злочинну діяльність перед державою у 1938—39 рр. Офіцер служби інформації в Карпатській Січі. Після розгрому Карпатської України через територію Румунії він перебрався до Німеччини і проживав у м. Бург-Ості поблизу Магдебурга під прізвищем Сидір Новаківський.

137. Данчевський Андрій Федорович, народився 19.10.1910 р. в с. Надітичах Жидачівського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, закінчив вісім класів гімназії, рільник. Виїхав у Карпатську Україну 20.02.1939 р.

138. Даньків Федір Васильович, народився 05.03.1917 р. в с. Протісному, гміна Ступосяни Ліського повіту (тепер Бещадський повіт, Підкарпатське воєводство), греко-католик, неодружений. 09.12.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну.

139. Дармограй Василь Федорович, народився 02.02.1921 р. в с. Печені Перемишлянського повіту, проживав у м. Львові, греко-католик, учень кравця. Його затримали польські прикордонники 29.11.1938 р. в с. Осмолоді Долинського повіту.

140. Дацкевич Андрій Михайлович, народився 30.09.1914 р. в с. Рожубовичах Перемишльського повіту (тепер у гміні Перемишль Перемишльського повіту Підкарпатського воєводства), там і проживав, греко-католик, неодружений, столяр, український націоналіст. У листопаді 1938 року незаконно перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити до «Карпатської Січі».

141. Дедерчук Федір, нешлюбний син Гафії, народився 17.02.1919 р. в селищі Ворохті Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, робітник. У половині жовтня 1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ».

142. Дедерчук Юрій Олександрович, народився 13.02.1919 р. в с. Татарові Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, робітник. У ніч на 02.12.1938 р. в товаристві Миколи Гундяка, Василя Гундяка і Федора Бойка з Микуличина втік в Карпатську Україну, щоб вступити до Організації народної оборони «Карпатська Січ». Його переслідувала польська поліція.

143. Демчишин Денис Володимирович, народився 17.10.1920 р. в Леваді (Росія), проживав у м. Коломиї, євангеліст реформований, неодружений, учень 3-го класу української гімназії. Його затримали польські прикордонники 01.12.1938 р. в с. Вороненка Надвірнянського повіту.

144. Децик Омелян, народився 31.08.1915 р. в с. Устеріках Косівського повіту. Закінчив Самбірську гімназію, студент Львівського університету, активіст ОУН. Його переслідували поляки, перейшов у Карпатську Україну і продовжував працювати в ОУН. Його арештували угорці і тортурували. До вибуху німецько-більшевицької війни працював у граничній службі ОУН на відтинку між Сяноком і угорським кордоном. У перші дні липня 1941 р. стає повітовим провідником ОУН. 4 листопада 1943 р. його поранили гітлерівці. Сам собі відібрав життя, щоб не датися ворогові живим в руки.

145. Дешиця Сильвестр Лаврентійович, народився 09.10.1911 р. в с. Спасові Сокальського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, закінчив два класи гімназії, селянин. Його розшувала поліція як члена ОУН.

146. Дзінковський Данило — уродженець Тернопільського повіту. Вояк «Карпатської Січі». Його переслідувала польська армія як дезертира.

147. Дзюбек Йосип Данилович, народився 09.02.1918 р. в селищі Східниці Дрогобицького повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, селянин, неграмотний. 20.11.1938 р. під час перетину кордону до Карпатської України його затримала поліція у с. Верхньому Висоцькому, арештувала і віддала в розпорядження прокурора судового округу в м. Самборі.

148. Дзюнич Степан Васильович, народився 12.02.1911 р. в с. Бережках, гміна Ступосяни Ліського повіту (тепер у гміні Літовищі Бещадського повіту Підкарпатського воєводства), греко-католик, неодружений. 26.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну.

149. Дзядик Мацей Данилович, народився 10.05.1900 р. в с. Бережках, гміна Ступосяни Ліського повіту (тепер у гміні Літовищі Бещадського повіту Підкарпатського воєводства), греко-католик,

неодружений. 27.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну. Після поразки Карпатської України в'язень угорського концтабору «Вор'юлопош».

150. Дзялик Микола Степанович, народився 18.12.1908 р. в с. Радохінцях Мостиського повіту. Займався торгівлею, греко-католик, неодружений. 1936 р. заснував Товариство «Луг» і тренував його членів. Його затримувала польська поліція 1936 р. за несення тернового вінка на цвинтар на Зелені свята. З 1937 р. жив у м. Перемишлі. Вступив на службу до «Карпатської Січі», згідно з чутками його вбили під час окупації краю угорці.

151. Дирда Петро Юрійович, народився 17.01.1877 р. в с. Зеленій Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, одружений, рільник. Його затримали 23.11.1938 р. за підозрою у переправленні в жовтні 1938 р. п'ятьох українців у Карпатську Україну. Його тимчасово арештували 16.11.1938 р. і відправили в розпорядження прокурора окружного суду в м. Станиславові.

152. Діденко Іван Григорович, народився 15.03.1902 р. в с. Дзвинячі Надвірнянського повіту, проживав у с. Перегінському Долинського повіту, греко-католик, одружений, робітник. Його затримали 14.11.1938 р. прикордонники в с. Вишкові Долинського повіту.

153. Дідик — уродженець Галичини, вояк Українського січового стрілецтва, харчовий старшина «Карпатської Січі», сотник УПА, загинув під час маршу повстанців в американську зону відповідальності в Німеччині.

154. Дідик Іван Васильович, народився 14.01. 1909 р. в с. Білих Ославах Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, робітник. Його затримали 08.12.1938 р. в с. Соколівці Косівського повіту.

155. Діорка Михайло Іванович, народився 02.04.1922 р. в с. Жупанах Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений. Виїхав у Карпатську Україну 21.01.1939 р.

156. Дмитерко Євген, шістнадцятирічний, мешкав у м. Винниках Львівського повіту. Його затримали в м. Стрию 30.10.1938 р.

157. Дмитерко Юліан Григорович, народився 21.03.1913 р. в с. Підберізцях, проживав у м. Винниках Львівського повіту, греко-католик, неодружений, студент права. Виїхав у Карпатську Україну 30.10.1938 р.

158. Добжанський Іван Йосипович, народився 07.03.1918 р. в с. Щербанівці Лиського повіту (тепер село в гміні Команча Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства в Республіці Польща), там і проживав, греко-католик, одружений, рільник. Його затримала

польська поліція через намір перейти кордон у Карпатську Україну. 28.03.1939 р. прокуратура судового округу припинила кримінальне провадження через відсутність доказів.

159. Довченко Михайло Васильович, народився 11.12.1910 р. в Тернівцях Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, рільник. Виїхав у Карпатську Україну 28.02.1939 р.

160. Драч Іван Михайлович, народився 1915 р., проживав у с. Ворохті Надвірнянського повіту, греко-католик, неодружений, робітник. Виїхав у Карпатську Україну 20.11.1938 р.

161. Дуда Ярослав Іванович, народився 02.08.1921 р. в с. Вербові Бережанського повіту. Виїхав у Карпатську Україну, був у коші «Карпатської Січі». В 1939 р. був в Українському легіоні Р. Сушка, а по його розформуванні був комендантом поліційної станиці на Лемківщині. 1944 р. перейшов в УПА і загинув у боях.

162. Дудинчак Йосип Іванович, народився 30.01.1898 р. в с. Завадці Морохівській Сяноцького повіту (село зникло 1946 р. після каральної акції Польської народної армії проти українського населення), там і проживав, греко-католик, одружений, рільник. Вербував українську молодь в Карпатську Україну, щоб та вступала в «Карпатську Січ», допомагав нелегально переходити польсько-чехо-словацький кордон. Його заарештували 23.03.1939 р.

163. Дужий Василь Іванович, народився 10.11.1911 р. в с. Стороневичах Перемишльського повіту, греко-католик, неодружений, колишній студент 2-го курсу теології, купець, проживав у м. Перемишлі. Його підозрювали у співпраці з ОУН. У середині листопада 1938 р. перейшов кордон і вступив на службу до «Карпатської Січі». «мовірно, його замордували угорські вояки в Солотвині 21.03.1939 р.

164. Євчук Юліан, родом з Галичини, член ОУН. Десятник господарчий «Карпатської Січі», що загинув 14 березня 1939 р. в бою з чехами.

165. Жукевич Мар'ян Васильович, народився 19.04.1912 р. в м. Долині, греко-католик, неодружений, помічник дяка. Його вигнали з прикордонної смуги, проживав у м. Львові.

166. Жуковський Андрій Сенькович, народився 04.12.1907 р. в с. Бабині Ліського повіту (тепер у складі Республіки Польща). Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Береза-Картузька».

167. Забавський Володимир — уродженець м. Перемишля, діяч «Пласту», адміністратор видавництва, яке видавало в Празі журнал «Розбудова нації», один з засновників «Карпатської Січі», управитель Січового готелю.

168. Забітовський Григорій Романович, народився 21.02.1910 р. в с. Кудобинцях Зборівського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, заробітчанин. Його затримали 16.11.1938 р. в с. Кривополі Косівського повіту.

169. Завадка Семен, народився 26.04.1914 р. в м. Жовкві, там і проживав. Його затримали 29.10.1938 р. польські прикордонники в с. Верхній (Нижній?) Рожанці Стрийського повіту.

170. Завко Іван, народився 20.01.1911 р. в с. Молдавському (тепер с. Межигір'я) Турківського району, мешкав в м. Львові. Його затримали 29.10.1938 р. польські прикордонники в с. Сможому Стрийського повіту.

171. Зазвірський Іван — мешканець с. Ветлина Лиського повіту (тепер село в гміні Тісна Лиського повіту Підкарпатського воєводства). В кінці грудня 1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну і вступив в український військовий підрозділ.

172. Заканич Михайло Іванович, народився 02.10.1913 р. в с. Завадці-Риманівській Сяноцького повіту (тепер село в гміні Дукля Кросненського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, неодружений. 05.02.1939 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ». Проти нього польські правоохоронні органи відкрили кримінальне провадження.

173. Заклинський Святослав Богданович, народився 01.02.1915 р. в селі Жабйому (нині — селище Верховина) Косівського повіту, проживав у м. Монастириську, греко-католик, неодружений, студент медичної спеціальності. Його затримала 14.11.1938 р. чеська жандармерія на польсько-чехо-словацькому кордоні. Вироком Станиславівського окружного суду від 26 квітня 1939 р. його ув'язнено на рік і шість місяців.

174. Заневчик Михайло Матвійович, народився 04.08.1901 р. в с. Балигороді Лиського повіту (тепер село Лиського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), греко-католик, одружений. Нелегально перейшов польсько-чехо-словацький кордон у кінці січня 1939 р. в с. Бальницях (це українське село припинило існування внаслідок польських депортацій 1944–1947 р.).

175. Захарук Микола Павлович, народився 01.03.1913 р. в с. Ганьківцях Снятинського повіту, де і проживав, греко-католик, одружений, рільник. Його затримала 08.12.1938 р. в с. Соколівка Косівського повіту поліція і відправила до розпорядження окружного суду в Коломиї.

176. Зацний Лев-Ярослав Ількович, народився 03.05.1911 р. в м. Козовій Бережанського повіту, греко-католик, одружений, приватний урядник. Проживав у м. Львові.

177. Зелінська Євгенія-Катерина Данилівна, народилася 18.02.1919 р. в с. Рудному Львівського повіту, греко-католичка, неодружена, закінчила три класи професійної школи.

178. Зозуляк Іван — уродженець Борщівського повіту. Вояк «Карпатської Січі». Його переслідувала польська армія як дезертира.

179. Зукулак Іван Дмитрович, народився 04.01.1920 р. в с. Нижній Рожанці Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, рільник. Виїхав в Карпатську Україну 25.02.1939 р.

180. Іванишин Іван Григорович, народився 26.08.1919 р. в с. Майдані Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, робітник. Був членом товариств «Просвіта» і «Луг». Пізніше було виявлено документи, які робили його причетним до ОУН (статут і десять заповідей націоналіста). 24.11.38 р. в лісі нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну.

181. Іванців Михайло Степанович, народився 29.11.1907 р. в м. Надвірній Надвірнянського повіту і там проживав, греко-католик. 23(18).10.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ».

182. Іванюк — сотник «Карпатської Січі» в Хусті, колишній офіцер Української галицької армії.

183. Івашко Роман Миколайович, народився 06.04(10).1903 р. в м. Судовій Вишні, проживав там, греко-католик, неодружений, освіта середня, купець. Його засудили за вихвалання вбивства куратора Собінського. 15.10.1938 р. разом з Ф. Григоровичем нелегально перетнув кордон, де його затримали чеські жандарми. 20.10.1938 р. біля с. Вишкова його передали польським прикордонникам, проти нього розпочалося кримінальне провадження у м. Стрию.

184. Ільків Дмитро Йосипович, народився в 19.09.1909 р. в с. Старому Угринові Калуського повіту і там мешкав, греко-католик, одружений, рільник. Виїхав у Карпатську Україну 10.11.1938 р., де був десятником, інструктором у «Карпатській Січі».

185. Ільницький Іван Григорович, народився 13.02.1908 р. в с. Гусному Вижному (тепер Верхнє Гусне) Турківського повіту. Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Береза-Картузька».

186. Ільницький Степан Васильович, народився 04.01.1921 р. в с. Лючів Коломийського повіту, де і мешкав, греко-католик, неодружений, рільник. Виїхав у Карпатську Україну в листопаді 1938 р.

187. Ільчишин Данко Іванович, народився 15.02.1914 р. в с. Берегах-Горішніх Лиського повіту (тепер належить до солтиства Устрики-Горішні гміни Літовищі Бещадського повіту Підкарпатського

воєводства Республіки Польща), греко-католик. 07.12.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну.

188. Іроденко Михайло Олександрович, народився 30.07.1911 р. в м. Надвірній, там і проживав, греко-католик, приватний службовець. Займався вербуванням української молоді на підтримку «Карпатської України». 23.10.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ».

189. Йосипенко Юрій, проживав в м. Надвірній. Його затримав суд у м. Станиславові 17.02.1939 р. за допомогу в нелегальному переході через кордон у Карпатську Україну. 26.02.1939 р. його тимчасово заарештували на час проведення дальших слідчих дій. 27.03.1939 р. винесено постанову про закриття слідства через брак доказів.

190. Калінка — уродженець Галичини, вістун у «Карпатській Січі» в Хусті.

191. Карабін Дмитро Михайлович, народився 01.11.1917 р. в с. Бальниця (це українське село припинило існування внаслідок польських депортацій 1944–1947 рр.), гміна Воля-Мигова Ліського повіту, греко-католик. Нелегально перейшов польсько-чехословацький кордон 14.02.1939 р.

192. Карачевський Осип Янович (псевдо Свобода), народився 06.08.1905 р. в с. Держеві Жидачівського повіту, греко-католик, неодружений, купець. Проживав у м. Львові. Член «Пласту», ОУН, командного штабу «Карпатської Січі», керівник старшинської школи ОУН в Турковичах на Холмщині. Організатор спротиву угорцям у березні 1939 р. в Іршавському районі. Загинув 1944 р. в німецькому концтаборі «Аушвіц».

193. Карпинець Роман Михайлович, двадцятирічний, мешкав у с. Рясному-Руському Львівського повіту, греко-католик, неодружений, закінчив шість класів загальної школи, електромонтер. Його затримали під час перетину кордону 23.10.1938 р. польські прикордонники в с. Лавочному Стрийського повіту, перебував у в'язниці м. Стрия.

194. Качкан Атанас, 31. 12.1938 р. його тимчасово заарештували за антидержавну діяльність, належність до ОУН, переховування від польської влади і намагання перейти кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ».

195. Качкан Теодор, 31. 12.1938 р. його тимчасово заарештували за антидержавну діяльність, належність до ОУН, переховування від польської влади і намагання перейти кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ».

196. Кінаш Федір Петрович, народився 19.03.1921 р. в с. Либохорі Стрийського повіту, там і проживав. Його затримали польські прикордонники 11.11.1938 р. в с. Тухлі Стрийського повіту.

197. Кінь Іван Петрович, народився 06.08.1914 р. в с. Команчі Сяноцького повіту (тепер Підкарпатське воєводство Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, одружений, рільник. Його звинуватили у вербуванні осіб у Карпатську Україну в допомозі їм при переході кордону. 06.04.1939 р. його затримали і тимчасово арештували, відправивши в розпорядження прокурора судового округу в м. Яслі. 04.05.1939 р. звільнили від слідства через відсутність доказів.

198. Кірлейза Андрій Йосипович, званий Андрушко, народився 05.12.1919 р. в с. Мокрому Сяноцького повіту (тепер село в гміні Загір'я Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, неодружений, вільнонайманий робітник. Вербував українську молодь у Карпатську Україну, щоб вступити в легіон «Карпатська Січ», допомагав нелегально переходити польсько-чехо-словацький кордон. Його заарештували 01.03.1939 р.

199. Кішка Антон Миколайович, народився 07.05.1906 р. в с. Великополі Сяноцького повіту (тепер це південна частина міста Загір'я Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, неодружений, коваль. Його заарештували 04.02.1939 р. за спробу нелегального переходу польсько-чехо-словацького кордону 17.01.1939 р., щоб вступити в «Карпатську Січ».

200. Кіщак Іван Андрійович, народився 19.03.1919 р. в с. Зольдені (імовірно, Желдець) Жовківського повіту, там і проживав. Його затримали польські прикордонники 12.11.1938 р. в с. Лавочному Стрийського повіту.

201. Клим'юк Михайло, син Анни Клим'юк, народився 24.01.1912 р. в с. Заріччі Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, робітник. 21.11.38 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ».

202. Климюк Іван Степанович, народився 28.06.1916 р. в селищі Делятині Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, ангажувався до руху українських націоналістів, член усіх українських товариств, випускник гімназії. 02.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ».

203. Клиш Мирон Андрійович, народився 15.11.1911 р. в с. Улючі Березівського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, селянин.

204. Кліщун Михайло Іванович, народився 10.04.1911 р. в с. Конюхові Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, студент Вищої школи торговельної, купець. Виїхав у Карпатську Україну в листопаді 1938 р.

205. Ключук Василь, народився 29.07.1917 р. в с. Соколівці Косівського повіту, там і проживав, греко-католик. Його затримали 08.12.1938 р. в с. Соколівці Косівського повіту.

206. Ключук Лук'ян Васильович, народився 1905 р. в с. Соколівці Косівського повіту, там і проживав, греко-католик, рільник. Його затримала 08.12.1938 р. в с. Соколівці Косівського повіту поліція і відправила в розпорядження окружного суду в Коломиї.

207. Ключук Петро, народився в 1920 р. в с. Соколівці Косівського повіту, там і проживав. Його затримали 08.12.1938 р. в с. Соколівці Косівського повіту.

208. Ключта Олександр Андрійович, народився 15.03.1913 р. в с. Рафайлові (тепер с. Бистриця) Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, робітник. 05.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ».

209. Кобильник — уродженець Галичини, лікар. За націоналістичну діяльність його ув'язнили в Дрогобичі. Працював у шпиталі «Карпатської Січі» в Хусті.

210. Кобюк Андрій Миколайович, народився 08.12.1903 р. в с. Корничі Коломийського повіту, греко-католик, одружений, рільник. Його заарештували 15.03.1939 р. Вироком гродського суду від 21.04.1939 р. Андрія Коб'юка було засуджено до п'яти місяців ув'язнення за допомогу Іванові Данищуку в лютому 1939 р. у спробі нелегально переходити кордон з Польщі в Карпатську Україну.

211. Ковалик Іван Васильович, народився 06.12.1914 р. в с. Старих Кутах Косівського повіту, там і проживав, греко-католик, робітник. Його затримали 14.11.1938 р. прикордонники в с. Вишкові Долинського повіту.

212. Ковалів Василь Васильович, народився 02.02.1915 р. в с. Либохорі Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, рільник. Його покарали арештом 1936 р. через незаконне ухилення від військової служби в польському війську. Його затримали польські прикордонники 09.11.1938 р. в с. Тухлі Стрийського повіту.

213. Ковалів Дмитро Юрійович, народився 12.11.1911 р. в с. Либохорі Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик,

неодружений, рільник. Його затримали 22.11.1938 р. за підозрою в постачанні зброї особам, які переправлялися в Карпатську Україну, щоб вступити в легіон «Карпатська Січ». Його відправили в розпорядження прокурора окружного суду в м. Стрию.

214. Ковальський Василь Петрович, народився 13.02.1915 р. в с. Стрількові Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений.

215. Козак Михайло Іванович, народився 25.01.1911 р. в с. Рудному Львівського повіту, греко-католик, неодружений, електротехнік, член ОУН. Його покарав 1935 р. за дезертирство військовий суд на рік і три місяці в'язниці, 1938 р. — суд у м. Львові на 10 днів арешту за порушення правил риболовства, 1938 р. — окружний суд у м. Львові на шестимісячний термін за насильницьке вбивство. Два останні терміни ув'язнення не відбував.

216. Козан Федір Іванович, народився 02.03.1921 р. в с. Ялинкуватому Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, учень 3-го класу гімназії.

217. Козій Петро Борисович, народився 23.11.1909 р. в с. Тартакові Сокальського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, закінчив чотири класи загальної школи. Його розшукувала поліція як члена ОУН.

218. Кознарський Мирослав Захарович, народився 21.04.1912 р. в с. Сянках Турківського повіту, проживав у с. Коровниках Перемишльського повіту, греко-католик. Закінчив гімназію в м. Перемишлі, брав активну участь в освітньому житті. 1932 р. вступив до ОУН. Був у складі «Карпатської Січі», служив у дружинах українських націоналістів. 1950 р. емігрував до США, перебував у м. Рочестері, потім у м. Нью-Джерсі. Був редактором «Кооперативної думки», громадський діяч, автор спогадів «На стежках історичних подій. Карпатська Україна і наступні роки. Спогади і матеріяли». Помер 03.04.1983 р. в Нью-Джерсі.

219. Козоринський Іван Григорович, народився 07.08.1919 р. в с. Станіславчику Перемишльського повіту (тепер у гміні Перемишль Перемишльського повіту Підкарпатського воєводства). Там і проживав, греко-католик, неодружений. У грудні 1938 року незаконно перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити до «Карпатської Січі». Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Берега-Картузька».

220. Колодзінський-Гузар Михайло Франьович, народився 26 липня 1902 р. в с. Поточищі Городенківського району. Визначний діяч УВО та ОУН, начальник Генерального штабу «Карпатської Січі» (19.01.1939—19.03.1939 р.), Верховний командант Збройних сил

Карпатської України (16–19.03.1939 р.), полковник. Його розстріляли угорські гонведи 19 березня 1939 р. в селищі Солотвині.

221. Колодій Василь, народився в с. Бушковичах Перемишльського повіту, студент Краківського університету. Активіст УВО. Його ув'язнювала польська влада, зокрема в Березі-Картузкій. Діяч Карпатської України, після поразки Української держави перебував в угорському концтаборі «Вор'юлопош».

222. Колодій Зенон Григорович, народився 17.07.1917 р. в с. Бушковичах Перемишльського повіту, там і мешкав, греко-католик, неодружений, слюсар, крайній український націоналіст. Виїхав із дому 04.11.1938 р. Вступив на службу до «Карпатської Січі», загинув у боях з угорцями під Копанею.

223. Колтик Мілько (Мар'ян) Іванович, народився 21.09.1913 р., закінчив п'ять класів гімназії, українець, безробітний, проживав у м. Коломиї. Його затримав 19.10.1938 р. в селищі Делятині Надвірнянського повіту Делятинський пастерунок поліції і відправив до суду в Станиславові. Проходив у кримінальній справі разом з симпатиками Карпатської України. Зареєстрований член ОУН. Вироком окружного суду в Коломиї його засуджено до 14-ти місяців тюрми за належність до ОУН.

224. Кондрат Роман, народився 11.03.1911 р. в м. Жовкві, там і проживав. Його затримали 29.10.1938 р. польські прикордонники в с. Верхній (Нижній?) Рожанці Стрийського повіту.

225. Кордасевич Йозеф, мешкав у м. Рожнятові Долинського повіту. Перейшов у Карпатську Україну і повернувся додому.

226. Кордибанюк Богдан-Миколай Антонович, народився 02.05.1920 р. в м. Коломиї, проживав у с. Лісній Слобідці Коломийського повіту, греко-католик, робітник. Його затримала 22.11.1938 року прикордонна служба у с. Вороненка, а суд першої інстанції м. Надвірної передав у розпорядження прокурора окружного суду в Станиславові.

227. Кордуба Володимир Петрович, народився 07.12.1917 р. в с. Містках Львівського повіту (тепер Пустомитівський район Львівської області), проживав у м. Львові, греко-католик, неодружений, студент 1-го курсу математичного факультету Львівського університету. 14.10.1938 р. в околицях селища Ворохти нелегально перейшов кордон з Польщі до Чехо-Словаччини, щоб вступити в «Карпатську Січ». За декілька днів перейшов кордон з Чехо-Словаччини до Польщі. При нелегальному переході кордону без дозволу влади мав з собою 10 злотих. Його тимчасово заарештували 23.10.1938 р. 24.01.1939 р. над обвинуваченням відбувся суд.

228. Кореневич Петро Іванович, народився 01.07.1915 р. в с. Нижній Рожанці Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, рільник. Виїхав у Карпатську Україну 29.10.1938 р.

229. Корзанович Василь Ількович, народився 08.08.1911 р. в с. Верхній Рожанці Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, рільник. Виїхав у Карпатську Україну 12.11.1938 р.

230. Кориневич Федір Іванович, народився 21.06.1916 р. в с. Нижній Рожанці Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, рільник. Виїхав у Карпатську Україну 25.02.1939 р.

231. Кориневич Федір Федорович, народився 20.08.1905 р. в с. Нижній Рожанці Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, вдівець, рільник. Виїхав у Карпатську Україну 25.02.1939 р.

232. Король Йосиф Іванович, народився 15.10.1919 р. в с. Колодниці Стрийського повіту, проживав у с. Монастирці Стрийського повіту, греко-католик, неодружений, робітник. Його затримав 26.01.1939 р. в с. Ореві Стрийського повіту (тепер Сколівський район Львівської області) постерунок поліції з с. Козьової і відправив у розпорядження прокурора окружного суду в м. Стрию.

233. Корчак Михайло Григорович, народився 06.09.1912 р. в с. Дулібах Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, рільник.

234. Косів Федір, проживав у с. Нижній Рожанці Стрийського повіту. Виїхав у Карпатську Україну 1938 р. і повернувся назад у с. Нижню Рожанку.

235. Косак-Тарнавський Зенон, народився 1 квітня 1907 р. в м. Дрогобичі. Український політичний і військовий діяч, провідний член УВО і ОУН, заступник начальника Генштабу «Карпатської Січі» (19.01.1939—19.03.1939). Загинув 18 березня 1939 р. біля селища Буштина, за іншими даними, 19 березня в селищі Солотвині.

236. Костик Володимир-Олександр Григорович, народився 10.08. (31.10) 1910 р. в м. Надвірній, там і проживав, греко-католик, член «Пласту», «Просвіти», Антиалкогольного товариства «Відродження» та ОУН. 1927 р. закінчив семирічну школу в Надвірній і вступив на кооперативні трирічні курси. Після закінчення кооперативної школи 1930 р. працював експедитором у торгівлі до 1940 р. Учасник футбольної команди «Бескид». Вони спільно з братом Миколою мали готель у Надвірній, а також вели торговельну справу в крамницях. 28 жовтня 1933 р. Володимира-Олександра заарештували. 1934 р. його затримали за антидержавну діяльність і належність до ОУН. За даними поліції, мав постійний контакт з керівними колами ОУН у м. Станиславові. Його тимчасово

заарештував гродський суд м. Надвірної 26.11.1938 р. за підозрою у вербуванні і наданні допомоги українцям, які бажали піти в Карпатську Україну і вступити в «Карпатську Січ». 13.03.1939 р. постановою окружного суду в м. Станиславові слідчі дії припинено через брак доказів. З приходом більшовиків Володимира-Олександра 1939 р. заарештовують і утримують кілька місяців у Надвірнянській в'язниці, звідки він втікає і переходить на нелегальне становище. Переховується у Львові, намагається перейти кордон і добратись на територію Польщі. Згодом повертається до Надвірної і переховується в лісах. Його вдруге ув'язнили вранці 28 жовтня 1940 р. Під час обшуку вилучили револьвер з чотирма патронами. 28 травня 1941 р. його засуджує «трійка» на 8 років позбавлення волі. Покарання він відбуває у Воркуті. Там працює рахівником, водночас ходить на курси медпрацівників, які закінчив 1945 р. Працював медбратом і санінспектором до 23 вересня 1948 р. 28 жовтня 1948 р. його звільнили і направили на поселення в Карагандинську область. Там за політичну діяльність та вільнодумство 19 квітня 1952 року йому знову дають 10 років суворого режиму, і 12 червня 1956 р після амністії В. Костик повертається до Надвірної. Через підірване здоров'я 1966 р. він отримує інвалідність, а 14.11.1967 помирає. Похований у Надвірній.

237. Костик Микола Григорович, народився 13.11.1907 р. в м. Надвірній, там і проживав, греко-католик, член «Пласту», «Просвіти», «Лугу» та ОУН. Закінчив три класи Станиславівської гімназії і комерційну школу. Учасник футбольної команди «Бескид». Вони спільно з братом Володимиром мали готель, а також вели торговельну справу, продавали тканини й галантерею в Надвірній. 1931 р. Миколу затримала польська поліція за розбиття портрета Юзефа Пілсудського в жіночій школі в м. Надвірній. 28 жовтня 1933 р. його заарештувала польська поліція спільно з іншими активістами з Надвірної за підозру в належності до ОУН. Провів декілька місяців у тюрмі, але через відсутність доказів вини перед судом його звільнили. Його затримав 23(24).11.1938 р. гродський суд м. Надвірної за підозрою у переправленні українців в Карпатську Україну. 13.03.1939 р. постановою окружного суду в м. Станиславові слідчі дії припинено через брак доказів. 1941 р. він став повітовим провідником ОУН. 11 листопада 1943 р. в Надвірній його арештували під час нацистської облави. Разом з іншими надвірнянцями його відправили до Станиславівської в'язниці. Його катували та публічно засудили в приміщенні театру в Станиславові до смертної кари. Покарання відтермінували через додаткове розслідування. Гестапівці розстріляли його з 10-ма іншими членами

ОУН у Ворохті. Похований в урочищі Лазорському, між Ворохтою і Татаровом. Перепохований 1993 р. в братській могилі в Надвірній.

238. Костишин Іван Васильович, народився 24.11.1911 р. в с. Коршеві Коломийського повіту, там і мешкав, греко-католик, неодружений, рільник. Виїхав у Карпатську Україну 10.11.1938 р.

239. Котула Осип, народився в травні 1917 р. в с. Лип'ї (?) Турківського району, закінчив вісім класів. Боєць «Карпатської Січі», в'язень угорського концтабору Вор'юлопош. Учасник Військових відділів націоналістів, дружин українських націоналістів. Загинув у лавах УПА на Волині.

240. Коцур Степан Іванович, народився 05.02.1918 р. в с. Протісному, гміна Ступосяни Ліського повіту (тепер у гміні Літовищі, Бещадський повіт, Підкарпатське воєводство), греко-католик, неодружений. Нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну.

241. Коць Йосип Дмитрович, народився 14.11.1915 р. в м. Львові, греко-католик, неодружений, закінчив сім класів гімназії, ухилився від служби в польській армії. Проживав у с. Чорнушовичах Львівського повіту. Кордон перетнув 22.10.1938 р. Його затримала чеська жандармерія і 24.10.1938 р. передала польській поліції в м. Сянках.

242. Кравець Василь — уродженець Стрийського повіту. Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Береза-Картузька».

243. Кравців Василь Васильович, народився 07.04.1913 р. в с. Тернівцях Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, рільник. Виїхав у Карпатську Україну 24.01.1939 р.

244. Кравчук Василь Петрович, народився 25.07.1916 р. в с. Ніврі Борщівського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, заробітчанин. Керівник місцевої боївки ОУН. Його підозрювали в підпалі польських будівель в с. Нівра, розповсюдженні листівок ОУН 24.08.1938 р. Затримали 24.11.1938 р. в с. Верхньому Ясеніві Косівського повіту.

245. Кравчук Мар'ян Михайлович, народився 05.02.1920 р. в с. Перегінському Долинського повіту, там і мешкав, греко-католик, абсолювент гімназії. Його затримали 14.11.1938 р. прикордонники в с. Вишкові Долинського повіту.

246. Кравчук Марія Василівна, народилася 27.11.1904 р. в селищі Космачі Коломийського повіту, там і проживала, греко-католичка, одружена, рільниця. Заарештована 13.03.1939 р. Вироком гродського суду від 04.04.1939 р. їй було засуджено на 1 місяць ув'язнення за допомогу Іванові Данищуку у лютому 1939 р. у спробі нелегального переходу кордону з Польщі в Карпатську Україну.

247. Кравчук Михайло Юрійович, народився 05.10.1890 р. в селищі Космачі Коломийського повіту, там і проживав, греко-католик, одружений, рільник. Його заарештували 13.03.1939 р. Вироком гродського суду від 04.04.1939 р. ув'язнений на місяць за допомогу Іванові Данищуку в лютому 1939 р. у спробі нелегально переходити кордон з Польщі в Карпатську Україну.

248. Кремінський Андрій Андрійович, народився 07.11.1920 р. в с. Опорці Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, заробітчанин. Виїхав у Карпатську Україну 28.02.1939 р.

249. Крет Олекса Григорович, народився 04.09.1921 р. в с. Печені Перемишлянського повіту, там і проживав, греко-католик, рільник. Його затримали польські прикордонники 18.11.1938 р. у с. Людвиківці (тепер с. Мислівка) Долинського повіту.

250. Креховецький Василь Федорович, народився 07.08.1914 р. в с. Братишеві Тлумацького повіту, греко-католик, неодружений, проживав у с. Братишеві, робітник. Його затримав 16.11.1938 р. в с. Пістині відділ поліції Косівського повіту і відправив у розпорядження окружного суду в Коломиї.

251. Кривий Олексій Федорович, народився 30.03.1910 р. в с. Верхньому Вербежі Коломийського повіту в сім'ї активіста «Просвіти», колишнього січового стрільця Федора Кривого. Після закінчення місцевої школи навчався у Торговельній школі в м. Станиславові. Пластун, провідник підготовчого куреня ім. Я. Осмомисла в Галичі. У с. Крилосі був провідником сільської молоді, організатором Товариства «Сокіл», 1935 р. належав до філії «Просвіти» в Галичі – секції «Молоді української». У середині 30-х рр. стає членом ОУН. Кілька разів його арештовувала польська влада за належність до ОУН (перший раз восени 1934 р.), але випускала з-під варті через брак доказів. 04.11.1938 р. покидає Галичину і переходить на Закарпаття, де бере участь у боях в лавах «Карпатської Січі». Влітку 1941 року, після проголошення відновлення Української держави, у складі похідної групи ОУН вирушає на Схід України. Дійшов до міста Новоукраїнки на Кіровоградщині, де став начальником районної поліції. Його заарештували німці і розстріляли 30.11.1943 р. як зрадника Німеччини.

252. Крижанівський Дмитро Миколайович, народився 25.05.1913 р. в с. Задубрівцях Снятинського повіту, там і проживав, греко-католик, одружений, робітник. Його затримала 08.12.1938 р. в с. Соколівці Косівського повіту поліція і відправила в розпорядження окружного суду в Коломиї.

253. Крисько Левко (псевда Кріс, Горинь), народився 05.10.1907 р. в с. Унятичах, тепер Дрогобицького району. Пластун 18-го куреня ім. І. Франка в Дрогобичі. Учасник нальотів на банки в м. Дрогобичі і м. Трускавці. Провідник Трускавецької боївки ОУН. Втік за кордон від польської поліції. 1934 р. проходив вишкільні курси в таборах хорватських націоналістів «Усташів» в Італії. З жовтня 1938 року в Карпатській Україні, член Головної команди «Карпатської Січі» у званні чотаря. 14 березня 1939 р. брав активну участь в обороні «Січової гостиниці» перед наступом чеської армії. 1941 р. командир сотні батальйону «Роланд» у званні поручника. 1942 р. — в'язень німецьких тюрем. Інструктор підстаршинської школи в УПА «Північ», 1943 — командир школи УПА «Дружинники» на Поліссі. Дальша доля невідома.

254. Крупа Микола, з м. Праги, родом з Галичини. Воїн «Карпатської Січі», що загинув у березні 1939 р.

255. Кряк Дмитро — уродженець с. Полонної Сяноцького повіту (тепер у складі Польщі), десятник «Карпатської Січі». В'язень угорського концтабору «Вор'юлопош».

256. Кседзюк Петро Митрофанович, народився 14.02.1910 р. в с. Боголюбах Луцького повіту, там і проживав, православний, неодружений, рільник. Його затримали польські прикордонники 03.12.1938 р. у с. Людвиківці (тепер с. Мислівка) Долинського повіту.

257. Кукіцяк Михайло Панькович, народився 11.11.1921 р. в Тернівцях Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, рільник. Виїхав у Карпатську Україну 28.02.1939 р.

258. Кулик Петро Іванович, народився 03.07.1910 р., проживав у м. Львові, абсолювент семінарії. Його затримали 21.10.1938 р. прикордонники в с. Вороненка Надвірнянського повіту.

259. Кулик Петро Петрович, народився 03.07.1910 р. в с. Підтемному, гміна Красів Львівського повіту (тепер Пустомитівський район Львівської області), проживав у м. Львові, греко-католик, неодружений, випускник учительської семінарії. 14.10.1938 р. в околицях селища Ворохти нелегально перейшов кордон з Польщі до Чехо-Словаччини, щоб вступити в «Карпатську Січ». За декілька днів перейшов кордон з Чехо-Словаччини до Польщі. При нелегальному переході кордону без дозволу влади мав з собою 15 злотих. Його тимчасово заарештували 23.10.1938 р. 24.01.1939 р. над обвинуваченим відбувся суд.

260. Кулик Степан Миколайович, народився 02.05.1912 р. в с. Перегінському Долинського повіту, там і мешкав, греко-католик, одружений, робітник лісового господарства, виїхав у Карпатську Україну 14.11.1938 р.

261. Кульчицький-Гут Євген (псевда Аванті, Приблуда), народився 02 (12).04. 1903 р. в м. Львові. Закінчив Коломийську гімназію, навчався у Вищій технічній школі м. Данцига, Львівській політехніці (1924 р.), Карловому університеті (1926–1932 рр.) й Технічному інституті (1929 р.) у м.Празі. Активний діяч «Пласту», з 1924 р. член верховної команди «Пласту» в м. Львові. 1934 р. за належність до українського підпілля його заарештувала польська поліція. Член УВО й ОУН. Оборонець «Січової гостиниці» від нападу чехів. 1939 р. як організаційного референта «Карпатської Січі» його ув'язнили угорці в концтаборі. У 40-х рр. ХХ ст. крайовий комендант ОУН (М) у Чехо-Словаччині. Після Другої світової війни мешкав у Німеччині, 1948 р. виїхав до США. Зробив значний внесок у розбудову осередків «Пласту» в Чехо-Словаччині, Німеччині, США. Редактор часописів «Пластові вісті» (Прага, 1934–1935 рр.) та «Наш посланець» (США, 1960–1970 рр.), автор багатьох публікацій з історії пластового руху. Помер 23.03.1982 р. в м. Детройті у США.

262. Купчак Дмитро Олексійович, народився 02.11.1885 р. в селищі Солотвині Надвірнянського повіту (тепер селище Солотвин Богородчанського району), там і проживав, греко-католик, одружений, рільник. Служив в українській поліції в часи ЗУНРу, після того, як Східну Галичину захопили поляки, перейшов на територію Наддніпрянської України, а 1920 р. втік на територію Чехо-Словаччини, де перебував до 1926 р. Його тимчасово арештували 24.12.1938 р. за надання нічлігу і показування дороги особам, що переходили кордон для допомоги Карпатській Україні. Після проведення слідчих дій прокуратура остаточно заарештувала 23.01.1939 р. як члена ОУН, який здійснює антидержавну діяльність. Рішенням судді слідчого округу в Станиславові від 29.04.1939 р. його ув'язнено строком на 10 місяців, і він мав сплатити судові витрати.

263. Купчак Іван Констянтинович, народився 20.01.1907 р. в селищі Солотвині Надвірнянського повіту (тепер селище Солотвин Богородчанського району), там і проживав, греко-католик, одружений, рільник. Його тимчасово арештували 24.12.1938 р. за надання нічлігу і показування дороги особам, що переходили кордон для допомоги Карпатській Україні. Після проведення слідчих дій прокуратура остаточно заарештувала його 23.01.1939 р. як члена ОУН, який здійснював антидержавну діяльність. Слідство встановило, що Іван Купчак разом з Дмитром Купчаком на території Солотвина допомагали, переховували, надавали офіційні документи членам ОУН, які прямували в Карпатську Україну. Рішенням судді слідчого округу в Станиславові від 29.04.1939 р. його ув'язнено строком на 10 місяців, і він мав сплатити судові витрати.

264. Куравський Степан Іванович, народився 03.01.1909 р. в м. Снятині Снятинського повіту, там і проживав, одружений, кушнір. Виїхав у Карпатську Україну 04.11.1938 р.

265. Курилець Андрій Корнелійович, народився 28.03.1921 р. в с. Соколі Мостиського повіту, мешкав у с. Бушковичах Перемишльського повіту, греко-католик, неодружений, український націоналіст. Виїхав з дому 03.11.1938 р. Вступив на службу до «Карпатської Січі», загинув у боях з угорцями під Копанею.

266. Куропас Іван Федорович, народився 01.03.1913 р. в с. Ружобовичах Перемишльського повіту (тепер у гміні Перемишль Перемишльського повіту Підкарпатського воєводства), там і проживав, греко-католик, одружений, столяр. Його арештували 24.01.1939 р. за нелегальний перехід польсько-чехо-словацького кордону в Карпатську Україну і вступ до «Карпатської Січі». Нелегально переходив кордон Куропас двічі — 21.11.1938 р. в околицях с. Липкова і 01.12.1938 р. в околицях с. Вишкова. Його затримали польські прикордонники 03.12.1938 р. у с. Людвиківці (тепер с. Мислівка). Долинського повіту. Стрийський окружний суд 04.02.1939 р. засудив його на рік позбавлення волі.

267. Куциловський Петро Юрійович, народився 06.12.1918 р. в с. Камінному Надвірнянського повіту, де і мешкав, греко-католик, неодружений, коваль. Виїхав у Карпатську Україну 13.11.1938 р.

268. Кучерак Дмитро Лукашевич, народився 09.10.1912 р. в с. Новиці Калуського повіту, мешкав у с. Старому Угринові Калуського повіту, греко-католик, одружений, робітник. Виїхав у Карпатську Україну 10.11.1938 р.

269. Кушнір, родом з Галичини. Воїн «Карпатської Січі», загинув 14 березня 1939 р. в бою з чехами.

270. Кушнірук Василь Онуфрійович, народився 12.04.1912 р. в с. Сороках Коломийського повіту, де і мешкав, греко-католик, одружений. Виїхав у Карпатську Україну в кінці листопада 1938 р.

271. Кшизановський Франц Йозефович, народився 25.08.1908 р. в м. Кутах Косівського повіту, проживав у с. Жабйому (тепер Верховина) Косівського повіту, греко-католик, одружений, помічник торговельний. Виїхав у Карпатську Україну в листопаді 1938 р.

272. Лавринович Микола Іванович, народився 25.02.1914 р. в с. Пневі Надвірнянського повіту, греко-католик, без маєтку. 23.10.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ».

273. Лазорищак Василь Михайлович, народився 21.09.1919 р. в с. Бальниці (це українське село припинило існування внаслідок польських депортацій 1944–1947 р.), гміна Воля-Мигова Ліського

повіту, греко-католик. Нелегально перейшов польсько-чехо-словацький кордон 14.02.1939 р.

274. Лазорищак Григорій Михайлович, народився 15.02.1908 р. в с. Бальниці (це українське село припинило існування внаслідок польських депортацій 1944–1947 р.), гміна Воля-Мигова Лиського повіту, греко-католик. Нелегально перейшов польсько-чехо-словацький кордон 14.02.1939 р.

275. Лазорищак Михайло Миколайович, народився 1916 р. в с. Щербанівці Лиського повіту (тепер село в гміні Команча Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства в Республіці Польща), там і проживав, греко-католик, неодружений, вільнонайманий робітник. Його затримала польська поліція через намір перейти кордон у Карпатську Україну. 28.03.1939 р. прокуратура судового округу кримінальне провадження припинила через відсутність доказів.

276. Лата Теодор (Володимир?) Васильович (Орлович), народився 10.10.1914 р. в м. Бориславі, там і проживав, греко-католик, неодружений, випускник середньої торговельної школи, продавець. Член ОУН, виїхав у Карпатську Україну 23.10.1938 р. Працював у канцелярії штабу «Карпатської Січі». Загинув від рук угорців 21.03.1939 р. в Солотвині.

277. Левицький Микола Васильович, народився 04.11.1914 р. в с. Молодинчому Бібрецького повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, випускник української середньої торговельної школи, працював секретарем у «Сільському господарі» в м. Ходорові. Повітовий провідник ОУН у Ходорівському судовому окрузі. Втік під час ліквідації ОУН на території Ходорова в серпні 1938 р. 14.11.1938 р. його затримали на кордоні в с. Вишкові чеські прикордонники і передали польській владі. Перебував у розпорядженні поліційного прокурора у в'язниці в м. Бережанах. В'язень польського концтабору «Бережа-Картузька».

278. Левус — уродженець Галичини, десятник у «Карпатській Січі».

279. Ленець Йосип Михайлович, народився 29.07.1918 р. в м. Комарні Рудківського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, закінчив два класи гімназії. Виїхав 06.11.1939 р. в м. Хуст.

280. Лесів Василь, народився 04.01.1908 р. в с. Бродках Львівського повіту, проживав у м. Львові, за професією будівельний робітник. Його затримали 12.10.1938 р. польські прикордонники в с. Лавочному Стрийського повіту.

281. Лесюк Яків Васильович, народився 1913 р. в с. Маняві Надвірнянського повіту, проживав у Рафайлові (нині с. Бистриця) Надвірнянського повіту, греко-католик, робітник. Його затримала

14.11.1938 р. в с. Вишкові Долинського повіту прикордонна служба та відправила в розпорядження судового слідчого окружного суду в м. Стрию. Переносив без дозволу польської влади 235 злотих у Чехо-Словаччину. Його тимчасово арештували 18.11.1938 р. Вироком Станиславівського окружного суду від 26 квітня 1939 р. ув'язнений на рік і шість місяців та оштрафований.

282. Лещинський Григорій Константинович, народився 15.07.1919 р. в м. Комарні Рудківського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, закінчив два класи гімназії. Виїхав 06.11.1939 р. в м. Хуст.

283. Липа Федір, народився 8.05.1886 р. в с. Белелуї Снятинського повіту, там і проживав, за професією швець, займався агітацією і вербуванням охочих осіб Карпатську Україну, щоб ті вступали в Організацію народної оборони «Карпатська Січ». 10 і 11.01.1939 р. за рішенням прокурора судового округу в м. Коломиї польська поліція провела обшук і слідчі дії в справі. Підтверджені порушення закону не знайдено.

284. Липовий Петро Іванович, народився 28.12.1914 р. в с. Дев'ятниках Бібрського повіту, проживав у м. Львові, греко-католик, палітурник. Його затримали польські прикордонники 07.11.1938 р. в с. Вижлові (тепер с. Верхнячка) Стрийського повіту.

285. Литвин Микола, сімнадцятирічний, мешкав у м. Винниках Львівського повіту. Його затримали в м. Стрию 30.10.1938 р.

286. Лісниця — вістун, інструктор «Карпатської Січі».

287. Лопатинський Юрій Дем'янович (псевда Калина, Шейк), народився 12 квітня (4 грудня) 1906 р. в м. Тернополі. Народився у священницькій родині, 1926 р. закінчив Академічну гімназію у Львові, а згодом школу підхорунжих польської армії. Навчався на юридичному факультеті Львівського університету. З ранніх років член УВО та ОУН. З листопада 1938 р. член штабу «Карпатської Січі» у званні поручника, командир підстаршинської школи в Хусті. Згодом старшина батальйону «Нахтігаль», з 1941 р. у складі військової референтури ОУН. 23 квітня 1943 р. ув'язнений у концтаборі «Заксенгаузен», звільнений 20 жовтня 1944 р. Підполковник УПА, вів переговори з головним командуванням польської Армії Крайової у справі перемир'я та демаркаційної лінії. Після Другої світової війни проживав у США і очолював Об'єднання колишніх вояків УПА, працював у ЗП УГВР та дирекції «Прологу». Помер 16.11.1982 р.

288. Лукавецький Іван Ількович, народився 21.09.1921 р., проживав у с. Сугрові Бібрського повіту, греко-католик. Його затримали 22.10.1938 р. в с. Осмолоді Долинського повіту під час спроби перетину кордону.

289. Лунь Мар'ян Григорович, народився 14.12.1912 р. в с. Новому Знесінні (тепер частина м. Львова) Львівського повіту, там і проживав, греко-католик. Його затримали 16.10.1938 р. прикордонники в с. Великій Горожанці Стрийського повіту.

290. Лупака Омелян Федорович, народився 11.12.1914 р. в м. Кракові, мешкав у с. Ворохті Надвірнянського повіту, греко-католик, неодружений, м'ясник. Виїхав у Карпатську Україну в грудні 1938 р.

291. Луців Федір Федорович, народився 24.01.1905 р. в с. Волосянці Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, рільник. Виїхав у Карпатську Україну 25.02.1939 р. Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Береза-Картузька».

292. Мазур Михайло, нешлюбний син Теклі — мешканець с. Смольника Ліського повіту (тепер село в гміні Літовищі Бещадського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща). 18.02.1939 р. його затримав у с. Сянках відділ Корпусу охорони кордону під час спроби нелегального переходу польсько-чехо-словацького кордону в Карпатську Україну.

293. Майкович Дмитро Іванович, народився 21.10.1912 р. в с. Чистогорбі Сяноцького повіту (тепер у гміні Команча Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства), там і проживав, греко-католик, неодружений, помічник сільського господаря. 19.01.1939 р. його затримала прикордонна служба в с. Команчі за нелегальний перехід польсько-чехо-словацького кордону в Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ». 21.01.1939 р. його відправили в розпорядження слідчого судді в м. Сяноку для дальшого проведення слідчих дій. Окружний суд Сянока засудив до року ув'язнення, термін ув'язнення було визначено від 20.03.1939 до 19.01.1940 р.

294. Майкович Юрій з с. Великого Вислока Сяноцького повіту (тепер у гміні Команча Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства), 19.01.1939 р. нелегально перейшов польсько-чехо-словацький кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ». Польська поліція відкрила кримінальне провадження проти нього.

295. Макар Степан Миколайович, народився 24.04.1915 р. в с. Михновці Турківського повіту (тепер Бещадського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща). Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Береза-Картузька».

296. Максимець Яків Леонович, народився 09.03.1911 р. в с. Перегінському Долинського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, рільник. Його затримали польські прикордонники 03.12.1938 р. в с. Перегінському Долинського повіту.

297. Максимович Микола Іванович, народився 13.01. 1901 р. в с. Хлопчицях Рудківського повіту, неодружений, рільник. Його засудили на 5 років в'язниці за дезертирство. Виїхав 20.05. 1938 р. в м. Прагу.

298. Максим'юк Іван (псевдо Гуцул) — уродженець Галичини, підпоручник у «Карпатській Січі».

299. Малиновський Григорій Васильович, народився 21.04.1919 р. в с. Лип'ї Турківського повіту (тепер Бещадського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща). Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Береза-Картузька».

300. Малій Єва — жителька села Мокрого Сяноцького повіту (тепер село в гміні Загір'я Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща). 27.02.1939 р. нелегально перейшла кордон у Карпатську Україну. Проти неї було відкрито кримінальне провадження.

301. Малій Теодор — житель села Мокрого Сяноцького повіту (тепер село в гміні Загір'я Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща). 27.02.1939 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну і вступив в «Карпатську Січ». Проти нього було відкрито кримінальне провадження.

302. Мандрика Іван — уродженець Галичини. Працював у званні підхорунжого в канцелярії штабу «Карпатської Січі».

303. Марич Іван (Мандрика) — вояка «Карпатської Січі», ув'язнений угорського концтабору Вор'юлопош, був у складі військових відділів націоналістів. Загинув від кулі польської боївки в липні 1945 р. на платформі потяга між Хировом і Сяноком.

304. Марич Федір, народився 1907 р. в с. Берегах-Горішніх (нині в складі гміни Літовищі Бещадського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща). Восени 1938 р. разом з Миколою Бунгою, Василем Ільчишиним і Миколою Каращакком перейшов кордон. Його затримали чехо-словацькі прикордонники. Допомогавав викривати польських терористів, воював у складі «Карпатської Січі», після переходу кордону переховувався в криївці в рідному селі до 1 вересня 1939 р.

305. Марків (можливо, псевдо) — стрілець «Карпатської Січі» в Хусті, втік з в'язниці в Золочеві.

306. Мартинець Роман Михайлович, народився 19.04.1914 р. в селищі Богородчанах Станиславівського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, слюсар. За переконаннями націоналіст. Перебував під впливом брата Володимира Мартинця, члена ОУН. Один з керівників «Сокола» в Богородчанах. Член «Рідної школи». 23.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у

Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ». Польські судові органи 03.02.1939 р. видали постанову на арешт Романа Мартинця. Після угорської анексії Карпатської України він потрапив на територію Угорщини, звернувся до німецького консула і з його допомогою перебрався до Німеччини.

307. Мартинович Василь Васильович, народився 14.06.1908 р. в с. Ганьківцях Снятинського повіту, де і проживав, греко-католик, одружений, рільник. Його затримала 08.12.1938 р. в с. Соколівці Косівського повіту поліція і відправила в розпорядження окружного суду в Коломиї.

308. Мартинович Іван Васильович, народився 15.11.1916 р. в Чехо-Словаччині, проживав у с. Ганьківцях Снятинського повіту, греко-католик, неодружений, рільник. Його затримали 12.12.1938 р. в м. Снятині.

309. Мартинович Микола Васильович, народився 28.12.1910 р. в с. Ганьківцях Снятинського повіту, де і проживав, греко-католик, одружений, рільник. Його затримали 08.12.1938 р. в с. Соколівці Косівського повіту поліція і відправила в розпорядження окружного суду в Коломиї.

310. Марусик Іван Касянович, народився 17.01.1913 р. в с. Туловії Снятинського повіту, греко-католик, учень торгових курсів «Рідної школи» в м. Львові. Його затримала 19.02.1939 р. в с. Гриняві Косівського повіту лісова охорона, а гродський суд в м. Кутах відправив у розпорядження прокурора судового округу в м. Коломиї.

311. Марчук Володимир — народився 02.07.1915 р. в с. Рибному Косівського повіту, проживав у м. Львові, за професією друкар. 1935 р. був членом політико-ідеологічної референтури ОУН в Львові, ангажувався в праці ОУН. Його затримали 12.10.1938 р. польські прикордонники в с. Лавочному Стрийського повіту.

312. Маска Іван Константинович, народився 26.12.1911 р. в с. Кальниці Ліського повіту (тепер село в гміні Тісна Ліського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, неодружений, помічник сільського господаря. 31.01.1939 р. його затримав постерунок поліції в с. Луковому за спробу нелегально перейти кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ». Його арештували 06.02.1939 р. Вироком окружного суду в м. Яслі 30.05.1939 р. Івана Маска засуджено на рік позбавлення волі і три роки обмеження громадянських прав.

313. Маслюх Петро Васильович, народився 07.06.1912 р. в с. Мокрому Сяноцького повіту (тепер у гміні Загір'я Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства), проживав у с. Ратнавиці Сяноцького

повіту (тепер у гміні Буківсько Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства), греко-католик, неодружений, вільний робітник. Його арештували 28.02.1939 р. при переході кордону і відправили в розпорядження прокурора судового округу в м. Яслі. Засуджений до року і двох місяців ув'язнення.

314. Матейко — уродженець с. Поздяча (нині с. Лешно в складі Польщі) Перемишльського повіту, вояк «Карпатської Січі». Його ув'язнили угорці в концтаборі «Вор'юлопош».

315. Матейцьо Іван Васильович, народився 10.11.1867 р. в с. Вислоку-Великому Сяноцького повіту (тепер село в гміні Команча Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, одружений, рільник. Його звинуватили у вербуванні української молоді в Карпатську Україну для вступу в «Карпатську Січ». Його затримала польська поліція 20.01.1939, однак вже 07.02.1939 його відпустили на волю через брак доказів.

316. Матковський-Миклашевич Іван Йосипович, народився 15.01.1917 р. в с. Маткові Турківського повіту. Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Береза-Картузька».

317. Мацалак Михайло Петрович, народився 19.08.1901 р. в с. Лучинцях Рогатинського повіту, греко-католик, одружений, робітник. Його затримали 20.10.1938 р. за підозрою в проведенні акцій у Карпатській Україні і відправили в судовий округ в м. Бережани.

318. Мелень Юрій, народився 02.04.1904 р. в с. Либохорах Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, одружений, рільник. Його затримала поліція 14.11.1938 р. в с. Тухлі Стрийського повіту.

319. Мелешко, народився 1911(1912) р. в Галичині, загинув у бою з чехами в Хусті 14.03.1939 р.

320. Мелимук — уродженець Ходорівщини, загинув у боях з чехами 14.03.1939 р.

321. Мельник Андрій Атанасович, народився 12.12.1890 р. в с. Волі-Якубовій Дрогобицького повіту, інженер, греко-католик, полковник армії Української Народної Республіки, військовий і політичний діяч, один з найближчих соратників Є. Коновальця. Організатор формації січових стрільців у Києві та Української військової організації. З 1938 р. — голова Проводу ОУН; в'язень німецьких концтаборів. З 1945 р. — в еміграції.

322. Мельник Володимир Михайлович, народився 25.05.1919 р. в с. Заріччі Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, робітник. 23.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську

Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ».

323. Мельник Дмитро Михайлович, народився 22.10.1914 р. в с. Заріччі Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, робітник. Його затримала поліція 19.12.1938 р. в с. Білих Ославах Надвірнянського повіту, а суд першої інстанції м. Надвірної передав у розпорядження прокурора окружного суду в м. Станіславові. Його тимчасово арештували 20.12.1938 р. Рішенням судді слідчого округу в м. Станіславові від 22.04.1939 р. його ув'язнили на 10 місяців, і він мав сплатити судові витрати.

324. Мельник Петро — житель села Мокрого Сяноцького повіту (тепер село в гміні Загір'я Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща). 27.02.1939 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну і вступив у «Карпатську Січ». Проти нього було відкрито кримінальне провадження.

325. Мельник Федір Ількович — мешканець с. Смольника Ліського повіту (тепер село в гміні Літовищі Бещадського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща). 18.02.1939 р. його затримав у с. Сянках відділ КОП під час спроби нелегально перейти польсько-чехо-словацький кордон.

326. Милян Іван Степанович, народився 07.09.1917 р. в с. Пулавах Сяноцького повіту (тепер у гміні Пулави в Кросненському повіті Підкарпатського воєводства Республіки Польщі), греко-католик, неодружений, рільник. 22.01.1939 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну.

327. Милян Михайло Прокопович, народився 09.02.1915 р. в с. Пулавах Сяноцького повіту (тепер у гміні Пулави в Кросненському повіті Підкарпатського воєводства Республіки Польща), греко-католик, неодружений, рільник. 22.01.1939 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну.

328. Миревич Роман Гнатович, народився 20.03.1909 р. в м. Рожнятові Долинського повіту, греко-католик, український поет і композитор. До 1922 р. навчався в українській приватній гімназії в Долині. Від 1922-го до 1927 р. навчався в Українській приватній гімназії в Станіславі, а з 1927 р. — в Празі, у консерваторії та політехніці. Освіта — незакінчена вища: три роки консерваторії і чотири політехніки. Член «Пласту», ОУН (бойовий референт), Українського студентського товариства «Заграва» в Празі. В'язень польського концтабору «Бережа-Картузька» в 1935—1936 рр., керівник студентської ланки ОУН у 1937—1938 рр. У листопаді 1938 року стає заступником керівника розвідувального відділу Військового штабу «Карпатської Січі» Євгена Врецьони. 1944 р.

кур'єр ОУН та УГВР. Загинув у жовтні 1944 р. під час нелегального переходу до Італії на території Югославії — його розстріляли прокомуністичні партизани.

329. Мисько Степан Іванович, народився 1917 р. в с. Бандрові-Народному Ліського повіту (тепер село в гміні Устрики-Долшні Бещадського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, неодружений, рільник. На початку листопада 1938 р. отримав повістку на службу в Війську Польському. 23.11.1938 р. нелегально перейшов польсько-чехословацький кордон у Карпатську Україну і вступив у «Карпатську Січ». Проти нього поляки порушили кримінальну справу.

330. Михайлик-Марфієвич, чотар, родом з Галичини. Воїн «Карпатської Січі», загинув у березні 1939 р.

331. Михайлюк Дмитро Іванович, народився 17.11.1912 р. в с. Лоевій Надвірнянського повіту, греко-католик, рільник. 23.10.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ».

332. Михаць Володимир Григорович, народився 26.03.1913 р. в с. Губичі-Бориславі Дрогобицького повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, закінчив сім класів загальної школи, член ОУН. Виїхав з м. Борислава 22.10.1938 р., його затримала чеська влада і передала польській прикордонній службі, яка ув'язнила його в тюрму м. Самбора. Є свідчення, що загинув у березні 1939 р. в боях за Карпатську Україну.

333. Михаць Юліан, родом з м. Борислава. Воїн «Карпатської Січі», загинув у березні 1939 р.

334. Мізерний Мартин-Василь Васильович (псевда Валічак, Рен, 477), народився 26.02. 1910 р. в с. Вербові Підгаєцького району Тернопільської області. Навчався у Рогатинській українській гімназії. Служив у польській армії. Політичний в'язень в 1931—34 рр., навчався у Празі. Активний учасник Товариства «Просвіта», «Пласту», член ОУН з 1937 р. 1939 р. — командир чоти «Карпатської Січі». Вояк військових відділів націоналістів 1939 р. За дорученням ОУН з 1940 р. був окружним комендантом української поліції в Сяноку. На початку 1942 р. його заарештувало гестапо за зв'язок з ОУН і засудило до смертної кари. 27 липня 1944 р. втікає з гестапівської тюрми у Кракові, йде до УПА, де отримує звання хорунжого і очолює перший курінь ВО «Сян». Наприкінці вересня 1944 р. Мізерний здійснив успішний «Карпатський» рейд у запілля Червоної армії. Наприкінці жовтня 1944 р. Мізерний разом з куренем повернувся на Лемківщину. В листопаді 1945 р. Мізерного призначено командиром ТВ-26 «Лемко». Брав участь в організації

підстаршинської школи. Влітку 1947 р. в запеклих боях на чолі трьох сотень пробивається в Україну. 1949 р. за дорученням Головного військового штабу УПА йде з матеріалами на Захід. 24 серпня 1949 р. в сутичці з НКВС біля с. Либохора Турківського району його важко поранили, і, щоб не здатися у полон, він застрелився. Підвищений до майора з датою смерти.

335. Мітра Михайло – уродженець Ліського повіту (тепер у складі Республіки Польща). Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Береза-Картузька».

336. Мокляк Орест, двадцятирічний, мешкав у м. Львові. Його затримали 23.10.1938 р. польські прикордонники в с. Лавочному Стрийського повіту.

337. Монюк, народився в Галичині, доктор, загинув у березні 1939 р. в Карпатській Україні.

338. Мороз Василь Юрійович, народився 04.11.1912 р. в м. Стебнику Дрогобицького повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, закінчив чотири класи гімназії, купець. Відбував трирічне ув'язнення за належність до ОУН. Його розшукував слідчий відділ поліції в м. Дрогобичі. Стрелець «Карпатської Січі».

339. Мостицький Роман Іванович, народився 24.09.1913 р. в м. Станиславові і там проживав, греко-католик, неодружений, середня освіта, вчитель «Рідної школи». 19.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ». Працював у канцелярії штабу «Карпатської Січі». В'язень угорського концтабору «Вор'юлопош». Загинув у Другу світову війну.

340. Мотрук Тимофій, син Євдокії, народився 22.02.1915 р. в с. Микуличині Надвірнянського повіту, проживав у с. Татарові, греко-католик, одружений, робітник. 19.10.1938 р. нелегально перейшов з Миколою Прокоповим кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ».

341. Мочерняк Михайло Якович, народився 27.02.1915 р. в с. Саджаві Надвірнянського повіту, проживав у с. Ворохті, греко-католик, неодружений, робітник. У половині жовтня 1938 р. разом Іллею Гуцуляком і Федором Дедерчуком нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ».

342. Мошура Мирон Федорович, народився 26.08. 1908 р. в с. Перегінському Долинського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, заробітчанин. Виїхав 19.10.1938 р. з м. Львова.

343. Мушлюх Микола Андрійович, народився 19.12.1913 р. в с. Морохові Сяноцького повіту (тепер село в гміні Загір'я Сяноцького

повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, одружений, швець. Вербував українську молодь в Карпатську Україну, щоб вступала в Організацію народної оборони «Карпатська Січ», допомагав нелегально переходити польсько-чехо-словацький кордон.

344. Нагірний Іван, син Марії, народився 19.08.1918 р. в с. Братишеві Тлумацького повіту, греко-католик, неодружений, проживав у с. Братишеві, робітник. Його затримав 16.11.1938 р. в с. Пістині відділ поліції Косівського повіту і відправив у розпорядження окружного суду в Коломиї.

345. Наливайко Василь Дмитрович, народився 11.09.1919 р. в с. Лоевій Надвірнянського повіту, греко-католик, працівник лісництва. Проживав у с. Лоевій Надвірнянського повіту, 23.10.1938 р. разом з іншими особами нелегально перейшов кордон на територію Карпатської України. 30.10.1938 р. повернувся назад у Польщу. Його затримала 06.11.1938 р. поліція у с. Лоевій і відправила в розпорядження поліції м. Станиславова.

346. Намісник Іван Атанасійович — мешканець с. Смольника Лиського повіту (тепер село в гміні Літовищі Бещадського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща). 18.02.1939 р. його затримав в с. Сянках відділ Корпусу охорони кордону під час спроби нелегально перейти польсько-чехо-словацький кордон у Карпатську Україну.

347. Настина Петро Андрійович, народився 08.08.1909 р. в м. Сяноку Сяноцького повіту. Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Берега-Картузька».

348. Небелюк Роман Васильович, народився 22.04.1919 р. в селищі Делятині Надвірнянського повіту, проживав у с. Ямній Надвірнянського повіту, греко-католик, неодружений, керівник української крамниці, член читальні «Просвіти». 01.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ». Брав участь в роботі «Летючої естради», загинув під час оборони Головної пошти в Хусті.

349. Недзельський Іван Васильович, народився 20.06.1918 р. в с. Печеніжині Коломийського повіту, там і проживав, греко-католик, робітник. Його затримав 06.02.1939 р. відділ польських прикордонників у с. Яблуниці і доставив до гродського суду в селищі Делятині.

350. Нестерович Іван Дмитрович, народився 07.02.1917 р. в с. Прелуках Сяноцького повіту (тепер у складі Республіки Польща). Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Берега-Картузька».

351. Нестерук Юрій Іванович, народився 1897 р. в с. Малому Рожені Косівського повіту, там і проживав, греко-католик, одружений, робітник. Його затримав польський прикордонний відділ у с. Тюдіві Косівського повіту 11.11.1938 р., тимчасово заарештувала Косівська повітова команда поліції 19.11.1938 р. за підозрою у переправленні українців у Карпатську Україну і відправила в розпорядження окружного суду в м. Коломиї.

352. Нестерчук Михайло Олексійович, народився 21.01.1923 р. в с. Спасові Здолбунівського повіту, там і проживав, православний, неодружений. Його затримав 11.01.1939 р. в м. Стрию постерунок поліції і відправив у розпорядження прокурора судового округу в м.Стрию.

353. Николин Федір Юрійович, народився 12.09.1915 р. в с. Межириччі Жидачівського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, кравець. Виїхав у Карпатську Україну восени 1938 р., керував станицею «Карпатської Січі» в Тячеві.

354. Нищий Володимир Васильович, народився 22.09.1918 р. в селищі Делятин Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, студент духовної семінарії. 23.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну. Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Береза-Картузька».

355. Німек Михайло Васильович, народився 10.02.1918 р. в с. Лавочному Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, рільник. Виїхав у Карпатську Україну 15.02.1939 р.

356. Німчук Микола Іванович, народився 06.12.1910 р. в с. Ямній Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, каменярь, секретар читальні «Просвіта». 01.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ», працював у «Летючій естраді». Помер у Філадельфії (США).

357. Німчук Михайло Іванович, народився 14.09.1914 р. в с. Ямній Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, каменярь, член «Просвіти» в с. Ямній, український націоналіст. 01.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ».

358. Новаковський Марцін Йозефович, народився 22.01.1914 р. в с. Угорниках Тлумацького повіту, проживав у м. Отинії Тлумацького повіту, римо-католик, неодружений, помічник купця. За іншими даними, перебував у складі трупи мандрівного українського театру і в Карпатській Україні не був.

359. Новицький Осип Семенович, народився 10.04.1910 р. в с. Вовчинці Станиславівського повіту, там і проживав, греко-католик,

неодружений, випускник гімназії, член ОУН. 23.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ». 03.02.1939 р. слідчий суддя в м. Станиславові виніс постанову про заочний арешт Осипа Новицького за злочинну діяльність перед державою у 1938—39 рр.

360. Носар Михайло Степанович, народився 1905 р. в с. Вижлові (тепер с. Верхнянка) Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, одружений, рільник. 1937 р. його заарештувала на шість місяців польська влада. Його затримали польські прикордонники 12.12.1938 р. в с. Вижлові (тепер с. Верхнянка) Стрийського повіту.

361. Обрубанський Ярослав Дмитрович, народився 16.02.1913 р. в селищі Делятині Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, робітник. Член Товариства «Просвіта» і Гімнастичного спортивного товариства «Прут», підтримував контакти з членами ОУН. 02.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну. Десятник «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Берега-Картузька». Був старшим булавним УПА, бунчужним сотні Крука, арештований 08.05 1955 р. за допомогою наркозу, засуджений на розстріл, який було замінено на 25 літ в'язниці, відсидів 14 років, збожеволів, і його звільнили достроково, помер вдома.

362. Одокій Юрій Федорович, народився 06.06.1914 р. в с. Гаврилівці Надвірнянського повіту, проживав у с. Микуличині Надвірнянського повіту, греко-католик, неодружений, робітник. Його затримала 27.11.1938 р. прикордонна служба, суд першої інстанції м. Надвірної передав у розпорядження прокурора окружного суду в Станиславові. Агітував інших за перехід кордону для підтримки Карпатської України. Його тимчасово арештували 30.11.1938 р. Рішенням судді слідчого округу в Станиславові від 22.04. 1939 р. його ув'язнили на рік і три місяці, і він мав сплатити судові витрати.

363. Озарко Володимир Андрійович, народився 14.11.1918 р. в м. Бучачі, проживав у с. Дубівцях Станиславівського повіту, греко-католик, неодружений, вільнонайманий працівник. Його затримала 03.12.1938 р. в с. Лавочному Стрийського повіту прикордонна служба і передала прокуророві окружного суду в Стрию.

364. Олексюк Михайло Іванович, 20-річний, проживав у с. Долині Тлумацького повіту. Виїхав 07.11.1938 р., повернувся і мешкав у с. Долині Тлумацького повіту.

365. Олійник Василь Дем'янович, народився 09.11.1917 р. в с. Камінному Надвірнянського повіту, де і мешкав, греко-католик, неодружений, робітник. Виїхав у Карпатську Україну 13.11.1938 р.

366. Онак Іван Михайлович, народився 10.07.1909 р. в с. Славському Стрийського повіту, проживав у с. Лавочному, греко-католик, неодружений, рільник. Виїхав у Карпатську Україну 28.02.1939 р.

367. Опришко Андрій Іванович, народився 23.03.1912 р. в с. Вислоку-Великому Сяноцького повіту (тепер село в гміні Команча Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща). Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Бережа-Картузька».

368. Опришко Шимон Іванович, народився 20.11.1914 р. в с. Вислоку-Великому Сяноцького повіту (тепер село в гміні Команча Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, неодружений, вільнонайманий робітник. 22.12.1938 р. його засудив на шість місяців ув'язнення гродський суд в м. Буківська. В місцевій в'язниці відбував покарання. 21.01.1939 р. за нез'ясованих обставин втік з в'язниці. 23.01.1939 р. на території Вислока-Великого нелегально перейшов польсько-чехо-словацький кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ». Проти нього польська поліція відкрила кримінальну справу.

369. Опрісник Микола, нешлюбний син Катерини Опрісник, народився 07.02.1919 р. в с. Крупському Жидачівського повіту (тепер Миколаївський район Львівської області), там і проживав, греко-католик, неодружений, помічник коваля. Його затримав 27.01.1939 р. в м. Болехові постерунок поліції і відправив у розпорядження прокурора судового округу в м. Стрию.

370. Оржеховський Степан Олексійович, народився 06.05.1911 р. в с. Добрівлянах Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, столяр. Виїхав у Карпатську Україну в жовтні 1938 р. Його затримала польська влада 01.03.1939 р. в с. Славському після повернення з Чехо-Словаччини.

371. Орявський Павло Якович, народився 24.08.1919 р. в с. Вижлові Стрийського повіту (тепер с. Верхнячка Сколівського району Львівської області), проживав у с. Жупанах Стрийського повіту (тепер Сколівський район Львівської області), греко-католик, неодружений, вільнонайманий робітник. Його затримав 30.01.1939 р. в с. Жупанах відділ КОП, гродський суд у м. Сколому відправив його в розпорядження прокурора окружного суду в м. Стрию.

372. Остап'юк Михайло Васильович, народився 20.10.1912 р. в селищі Делятині Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, робітник, член товариства «Просвіта». 09.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ».

373. Остап'юк Михайло Дмитрович, народився 24.11.1919 р. в с. Зібранівці Снятинського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, заробітчанин. Виїхав у Карпатську Україну в середині грудня 1938 р.

374. Остапчук Дмитро, учитель, родом з Галичини. Воїн «Карпатської Січі». Його розстріляли угорці в березні 1939 р. в Тячеві.

375. Осташ Микола Миколайович, народився 29.08.1917 р. в с. Стежниці Ліського повіту (тепер село в гміні Балигород Ліського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, неодружений. 15.02.1939 р. мав зголоситися на призовну комісію в м. Перемишлі для проходження військової служби. Однак 13.02.1939 р. нелегально перейшов польсько-чехо-словацький кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ». Проти Миколи Осташа поляки відкрили кримінальну справу.

376. Островський Владислав Степанович, народився 03.04.1909 р. в м. Яремчому Надвірнянського повіту і там проживав, римо-католик, неодружений, робітник. 01.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ».

377. Охрім Іван Дмитрович народився в с. Аксманичах Перемишльського повіту, греко-католик, неодружений, працівник «Просвіти». Проживав у м. Любачеві, його підозрювали у членстві в ОУН. Виїхав у Карпатську Україну 17.10.1938 р.

378. Ощудляк Іван Максимович, народився 17.09.1909 р. в м. Перемишлі, проживав у с. Перекопаній, греко-католик, неодружений, рільник, український націоналіст. Виїхав із дому на початку грудня 1938 р. Вступив на службу до «Карпатської Січі».

379. Павлик Володимир Іванович, народився 02.08.1915 р. в м. Егенбурзі (Німеччина), за іншими даними, м. Граці (Австрія), мешкав у с. Бушковичах Перемишльського повіту, греко-католик, неодружений. Закінчив Перемиську гімназію, продовжував навчання у Львівській політехніці та Львівському університеті. Активний діяч українських товариств, член ОУН з 1934 р. Виїхав 30.10.1938 р., вступив до «Карпатської Січі» і служив у м. Хусті. 1941 року старшина легіону «Нахтігаль». Від березня до грудня 1944 р. заступник командира і шеф штабу Воєнної округи УПА «Сян». Його заарештували більшовики в Мостиському районі Львівщини 1945 р. В'язень таборів ГУЛАГу, де і помер навесні 1947 р.

380. Павлишин Степан Михайлович, народився 05.07.1919 р. в с. Вислоку-Великому Сяноцького повіту (тепер у складі Республіки

Польща). Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Берега-Картузька».

381. Павлюк Михайло Дмитрович, 29-річний, проживав у с. Долині Тлумацького повіту. Виїхав у Карпатську Україну 07.11.1938 р.

382. Павлюк Ярослав Васильович, 19-річний, проживав у с. Долині Тлумацького повіту. Виїхав у Карпатську Україну 07.11.1938 р., повернувся і мешкав у с. Долині Тлумацького повіту.

383. Парадовський Федір Йосипович, народився 08.06.1907 р. в с. Чорторії (тепер с. Кам'яне) Бібрського повіту. Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Берега-Картузька».

384. Парасюк Михайло Миколайович, народився 16.08.1913 р. в с. Тулукові Снятинського повіту, греко-католик, студент господарської академії в Кракові, член ОУН. Його затримала лісова охорона 19.02.1939 р. в с. Гриняві Косівського повіту (тепер Верховинський район), а гродський суд в м. Кутах відправив у розпорядження прокурора судового округу в м. Коломиї.

385. Пасіка Володимир Іванович, народився 19 (місяць народження невідомий) 1913 р., проживав у с. Лошневі Тербовлянського повіту, греко-католик, студент теології. Його затримали 21.10.1938 р. чеські прикордонники і передали польським прикордонникам у с. Мислівці.

386. Патрій Володимир Романович, народився 07.11.1919 р. в с. Перегінському Долинського повіту, там і мешкав, греко-католик, рільник. Його затримали 14.11.1938 р. прикордонники в с. Вишкові Долинського повіту. Поляки відправили його в концтабір «Берега Картузька». 10 липня 1939 р. В. Патрій повернувся додому, і восени 1940 р. його вбили більшовики в с. Ясені під час спроби арешту за активну діяльність в ОУН.

387. Патрус Іван Васильович, народився 11.03.1918 р. в с. Жовтанцях Жовківського повіту, греко-католик, неодружений, закінчив сім класів гімназії. Перебував, за польськими даними, в м. Ужгороді.

388. Пелех Василь Рахманович, народився 01.09.1912 р. в с. Опільському Сокальського повіту, греко-католик, неодружений, закінчив два класи загальної школи. 02.10.1938 р. виїхав з помешкання батьків. Після затримання повернувся до м. Львова та відбув чотиритижневий навчання у піхотному полку, але назад додому не повернувся.

389. Перегінець Марко, нешлюбний син Марії Перегінець, народився 19.04.1905 р. в с. Порогах Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, одружений, найманий робітник. Його затримав 26.01.1939 р. постерунок поліції в с. Зелений, а гродський

суд в м. Надвірній відправив у розпорядження прокурора судового округу в м. Станиславові.

390. Перик Василь Григорович, народився 29.07.1911 р. в с. Либохорі Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, рільник. Виїхав у Карпатську Україну 31.10. 1938 р.

391. Перун Іван Дмитрович, народився 29.01.1909 р. в с. Кальниці Ліського повіту (тепер село в гміні Тісна Ліського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, неодружений, помічник сільського господаря. 31.01.1939 р. його затримав постерунок поліції в с. Луковому за спробу нелегально перейти кордон в Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ». Його арештували 06.02.1939 р. Вироком окружного суду в м. Яслі 30.05.1939 р. Івана Перуна засуджено на рік позбавлення волі і три роки обмеження громадянських прав.

392. Перун Степан Антонович, народився 18.04.1911 р. в с. Кальниці Ліського повіту (тепер село в гміні Тісна Ліського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, неодружений, помічник сільського господаря. 31.01.1939 р. його затримав постерунок поліції в с. Луковому за спробу нелегально перейти кордон в Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ». Його арештували 06.02.1939 р. Вироком окружного суду в м. Яслі 30.05.1939 р. Степана Перуна засуджено на рік позбавлення волі і три роки обмеження громадянських прав.

393. Петеш Ярослав Йосифович, народився 14.0.1910 р. в м. Болахові Долинського повіту, греко-католик, неодружений, проживав у м. Львові. Вигнали з прикордонної смуги.

394. Петляк Іван Васильович, народився 24.07.1911 р. в с. Двернику (тепер село гміни Літовищі Бещадського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), греко-католик, одружений. 07.12.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну.

395. Петреній Борис Олександрович, народився 02.01.1910 р. в с. Перегінському Долинського повіту, там і мешкав, греко-католик, неодружений. Працівник лісового господарства, виїхав у Карпатську Україну 14.11.1938 р.

396. Петричук Микола, народився 23.02. 1900 р. в с. Соколівці Косівського повіту, там і проживав. Його затримали 08.12.1938 р. в с. Соколівці Косівського повіту.

397. Петрів Ярослав, народився 28.03.1917 р. в с. Селиську Львівського повіту, проживав у м. Львові, за професією друкар. Його затримали 12.10.1938 р. польські прикордонники в с. Лавочному Стрийського повіту.

398. Пилат Павло Петрович, народився 01.05 1908 р. в с. Лещаві-Горішній гміні Кузьміна Добромильського повіту Львівського воєводства (тепер село в гміні Бірча Перемишльського повіту Підкарпатського воєводства), греко-католик, одружений, рільник. Займався агітацією і вербуванням української молоді до вступу в «Карпатську Січ» на території Карпатської України. 15.02.1939 р. було видано розпорядження на затримання Павла Пилата, відкрито кримінальне провадження. Він переховувався від поліції.

399. Пилипівський Іван Андрійович, народився 04.02.1919 р. в с. Горайці, там і проживав. Греко-католик, неодружений, рільник, член ФНС. Виїхав 17.10.1938 р., а 24.10.1938 р. його затримала поліція у с. Ступосянах і ув'язнила. Розслідування проводила прокуратура м. Сянока.

400. Пилипчук Віталій Павлович, народився 28.04.1905 р. в с. Гродиславиці Томашів-Любельського повіту, православний, неодружений, студент права Львівського університету. Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Бережа-Картузька».

401. Піддобрівний Дмитро, нешлюбний син Федокії, народився 10.10.1921 р. в м. Відні, проживав у м. Коломиї, греко-католик, неодружений, найманий робітник. Його затримали 14.01.1939 р. в м. Кутах польські прикордонники і відправили в розпорядження прокурора окружного суду в Коломиї.

402. Пізнак Михайло Миколайович, народився 19.09.1911 р. в с. Мшанці Турківського повіту, там і проживав, греко-католик, одружений, селянин.

403. Пік Євген Васильович, народився 07.02.1907 р. в с. Вовчківцях Снятинського повіту, навчався в Станиславівській, Коломийській та Снятинській гімназіях. З 1923 р. активіст «Пласту», його затримали на Снятинщині разом з іншими 15-ма молодими хлопцями-гімназистами за підозрою належності до таємної націоналістичної організації (ЗУНР) та пошкодженні телеграфних ліній. Відбув суд і шестимісячне ув'язнення, після чого подався до Чехо-Словацької Республіки, де закінчив середню школу і став водієм. 1938 р. працює шофером у відділі пропаганди Карпатської України. 15 березня 1939 р. поїхав до Румунії та подався до Німеччини. У Другу світову війну жив у Берліні, ймовірно, загинув від бомбардувань міста.

404. Пилецький Микола Михайлович, 30-річний, проживав у с. Долині Тлумацького повіту. Виїхав 07.11.1938 р., повернувся і мешкав у с. Долині Тлумацького повіту.

405. Пісьо Михайло Юрійович, народився 06.09 1914 р. в с. Вислоку-Великому Сяноцького повіту (тепер село в гміні Команча Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, неодружений, вчився на дяка. 23.01.1939 р. на території Вислока-Великого нелегально перейшов польсько-чехо-словацький кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ». Проти нього польська поліція відкрила кримінальну справу.

406. Пішка Антон Іванович, народився 23.03.1912 р. в с. Великополі Сяноцького повіту (тепер це південна частина міста Загір'я Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, неодружений, коваль. Його заарештували 04.02.1939 р. за спробу нелегально перейти польсько-чехо-словацький кордон 17.01.1939 р., щоб вступити в «Карпатську Січ».

407. Платко Михайло Іванович, народився 28.01.1909 р. в с. Команчі Сяноцького повіту (тепер Підкарпатське воєводство Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, неодружений, помічник сільського господаря. Перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ», однак звідти його виселили. Його затримала польська поліція, і він перебував під арештом у м. Сяноку.

408. Полатайко Іван Михайлович, народився 22.11.1919 р. в м. Надвірній, там і проживав, греко-католик. У кінці грудня 1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ». Забрав з собою пістолет «браунінг F.N.» і 300 злотих.

409. Поцюрко Іван Григорович, народився 21.12.1921 р. в с. Печені Перемишлянського повіту, там і проживав, греко-католик, рільник. Його затримали польські прикордонники 18.11.1938 р. у с. Людвиківці (тепер с. Мислівка) Долинського повіту.

410. Приймич Степан Іванович, народився 25.06.1913 р. в с. Бринцях-Церковних Бібрецького повіту, греко-католик, неодружений, закінчив три класи гімназії, церковний дяк. Член ОУН. З початком листопада 1938 р. перейшов кордон і перебував у м. Хусті.

411. Приндяк Володимир Михайлович, народився 05.05.1907 р. в с. Дахнові, греко-католик, одружений, закінчив два класи гімназії, коваль. Проживав у м. Любачеві, член ФНЄ. Наприкінці жовтня 1938 р. нелегально виїхав до Німеччини, де згідно з чутками вступив до Українського легіону.

412. Пришлякевич Богдан Петрович (псевдо Придан), народився 14.12.1921 р. в м. Львові. Навчався у Львівській академічній гімназії.

1935 року вступив до Пласту, з 1936 р. входив до юнацтва ОУН. Восени 1938 р. нелегально переходить кордон і у званні чотаря «Карпатської Січі» бере участь у боях за незалежність Карпатської України. Був одним із керівників північно-західного напрямку оборони. Внаслідок вибуху авіаційної бомби важко поранений. Отримав допомогу від місцевих селян і таємно перебрався через Словаччину до м. Кракова, а згодом до Німеччини. Там Пришлякевич пройшов військовий старшинський вишкіл у полку спеціального призначення «Бранденбург-800» в підрозділах дружин українських націоналістів. 29 червня 1941 р. входить до Львова разом з легіоном дружин українських націоналістів, його призначили заступником командира міської ратуші. Виконував обов'язки пропагандиста референтури дипломатичного зв'язку і пропаганди ОУН. У серпні 1947 р. в Карпатах при переході із Закарпаття в Україну його заарештували і засудили до смертної кари. Згодом покарання було замінено на 25 років ув'язнення. 1958 р. потрапив під амністію і повертається до Львова, працює інженером-конструктором у Львівській політехніці. Помер 20 вересня 2012 р. в м. Львові.

413. Прокопів Богдан Семенович, народився 27.08.1911 р. в с. Дулібах Бібречького повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, закінчив чотири класи гімназії, комендант осередку ОУН на території селища Нових Стрілищ. Утік під час ліквідації ОУН на території Ходорова в серпні 1938 р. 14.11.1938 р. його затримали на кордоні чеські прикордонники і передали польській владі. Його засудив окружний суд у Бережанах 28.04.1939 до дев'яти років ув'язнення. Вийшов на волю у вересні 1939 р. Окружний провідник ОУН, організаційний референт Львівського обласного проводу ОУН (1942–1943 рр.), окружний провідник Городоцької округи (1945–1946 рр.). Заступник референта Служби безпеки ОУН Львівської області, відтак Львівського краю (1944–1947), крайовий референт Служби безпеки Львівського краю (1947–1948). Загинув у бою 10.11.1948 р. біля с. Шпильчина Перемишлянського району Львівської області.

414. Прокопов Микола Васильович, народився 06.01.1913 р. в с. Татарові Надвірнянського повіту, там і проживав, неодружений, греко-католик. 19.10.1938 р. з Тимофієм Мотруком нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ».

415. Процах Антон Іванович – вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Бережа-Картузька».

416. Проців Григорій, народився 21.08.1916 р. в с. Надітичах Жидачівського повіту, мешкав у м. Львові. Його затримали

29.10.1938 р. польські прикордонники у с. Сможому Стрийського повіту.

417. Проць Василь Федорович, народився 04.02.1919 р., проживав у с. Сугрові Бібрського повіту, греко-католик. Його затримали 22.10.1938 р. в с. Осмолоді Долинського повіту під час спроби перетину кордону.

418. Проць Михайло — уродженець с. Боська Сяноцького повіту (тепер Республіка Польща), працював у Карпатській Україні в «Летючій естраді».

419. Проць Тимко, десятник, родом з м. Борислава. Воїн «Карпатської Січі», загинув у березні 1939 р.

420. Процюк Антон Данилович, народився 21.12.1919 р. в с. Селиську Львівського повіту, проживав у с. Гуціску (Гутиську) Бібрського повіту, греко-католик, неодружений, заробітчанин. Його затримали польські прикордонники 31.10.1938 р. в с. Вороненка Надвірнянського повіту.

421. Рапко Осип Семенович, народився 06.01.1914 р. в с. Бальниці (це українське село припинило існування внаслідок польських депортацій 1944—1947 р.), гміна Воля-Мигова Ліського повіту, греко-католик. Нелегально перейшов польсько-чехословацький кордон 14.02.1939 р.

422. Рапко Степан Семенович, народився 02.01.1922 р. в с. Бальниці (це українське село припинило існування внаслідок польських депортацій 1944—1947 р.), гміна Воля Мигова Ліського повіту, греко-католик. Нелегально перейшов польсько-чехословацький кордон 14.02.1939 р.

423. Ратушний Михайло Григорович, народився 08.11.1918 р. в м. Сідней (Канада), з 1921 р. мешкав у с. Речичанах Городоцького повіту. Греко-католик, неодружений, закінчив два класи загальної школи, заробітчанин. Працював у м. Львові і звідти мав намір перейти на територію Карпатської України, але його затримали 23.10.1938 р. польські прикордонники у с. Лавочному Стрийського повіту, а окружний суд у м. Стрию засудив на рік в'язниці та 100 злотих штрафу.

424. Рєзник Сергій Петрович, народився 18.09.1906 р. в м. Луцьку, там і проживав, православний, неодружений, росіянин, урядник приватний. Знаний націоналістичною діяльністю на теренах Волинського воєводства. Його затримала поліція 03.12.1938 р. в м. Станиславові.

425. Рибарук Танасій, проживав у с. Ферескулі (тепер с. Черемошна) Косівського повіту. Виїхав у Карпатську Україну в жовтні 1938 р. і повернувся в с. Ферескул.

426. Рибойчук Василь Амброзійович, народився 09.01.1915 р. в с. Опільську Сокальського повіту, греко-католик, закінчив два класи загальної школи, селянин. 05.11.1938 р. його затримала поліція в с. Команчі Сяноцького повіту із звинуваченнями в незаконному перетині кордону і переході в Карпатську Україну, а міський суд Буківська заарештував, звідки його звільнили. Після того перебував під арештом за звинуваченнями в належності до ОУН та вчиненні підпалу.

427. Рикетчук Павло Іванович, народився 02.03.1904 (1907) р. в м. Тисмениці, проживав у с. Микуличині Надвірнянського повіту, греко-католик, неодружений, керівник українського кооперативу, член ОУН. Агітував молодь в «Просвіті» в с. Микуличині за незалежність України та пропонував виступити на підтримку Карпатської України. Його тимчасово арештували 22 (20).12.1938 р. Рішенням судді слідчого округу в Станиславові від 22.04.1939 р. його ув'язнили на два роки, і він мав сплатити судові витрати.

428. Рикетчук Федір Олексійович, народився 08.02.1919 р. в с. Клубівцях Тлумацького повіту і там проживав, греко-католик, неодружений, вчився в школі рільничій у с. Милуванні. 14.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ». Брав участь в боях проти чехо-словацького війська генерала Лева Прхала та угорських військ і був поранений в руку. Після поразки української боротьби опинився на еміграції в Румунії, потім — в Югославії, Австрії, а далі в Німеччині, де проживав під прізвиськом Пйотр Мюллер.

429. Ріпка Василь Михайлович, званий Капчак, народився 08.09.1913 р. в с. Вислоку-Великому Сяноцького повіту (тепер село в гміні Команча Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, неодружений, помічник сільського господаря. 09.01.1939 р. разом з Теодором Сопінською нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, однак 10.01.1939 р. повернувся назад у Польщу. Його заарештував 14.01.1939 р. окружний суд у м. Яслі, 04.04.1939 р. засудив на сім місяців позбавлення волі і три роки втрати громадянських прав.

430. Рудавський Кирило Інокентійович, народився 24.01.1911 р. в с. Монастирі Ярославського повіту, греко-католик. З 1938 р. студент медицини в м. Ліоні (Франція), неодружений. Згідно з польськими даними мав намір їхати в Карпатську Україну.

431. Рудка Іван Миколайович, народився 08.02.1915 р. в с. Надітичах Жидачівського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений. Виїхав у Карпатську Україну 20.02.1939 р.

432. Рушак Степан Олексійович, народився 08.09.1914 р. в селищі Славську Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, робітник. Виїхав у Карпатську Україну 21(19).10.1938 р.

433. Саблюк Василь, народився в Галичині, січовий аспірант, його замордували угорці в Тячеві 20.03.1939 р.

434. Савчишин Степан Іванович, народився 01.05.1915 р. в с. Мокрому Сяноцького повіту (тепер село в гміні Загір'я Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства), проживав у с. Чашині Сяноцького повіту (тепер село в гміні Загір'я Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства), греко-католик, неодружений, вільний робітник. 26(27).02.1939 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну. 08.03. 1939 р. проти нього було відкрито кримінальне провадження.

435. Савчук (Сорочак) Леон Федорович, народився 16.03.1918 р. в с. Перегінському Долинського повіту, там і мешкав, греко-католик, робітник. Його затримали 14.11.1938 р. прикордонники в с. Вишкові Долинського повіту.

436. Савчук Федір Юрійович, народився 02.03.1918 р. в м. Яремчому Надвірнянського повіту і там проживав, греко-католик, неодружений, учень кравця, музикант оркестру і член читальні «Просвіти». 01.02. 1939 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ».

437. Сагайдак Володимир Тимкович, народився 11.01.1912 р. в с. Копачинцях Городенківського повіту, без маєтку, робітник. Його арештувала 22.11.1938 року прикордонна служба у с. Вороненці, а суд першої інстанції м. Надвірної передав у розпорядження прокурора окружного суду в Станиславові.

438. Сагайдак Орест Михайлович, народився 12.11.1910 р. в м. Тлумачі, вчився в гімназії, проживав у м. Тлумачі. Виїхав у Карпатську Україну 18.10.1938 р., але 23.10.1938 р. повернувся в м. Тлумач.

439. Свищ Олександр Бартоломейович, народився 19.07.1917 р. в с. Новому Кропивнику Дрогобицького повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, селянин, закінчив п'ять класів загальної школи. 20.11. 1938 р. під час перетину кордону до Карпатської України його затримала поліція у с. Верхньому Висоцькому і віддала під арешт прикордонній службі в с. Борині в розпорядження прокурора судового округу в м. Самборі.

440. Семак Степан Олексійович, народився 01.08.1914 р. в с. Хриплині Станиславівського повіту, там і проживав, греко-католик,

неодружений, заробітчанин. Його затримали 17.11.1938 р. в с. Кривополі Косівського повіту.

441. Семенів Іван Андрійович, народився 09.03.1919 р. в с. Братишеві Тлумацького повіту, греко-католик, неодружений, проживав у с. Братишеві. Його затримав 16.11.1938 року в с. Пістині відділ поліції Косівського повіту і відправив у розпорядження окружного суду в Коломиї.

442. Семенюк Василь Іванович, народився 1922 р. в с. Коршеві Коломийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, робітник. Його затримав відділ КОП 02.03.1939 р. в с. Порогах Надвірнянського повіту і доправив до Стрия. За постановою прокурора окружного суду в м. Стрию від 07.03.1939 р. Василя Семенюка заарештували за належність до ОУН і за спробу нелегально перейти польсько-чехо-словацький кордон у Карпатську Україну, і вступити в «Карпатську Січ».

443. Семенюк Михайло Степанович, народився 19.09.1912 р. в м. Луцьку, проживав у с. Вороненці Надвірнянського повіту, греко-католик, вдівець, заробітчанин. Виїхав у Карпатську Україну в листопаді 1938 р. В'язень угорського концтабору «Вор'юлопаш».

444. Семенюк Петро Харитонович, народився 17.01.1921 р. в с. Спасові Здолбунівського повіту, там і проживав, православний, неодружений, рільник. Його затримав 11.01.1939 р. в м. Стрию постерунок поліції і відправив у розпорядження прокурора судового округу в м. Стрию.

445. Семин Василь Ількович, народився 09.11.1919 р. в с. Лючій Коломийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, заробітчанин. Його затримали 28.11.1938 р.

446. Семчин Іван Григорович, народився 25.07.1912 р. в с. Поториці Сокальського повіту, проживав у с. Ганьківцях Снятинського повіту, греко-католик, одружений, столяр. Його затримали 18.01.1939 р. в с. Ганьківцях за нелегальний перехід кордону в Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ», і відправили в розпорядження слідчого судового округу в м. Коломиї.

447. Сенік Микола — уродженець Перемишлянського повіту. Перейшов польсько-чехо-словацький кордон 03.03.1939 р. Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Береза-Картузька».

448. Сенько Василь Олексійович, народився 01.05.1918 р. в с. Бальниці (це українське село припинило існування внаслідок польських депортацій 1944–1947 р.), гміна Воля-Мигова Ліського повіту, греко-католик. Нелегально перейшов польсько-чехо-словацький кордон 14.02.1939 р.

449. Серафін Іван Антонович, народився 25.11.1914 р. в м. Жидачеві Жидачівського повіту, там і проживав, римо-католик, неодружений, швець. Виїхав у Карпатську Україну в кінці листопада 1938 р.

450. Сидорук (або Корчук) Василь Пилипович, народився 04.01.1914 р. в Рафайлові (нині с. Бистриця) Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, робітник. 04.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ».

451. Сидорук Петро Андрійович, народився 03.06.1903 р., в с. Рафайлові (нині с. Бистриця) Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, одружений, рільник. Його тимчасово заарештували 14.12.1938 р. в с. Рафайлові Надвірнянського повіту за надання нічлігу і показування дороги особам, що переходили кордон для допомоги Карпатській Україні, і відправили в розпорядження прокурора судового округу в Станиславові. Його остаточно заарештували 31.12.1938 р. Рішенням судді слідчого округу в Станиславові від 29.04.1939 р. ув'язнили на шість місяців, і він мав сплатити судові витрати.

452. Сидорчак Петро Петрович, народився 03.07.1898 р. в с. Волосянці Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, одружений, рільник. Виїхав у Карпатську Україну 25.02.1939 р.

453. Сидор-Чарторийський Микола, народився 1913 р. в с. Кам'яному Жидачівського району Львівської області. Навчався у Рогатинській малій духовній семінарії. 1934 р. його заарештувала польська поліція за членство в ОУН. 1935 р. емігрував до Чехо-Словаччини, де став студентом Українського університету в Празі, а пізніше — чеського Карлового університету. В 1938–1939 рр. став членом «Карпатської Січі» і брав участь в боротьбі з чехами та мадярами біля с. Копані. Працював діловим секретарем Українського Національного Об'єднання. Після падіння Карпатської України переїхав на Лемківщину, де організував у містечку Яслиських першу Українську народну семикласну школу і став її першим директором. Цього ж року виїжджає до Австрії і проходить військовий вишкіл у легіоні ДУН. 1941 р. вчителює у гімназії в м. Холмі. З початком німецько-більшовицької війни в липні 1941 р. відправляється на Схід України як один із провідників похідної групи ОУН «Південь». 1942 р. повертається на Львівщину. Був ідеологічним вишкільником округи ОУН, займав посаду волосного старшини громади Дарахова на Поділлі, пізніше його перевели на посаду політвиховника Львівської області. За вказівкою Проводу ОУН відходить на Захід. 1947 р. захищає докторську дисертацію у Франкфурті і переїжджає до США.

1950 р. в Нью-Йорку заснував українське видавництво «Говерла», яке очолював 30 років. Видав і перевидав понад 500 українських книжок, друкував кварталник «Біблос», був головним редактором газети «Народне слово», вів радіопрограму «Гомін України». Автор понад 40-ка літературних творів. Помер у травні 1993 р.

454. Сидоряк Олександр Іванович, народився 23.03.1914 р. у с. Ваньовичах Самбірського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, закінчив гімназію. 22.10.1938 р. виїхав у Карпатську Україну.

455. Симчич-Березовський Василь Ількович, народився 08.02.1915 р. в с. Середньому-Березові Коломийського повіту, греко-католик, учень торгових курсів «Рідної школи» в м. Львові. Його затримала 19.02.1939 р. лісова охорона в с. Гриняві Косівського повіту, а гродський суд у м. Кутах відправив у розпорядження прокурора судового округу в м. Коломиї.

456. Ситко Юліан Васильович, народився 1905 р. в с. Волі-Кунинській Жовківського повіту, мешканець с. Крехова, греко-католик, неодружений, рільник. Виїхав у грудні 1938 р. в Карпатську Україну.

457. Сікач Василь Васильович, народився 04.12.1914 р. в с. Тернівцях Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, одружений, рільник. Виїхав у Карпатську Україну 24.01.1939 р. Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Берега-Картузька».

458. Сікорський Лев — уродженець Добромильського повіту. Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Берега-Картузька».

459. Сірецький Євген Михайлович, народився 29 (19).04.1921 р. в с. Опаци Дрогобицького повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, помічник столяра, закінчив чотири класи звичайної школи. 02.10 (11). 1938 р. виїхав до Карпатської України, але біля кордону його затримали польські прикордонники в с. Опорцях Стрийського повіту, і він перебував у в'язниці м. Стрия.

460. Сколодра (Сколордра) Михайло Макарович, народився 09.10.1912 р. в с. Розвадові Жидачівського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, робітник. Виїхав у Карпатську Україну 15.12.1938 р. Поручник у «Карпатській Січі» в Хусті.

461. Скрипець Володимир, народився 01.06.1918 р. в с. Розвадові Жидачівського повіту, мешкав у м. Львові. Його затримали 29.10.1938 р. польські прикордонники у с. Сможому Стрийського повіту.

462. Скрипець Григорій Михайлович, народився 28.01.1913 р. в с. Розвадові Жидачівського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, робітник. Виїхав у Карпатську Україну 18.12.1938 р.

463. Скульський Дмитро Петрович, народився 03.09.1911 р. в с. Вижньому Березові Коломийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, заробітчанин. Виїхав у Карпатську Україну 11.12.1938 р.

464. Слевинський Василь Михайлович, народився 25.10.1914 р. в с. Піддністринах Бібрського повіту і там мешкав, греко-католик, рільник. Його затримали 14.11.1938 р. прикордонники в с. Вишкові Долинського повіту.

465. Сливчук Михайло, проживав у с. Ферескулі (тепер Черемошна) Косівського повіту, виїхав у Карпатську Україну в жовтні 1938 р.

466. Сливчук Онуфрій Іванович, народився 29.06.1908 р. в с. Жабйому (тепер селище Верховина) Косівського повіту, там і проживав, греко-католик, селянин, неодружений, лісовий працівник. Його покарав військовий суд за дезертирство. Виїхав у Карпатську Україну в листопаді 1938 р.

467. Слуцький Михайло Михайлович, народився 08.04.1917 р. в селищі Східниці Дрогобицького повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, селянин, закінчив шість класів загальної школи. 20.11.1938 р. під час перетину кордону до Карпатської України його затримала поліція у с. Верхньому Висоцькому, арештувала і віддала в розпорядження прокурора судового округу в м. Самборі.

468. Слюсарчук, хорунжий, родом з Галичини. Воїн «Карпатської Січі», загинув у березні 1939 р.

469. Смах Степан Лукич, народився 15.12.1914 р. в с. Грабовій Кам'янка-Струмилівського повіту, там і проживав, греко-католик, рільник. Його затримали польські прикордонники 08.11.1938 р. у с. Ялинкуватому Стрийського повіту.

470. Смерчіка (можливо, псевдо) — уродженець Галичини, стрілець «Карпатської Січі» в Хусті.

471. Сов'як Василь Павлович, народився 04.01.1915 р. в с. Лішні Дрогобицького повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, селянин. 20.11.1938 р. його затримала і заарештувала прикордонна служба у с. Лавочному і віддала в розпорядження слідчого судді судового округу в м. Стрию.

472. Солиган Ілля Іванович, народився 1920 р. в с. Климці Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, заробітчанин. Виїхав у Карпатську Україну 21.01.1939 р.

473. Соловій Петро Григорович, народився 21.01.1924 р. в м. Степані Костопольського повіту, проживав у м. Коломії, євангеліст реформований, неодружений, учень 2-го класу української гімназії. Його затримали польські прикордонники 01.12.1938 р. в с. Вороненка Надвірнянського повіту.

474. Соловчук Іван Матвійович, народився 11.03.1914 р., в с. Микуличині Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, робітник. Його затримала 27.11.1938 р. прикордонна служба під час переходу кордону в Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ», і передав суд першої інстанції м. Надвірної прокуророві окружного суду в м. Станиславові. Агітував інших за перехід кордону для підтримки Карпатської України. Рішенням судді слідчого округу в м. Станиславові від 22.04. 1939 р. його ув'язнили на рік і шість місяців, і він мав сплатити судові витрати.

475. Сопінка Теодор Васильович, народився 21.07.1914 р. в с. Вислоку-Великому Сяноцького повіту (тепер село в гміні Команча Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, неодружений, помічник сільського господаря. 09.01.1939 р. разом з Василем Ріпкою нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, однак 10.01.1939 р. повернувся назад у Польщу. Його заарештував 14.01.1939 р. окружний суд в м. Яслі і 04.04.1939 р. засудив на шість місяців позбавлення волі і три роки втрати громадянських прав.

476. Сорока Михайло Константинович, народився 02.07.1911 р. в с. Лавочному Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, одружений, пекар. Виїхав у Карпатську Україну 15.02.1939 р.

477. Спалило Михайло Іванович, народився 19.11.1920 р. в с. Либохорі Стрийського повіту, там і проживав. Його затримали польські прикордонники 11.11.1938 р. у с. Тухлі Стрийського повіту.

478. Стасів Володимир Олександрович, народився 15.05.1913 р. в м. Перемишлі, проживав у с. Малому Кругелі (нині частина міста Перемишля), греко-католик. Вступив на службу до «Карпатської Січі».

479. Стахів Володимир Павлович, народився 1910 р. в с. Бзовиці Зборівського повіту. Активний член ОУН з 1929 р. Був представником карпато-українського уряду в Берліні. Міністр зовнішніх справ в уряді Українського Державного Правління 1941 р. На еміграції в Мюнхені член проводу Закордонних частин ОУН, член Закордонного проводу Української Головної Визвольної Ради, член Політичної ради ОУНз. Деякий час — голова Спілки українських журналістів на еміграції в Німеччині та Ліги політичних в'язнів. Головний редактор газет «Українська трибуна», «Сучасна Україна», співредактор журналів «До зброї» і «Сучасність». Помер у м. Мюнхені 1971 р.

480. Стахів Євген-Ярослав Павлович, народився 15.09.1918 р. в м. Перемишлі, греко-католик, неодружений, студент Львівського університету. З 1932 р. був учасником українських шкільних та

молодіжних організацій Галичини, потім членом ОУН (з 1934 р.). Вступив на службу до «Карпатської Січі». Після ліквідації Карпатської України потрапив в полон, звідки втік через Словаччину в Австрію. 1940 р. працює в «Українській пресовій службі». У 1941—1943 рр. член Південної похідної групи ОУН, організатор нових осередків ОУН на Східній Україні. 1944 р. один із засновників Української Головної Визвольної Ради (УГВР). У 1946—1949 рр. проживав у Німеччині, де став працівником Української пресової служби. З 1949 р. — в США. Президент середовища УГВР. Помер у Нью-Йорку 26 січня 2014 р.

481. Стебельський Іван Доротейович, народився 01.12.1914 р. в с. Старій Сілі Самбірського повіту, греко-католик, неодружений, студент 3-го року навчання Вищої торговельної школи в м. Львові, проживав у м. Бориславі. Перебував у м. Хусті під іменем Івана Нагірного. Проти нього вів кримінальне провадження віцепрокурор району в Дрогобичі 04.11.1938 р.

482. Стебельський Іван Онуфрійович, народився 01.08.1914 р. в с. Лип'ї Турківського повіту (тепер Бещадського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща). Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Береза-Картузька».

483. Стела Андрій, син Гафії Стели, двадцятидворічний, народився в с. Хашовані Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, робітник, неписьменний. Його затримали польські прикордонники 03.12.1938 р. в с. Людвиківці (тепер с. Мислівка) Долинського повіту.

484. Степанюк Мирослав Григорович, народився 05.11.1919 р. в м. Судовій Вишні Мостиського повіту Львівського воєводства, греко-католик, неодружений, учень 4-го класу Коломийської гімназії нового типу з українською мовою навчання. До 1937 р. проживав у с. Корничі Коломийського повіту в своєї матері. Його переслідували через нелегальний перехід кордону в Карпатську Україну, щоб вступити в Організацію народної оборони «Карпатська Січ».

485. Стефанів Микола Семенович, народився 05.12.1911 р., в с. Маняві Долинського повіту, проживав у с. Микуличині, греко-католик, одружений, робітник. Його затримала 08.12.1938 р. прикордонна служба в с. Ворохті Надвірнянського повіту і передала прокуророві окружного суду в м. Станиславові. Його тимчасово арештували 10.12.1938 р. Рішенням судді слідчого округу в м. Станиславові від 22.04.1939 р. його ув'язнили на 10 місяців, і він мав сплатити судові витрати.

486. Стефанів Микола, народився 02.12.1911 р., в с. Верхньому Нинові Стрийського повіту, греко-католик, проживав у с. Заріччі

Надвірнянського повіту. Його затримала 08.12.1938 р. прикордонна служба в с. Ворохті Надвірнянського повіту і передала прокуророві окружного суду в Станиславові.

487. Стефанік Марцин Миколайович — мешканець с. Смольника Ліського повіту (тепер село в гміні Літовищі Бещадського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща). 18.02.1939 р. його затримав у с. Сянках відділ КОП під час спроби нелегального переходу польсько-чехо-словацького кордону в Карпатську Україну.

488. Стефанців Михайло Петрович, народився 16.11.1914 р. в с. Воскресінцях Коломийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, найманий робітник. Його затримав 27.01.1939 р. відділ польських прикордонників на горі Піп-Іван, заарештував і відправив у розпорядження прокурора судового округу в м. Коломії.

489. Стефінко Іван Андрійович, народився 18.01.1914 р. в с. Бовшеві Рогатинського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, рільник. Дійсний член ОУН. Його затримала 12.12.1938 р. в с. Рафайлові (нині с. Бистриця) Надвірнянського повіту лісничка служба, і суд першої інстанції Надвірної передав прокуророві окружного суду в м. Станиславові. Після проведення слідчих дій прокуратура остаточно заарештувала його 31.12.1938 р. Рішенням судді слідчого округу в Станиславові від 29.04.1939 р. його ув'язнили на рік, і він мав сплатити судові витрати.

490. Стефуранчин (прізвисько Лисишин), народився 15.05.1910 р. в с. Соколівці Косівського повіту, там і проживав. Його затримали 08.12.1938 р. в с. Соколівці Косівського повіту.

491. Стивозук Михайло, проживав у с. Ферескулі (тепер с. Черемошна) Косівського повіту. Виїхав у Карпатську Україну в жовтні 1938 р. і повернувся в с. Ферескул.

492. Столащук Олексій Іванович, народився 06.07.1904 р. в с. Великому Рожені, проживав у с. Яворові Косівського повіту, греко-католик, одружений, рільник. Його затримав польський прикордонний відділ у с. Тюдіві Косівського повіту 11.11.1938 р., тимчасово заарештувала Косівська повітова команда поліції 19.11.1938 р. і відправила в розпорядження окружного суду в Коломії.

493. Струтинський Іван Юліанович, народився 22.08.1900 р. в м. Підгайцях, проживав у м. Болехові Долинського повіту, греко-католик, одружений, електромонтер. Член партії «Сільроб-єдність», після її ліквідації перейшов до симпатиків ОУН. Займався вербуванням української молоді щодо нелегального переходу кордону в Карпатську Україну, щоб вступити в легіон «Карпатська

Січ». За даними польської поліції, 03.12.1938 р. перейшов особисто кордон у Карпатську Україну, контактував з керівниками уряду Карпатської України щодо допомоги в постанні незалежної Української держави в Східній Галичині. Від 27.11. до 30.11.1938 р. вербував українську молодь в с. Татарові Надвірнянського повіту. В результаті п'ятеро осіб нелегально перейшло на територію Карпатської України. 20.01.1939 р. його затримав постерунок поліції в м. Болехові. 21.01.1939 р. окружний суд у м. Стрию заарештував і відправив у розпорядження прокурора в м. Стрию.

494. Сулятицький Степан Петрович, народився 24 серпня 1895 р. в с. Середньому Березові Косівського повіту. Сотник УГА, навчався у празькому Карловому університеті на природничому факультеті, де здобув науковий ступінь доктора наук. Був членом УВО та Групи націоналістичної молоді, а з 1929 р. — членом і одним із засновників ОУН. Комендант Хустського коша «Карпатської Січі». Після падіння Карпатської України очолював військову референтуру ПУН, брав участь у створенні Українського Центрального Комітету та Українського Допомогового Комітету в Кракові, був викладачем старшинської школи ОУН. З початком німецько-більшовицької бойни Степан Сулятицький на чолі похідних груп прибуває до Києва. Після війни був провідником ОУН у Західній Німеччині. Помер у березні 1978 р. в м. Мюнхені в Німеччині.

495. Сумарук Іван Васильович, Павлиньчук, народився 08.08.1896 р. в с. Соколівці Косівського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, робітник. Його затримали 13.12.1938 р. за підозрою у переправленні українців в Організацію народної оборони «Карпатська Січ» і відправили в розпорядження прокурора окружного суду в м. Коломиї.

496. Татарський Михайло-Роман Йосипович, народився 22.06.1916 р. в м. Дрогобичі, там і проживав, греко-католик, неодружений, закінчив шість класів гімназії, колишній урядник «Промбанку» в Дрогобичі. 22.10.1938 р. виїхав з Дрогобича в Хуст. Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Береза-Картузька».

497. Тацинець Василь Михайлович, народився 01.08.1922 р. в с. Жупанах Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, рільник. 03.02.1939 р. повернувся з Карпатської України, дав добровільні свідчення.

498. Теренчин Павло Якович народився 21.04.1908 р. в с. Сеничеві Долинського повіту, проживав у м. Львові, робітник, член ОУН. Його затримали 21.10.1938 р. чеські прикордонники в с. Великій Горожанці Стрийського повіту. Польські правоохоронні

органи зафіксували 10 різних правопорушень з боку П. Теренчина, зокрема два незаконні перетини державного кордону.

499. Терлецький Михайло Григорович, народився 19.11.1920 р. в с. Ганьківцях Снятинського повіту, де і проживав, греко-католик, одружений, рільник. Його затримала 08.12.1938 р. в с. Соколівці Косівського повіту поліція і відправила в розпорядження окружного суду в Коломиї. В'язень польського концтабору «Береза-Картузька».

500. Тиліщак Зеновій, вісімнадцятирічний, мешкав у м. Львові. Його затримали 23.10.1938 р. польські прикордонники в с. Лавочному Стрийського повіту.

501. Тимчій Володимир Іванович, народився 29.04.1912 р. в с. Грабівці Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, студент права.

502. Тимчій Степан Федорович, народився 06.01.1914 р. в с. Грабівці Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, столяр. Загинув при обстрілі польської прикордонної охорони під час переходу кордону.

503. Типа Дмитро, народився 11.10.1893 р. в с. Малих Мостах Рава-Руського повіту (тепер у складі Польщі), проживав у м. Львові. Був стрільцем УГА, його кримінально переслідувала польська влада. Його затримали 12.10.1938 р. польські прикордонники в с. Лавочному Стрийського повіту.

504. Тиркус Павло Павлович, народився 23.05.1916 р. в с. Верчанах Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, церковний дяк. Його затримала польська поліція 22.11.1938 р. за вербування українців в «Карпатську Січ».

505. Тисовська Стефанія Іванівна (Стецьків), народилася в с. Грушеві (тепер Дрогобицький район, Львівська область) в родині вчителів. 01.01.1939 р. очолила головну референтуру жіночих відділів «Карпатської Січі», або «Жіночу Січ». Згодом виїхала до США і проживала у штаті Мінесота.

506. Ткачук Ілько — уродженець Кременецького повіту, гімназійний абсолювент, вояк «Карпатської Січі». Після перебування в угорському концтаборі «Вор'юлопош» потрапив до складу дружин українських націоналістів. 1943 р. був організаційно-мобілізаційним страшиною під псевдом Олег, хорунжим воєнної округи УПА «Заграва» в Рівненській області, очолював вишкільний табір, був куринним, загинув у бою 1945 р.

507. Ткачук Олесь Миколайович, народився 31.03.1912 р. в с. Дорі Надвірнянського повіту, де і мешкав, греко-католик, неодружений, лісовий робітник. Виїхав у Карпатську Україну 22.11.1938 р.

508. Тогорук Степан Іванович, народився 17.07.1911 р. в с. Кальниці Ліського повіту (тепер село в гміні Тісна Ліського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, неодружений, помічник сільського господаря. 31.01.1939 р. його затримав постерунок поліції в с. Луковому за спробу нелегально перейти кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ». Його арештували 06.02.1939 р. Вироком окружного суду в м. Яслі 30.05.1939 р. Степана Тогорука засуджено на рік позбавлення волі і три роки обмеження громадянських прав.

509. Токар Юрій Степанович, народився 14.04.1889 р. в с. Брязі (тепер с. Козаківка) Долинського повіту, там і проживав, неодружений, греко-католик, неписьменний, заробітчанин. Його затримали польські прикордонники 05.12.1938 р. в с. Хащовані Стрийського повіту.

510. Тройчак Микола Іванович, народився 11.06.1919 р. в с. Полянах-Суровичних Сяноцького повіту (тепер село в гміні Ясліська Кросненського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, неодружений. 09.02.1939 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ». Поляки порушили проти нього кримінальне провадження.

511. Турій Михайло Прокопович, народився 03.11.1908 р. в с. Ялинкуватому Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, одружений, рільник. Виїхав у Карпатську Україну 25.02.1939 р.

512. Угаль Іван Степанович, народився 12.07.1921 р. в с. Бальниці (це українське село припинило існування внаслідок польських депортацій 1944–1947 р.), гміна Воля-Мигова Ліського повіту, греко-католик. Нелегально перейшов польсько-чехо-словацький кордон 14.02.1939 р.

513. Угаль Петро Іванович, народився 12.07.1921 р. в с. Бальниці (це українське село припинило існування внаслідок польських депортацій 1944–1947 р.), гміна Воля-Мигова Ліського повіту, греко-католик. Нелегально перейшов польсько-чехо-словацький кордон 14.02.1939 р.

514. Урбанський — уродженець Галичини, стрілець «Карпатської Січі» в Хусті, їздив до Польщі з транспортними замовленнями.

515. Факас Емілій Миколайович, народився 06.05.1912 р. в с. Будилові Снятинського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, робітник. Виїхав у Карпатську Україну 23.11.1938 р.

516. Фалендиш Тадеуш Томашович, народився 01.01.1912 р. в с. Новому Селі Збарзького повіту, проживав у м. Станиславові, греко-католик, неодружений, технік міської управи в м. Станиславові.

Його затримав постерунок польської поліції в с. Зелений у листопаді 1938 р. за спробу нелегально перейти польський кордон у Карпатську Україну і доправив до слідчого відділу в Станиславові. 20.02.1939 р. справу закрито.

517. Федак Володимир Миколайович (псевдо Граб), народився 23.06.1914 р. в м. Чорткові, проживав у с. Вовчій Перемишльського повіту, греко-католик, неодружений, студент 2-го курсу рільничої школи в м. Кракові. 20.11.1938 р. виїхав у Карпатську Україну. В. Федак був активістом українських легальних організацій, його підозрювали в належності до ОУН. У період від 9 липня 1934 до 23 листопада 1935 рр. перебував у таборі в Березі-Картузкій. Чотар зі штабу Головної команди «Карпатської Січі». Брав участь у боях проти чехів 14 березня 1939 р. в Хусті, а згодом проти угорців. Потрапив у полон, його утримували в ув'язненні у Великому Бичкові. Згодом його передали полякам та відправили до концтабору «Берега-Картузька». 1941 р. учасник II Великого Збору ОУН у Кракові. 1943 р. крайовий провідник ОУН Німеччини. Його заарештували в Берліні 23 квітня 1943 р., отруївся у в'язниці.

518. Федів Василь, уродженець селища Жабийого. В'язень угорського концтабору «Вор'юлопош».

519. Федорак Микола Дмитрович, народився 07.04.1907 р. в с. Лючій Коломийського повіту, де і мешкав, греко-католик, одружений. Виїхав у Карпатську Україну 05.11.1938 р.

520. Федорак Микола Петрович, народився 13.05.1920 р. в с. Лючій Коломийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, заробітчанин. Його затримали 29.11.1938 р.

521. Федько Іван Михайлович, народився 17.04.1917 р. в с. Гусному-Вижному (тепер Верхнє Гусне) Турківського повіту. Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Берега-Картузька».

522. Ференц Семен Дмитрович, народився 14.04.1907 р. в с. Аксманичах Перемишльського повіту, греко-католик, неодружений, закінчив сім класів гімназії, робітник. Проживав у м. Любачеві, член партії ФНЄ. У середині вересня 1938 р. нелегально виїхав до Німеччини, де згідно з чутками вступив до Українського легіону.

523. Ферлей Петро — уродженець Коломийського повіту. Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Берега-Картузька».

524. Фетиш Ярослав Йосипович, народився 14.07.1910 р. в м. Болахові Долинського повіту, греко-католик, неодружений. Його вигнали з прикордонної смуги, проживав у м. Львові.

525. Фецько Андрій з с. Великого Вислока Сяноцького повіту (тепер у гміні Команча Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства) 19.01.1939 р. нелегально перейшов польсько-чехословацький кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в легіон «Карпатська Січ». Польська поліція відкрила кримінальне провадження проти нього.

526. Фешовець Микола Яськович, званий Когутик, народився 01.05.1909 р. в с. Смільнику Лиського повіту (тепер село в гміні Літовищі Бещадського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, неодружений. У середині лютого 1939 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в легіон «Карпатська Січ». Проти Миколи Фешовця поляки відкрили кримінальну справу.

527. Фігура Степан, народився 1897 р. в с. Лютовиськах Старосамбірського повіту. Служив в Українській галицькій армії, брав участь в Українсько-польській війні 1918–1919 рр. Після поразки визвольних змагань емігрував до Праги. Протягом 1926–1927 рр. навчався в Українському вільному університеті та Карловому університеті. Працював разом із відомим археологом Іваном Борковським в інституті археології Чехо-Словацької академії наук. 1933 (або 1934) р. переїхав до с. Волового (тепер с. Міжгір'я), де обіймав посаду вчителя місцевої школи. Наприкінці 1938 – на початку 1939 рр. займався організацією збройних сил Карпатської України у Воловому, обійняв посаду окружного команданта. Його розстріляли у ніч з 18 на 19 березня 1939 р. на околиці селища Міжгір'я угорські окупанти.

528. Фіцик Кость Степанович, народився 03.04.1910 р. в с. Суходолі Бібрецького повіту, мешкав у с. Вибранівці (тепер Жидачівського району), греко-католик, неодружений, закінчив гімназію, належав до «Пласту» і Юнацтва ОУН, приватний урядник повітового Союзу кооперативів. Був активним членом «Сокола», «Просвіти» і «Рідної школи». За його діяльність його арештували, і він утік 21.07.1938 р., коли його конвоювала поліція, і перейшов польсько-чехословацький кордон. Був чотвим «Карпатської Січі».

529. Фуринець Йосип Гнатович, народився 12.02.1919 р. в с. Красному Турківського повіту, там і проживав, греко-католик, робітник. Його затримали польські прикордонники 08.12.1938 р. в с. Вижлові (тепер с. Верхнянка) Стрийського повіту.

530. Хайнус Іван Ількович, народився 11.07.1913 р. в с. Бережках, гміна Ступосяни Лиського повіту (тепер у гміні Літовищі Бещадського повіту Підкарпатського воєводства), греко-католик, неодружений. Нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну.

531. Халабура Дмитро Миколайович, народився 1913 р. в м. Чернелиці Городенківського повіту і там мешкав, греко-католик, неодружений, учень коваля. Виїхав у Карпатську Україну 17.11.1938 р.

532. Хамула Богдан, народився 18.01.1915 р. в м. Глинянах Золочівського повіту. Закінчив Академічну гімназію у Львові (1933 р.), Вищу школу закордонної торгівлі. Член підпільного Пластового Центру у Львові (1939—1941 рр.). Вояк «Карпатської Січі». Його заарештували большевики 25.06.1941 р. Ймовірно, його стратили на початку німецько-радянської війни.

533. Хандрицький Іван Петрович, народився 1888 р. в с. Підгірках (нині район м. Калуша), закінчив Станіславську класичну гімназію, чотар УСС. Виконував обов'язки бургомістра м. Калуша в часи становлення ЗУНР. Старшина УГА. Після того, як поляки захопили м. Калуш, перебрався до Чехо-Словаччини і працював народним вчителем у селищі Ясіні. У кінці 1938 р. вступив до лав «Карпатської Січі». Важко поранений на Красному полі, потрапив у полон, і його розстріляли на березі річки Хустець поблизу Хуста. Похований у братській могилі на Замковій горі в Хусті (за даними М. Кознарського, залишився живим і в червні 1939 р. вчив січовиків німецької мови в замку Гартенштайн).

534. Харитон Яків, народився 22.10.1907 р. в с. Тернавці Жидачівського повіту, проживав у Ворохті Надвірнянського повіту. На початку листопада 1938 р. перейшов у Карпатську Україну.

535. Хащевський Едвард, мешкав у м. Рожнятові Долинського повіту. Перейшов у Карпатську Україну і повернувся додому.

536. Ходинський Василь, 31. 12.1938 р. його тимчасово заарештували за антидержавну діяльність, належність до ОУН, переховування від польської влади і намагання перейти кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ».

537. Хома Антон Кузьмич, народився 15.05.1911 р. в с. Великополі Сяноцького повіту (тепер це південна частина міста Загір'я Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, неодружений, коваль. Його заарештували 04.02. 1939 р. за спробу нелегально перейти польсько-чехо-словацький кордон 17.01.1939 р., щоб вступити в «Карпатську Січ».

538. Хома Василь Пилипович, народився 22.12.1912 р. і проживав у с. Улючі Березівського повіту (тепер село в гміні Дидня Березівського повіту Підкарпатського воєводства в Республіці Польща), греко-католик, неодружений, активний член ОУН. Його засудив міський суд у Березові до трьох місяців арешту за зневагу

до поліції, покарання не відбув. Нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити до «Карпатської Січі». Після угорської анексії Карпатської України перебрався на територію Німеччини.

539. Хоманчук Іван Йосипович, народився 11.09. 1921 р. у с. Ляшках-Гірських Бібрського повіту. Навчався в Українській купецькій гімназії у м. Львові. Виїхав у Карпатську Україну.

540. Хомка Йосип Іванович, народився 16.02. 16. р в с. Команчі Сяноцького повіту (тепер Підкарпатське воєводство Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, неодружений, вільнонайманий робітник. Перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ», однак звіди його виселили. Його затримала польська поліція, і він перебував під арештом у м. Сяноку.

541. Хомусяк Антон Йосипович, народився 28.04.1910 р. в с. Молодинчому Бібрецького повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, закінчив три класи загальноосвітньої школи, кравець. Член ОУН. 14.11.1938 р. його затримали на кордоні чеські прикордонники і передали польській владі. Перебував у в'язниці в м. Бережанах.

542. Худак Микола Іванович, народився 1913 р. в с. Зеленій Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, одружений, вільнонайманий працівник. Його тимчасово арештували 16.11.1938 р. і звинуватили за допомогу в нелегальному переході кордону в Карпатську Україну групі осіб. Окружний суд у Станиславові 04.02.1939 р. засудив Худака Миколу на п'ять місяців позбавлення волі, вироком від 09.05. 1939 р. — до 10-ти місяців позбавлення волі.

543. Хущій Степан, народився 27.01.1919 р. в с. Усті Жидачівського повіту, мешкав у м. Львові. Його затримали 29.10.1938 р. польські прикордонники в с. Сможому Стрийського повіту.

544. Ценайко Теодор Петрович, народився 16.02.1908 р. в с. Чистогорбі Сяноцького повіту (тепер у гміні Команча Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства), там і проживав, греко-католик, одружений, рільник. Його арештували 01.03. 1939 р. за допомогу в нелегальному переході кордону і відправили в розпорядження прокурора судового округу в м. Яслі.

545. Цимбалівський Петро Пилипович, народився 1920 р. в с. Грабівці Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, робітник. Його затримали 26.01.1939 р. в с. Ореві Стрийського повіту і відправили в розпорядження прокурора окружного суду в м. Стрию.

546. Чабанюк Василь, член ОУН, у жовтні 1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ».

547. Чаплак Антон Іванович, народився 27.02. 1887 р. в м. Ярославі, греко-католик, одружений, залізничник, проживав у м. Любачеві, симпатик ФНЄ та ОУН. У середині січня 1939 р. виїхав до Львова, звідки мав намір поїхати в Підкарпатську Русь.

548. Чаплинський Іван, двадцятисемирічний, мешкав в м. Львові. Його затримали 23.10.1938 р. польські прикордонники в с. Лавочному Стрийського повіту.

549. Челак Григорій Васильович, народився 12.01.1911 р. в с. Завадці-Риманівській Сяноцького повіту (тепер село в гміні Дукля Кросненського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, неодружений. 05.02.1939 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ». Проти нього польські правоохоронні органи відкрили кримінальне провадження.

550. Челак Теодор Іванович, народився 15.04.1913 р. в с. Завадці-Риманівській Сяноцького повіту (тепер село в гміні Дукля Кросненського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, неодружений. 05.02.1939 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ». Проти нього польські правоохоронні органи відкрили кримінальне провадження.

551. Чубко Іван Григорович, народився 07.02.1912 р. в с. Конюхові Стрийського повіту, проживав у м. Стрию, греко-католик, одружений, купець. Виїхав у Карпатську Україну 06.02.1939 р.

552. Чудак Микола Іванович, народився 14.06.1913 р. в с. Зеленій Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, одружений, вільнонайманий працівник. Його затримали 15.11.1938 р. за підозрою у переправленні українців у Карпатську Україну і відправили в розпорядження прокурора окружного суду в Станиславові.

553. Чумало Яків Степанович, народився 05.04. 1903 р. в с. Малковичах.

554. Шапочка – уродженець Лемківщини, вояк «Карпатської Січі».

555. Шарак Василь, проживав у с. Ославиці Перемишльського повіту (тепер село в Сяноцькому повіті Підкарпатського воєводства Республіки Польща). Його арештувала польська поліція в січні 1939 р. за допомогу Василю Блищуку в переховуванні від поліції. Постановою слідчого судді судового округу в м. Яслі від 15.07.1939 р. у справі Василя Шарака слідство припинено.

556. Шарак Катерина, проживала в с. Ославиці Перемишльського повіту (тепер село в Сяноцькому повіті Підкарпатського воєводства Республіки Польща). Її арештували в січні 1939 р. за приготування до нелегального переходу польсько-чехо-словацького кордону в Карпатську Україну. Постановою слідчого судді судового округу в м. Яслі від 15.07.1939 р. в справі Катерини Шарак слідство припинено.

557. Шарій Михайло Петрович народився 24.01.1898 р. в с. Явірнику Сяноцького повіту (тепер у гміні Команча Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства), там і проживав, греко-католик, одружений, рільник. Його арештували 18.02.1939 р. за допомогу в нелегальному переході кордону і відправили в розпорядження прокурора судового округу в м. Яслі.

558. Шатинський Петро Миколайович (псевдо Сорока), народився 10.06.1912 р. в с. Ляцькому Добромільського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, денний робітник, закінчив три класи загальної школи. Виїхав у Карпатську Україну в першій половині листопада 1938 р.

559. Швед Степан Григорович, народився 07.06.1912 р. в с. Уричі Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, водій. Його затримав 05.02.1939 р. постерунок поліції у с. Ворохті Надвірнянського повіту і доправив до слідчого відділу в м. Стрию.

560. Шелепетин Степан Степанович, народився 27.12.1913 р. в с. Верині Жидачівського повіту, проживав у с. Розадові Жидачівського повіту, греко-католик, столяр. Виїхав у Карпатську Україну 15.12.1938 р.

561. Шепетюк Семен Васильович, народився 17.10.1915 р. в с. Воскресінцях Коломийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, найманий робітник. Його затримав 27.01.1939 р. відділ польських прикордонників на горі Піп-Іван, заарештував гродський суд у селищі Жабйому і відправив у розпорядження прокурора судового округу в м. Коломії.

562. Шишканинець Василь Васильович (псевда Бір, Козеринський Іван), народився 25.12.1921 р. в с. Лавочному Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, працівник крамниці. Навчався в Рільничій школі в Жабйому (нині селище Верховина). По закінченні навчання повернувся додому, став активістом «Просвіти» і членом ОУН. Виїхав у Карпатську Україну 15.02.1939 р., після поразки Карпатської України на деякий час потрапив до в'язниці. З приходом радянської влади в Західну Україну втік на Лемківщину, де очолив поліційний відділ у с. Команчі. З часом гестапівці виявили його належність до ОУН (Б) і ув'язнили,

звідки він незабаром утік. 1944 р. вступив до лав УПА. Брав активну участь у формуванні куреня «Лемківщина – Захід», був ад'ютантом курінного Рена, його сотня «Ударники-3» відзначилася у боях з польськими військами та підрозділами НКВС. Загинув 28.02.1948 р. під час облави радянських військ у лісах поблизу села Росохача Сколівського району Львівської області.

563. Шлям Теодор Петрович, народився 29.04.1910 р. в с. Рибному Станиславівського повіту, там і проживав, греко-католик, одружений, рільник. Його переслідували польські правоохоронні органи за те, що завербував Володимира Бойка перейти кордон у Карпатську Україну.

564. Шляхтовський Адам – уродженець Новотарзького повіту (тепер у складі Республіки Польща). Вояк «Карпатської Січі», в'язень польського концтабору «Береза-Картузька».

565. Шмаргай Семен Петрович, народився 12.06.1912 р. в с. Корчині Сокальського повіту, греко-католик, неодружений, закінчив сім класів загальної школи. 12.11.1938 р. його затримав відділок поліції с Людвиківки (тепер с. Мислівка) Долинського повіту із звинуваченнями в незаконному перетині кордону на території Карпатської України і заарештував окружний суд у м. Стрию.

566. Шокеца Василь Дмитрович, народився 26.02.1909 р. в с. Берегах-Горішніх Ліського повіту (тепер належить до солтства Устрики-Горішні гміни Літовищі Бещадського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), греко-католик, неодружений. 07.12.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну.

567. Шпілька Іван Андрійович, народився 25.06.1919 р. в с. Команчі Сяноцького повіту (тепер Підкарпатське воєводство Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, вільний, вільнонайманий робітник. Перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ», однак звідти його виселили. Його затримала польська поліція, і він перебував під арештом у м. Сяноку.

568. Шухевич Роман Йосипович – український політичний і державний діяч, військовик. Народився 30.06.1907 р. в м. Львові, греко-католик, одружений, керівник рекламного бюро «Фама», діяч ОУН і «Пласту». Наприкінці грудня 1938 р. разом з Іваном Бутковським – Гуцулом нелегально перейшов польсько-чехословацький кордон і добрався до м. Хуста. Тут він разом із провідними членами ОУН створив Генеральний штаб Національної оборони Карпатської України. В обов'язки поручника Бориса Щуки (псевдо Романа Шухевича) входило поповнення «Січі» кадрами, організація фінансової допомоги та зв'язку. Під час нападу угорської армії на Карпатську Україну поручник Щука брав активну участь у

боях. Командир українського військового підрозділу «Нахтігаль» у складі іноземних легіонів Вермахту (1941—1942). Генерал-хорунжий, головнокомандувач УПА, голова Секретаріату Української Головної Визвольної Ради. Загинув 05.03.1950 р. в с. Білогорщі (тепер у складі м. Львова).

569. Щепанський Дмитро Васильович, народився 05.11.1914 р. в с. Сідлиськах Яворівського повіту. Його позбавили польського громадянства 01.07.1939 р.

570. Щербентовський Петро Іванович, народився 12.06.1900 р. в с. Волосатому Лиського повіту (тепер у гміні Літовищі Бещадського повіту Підкарпатського воєводства), греко-католик, неодружений. 22.12.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну.

571. Щербій Василь Андрійович, народився 16.05.1910 р. в с. Павельчому (нині с. Павлівка) Станиславівського повіту, греко-католик, неодружений, помічник торгівця, магістр права, член ОУН. 16.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ». Працював в ідеологічному напрямку у відділі преси і пропаганди у штабі «Карпатської Січі» (редагував січову сторінку в тижневику «Наступ», проводив ідеологічні вишколи), завідував архівом Головної команди «Січі». Отримав у боях за Карпатську Україну поранення в ноги, бік і голову, і 06.03.1939 р. видано постанову про його арешт через нелегальний перехід кордону.

572. Щигельський Володимир Омелянович (псевдо Бурлака), народився 08.08.1921 р. в м. Львові. 1931 р. вступає до Львівської філії Академічної гімназії і до лав «Сокола». Наприкінці 1938 р. Щигельський опиняється у складі «Карпатської Січі», і після нетривалого навчання отримує звання вістуна з прикріпленням до агітаційної «Летючої бригади». Після того, як Карпатську Україну захопили угорці, він переїжджає до Німеччини, де вступає до військових відділів націоналістів. З початком війни В. Щигельський у листопаді 1939 р. вступає до української поліції в станиці села Команчі Сяноцького повіту. Після навчання у поліційній школі у квітні 1941 р. їде до с. Балигорода. Від 1942-го до липня 1943 р. Щигельський служив комендантом у селі Войтковому гміни Устрики-Долішні, деякий час служив також комендантом поліції села Явірника-Руського гміни Бірча. 25 червня 1944 р. В. Щигельський разом з особовим складом поліційної станиці йде в УПА і очолює сотню «Ударники-4», що входила до 2-го Перемиського куреня 26-го територіального відтинка «Лемко» 6-ї Військової округи «Сян». 20 січня 1946 р. командування Військової округи «Сян» присвоїло В. Щигельському звання хорунжого та нагородило Срібним Хрестом

бойової заслуги 2-го класу. Після численних боїв у червні 1947 р. переходить з підрозділом на словацьку територію, але 02.09.1947 р. сотенний потрапляє в полон, його передають полякам. Його стратили 07.04.1949 р. в м. Ряшеві (тепер у складі Республіки Польща).

573. Щудлік Іван Михайлович, народився 02.09.1910 р. в с. Сторожах Великих Сяноцького повіту (тепер село в гміні Загір'я Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, неодружений, рільник. 27.02.1939 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну. Польські правоохоронні органи 10.03.1939 р. проти нього відкрили кримінальне провадження.

574. Щудлік Петро Михайлович, народився 15.05.1921 р. в с. Сторожі Великі Сяноцького повіту (тепер село в гміні Загір'я Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща), там і проживав, греко-католик, неодружений, рільник. 27.02.1939 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну. Проти нього відкрито кримінальне провадження польськими правоохоронними органами 10.03.1939 р.

575. Щудло Іван Іванович, народився 08.08.1913 р. в с. Дулібах Стрийського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, робітник.

576. Щур Михайло — виходець з бойківського села, в Карпатську Україну потрапив у 13 років. Служив в Українському легіоні, загинув у бою з німцями навесні 1942 р. недалеко м. Коростишева біля Києва.

577. Щуровський Олександр Гнатович, народився 07.01.1911 р. в м. Вашковцях (нині — місто Вижницького району Чернівецької області), проживав у м. Станиславові, греко-католик, неодружений, студент гімназії, член ОУН. 23.10.1938 р. виїхав з м. Станиславова, а 25.10.1938 р. нелегально перейшов польсько-німецький кордон у районі м. Гданська. Звідти виїхав до м. Берліна для військового вишколу і приїзду в Карпатську Україну та вступу в «Карпатську Січ». 03.02.1939 р. видано постанову судді слідчого округу в м. Станиславові про тимчасовий арешт Олександра Щуровського.

578. Юркевич Василь Миколайович, народився 01.12.1912 р. в с. Щербанівці Ліського повіту (тепер село в гміні Команча Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства в Республіці Польща), там і проживав, греко-католик, неодружений, рільник. Його затримала польська поліція через намір перейти кордон у Карпатську Україну.

579. Юркевич Михайло Миколайович, народився 07.11.1906 р. в с. Щербанівці Ліського повіту (тепер село в гміні Команча Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства в Республіці Польща),

там і проживав, греко-католик, одружений, рільник. Його затримала польська поліція через намір перейти кордон у Карпатську Україну. 28.03.1939 р. прокуратура судового округу кримінальне провадження припинила через відсутність доказів.

580. Юрків Іван, народився 1898 р. Військовий діяч родом з Самбірщини, чотар УСС, поручник УГА, учасник бою під Мотовилівкою 1918 р., командант сотні в 11-й Стрийській бригаді, учасник Зимового походу, вояк «Карпатської Січі», командант української поліції в Білій-Підляській і Білгороаю. Виїхав на еміграцію в США.

581. Яворів Григорій Петрович (псевда Яворенко, Зимний), народився 11.02. 1914 р. в с. Стрількові, тепер Стрийського району Львівської області, там і проживав, греко-католик, неодружений, випускник гімназії. Загинув восени 1942 р. в концтаборі м. Аушвіц. Заступник коменданта Торунської залози «Карпатської Січі», обласний провідник ОУН Вінниччини та Полтавщини.

582. Якимчук Дмитро Іванович, народився 25.07.1916 р. в с. Небиліві Калузького повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, вільнонайманий працівник. 12.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ». Ймовірно, потрапив у полон і його застрелили після падіння Карпатської України на пограниччі Польщі.

583. Ямельський Михайло Матійович — мешканець с. Смольника Лиського повіту (тепер село в гміні Літовищі Бещадського повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща). 18.02.1939 р. його затримав у с. Сянках відділ Корпусу охорони кордону під час спроби нелегально перейти польсько-чехо-словацький кордон у Карпатську Україну.

584. Янчук Олексій Дмитрович, народився 27.03.1913 р. в с. Красній Надвірнянського повіту, там і проживав, греко-католик, неодружений, працівник лісового господарства. 25.11.1938 р. нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ».

585. Яремчук Іван (Пантелеймон) Михайлович, званий Москалем, народився 09.08.1917 р. в с. Рафайлові (нині с. Бистриця) Надвірнянського повіту, де і проживав, греко-католик, член ОУН, неодружений, вільнонайманий робітник. Мав намір без дозволу польської влади перенести 26 злотих 60 грошей у Чехо-Словаччину. Агітував на території Рафайлова українську молодь до вступу в «Карпатську Січ». Його затримала 18(16).11.1938 р. в с. Рафайлова прикордонна служба, суд першої інстанції м. Надвірної передав у розпорядження прокурора окружного суду в м. Станиславові. Його

тимчасово заарештували 20.11.1938 р. Вироком Станиславівського окружного суду від 26 квітня 1939 р. його ув'язнили на рік і місяць і оштрафували.

586. Яремчук Петро Васильович, народився в липні 1919 р. в с. Рафайлові (нині с. Бистриця) Надвірнянського повіту, греко-католик, вільнонайманий працівник. Його затримала 14(10).11.1938 р. у с. Вишкові Долинського повіту на польсько-чехо-словацькому кордоні прикордонна служба і відправила в розпорядження судового слідчого окружного суду в м. Стрию. Його тимчасово арештували 18.11.1938 р. Вироком Станиславівського окружного суду від 26 квітня 1939 р. його ув'язнили на рік і шість місяців і оштрафували.

587. Яримович Йосип — мешканець с. Великополя Сяноцького повіту (тепер це південна частина міста Загір'я Сяноцького повіту Підкарпатського воєводства Республіки Польща). 17.01.1939 р. він нелегально перейшов кордон у Карпатську Україну, щоб вступити в «Карпатську Січ».

588. Ярмиш Михайло Гнатович, народився 12.10.1906 р. в с. Утішкові Золочівського повіту, греко-католик, неодружений, закінчив сім класів гімназії, робітник. Проживав у м. Любачеві, член партії ФНС. У середині вересня 1938 р. нелегально виїхав до Німеччини, опісля згідно з чутками вступив до «Карпатської Січі».

589. Ясінський Іван Михайлович, народився 16.01.1913 р. в с. Литвинові Підгаєцького повіту, проживав у с. Валечиновому Підгаєцького повіту, греко-католик, неодружений, рільник (член кооперативу). Його затримали польські прикордонники 21.11.1938 р. в с. Рафайлові (тепер с. Бистриця) Надвірнянського повіту.

590. Ящишин Іван, народився 1910 р. в с. Глібові Скалатського повіту, там і проживав. Його затримали 27.10.1938 р. польські прикордонники в с. Верхній (Нижній?) Рожанці Стрийського повіту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Андруняк І. Справа про звинувачення українських націоналістів Надвірнянщини 1933 року. Режим перегляду: <http://volya.if.ua/2020/02/sprava-pro-zvynuvachennya-ukrajinskyh-natsionalistiv-nadvirnyanschynu-1933-roku/> (дата звернення 05.03. 2020).
2. Байцар А. До 110-ї річниці від дня народження українського політичного і військового діяча Євгена Врецьони. Режим перегляду: <http://plus.lviv.ua/publ/21-1-0-844> (дата звернення 18.04.2020).
3. Баран О. Проблема Закарпатської автономії в 1939–41 рр. *Закарпаття під Угорщиною 1938–1944 рр.* Нью-Йорк—Чікаго—Ужгород: Гражда-Карпати, 1999. С. 49–63.
4. Белей В. Микола Сидоряк. Січовик-герой Карпатської України. Великий Бичків, 2005.
5. Бірчак В. Карпатська Україна. Прага: Нація в поході, 1940. 91 с.
6. Богів О., Вегеш О., Задорожний В. Галичина і Карпатська Україна у 1938–1939 роках. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип. 7.* Львів, 2000. С. 428–444.
7. Богів О., Задорожний В. Карпатська Україна (Підкарпатська Русь) у міжнародних відносинах (травень 1938 р. — березень 1939 р.). Ужгород, 1999. 91 с.
8. Брицький П. П. Україна у Другій світовій війні (1939–1945 рр.). Чернівці, 1995. 116 с.
9. Вегеш М.М., Задорожний В.Є. Карпатська Україна в 1938–1939 рр.: деякі аспекти соціально-економічного й політичного розвитку. *Український історичний журнал.* 1995. №2. С. 42–51.
10. Вегеш М. М. Карпатська Україна. Документи і факти. Ужгород: Карпати, 2004. 431 с.
11. Вівчар С. Ліс шумить. *Карпатська Україна в боротьбі. Збірник.* Видання Ю.Г., 2003. С. 203–227.
12. Волошин А. Вибрані твори. Ужгород: ВАТ «Видавництво Закарпаття», 2002. 528 с.
13. Влодаркевич В. Стратегічне значення Східної Галичини напередодні Другої світової війни. *Галичина. Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис.* 2001. Ч. 5–6. С. 341–346.
14. Волянський О. В обличчі мадярського наступу. *Карпатська Україна в боротьбі. Збірник.* Видання Ю.Г., 2003. С. 116–120.
15. В'ятрович В.М. За лаштунками «Волині – 43». Невідома польсько-українська війна. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2017. 304 с.

16. Гайвас Я. Воля ціни не має. Торонто: Срібна Сурма, 1971. 312 с.
17. Галайко Б. Ситуація на польсько-чехословацькому прикордонні у 1938 р. крізь призму діяльності польської прикордонної охорони. *Український визвольний рух. Збірник 9*. Львів, 2007. С. 45–60.
18. Гірняк Л. На стежках історичних подій. Карпатська Україна і наступні роки. Спогади і матеріали. Нью-Йорк, 1979. 340 с.
19. Годьмаш П., Годьмаш С. Подкарпатская Русь и Украина. Ужгород, 2003. 388 с.
20. Гренджа-Донський В. Твори. Т. VIII. Щастя і горе Карпатської України. Щоденник. Відділ Карпатського союзу в Вашингтоні, 1987. 487 с.
21. Гренджа-Донська З. «Ми є лишень короткі епізоди...». Ужгород: ЮВТФ «Срібна земля», 1993. 82 с.
22. Гуцул І. Остання сотня. *Карпатська Україна в боротьбі. Збірник*. Видання Ю.Г., 2003. С. 142–151.
23. Дад А. «Альказар» Летючої Естради. *Карпатська Україна в боротьбі. Збірник*. Видання Ю.Г., 2003. С. 64–80.
24. Данко О., Маркусь В. Закарпатці в екзилу у роки війни. *Закарпаття під Угорщиною 1938–1944 рр.* Нью-Йорк—Чікаго—Ужгород: Гражда-Карпати, 1999. С. 182–193.
25. Державний архів Івано-Франківської області (далі — ДАІФО), ф 2, оп. 1, спр. 2121. 123 арк.
26. ДАІФО, ф. 68, оп. 2, спр. 492. 48 арк.
27. ДАІФО, ф. 68, оп. 2, спр. 501. 27 арк.
28. ДАІФО, ф. 69, оп. 1, спр. 848. 89 арк.
29. ДАІФО, ф. 69, оп. 1, спр. 903. 81 арк.
30. ДАІФО, ф. 69, оп. 1, спр. 925. 24 арк.
31. ДАІФО, ф. 69, оп. 1, спр. 1050. 4 арк.
32. ДАІФО, ф. 69, оп. 1, спр. 1057. 1 арк.
33. ДАІФО, ф. 72, оп. 1, спр. 49. 82 арк.
34. ДАІФО, ф. 72, оп. 1, спр. 52. 40 арк.
35. ДАІФО, ф. 78, оп. 1, спр. 170. 196 арк.
36. ДАІФО, ф. 86, оп. 1, спр. 120. 75 арк.
37. ДАІФО, ф. 90, оп. 1, спр. 214. 96 арк.
38. ДАІФО, ф. 90, оп. 1, спр. 217. 180 арк.
39. ДАІФО, ф. 90, оп. 1, спр. 218. 78 арк.
40. ДАІФО, ф. 90, оп. 1, спр. 225. 83 арк.
41. ДАІФО, ф. 90, оп. 1, спр. 230. 40 арк.
42. ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 670. 3 арк.
43. ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 672. 6 арк.
44. ДАІФО, 226, оп. 1, спр. 673. 5 арк.
45. ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 674. 12 арк.
46. ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 677. 4 арк.
47. ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 678. 3 арк.
48. ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 680. 7 арк.
49. ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 681. 17 арк.

50. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 687. 6 арк.
51. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 686. 2 арк.
52. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 685. 3 арк.
53. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 684. 8 арк.
54. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 691. 8 арк.
55. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 692. 3 арк.
56. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 694. 3 арк.
57. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 695. 36 арк.
58. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 697. 4 арк.
59. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 698. 5 арк.
60. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 699. 2 арк.
61. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 700. 20 арк.
62. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 702. 3 арк.
63. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 703. 3 арк.
64. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 705. 3 арк.
65. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 706. 3 арк.
66. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 707. 3 арк.
67. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 708. 17 арк.
68. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 709. 3 арк.
69. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 711. 2 арк.
70. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 712. 8 арк.
71. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 713. 3 арк.
72. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 714. 3 арк.
73. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 717. 5 арк.
74. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 719. 5 арк.
75. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 721. 2 арк.
76. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 758. 3 арк.
77. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 759. 2 арк.
78. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 760. 2 арк.
79. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 761. 2 арк.
80. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 762. 2 арк.
81. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 764. 5 арк.
82. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 767. 7 арк.
83. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 768. 7 арк.
84. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 771. 2 арк.
85. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 782. 11 арк.
86. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 789. 11 арк.
87. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 791. 18 арк.
88. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 792. 4 арк.
89. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 793. 3 арк.
90. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 794. 11 арк.
91. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 795. 1 арк.
92. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 796. 2 арк.
93. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 801. 12 арк.
94. ДАИФО, ф. 226, оп. 1, спр. 802. 14 арк.

95. ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 810. 6 арк.
96. ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 812. 7 арк.
97. ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 813. 7 арк.
98. ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 814. 16 арк.
99. ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 100. 14 арк.
100. ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 101. 25 арк.
101. ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 102. 20 арк.
102. ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 103. 9 арк.
103. ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 104. 23 арк.
104. ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 105. 9 арк.
105. ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 106. 30 арк.
106. ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 107. 8 арк.
107. ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 108. 16 арк.
108. ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 109. 59 арк.
109. ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 110. 11 арк.
110. ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 112. 16 арк.
111. ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 113. 15 арк.
112. ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 115. 9 арк.
113. ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 116. 13 арк.
114. ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 117. 6 арк.
115. ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 118. 34 арк.
116. ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 119. 33 арк.
117. ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 120. 23 арк.
118. ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 121. 10 арк.
119. ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 123. 16 арк.
120. ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 124. 10 арк.
121. ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 125. 9 арк.
122. ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 128. 8 арк.
123. ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 126. 16 арк.
124. ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 128. 8 арк.
125. ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 129. 9 арк.
126. ДАІФО, ф. 228, оп. 1, спр. 126. 16 арк.
127. ДАІФО, ф. 230, оп. 1, спр. 174. 92 арк.
128. ДАІФО, ф. 230, оп. 1, спр. 177. 125 арк.
129. ДАІФО, ф. 230, оп. 1, спр. 244. 63 арк.

130. Довганич О. Головний командант. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці «Карпатської Січі»*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 73–83.

131. Довганич О. Репресії угорського окупаційного режиму і Закарпатський рух опору. *Закарпаття під Угорщиною 1938–1944 рр.* Нью-Йорк—Чикаго—Ужгород: Гражда-Карпати, 1999. С. 194–218.

132. Довгей В. Від Бескедів до Катині. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці «Карпатської Січі» (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.)*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 157–164.

133. Драбчук І. Троє із списку патріотів. Режим перегляду: <http://davniyahalych.com.ua/novini/item/965-troi-iz-spicku-patriotiv>. (дата звернення 14.05. 2020).

134. Єфремів С. Бої на Карпатській Україні 14–15 березня 1939 р. Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2019. 96 с.

135. Ільїн О., Мазур О. Нариси історії Береза-Картуського концтабору (липень 1934 – вересень 1939). Тернопіль: Тзов «Тернограф», 2019. 640 с.

136. Історія Івано-Франківського обласного історико-просвітницького товариства «Меморіал» ім. В. Стуса / упоряд. Я. В. Петрів, Р. М. Салига, С. Д. Каспрук. Івано-Франківськ: Місто НВ. 2019. 320 с.

137. История Второй мировой войны 1939–1945. Т. 2. / Гл. ред. тома Г. А. Деборин. М.: Воениздат, 1974. 480 с.

138. Кандиба О. Вояки – будівничі. *Карпатська Україна в боротьбі. Збірник*. Видання Ю.Г., 2003. С. 34.

139. Ковач М. Березнева ніч. Побут біженців із Карпатської України у Руському Керестурі. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці «Карпатської Січі» (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.)*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 184–185.

140. Кознарський М. На стежках історичних подій. Карпатська Україна і наступні роки. Спогади і матеріали. *Роман Шухевич – народжений перемогати / Відп. ред. Андрій Сова*. Львів: Априорі, 2018. С. 453–457.

141. Когут М. Калушани – вояки «Карпатської Січі». *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці «Карпатської Січі» (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.)*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 140–145.

142. Козак О. Розстріли січовиків. Щодо питання про розстріли січовиків Карпатської України у березні 1939 р. Режим перегляду: <https://fakeoff.org/uk/history/rozstrili-sichovikiv-karpatskoi-ukraini> (дата звернення 11.04. 2020).

143. Комар В. Л. Шляхта Загородова. Режим перегляду: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Shliakhta_zahrodova (дата звернення 01.01. 2020).

144. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. Париж–Нью-Йорк–Львів, 1993. 660 с.

145. Краснодемська С. «Карпатська Січ» в обороні Української державності. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2017. Вип. 53. С. 246–257.

146. Краткая история Чехословакии. С древнейших времен до наших дней / А. К. Клеванский, В. В. Марьина, А. С. Мыльников, И. И. Поп. М.: Наука, 1988. 576 с.

147. Кріс Л. 14 березня в Головній Команді. *Карпатська Україна в боротьбі. Збірник*. Видання Ю.Г., 2003. С. 54–63.
148. Кульчицька М. Коло ранених. *Карпатська Україна в боротьбі. Збірник*. Видання Ю.Г., 2003. С. 88–100.
149. Кущинський А. Закарпаття в боротьбі. Буенос-Айрес: Вид-во Юліана Середяка, 1981. 222 с.
150. Левицький В. Гітлер, Чехи і Карпатська Україна. Скрентон: Народна воля, 1939. 22 с.
151. Левкун Я.І. Іван Борковський, Степан Фігура у боротьбі за Карпатську Україну. *Інтелігенція і влада. 2012. Вип. 26. С. 204–217*. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/iiv_2012_26_22 (дата звернення 18.04.2020 р.).
152. Лепісевич П.М. ОУН у розбудові збройних сил Карпатської України (1938–1939 рр.). *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. №2. С. 24–33.
153. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. К.: Основи, 1994. Т. 1. 554 с.
154. Літопис УПА. Бібліотека Т. 6. Горбаль М. Довідник-пошуковець. Реєстр осіб, пов'язаних з визвольною боротьбою на теренах Дрогобиччини 1939–1950 (за архівними документами). Торонто–Львів, 2005. 1298 с.
155. Лиддел Гарт Б.Г. Вторая мировая война. М.: «Аст», 2003. 938 с.
156. Магочій П.-Р. Народ нивыдкы. ілюстрована історія карпаторусинов. Ужгород: В-во В. Падяка, 2007. 120 с.
157. Мандрик М. Карпатський геополітичний чинник 1938–1939 рр. у системі міжнародної дипломатії. *З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ*. 2009. № 2 (33). С. 22–85.
158. Маркусь В. «Ковнерська справа» з погляду учасника та з сучасної політологічної перспективи. *За українське Закарпаття*. Ужгород: Гражда, 1994. С. 21–31.
159. Мишанич О. Життя і творчість Августина Волошина. Ужгород: ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2002. 48 с.
160. Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів. Перший том, 1920–1939. Мюнхен–Лондон– Нью-Йорк: Українське видавництво, 1968. 632 с.
161. Моя Карпатська Україна: Поетична антологія / Упорядкування та післяслово І. Ребрика. Ужгород: МП «Бокор», 1992. 210 с.
162. «Наша земля проголошує – вона була, є й хоче бути українською» / О. Пагіря, В'ятрович В., Файзулін Я., Бірчак В., Майоров М. Український інститут національної пам'яті: СПД ФО Кудла Г.Я. 48 с.
163. Нариси історії Закарпаття. Т. 2. (1918–1945) / Відп. ред. І. Гранчак. Ужгород: Закарпаття, 1995. 663 с.
164. Овсяник Ю. «Лицар» УПА. Режим перегляду: <https://zbruc.eu/node/68505>. (дата звернення 01.05.2020).
165. Пагіря О., Казик С. Американська «Свобода» про вбивства на перевалах. Режим перегляду: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2018/03/20/152222/> (дата звернення 17.03.2020).

166. Пагіря О. «Їх там нет по-польськи: як Польща Карпатську Україну дестабілізувала». Режим перегляду: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/03/7/152184/>. (дата звернення 01.01.2020).

167. Пагіря О. Переходи галичан на Закарпаття у вересні 1938 – березні 1939 рр. Режим перегляду: <http://territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=604> (дата звернення 15.12.2019).

168. Пагіря О. Польські воєнні злочини в Карпатській Україні. Режим перегляду: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2017/10/19/151175/>. (дата звернення 02.04.2020).

169. Пагіря О., Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у Закарпатті (1929–1939) *Український визвольний рух: наук. зб.* Львів, 2009. Збірник 13. С. 45–88.

170. Пагіря О. Угорський терор в Карпатській Україні навесні 1939 р. Режим перегляду: <http://territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=312> (дата звернення 24.03.2020).

171. Пальок В. Олег Ольжич і Карпатська Січ. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці «Карпатської Січі» (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.)*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 88–96.

172. Патриляк І. К., Боровик М. А. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2010. 590 с.

173. Патрієва вулиця та легендарні нащадки: Володимир, Галина, Кость. Режим перегляду: <https://www.ura-pereginsk.if.ua/?p=236> (дата звернення 11.08.2020).

174. Петросаняк Г. Політ на повітряній кулі. Івано-Франківськ: Лілея НВ, 2015. 120 с.

175. Полюга Л. Шляхами спогадів. 1944–1956. Львів–Київ: Літературна агенція «Піраміда», 2003. 172 с.

176. Поп І. Карпатська Україна. Енциклопедія Подкарпатської Русі. Ужгород, 2006. С. 205–206.

177. Попович Ф. Партизанка «Карпатської Січі». *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці «Карпатської Січі» (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.)*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 191–195.

178. Посівнич М. Діяльність розвідувального відділу «Карпатської Січі» в 1938–39 рр. Режим перегляду: <http://ukrnationalism.com/history/1098-diialnist-rozviduvalnoho-viddilul-karpatskoi-sichi-v-1938-39-rr.html> (дата звернення 01.01.2020).

179. Пушкаш А. Цивілізація или варварство: Закарпаття 1918–1945. М.: Издательство «Европа», 2006. 564 с.

180. Рогач І. Під прапором незалежності. *Карпатська Україна в боротьбі. Збірник*. Видання Ю.Г., 2003. С. 109–115.

181. Розмови між представниками Пластового центру і іншими організаціями та політичними групами. *Роман Шухевич – народжений перемагати / відп. ред. Андрій Сова*. Львів: Апріорі, 2018. С. 414–415.

182. Романенко Н. Від Сільця до Імстичова. *Карпатська Україна в боротьбі. Збірник*. Видання Ю.Г., 2003. С. 130–133.

183. Романишин Н. Діяльність ОУН в документах польських спецслужб доби Карпатської України. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2017. Вип. 53. С. 258–266.

184. Романишин Н. Проголошення автономії Карпатської України і Галичина. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «історія»*. 2014. Ч. 2. С. 50–55.

185. Роман Офіцинський: «З Карпатської України для нас почалася Друга світова». Режим перегляду: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2013/03/15/117613/> (дата звернення 01.01.2020).

186. Росоха С. Народження держави. *Карпатська Україна в боротьбі. Збірник*. Видання Ю.Г., 2003. С. 5–26.

187. Сидор-Чарторійський М. Мандри життя (анабаза). В Карпатську Україну. Нью-Йорк: Видавництво Чарторійських, 1975. 160 с.

188. Сіреджук П. Карпатська Україна і її вплив на політичну ситуацію в Галицькій Гуцульщині (До 80-річчя проголошення Карпатської України). *Народознавчі зошити*. 2017. № 4. С. 784–791.

189. Списки українців-галичан, запідозрених польською владою у переході на бік Карпатської України і поданих на позбавлення громадянства Польщі у 1939 р. Режим перегляду: <https://dolya.lviv.ua/931-2/>. (дата звернення 01.01.2020).

190. Стерчо П. Карпатська Січ і український націоналістичний рух. Режим перегляду: <https://100krokviv.info/2011/03/petro-stercho-karpatska-sich-i-ukrajinskyj-natsionalistychnyj-ruh/> (дата звернення 01.01.2020).

191. Трагедія на полонині Довга. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці «Карпатської Січі» (Ужгород, 11–12 березня 1995 р.)*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 210–211.

192. Туряниця В., Ціцак М. Василь Галас в обороні Карпатської України. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-ій річниці «Карпатської Січі»*. Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 113–117.

193. Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Т. 1: 1939–1943 / под ред. А. А. Артизова. М.: РОССПЭН, 2012. 878 с.

194. Филонович В. Березневі дні Карпатської України. Суми: ФОП Наталуха А. С., 2009. 100 с.

195. Химинець Ю. Мої спостереження із Закарпаття. Нью-Йорк: Накладом Карпатського Союзу, 1984. 187 с.

196. Хроніка та інформація. Режим перегляду: file:///C:/Users/Sergij/Downloads/Mandriv_2013_4_21.pdf. (дата звернення 24.03.2020).

197. Худанич В. Виникнення, структура і діяльність «Карпатської Січі». *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції,*

присвяченої 56-й річниці «Карпатської Січі». Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 7–33.

198. Худанич В. Розчленування Чехо-Словаччини й окупація Закарпаття Угорщиною, 1938–1939 рр. *Закарпаття під Угорщиною 1938–1944 рр.* Нью-Йорк—Чикаго—Ужгород: Гражда-Карпати, 1999. С. 13–48.

199. Чайківський Б. «Фама». Рекламна фірма Романа Шухевича *Роман Шухевич – народжений перемагати / Відп. ред. Андрій Сова.* Львів: *Апріорі*, 2018. С. 286–307.

200. Шандор В. Армія і Карпатська Січ. *Карпатська Січ. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 56-й річниці «Карпатської Січі».* Ужгород: МПП «Гражда», 1996. С. 33–72.

201. Шандор В. Спомини. Том 1. Карпатська Україна 1938–1939. Ужгород: МПП «Гражда», 1995. 388 с.

202. Ширер В. Злет і падіння Третього Райху. Історія нацистської Німеччини: у 2 т. К.: Наш формат, 2017. Т. 1. 704 с.

203. Що сталося на Верецькому перевалі? Розмова зі Святославом Шереметою. Режим перегляду: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2017/10/18/151046/> (дата звернення 24.03.2020).

204. Яворенко Г. Гарнізон ОНОКС в Торуні. *Карпатська Україна в боротьбі. Збірник.* Видання Ю.Г., 2003. С. 101–108.

205. Borák M. Obrana republiky na Podkarpatskй Rusi v letech 1938–1939. Режим перегляду: https://www.mecislavborak.cz/dokumenty/publikace/sborniky/25-Obrana_republiky_na_Podkarpatske_Rusi.pdf (дата звернення 24.03.2020).

206. Borák M. Obrana Podkarpatské Rusi (říjen 1938 - březen 1939). *Česko-slovenská historická ročenka.* Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1997. S. 165–177.

207. Kárpátalja 1938–1941. Magyar és ukrán történeti közelítés. Szerkesztette: Fedinec Csilla, Teleki László Alapítvány, Budapest, 2004. 278 p.

208. Koprowski M. Operacja «Łom». Режим перегляду: <https://kresy.pl/publicystyka/operacja-lom/> (дата звернення 24.03.2020).

209. Krajewski A. Polscy terroryści na Zakaraciu Режим перегляду: <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/historia/1585189,1,polscy-terrorysci-na-zakaraciu.read> (дата звернення 24.03.2020).

210. Piłarski S. Granica polsko-węgierska. Spory I porozumienie. Режим перегляду: <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/wegry/60600,Granica-polsko-wegierska-Spory-i-porozumienie.html> (дата звернення 24.03.2020).

211. Radan L. Obrana Podkarpatskй Rusi. Режим перегляду: <https://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad0901/021-029.pdf> (дата звернення 24.03.2020).

212. Suško L. Podkarpatská Rus jako autonómna krajina pomnichovskej – druhej ČSR. *Česko-slovenská historická ročenka.* Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1997. S. 161–164.

ЗМІСТ

Частина I	
В НАДІЇ НА ЗМІНИ	3
Частина II	
ТРАГІЧНИЙ ЗМАГ	89
Частина III	
ВІД КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ ДО ВЕЛИКОЇ УКРАЇНИ	118
ПІСЛЯМОВА	147
Дані про українців з земель, які окупувала Польща, що допомогали Карпатській Україні в 1938–1939 рр. чи яких переслідувала польська влада за сприяння добровольцям	150
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	230

Сергій АДАМОВИЧ

НАДОПОМОГУ КАРПАТСЬКІЙ УКРАЇНІ

(1938–1939 pp.)

Видання здійснено за підтримки голови Івано-Франківської
обласної ради Олександра Сича.

Реалізація проєкту була започаткована в процесі співпраці
з Українським інститутом національної пам'яті.

Автор висловлює щире подяку за переклад з польської мови
архівних документів та допомогу з матеріалами
Романові Кобильнику, за сприяння в пошуку матеріалів
працівникам Державного архіву Івано-Франківської області,
а також Василеві Тимкову, Анні Чорній і Тарасові Зеню.

За редакції *Ярослава Довгана*
Верстка *Стефанії Шеремети*
Коректура *Лідії Левицької*

Видавництво «Лілея-НВ»

А/С 250,

м. Івано-Франківськ, 76018

e-mail: lileyanv@gmail.com

Свідоцтво ІФ №8 від 28.12.2000 р.